

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

2010-2013
MAKROEKONOMİK
VE
SEKTÖREL GELİŞMELER

Eylül 2015

YAYIN VE BİLGİ İÇİN

**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Devlet Planlama Örgütü
Lefkoşa**

+(392) – 228 31 41

+(392) – 228 59 88

web : www.dpo@gov.ct.tr
e-mail : info.dpo@gov.ct.tr

KKTC Devlet Basımevi – Lefkoşa, Eylül 2015

100 Adet Basılmıştır

DPÖ-MSG-2010-2013-7

ÖNSÖZ

Devlet Planlama Örgütü, 40 yıla yaklaşan bilgi birikimiyle KKTC'nin ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflerine ulaşılması konusunda çalışmalar yürütmektedir. Devlet Planlama Örgütü'nün ürettiği resmi istatistikler, plan ve programlar yanında görev alanına giren diğer konularda çıkardığı yayımlar da bulunmaktadır.

Makroekonomik ve sektörel gelişmeler kitabı , ekonomik ve sosyal hayat ile ilgili makroekonomik veriler ve sektörel bilgileri sunmayı, ilgilenen kurum, kuruluş, araştırmacı ve öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır.

"Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler 2010-2013" Örgütümüzün yayını olup, 2010-2013 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu yayının içerisinde; Büyüme Hızı ve GSMH'nin Bileşimi, Kaynakların Kullanımı, Finansman Dengesi, Ödemeler Dengesi, Fiyat Hareketleri, Banka Mevduatları ve Krediler, Tarım, Sanayi, İnşaat, Ticaret ve Pazarlama, Turizm, Ulaştırma-Haberleşme, Eğitim, Kültür, Gençlik, Spor, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Çevre, Fiziki Planlama, İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme, Kooperatifçilik, İdari Örgütlenme, Yerel Yönetimler, Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler konularında veriler ve sektörel bilgiler verilmektedir.

Devlet Planlama Örgütü tarafından yayınlanan bu kitabın hazırlanması için veri sağlayan ve katkı koyan tüm kurum, kuruluş ve personele teşekkür eder, tüm kullanıcılara faydalı olmasını dilerim.

Ödül Muhtaroğlu
Müsteşar

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİRİNCİ BÖLÜM MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSMH'nın Bileşimi	1-3
2. Kaynakların Kullanımı	4-14
2.1. Ekonominin Genel Dengesi	4
2.2. Sermaye Birikimi	7
2.2.1. Sermaye Birikiminin Kaynakları	7
2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımların Sektörel Dağılımı	7
2.3. Tüketim Harcamaları	12
3. Finansman Dengesi	15-28
3.1. Kamu Gelirleri	15
3.2. Kamu Giderleri	16
3.3. Kamu Kesimi Genel Dengesi	16
3.4. Kamu Borç Stoku	19
3.5. Özel Kesim Genel Dengesi	22
3.6. Devlet Bütçe Dengesi	24
4. Ödemeler Dengesi	29-33
4.1. Dış Ticaret	29
4.2. Görünmeyen İşlemler	29
4.3. Sermaye Hareketleri	33
4.4. Rezerv Hareketleri	33
5. Fiyat Hareketleri	34-38
6. Banka Mevduatları ve Krediler	39-42
6.1. Banka Mevduatları	39
6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri	40
6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri	40
6.2. Krediler	41

İKİNCİ BÖLÜM SEKTÖREL GELİŞMELER

	Sayfa No
1. Tarım	43-64
1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	44
1.1.1. Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri	44
1.1.2. Bitkisel Üretim	47
1.1.3. Hayvancılık	50
1.1.4. Ormancılık	54
1.1.5. Su Ürünleri	57
1.2. Sorunlar	58
1.2.1. Tarım Sektörü Genel Sorunları	58
1.2.2. Bitkisel Üretimde Sorunlar	60
1.2.3. Hayvansal Üretimde Sorunlar	61
1.2.4. Ormancılıktaki Sorunlar	62
1.2.5. Su Ürünlerindeki Sorunlar	63
2. Sanayi	65-92
2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	65
2.1.1. Katma Değer	65
2.1.2. İmalat (Üretim) Sanayi	66
2.1.3. Dışsatım ve Rekabet Edilebilirlik	68
2.1.4. İstihdam	70
2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları	71
2.1.6. Teşvik ve Krediler	72
2.1.7. Taşocakçılığı	78
2.1.8. Enerji	80
2.1.8.1. Elektrik	80
2.1.8.2. Su (İçme ve Kullanma Suyu)	83
2.1.9. Serbest Liman ve Bölgesi	87
2.2. Sorunlar	88
3. İnşaat	93-100
3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	93
3.1.1. İnşaat Malzemeleri	94
3.1.2. Konut	96
3.2. Sorunlar	98
4. Ticaret ve Pazarlama	101-108
4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	101
4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret	101
4.1.2. Dış Ticaret	101
4.2. Sorunlar	107

5. Turizm	109-120
5.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	110
5.1.1. Yolcu Sayısındaki Gelişmeler	110
5.1.2. Geceleme ve Doluluk Oranı	110
5.1.3. Ulaşım Tercihleri	112
5.1.4. Turizm Hizmetleri Arzı	113
5.1.5. Turizm Gelirleri	117
5.2. Sorunlar	117
6. Ulaştırma-Haberleşme	121-136
6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	121
6.2. Ulaştırma	121
6.2.1. Karayolu Ulaştırması	121
6.2.2. Havayolu Ulaştırması	122
6.2.3. Denizyolu Ulaştırması	125
6.3. Haberleşme	129
6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri	129
6.3.2. Posta Hizmetleri	130
6.3.3. Radyo ve Televizyon	131
6.3.4. Türk Ajansı-Kıbrıs (TAK)	134
6.4. Sorunlar	135
7. Eğitim	137-161
7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	137
7.1.1. Örgün Eğitim	137
7.1.1.1. Okul Öncesi Eğitim	137
7.1.1.2. İlk Öğretim	139
7.1.1.3. Orta Öğretim	140
7.1.1.3.1. Orta Okullar	140
7.1.1.3.2. Liseler	141
7.1.1.3.2.1. Genel Liseler	142
7.1.1.3.2.2. Mesleki Teknik Öğretim	142
7.1.1.4. Yüksek Öğretim	143
7.1.1.4.1. KKTC'deki Yüksek Öğretim Kurumları	144
7.1.1.4.1.1. Atatürk Öğretmen Akademisi	144
7.1.1.4.1.2. Doğu Akdeniz Üniversitesi	144
7.1.1.4.1.3. Lefke Avrupa Üniversitesi	145
7.1.1.4.1.4. Girne Amerikan Üniversitesi	147
7.1.1.4.1.5. Yakın Doğu Üniversitesi(NEU)	148
7.1.1.4.1.6. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	149
7.1.1.4.1.7. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kuzey Kıbrıs Kampüsü	150
7.1.1.4.1.8. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri	151
7.1.1.4.1.9. Akdeniz Karpaz Üniversitesi	152
7.1.1.4.1.10. Anadolu Üniversitesi	152
7.1.1.4.2. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar	154
7.1.1.5. Özel Eğitim	156
7.1.1.5.1. Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi	157

	Sayfa No
7.1.1.5.2. Girne Özel Eğitim Merkezi	157
7.1.1.5.3. Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi	157
7.1.1.5.4. Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi	158
7.1.1.5.5. Rauf Raif Denktaş Görme Engellileri Eğitim Okulu	158
7.1.1.5.6. Gazimağusa Özel Eğitim Merkezi	158
7.1.2. Yaygın Eğitim	159
7.2. Sorunlar	160
8. Kültür	162-173
8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	162
8.2. Sorunlar	172
9. Gençlik	174-176
9.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	174
9.2. Sorunlar	176
10. Spor	177-180
10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	177
10.2. Sorunlar	180
11. Sağlık	181-191
11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	181
11.1.1. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri	182
11.1.1.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)	184
11.1.1.2. Yataklı Tedavi Hizmetleri	184
11.1.1.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri	185
11.1.1.4. Laboratuvar Hizmetleri	186
11.2.1. Sağlık Harcamaları	186
11.2.2. Sağlık Yatırımları	188
11.1.2. Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri	189
11.3. Sorunlar	190
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik	192-222
12.1. Çalışma Yaşamı	192
12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	192
12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketine Göre İstihdam	192
12.1.1.2. 2006 Yılı Nüfus ve Konut Sayımına Göre İstihdam	194
12.1.1.3. İstihdamı Destekleme Merkezi	195
12.1.1.4. Çalışma Dairesi	196
12.1.1.5. Asgari Ücret	200
12.1.1.6. Sendikalar Mukayyitliği	201
12.1.2. Sorunlar	202
12.2. Sosyal Güvenlik	202
12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	203
12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası	203
12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası	206
12.2.1.3. Emeklilik Yasası	214
12.2.1.4. İhtiyat Sandığı Yasası	217

	Sayfa No
12.2.1.5 Sosyal Hizmetler Dairesi	219
12.2.2. Sorunlar	222
13. Çevre	223-251
13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	226
13.1.1. Çevreyi Oluşturan Kaynaklar, Kaynakları Etkileyen Bazı Faaliyetler ve Etkileri	226
13.1.2. Yasal ve Örgütsel Durum	237
13.1.3. Eksiklikler ve Kısıtlayıcılar	241
13.1.4. Fırsatlar ve Olanaklar	244
13.1.5. 2013 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar	245
13.2. Sorunlar	248
14. Fiziki Planlama	252-272
14.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	253
14.1.1. Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları	253
14.1.2. Çevreyi Etkileyen Sektörlerle İlgili Planlama Çalışmaları	261
14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama	263
14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi	264
14.1.5. Parasal Kaynaklar	265
14.1.6. 2013 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar	266
14.2. Sorunlar	268
15. İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme	273-290
15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	273
15.1.1. Eşdeğer Tahsis Uygulamaları	273
15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları	277
15.1.3. Diğer Uygulamalar	279
15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları	282
15.1.5. İskan ve Konut Edindirme Uygulamalarının Çevre ve Fiziki Planla Etkileri	287
15.2. Sorunlar	289
16. Kooperatifçilik	291-295
16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	291
16.2. Sorunlar	295
17. İdari Örgütlenme	296-301
17.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	296
17.2. Sorunlar	298
18. Yerel Yönetimler	302-311
18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	302
18.2. Sorunlar	310
19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler	312-335
19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	312

	Sayfa No
19.1.1. Beşeri Kaynaklar	312
19.1.2. Aile	312
19.1.3. Kadın	314
19.1.4. Çocuk	323
19.1.5. Engelliler	325
19.2. Sorunlar	334

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
1	GSYİH'daki Sektörel Gelişmeler	2
2	Ekonominin Genel Dengesi	6
3	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	8
4	Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı	10
5	Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı	11
6	Tüketim Harcamaları	13
7	Kamu Kesimi Genel Dengesi	18
8	Kamu Borç Stoku	21
9	Özel Kesim Genel Dengesi	23
10	Devlet Bütçe Dengesi	25
11	Ödemeler Dengesi	30
12	Tüketici Fiyatları Endeksi	34
13	Aylık Ortalama Amerikan Doları Kur Değişimleri	36
14	Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri	37
15	Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri	38
16	Mecduat Gelişmeleri	41
17	Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı	42
18	KKTC'de Arazi Dağılımı	46
19	Ekilen Arazi Miktarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı	47
20	Tarımsal Üretim Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı	48
21	Sulu Arazi Dağılımı	48
22	Tarımsal Makine, Araç-Gereç Parkı	50
23	Hayvan Sayısı	51
24	Hayvansal Üretim	52
25	Tatbik Edilen Koruyucu Aşıların Yıllara Göre Dağılımı	53
26	Fidan Dağıtım ve Ağaçlandırılan Alanlar	55
27	Yapacak ve Yakacak Odun Üretimi	56
28	Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri	58
29	Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2013 Yılı Faaliyet Alanları	67
30	Toplam İhracat İçindeki Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri	68
31	Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında İhraç Edilen Sanayi Ürünlerinin (Tarım Hariç) Değeri	69
32	İşgücü Anketleri İle Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Sonuçlarına Göre Sanayi Sektöründeki İstihdamın Durumu	70
33	Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri	71
34	47/2000 sayılı Yasa kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nde Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri	73
35	Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri	74
36	Ticaret Dairesi'nin Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri	75
37	Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi (Sübvansiyeye) Tutarları	75
38	KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandırdığı Krediler Toplamı	77

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
39	KOBİGEM Tarafından Koordinasyonu Yapılarak Sanayi Yatırımlarına Yönelik Kullanılan Faiz Destek Programı ile İstihdam Endeksli Faizsiz Kredi Programı	78
40	2013 Yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları	78
41	Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı	79
42	Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri	80
43	Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (Mwh)	81
44	Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı	82
45	Bölgelere Göre Ruhsatlandırılan Kuyu Sayıları	83
46	Aylara Göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m ³)	84
47	Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m ³)	85
48	Mevcut Göletlerin Kapasite, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m ³)	86
49	Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölgenin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri	87
50	Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri	95
51	Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı(2009-2013)	97
52	Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme (2009-2013)	97
53	Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2009-2013)	98
54	Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı	102
55	Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (2010-2013)	103
56	Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi (2010-2013)	104
57	Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs'la Olan Ticaret (2010-2013)	105
58	KKTC Dışsatımının Yapısı (2010-2013)	106
59	Ana Mal Gruplarına Göre Dışalım (2010-2013)	107
60	Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme	110
61	Turistik Konaklama Tesislerde Geceleme ve Doluluk Oranları	111
62	Turistik Konaklama Tesislerinin Bölgeler ve Tesis Türlerine Göre Doluluk Oranları	112
63	Ulaşım Tercihleri	113
64	Turizm Hizmetleri Arzı	114
65	Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı	115
66	Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı	116
67	Turizm Gelirleri ve Döviz Gelirlerindeki Payı	117
68	Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı	124
69	Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları	124
70	Denizyolu Yük ve Yolcu Taşınması	127
71	Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri	128
72	Bölge Santralleri ve Hat Kapasiteleri	130
73	Radyo ve Televizyon Şebekesi Gelişim Tablosu	132
74	TV Kanal Sayısı	133
75	Radyo Kanal Sayısı	133

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
76	Okul Öncesi Eğitim	138
77	Özel ve Devlet İlkokullar	140
78	Özel ve Devlet Ortaokulları	141
79	Özel ve Devlet Genel Liseleri	142
80	Mesleki Teknik Liseler	143
81	Doğu Akdeniz Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	145
82	Lefke Avrupa Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	146
83	Girne Amerikan Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	147
84	Yakın Doğu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	148
85	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	149
86	Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	150
87	İstanbul Teknik Üniversitesi KKY'deki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı (2011-2012- - 2013-2014)	151
88	Akdeniz Karpaz Üniversitesi'deki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı (2011-2012- - 2013-2014)	152
89	Anadolu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	153
90	Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımı(2012-2013- - 2013-2014)	155
91	Yaygın Eğitim(2010-2011- - 2013-2014)	160
92	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları(2010-2013)	163
93	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları(2010-2013)	164
94	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı (2010-2013)	165
95	Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nin Kaynaklarının Yıllık Kullanımı(2010-2013)	168
96	Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Yurttaşlık, Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yıllık Dağılımı(2010-2013)	168
97	Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü(2010-2013)	170
98	Ziyaretçi Sayıları İle Sağlanan Gelirler(2010-2013)	170
99	Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı(2010-2013)	171
100	12-24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı	174
101	Federasyonların Sayısal Durumları	178
102	Mevcut Spor Tesislerimiz	179
103	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı	182
104	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı(2013)	183
105	Kamu ve Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının Bölgelere Göre Dağılımı(2013)	185
106	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Uzman Doktorların Branşlarına Göre Dağılımı(2013)	187
107	Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi ve GSMH'ya Oranı(2011-2013)	188

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
108	Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar ve Bütçe İçerisindeki Payı(2011-2013)	188
109	Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Yatak Sayılarının Bölgelere Göre Dağılımı(2013)	189
110	Hanehalkı İşgücü Anketine Göre İstihdamın İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı(2010-2013)	193
111	Hanehalkı İşgücü Anketine Göre Bazı Temel Göstergeler(2010-2013)	193
112	2006 Yılı Genel Nüfus ve Konut Sonuçlarına Göre İstihdam Edilen Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	194
113	Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı Genel Görünüm Tablosu(2010-2013)	196
114	Yabancı Uyruklulara Verilen Çalışma İzinleri(2010-2013)	197
115	Kayıtlı Aktif İşsizlerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı(2010-2013)	198
116	Yapılan Plasmanların Sektörlere Göre Dağılımı(2010-2013)	198
117	Yapılan Plasmanların Kamu ve Özel Sektör Ayrımına Göre Dağılımı(2010-2013)	199
118	Plasmanı Yapılan İşsizlerin Ana Meslek Gruplarına Göre Dağılımı(2010-2013)	199
119	İş Kazaları ve Neticeleri(2010-2013)	200
120	Asgari Ücretteki Gelişmeler(2010-2013)	201
121	KKTC’nde Faaliyet Gösteren Sendika ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı(2010-2013)	201
122	İşyeri ve Sigortalı Tescillerinin Bölgelere Göre Dağılımı(2013)	204
123	Sosyal Güvenlik Yasası’na Göre Prim Oranları	205
124	Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları(2009-2013)	207
125	Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları(2010-2013)	207
126	Tescilli Sigortalı Sayıları(2010-2013)	208
127	Tescilli Sigortalıların Bölgelere Göre Dağılımı(2010-2013)	208
128	Sosyal Sigortalıların Yasası’na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı(2010-2013)	209
129	Sosyal Sigortalardan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı(2010-2013)	210
130	Sosyal Sigortalardan Maaş Alanların Statülerine Göre Dağılımı(2010-2013)	211
131	Sosyal Sigortalıların Maaş Ödemelerinin Fon ve Devlet Ayrımı(2010-2013)	211
132	Sosyal Sigortalara Bildirilen İşsizlik Vakalarının Seyri(2010-2013)	212
133	Sosyal Sigortalıların Yasası’na Göre(1.2.2012 Tarihinden İtibaren) Prim Oranları	213
134	Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri	216
135	İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları(2010-2013)	217
136	İhtiyat Sandığına Yapılan Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı	218
137	İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı(2010-2013)	218
138	Sosyal Hizmetler Dairesi’nce Yapılan Ödemelerin Nevine Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar(2010-2013)	220
139	Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı ve Kişi Başı Miktarı(2010-2013)	221

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
140	Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları(2010-2013)	221
141	KKTC'nin Arazi Varlığı	231
142	KKTC'nin Tarım Arazisi Kullanımı(2012)	231
143	Orman Alanlarının Niteliği	232
144	Orman Alanlarının Mülkiyeti	232
145	KKTC Orman Alanının Ağaç Türlerine Göre Dağılışı	234
146	Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları	235
147	Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri (1996,2006,2011)	260
148	Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı (1996,2006,2011)	261
149	KKTC'de İnşaat ve Parselasyon Adedi(2010-2013)	264
150	Mücahit ve Mukavemetçi Verilen Puan Belgeleri	276
151	Kaynak Paketleri	280
152	2013-2014 İcar Dönemidne Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler	281
153	Kaynak Dağıtımları	282
154	Sosyal Konut Üretimi	284
155	Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar	285
156	Sosyal Konut Yasası Altında Uygulanan Kırsal Kesim Projeleri	286
157	2013 Yılına Kadar Konut Endindirme Yasası Altında Verilen Kırsal Kesim Arsaları	287
158	Faaliyet Göstermekte Olan Kooperatif Kuruluşları(2010-2013)	291
159	Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları(2010-2013)	292
160	KT Kooperatif Merkez Bankası'nın Plasman Durumu(2010-2013)	292
161	KT Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı(2010-2013)	294
162	Devletten Maaş Çekmekte Olan Memur, İşçi ve Emekliler(2010-2013)	296
163	İngilizce Eğitim Merkezinin Kursiyer Sayıları(2010-2014)	297
164	KKTC Belediyelerinin Devletten Aldıkları Katkı	304
165	Belediyelerin Gelirleri(2010-2013)	305
166	Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı(2010-2013)	306
167	Belediyelerin Giderleri(2010-2013)	307
168	Belediyelerdeki Memur,İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları(2010-2013)	307
169	İlçelere Göre Belediyeleşme Oranı(2011)	308
170	Nüfus Dilimlerine Göre Belediye Sayısı ve Nüfus(2011)	309
171	Belediyelerde Mevcut Araçlar(2010-2013)	310
172	Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı (2010-2013)	313
173	Okuma Yazma Bilen Kadın ve Erkek Nüfusun Mezun Oldukları Öğretim Kurumlarına Göre Dağılımları(1996-2006)	317
174	Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Dağılım(1996-2006)	318
175	Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (1996-2006)	319
176	Çalışanların Ana Meslek Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı(2006)	320
177	Kamu Sektöründeki Memur, Öğretmen ve Polislerin Toplam Sayısı ve Cinsiyetine Göre Dağılımı(2010-2013)	321
178	Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı(2010-2013)	322

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
179	Sosyal Hizmetler Dairesi'ne Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'de Barınan Çocuk Sayıları(2010-2013)	324
180	Engel Türü ve Cinsiyet(2010-2013)	329
181	İlçelere Göre Engellilerin Dağılım Sayıları ve Oranları(2010-2013)	330
182	İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet, Çalıştıkları İşyeri ve Engel Türüne Göre Dağılımı(2010-2013)	331
183	İlçelere Göre Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Sayıları ve Oranları (2010-2013)	332
184	Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Yaş Grupları ve Engel Türlerine Göre Dağılımları(2010-2013)	333
185	İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı (2010-2013)	334

GRAFİKLER

Grafik No		Sayfa No
1	Büyüme Hızı	1
2	Sabit Sermaye Yatırımları	9
3	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	12
4	Fert Başına GSMH	13
5	Kamu Finansman Gereği/Gayri Safi Milli Hasıla	19
6	Yıllar İtibarıyle Devlet Bütçe Dengesi Ana Kalemlerinin GSMH İçindeki Yüzde Payı	28
7	Yıllar İtibarıyle İthalat ve İhracat	31
8	Yıllar İtibarıyle Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Dengesi	32
9	Yıllar İtibarıyle Cari İşlemler Dengesi	32
10	TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri	36

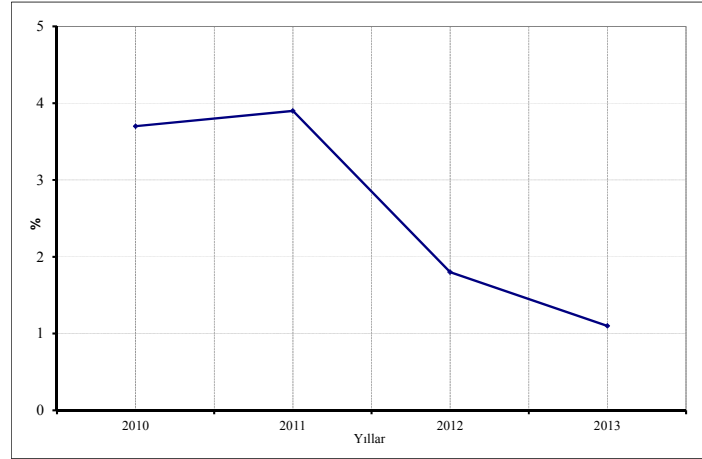
BİRİNCİ BÖLÜM

KKTC EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisi, 2008-2009 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da (GSYİH) reel bazda % 5.5 daralmış fakat alınan ekonomik tedbirlerin olumlu etkisiyle 2010-2011 yıllarında yeniden genişleme trendine girmiş ve GSYİH reel olarak sırasıyla %3.7 ve %3.9 olarak gerçekleşmiştir. GSYİH reel büyüme 2012 yılında %1.8 ve 2013 yılında ise %1.1 düzeyinde gerçekleşmiştir. (tablo 1). ABD Doları bazında ise, kişi başına düşen GSYİH 2012 yılında 15,123 Dolar düzeyinden 2013 yılında 15,357 Dolar'a yükselmiştir.

Grafik – 1 Büyüme Hızı

Sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde; 2011 yılında en yüksek artış sırasıyla; tarım, ticaret-turizm, serbest meslek ve hizmetler, konut sahipliliği ve sanayi sektörlerinde olmuştur. 2012 yılında ise üretim sektörleri içerisinde büyük paya sahip olan tarım sektörünün reel olarak %3.7 ve ticaret sektörü %6.1 büyümüştür. Hizmetler sektöründe ise; otel ve lokantacılık, toptan ve perakende ticaret ile mali müesseseler sektörlerinde yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde sırasıyla %14.7, %4.1 ve %8.1 oranında büyüme kaydedilmiştir. 2013 yılında ise Mali Müesseseler % 7.5 büyürken, Konut Sahipliği % 3.2 ve Serbest Meslek ve Hizmetler % 2.3 büyümüştür (tablo 1).

Tablo - 1 GSYİH'daki Sekrörel Gelişmeler

	1977 Yılı Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla (Milyon ₺)			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1. Tarım	1,116.4	1,236.4	1,248.3	1,260.8	330,292,725.0	366,385,942.1	386,521,999.6	404,964,639.3
1.1. Bitkisel	555.1	618.9	616.7	555.8	169,949,105.9	182,239,796.9	186,988,276.2	172,818,338.7
1.2. Hayvancılık	482.2	528.7	543.0	617.9	137,399,163.3	158,379,428.8	169,582,597.1	200,276,539.1
1.3. Ormancılık	18.0	16.7	21.2	17.7	897,839.6	955,694.4	1,051,486.5	1,155,198.2
1.4. Bahkçılık	61.2	72.1	67.4	69.5	22,046,616.2	24,811,022.0	28,899,639.8	30,714,563.3
2. Sanayi	1,321.9	1,366.5	1,384.2	1,379.9	552,836,167.3	558,480,243.8	587,060,602.7	636,625,615.7
2.1. Taşocakçılığ	49.7	51.1	49.7	45.9	35,628,354.3	46,499,012.4	42,610,280.7	47,730,970.7
2.2. İmalat Sanayii	970.0	976.9	1,009.2	1,008.9	130,888,723.8	165,797,310.5	192,323,577.4	221,393,058.9
2.3. Elektrik-Su	302.2	338.5	325.3	325.1	386,319,089.2	346,183,920.9	352,126,744.7	367,501,586.1
3. İnşaat	1,734.6	1,791.3	1,741.5	1,498.6	312,118,707.4	408,495,970.9	335,779,569.4	370,660,075.0
4. Ticaret-Turizm	2,726.9	2,891.6	3,027.4	3,112.0	900,033,652.9	1,216,786,131.2	1,385,288,666.6	1,527,899,266.0
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2,286.3	2,348.3	2,484.6	2,434.5	598,030,024.3	722,249,915.7	794,223,532.7	852,677,265.6
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	440.6	543.3	542.8	677.5	302,003,628.5	494,536,215.5	591,065,133.9	675,222,000.4
5. Ulaştırma-Haberleşme	1,132.5	1,083.7	1,201.4	1,167.5	525,213,182.4	553,109,188.9	642,862,532.9	711,369,494.2
6. Mali Müesseseler	559.6	567.3	599.4	658.7	404,370,969.7	472,603,396.4	506,016,653.5	579,666,453.3
7. Konut Sahipliğ	731.7	760.5	791.4	813.5	220,581,154.0	274,371,576.8	305,768,610.1	358,244,276.0
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	1,567.7	1,634.7	1,663.2	1,697.4	652,317,269.0	727,498,986.3	801,773,079.2	891,643,479.0
9. Kamu Hizmetleri	1,817.9	1,868.5	1,878.4	1,930.5	1,180,064,551.9	1,294,282,251.1	1,294,895,632.5	1,349,944,886.1
10. İthalat Vergileri	1,651.5	1,716.4	1,760.6	1,830.3	536,308,506.4	636,982,661.1	709,117,362.8	775,880,451.7
11. GSYİH	14,360.8	14,917.1	15,295.9	15,349.1	5,614,136,886.0	6,508,996,348.7	6,955,084,709.3	7,606,898,636.2
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	90.5	115.0	122.3	-55.5	35,398,050.0	50,178,180.0	-39,253,080.0	-27,495,360.0
GSMH	14,451.3	15,032.1	15,102.4	15,293.6	5,649,534,936.0	6,559,174,528.7	6,915,831,629.3	7,579,403,276.2
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Büyüme Oranı (%)				GSYİH'daki Payı (%)			
1. Tarım	10.0	10.7	3.7	-1.6	5.9	5.6	5.6	5.3
1.1. Bitkisel	16.6	11.5	3.7	-13.4	3.0	2.8	2.7	2.3
1.2. Hayvancılık	4.6	9.7	4.0	12.4	2.4	2.4	2.4	2.6
1.3. Ormancılık	20.0	-7.2	6.2	-0.3	0.0	0.0	0.0	..
1.4. Bahkçılık	-2.2	17.9	0.6	-4.3	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Sanayi	-0.2	3.4	-0.7	1.7	9.8	8.6	8.4	8.4
2.1. Taşocakçılığ	0.0	2.8	-8.9	-1.4	0.6	0.7	0.6	0.6
2.2. İmalat Sanayii	-1.6	0.7	0.9	2.4	2.3	2.5	2.8	2.9
2.3. Elektrik-Su	4.7	12.0	-4.1	0.2	6.9	5.3	5.1	4.8
3. İnşaat	3.8	3.3	-16.0	-0.3	5.6	6.3	4.8	4.9
4. Ticaret-Turizm	18.3	6.0	6.1	1.4	16.0	18.7	19.9	20.1
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	21.5	2.7	4.1	-0.4	10.7	11.1	11.4	11.2
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	4.2	23.3	14.7	8.7	5.4	7.6	8.5	8.9
5. Ulaştırma-Haberleşme	-20.0	-4.3	5.7	2.0	9.4	8.5	9.2	9.4
6. Mali Müesseseler	0.3	1.4	8.1	7.5	7.2	7.3	7.3	7.6
7. Konut Sahipliğ	4.0	3.9	3.7	3.2	3.9	4.2	4.4	4.7
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	-5.3	4.3	1.5	2.3	11.6	11.2	11.5	11.7
9. Kamu Hizmetleri	0.4	2.8	1.9	1.4	21.0	19.9	18.6	17.7
10. İthalat Vergileri	18.6	3.9	8.9	-2.1	9.6	9.8	10.2	10.2
11. GSYİH	3.7	3.9	1.8	1.1	100.0	100.0	100.0	100.0
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	-9.8	27.0	-174.5	35.3	-	-	-	-
GSMH	3.6	4.0	0.5	1.3	-	-	-	-

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tarım sektöründe 2011 yılında yakalanan %10.7 oranındaki büyüme trendi 2012 yılında da devam etmiş ve %3.7 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Ancak 2012 yılında yaşanan kuraklık dolayısıyla bitkisel alt sektörde yaşanan % 13.4 oranındaki daralma tarım sektörünün olumsuz etkilemiş ve 2013 yılında tarım sektörü %1.6 daralmıştır.

Sanayi sektöründeki gelişmelere baktığımız zaman ise sektörün; taşocaklılığı ve elektrik-su alt sektörlerinde yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda 2012 yılında % 0.7 daraldığı ancak 2013 yılında yeniden genişleyerek %1.7 düzeyine ulaştığı görülmüştür.

İnşaat sektöründe 2010 yılında yakalanan % 3.8 lik büyüme 2011 yılında düşüş trendine girerek % 3.3 seviyesine gerilemiştir. 2012 ve 2013 yıllarında ise inşaat maliyetlerinde meydana gelen artıştan dolayı sırasıyla % 16.0 ve % 0.3 oranında daralma yaşanmıştır.

Hizmetler sektörüne baktığımızda da, 2010 yılında yaşanan % 18.3 lük büyüme , 2011 ve 2012 yıllarında da devam etmiş 2013 yılında ise %1.4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Son iki yıla baktığımızda özellikle Otelcilik ve lokantacılık alt sektöründe 2012 yılında yaşanan %14.7 oranındaki büyüme 2013 yılında da devam etmiş ve %8.7 lik büyüme gerçekleşmiştir.

Serbest meslek ve hizmetlerde 2010 yılında yaşanan % 5.3'lük daralma yerini 2011 yılında %4.3 ve 2012 yılında da %1.5 oranında büyümeye bırakmıştır. 2013 yılında da Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü % 2.3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Konut sahipliği son üç yılda sırasıyla % 3.9, % 3.7 ve % 3.2 büyümüştür. Aynı yıllarda kamu hizmetleri de % 2.8, %1.9 ve % 1.4 oranında büyümüştür.

Sektörel gelişmeler sonucunda GSYİH'da, 2011 yılında % 3.9 , 2012 yılında % 1.8 ve 2013 yılında da %1.1 oranında bir gelişme olmuştur.

2. Kaynakların Kullanımı

2.1. Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisinde 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleşen büyümenin, 2012 ve 2013 yıllarında da yavaşlayarak devam ettiği tespit edilmiştir. GSMH’da 2010 yılında reel olarak % 3.6 oranında büyüme gerçekleşirken 2011 yılında ise % 4, 2012 yılında %0.5 ve 2013 yılında %1.3 oranlarında büyüme görülmektedir (tablo 2). GSMH ve dış açıktan oluşan Toplam Kaynaklar, 2010 yılında %9.2 oranında reel bir artış göstererek cari fiyatlarla 6,064,972,476 TL değerine ulaşmıştır. 2010 yılında GSMH toplam kaynakların %93.2’ini oluştururken, dış açık cari fiyatlarla 415,437,540 TL olarak toplam kaynakların %6.8’i düzeyinde gerçekleşmiştir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında ise Dış açıkta sırası ile %37.4, %26.1 ve %65 oranında gerçekleşen azalmalar dolayısı ile GSMH’da gerçekleşen büyüme oranlarına rağmen toplam kaynaklar 2011 yılında %1.2 oranında artış ile 6,849,670,948.7 TL’ye, 2012 yılında reel olarak %0.7 azalış ile 7,141,086,689.3 TL’ye ve 2013 yılında reel olarak %0.8 azalma oranıyla 7,664,753,456.2 TL’ye ulaşmıştır. 2011 yılında GSMH toplam kaynakların %95.8’i oranında gerçekleşirken, dış açık %4.2’sini oluşturmaktaydı. 2012 yılında ise GSMH toplam kaynakların %96.9’unu ve dış açık %3.1’ini oluştururken 2013 yılında GSMH toplam kaynakların %98.9’unu ve dış açık ise %1.1’ini oluşturmuştur.

2010 ve 2011 yılında gerçekleşen ekonomik büyümeden yatırım harcamalarının olumlu yönde etkilendiği ve reel olarak sırası ile %10.1 ve %8.1 oranında arttığı görülmektedir (tablo 2). Toplam tüketim de ise reel olarak 2010 yılında %9 oranında bir artış ve 2011 yılında %0.3’lük bir azalma gözlemlenmektedir. Böylece 2010 yılında toplam kaynakların %17.3’ü toplam yatırımlara, %82.7’si ise toplam tüketime kanallene olurken bu oranlar 2011 yılında yatırımlar lehine bir gelişme göstererek toplam kaynakların %18.5’i toplam yatırımlara ve %81.5’i toplam tüketime harcanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında ise toplam yatırımlarda sırası ile %11.6 ve %9.8 oranlarında azalmalar gözlemlenmektedir. Toplam tüketimde ise bu yıllarda reel olarak %1.8 ve %0.9 oranında artışlar gözlemlenmektedir. Böylece 2012 ve 2013 yıllarında toplam kaynakların %16.5’i ve %15’i toplam yatırımlara %83.5’i ve %85 toplam tüketime dönüştüğü gözlemlenmiştir. 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında sırası ile cari fiyatlarla 5,015,387,977.6 TL, 5,583,108,788.1 TL,

5,965,575,002.7 TL ve 6,516,917,907.9 TL olarak gerçekleşen toplam tüketimin ortalama %29'unu kamu tüketimi, %71'ini ise özel tüketim oluşturmaktadır. Toplam Yatırımların GSYİH içerisindeki payı 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında ortalama olarak %17,5 oranında iken, toplam tüketimin payı ise %86.6 oranında gerçekleşmiştir.

Kamu harcanabilir gelir 2010 yılında reel olarak %27.1 oranında bir artış gerçekleştirmiş ve cari fiyatlarla 962,203,916,8 TL düzeyinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise reel olarak %1.4 oranında azalmış ve cari fiyatlarla 1,059,244,715.5 TL, 2012 yılında reel olarak %34.2 oranında artarak cari fiyatlarla 1,491,823,326 TL ve 2013 yılında ise reel olarak %16.9 oranında azalarak cari fiyatlarla 1,341,301,971.7 TL olarak gerçekleşmiştir. 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında kamu harcanabilir gelirin, GSYİH içerisindeki payı ortalama olarak %18 oranında gerçekleşmiştir. Özel Harcanabilir Gelirde ise söz konusu yıllarda sırası ile -%0.2, %5.1, -%6 ve %6.3 oranlarında değişimler gözlemlenmiş ve sırası ile cari fiyatlarla 4,687,331,019.2 TL, 5,499,929,813.2 TL, 5,424,008,303.3 TL ve 6,238,101,304.5 TL olarak gerçekleşmiştir. Özel Harcanabilir Gelirin GSYİH içerisindeki payı 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında ortalama olarak %82 oranında gerçekleşmiştir.

Toplam yurtiçi tasarruflar, 2010 yılında reel olarak %25.5 oranında bir azalış gerçekleştirmiş ve cari fiyatlarla 634,146,958.4 TL düzeyinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise reel olarak %37.9 oranında artmış ve cari fiyatlarla 976,065,740.6 TL, 2012 yılında reel olarak %7.2 oranında azalarak cari fiyatlarla 950,256,626.6 TL ve 2013 yılında ise reel olarak %3.3 oranında artarak cari fiyatlarla 1,062,485,368.3 TL olarak gerçekleşmiştir (tablo 2). 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında Toplam Yurtiçi Tasarrufların, GSYİH içerisindeki payı ortalama olarak %13.4 oranında gerçekleşmiştir. 2010, 2011 ve 2012 yıllarında kamu tasarruf açığı reel olarak sırası ile %20.9, %14.1 ve %70.2 oranlarında azalırken 2013 yılında %159.8 oranında artış göstermiştir. Özel tasarruflarda ise 2010 yılında %23.4'lük bir düşüş gözlemlenirken, 2011 yılında %13 artış 2012 yılında %30.2 düşüş ve 2013 yılında %27.8 oranında bir artış gerçekleştiği gözlemlenmektedir. 2013 yılında kamu tasarruf-yatırım açığı reel olarak %51.6 oranında artarak cari fiyatlarla 678,526,431.7 TL düzeyinde gerçekleşirken, özel tasarruf-yatırım farkının cari fiyatlarla 593,176,251.7 TL düzeyinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir (tablo 2).

Tablo -2 Ekonominin Genel Dengesi

	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla			
1. Toplam Kaynaklar	15,514.0	15,697.9	15,594.3	15,465.8	6,064,972,476.0	6,849,670,948.7	7,141,086,689.3	7,664,753,456.2
1.1. GSMH	14,451.3	15,032.1	15,102.4	15,293.6	5,649,534,936.0	6,559,174,528.7	6,915,831,629.3	7,579,403,276.2
1.2. Dış Açık	1,062.7	665.8	491.9	172.2	415,437,540.0	290,496,420.0	225,255,060.0	85,350,180.0
2. Toplam Yatırımlar	2,684.8	2,902.7	2,567.0	2,316.1	1,049,584,498.4	1,266,562,160.6	1,175,511,686.6	1,147,835,548.3
2.1. Sabit Sermaye	2,600.2	2,772.9	2,389.9	2,315.8	1,016,498,344.7	1,209,955,946.4	1,094,397,325.7	1,147,686,269.5
2.1.1. Kamu	517.5	444.3	469.7	436.9	202,326,006.0	193,846,399.1	215,098,572.8	216,503,357.0
2.1.2. Özel	2,082.6	2,328.7	1,920.2	1,878.9	814,172,338.6	1,016,109,547.2	879,298,752.9	931,182,912.4
2.2. Stok Değişimleri	84.6	129.7	177.1	0.3	33,086,153.7	56,606,214.2	81,114,360.9	149,278.8
2.2.1. Kamu	-54.1	6.6	48.7	-66.2	-21,164,741.7	2,899,297.7	22,323,634.1	-32,798,571.4
2.2.2. Özel	138.8	123.1	128.4	66.5	54,250,895.4	53,706,916.5	58,790,726.8	32,947,850.3
3. Toplam Tüketim	12,829.2	12,795.2	13,027.3	13,149.8	5,015,387,977.6	5,583,108,788.1	5,965,575,002.7	6,516,917,907.9
4. Kamu Harcanabilir Geliri	2,461.3	2,427.5	3,257.8	2,706.5	962,203,916.8	1,059,244,715.5	1,491,823,326.0	1,341,301,971.7
4.1. Kamu Tüketimi	3,959.5	3,715.2	3,642.1	3,704.9	1,547,895,080.9	1,621,100,773.5	1,667,829,509.0	1,836,123,617.8
4.2. Kamu Tasarrufu	-1,498.2	-1,287.6	-384.4	-998.4	-585,691,164.1	-561,856,058.0	-176,006,183.0	-494,821,646.1
4.3. Kamu Yatırımı	463.4	450.9	518.5	370.7	181,161,264.3	196,745,696.8	237,422,206.9	183,704,785.6
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-1,961.6	-1,738.5	-902.8	-1,369.1	-766,852,428.4	-758,601,754.8	-413,428,389.9	-678,526,431.7
5. Özel Harcanabilir Gelir	11,990.1	12,604.6	11,844.6	12,587.2	4,687,331,019.2	5,499,929,813.2	5,424,008,303.3	6,238,101,304.5
5.1. Özel Tüketim	8,869.7	9,080.0	9,385.2	9,444.8	3,467,492,896.7	3,962,008,014.7	4,297,745,493.7	4,680,794,290.1
5.2. Özel Tasarruf	3,120.3	3,524.6	2,459.5	3,142.3	1,219,838,122.5	1,537,921,798.5	1,126,262,809.6	1,557,307,014.4
5.3. Özel Yatırım	2,221.4	2,451.8	2,048.5	1,945.4	868,423,234.0	1,069,816,463.8	938,089,479.7	964,130,762.7
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	898.9	1,072.8	410.9	1,196.9	351,414,888.5	468,105,334.7	188,173,329.9	593,176,251.7
Özel Tasarruf Oranı (%)	26.0	28.0	20.8	25.0	26.0	28.0	20.8	25.0
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	1,622.1	2,236.9	2,075.1	2,143.9	634,146,958.4	976,065,740.6	950,256,626.6	1,062,485,368.3
Yatırımlar/GSMH (%)	18.6	19.3	17.0	15.1	18.6	19.3	17.0	15.1
Tasarruflar/GSMH (%)	11.2	14.9	13.7	14.0	11.2	14.9	13.7	14.0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	88.8	85.1	86.3	86.0	88.8	85.1	86.3	86.0
Fert Başına Toplam Tüketim (₺)	0.1	0.1	0.1	0.1	19,660.9	22,003.4	23,356.7	25,121.2
Fert Başına GSMH (₺)	0.1	0.1	0.1	0.1	22,146.9	25,850.2	27,077.2	29,216.8
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Değişim (%)				GSYİH'daki Pay (%)			
1. Toplam Kaynaklar	9.2	1.2	-0.7	-0.8	108.0	105.2	102.7	100.8
1.1. GSMH	3.6	4.0	0.5	1.3	100.6	100.8	99.4	99.6
1.2. Dış Açık	306.9	-37.4	-26.1	-65.0	7.4	4.5	3.2	1.1
2. Toplam Yatırımlar	10.1	8.1	-11.6	-9.8	18.7	19.5	16.9	15.1
2.1. Sabit Sermaye	8.5	6.6	-13.8	-3.1	18.1	18.6	15.7	15.1
2.1.1. Kamu	23.5	-14.2	5.7	-7.0	3.6	3.0	3.1	2.8
2.1.2. Özel	5.3	11.8	-17.5	-2.1	14.5	15.6	12.6	12.2
2.2. Stok Değişimleri	102.1	53.3	36.5	-99.8	0.6	0.9	1.2	0.0
2.2.1. Kamu	-193.5	0.0	633.7	0.0	-0.4	0.0	0.3	-0.4
2.2.2. Özel	-966.5	-11.3	4.3	-48.2	1.0	0.8	0.8	0.4
3. Toplam Tüketim	9.0	-0.3	1.8	0.9	89.3	85.8	85.8	85.7
4. Kamu Harcanabilir Geliri	27.1	-1.4	34.2	-16.9	17.1	16.3	21.4	17.6
4.1. Kamu Tüketimi	3.3	-6.2	-2.0	1.7	27.6	24.9	24.0	24.1
4.2. Kamu Tasarrufu	-20.9	-14.1	-70.2	159.8	-10.4	-8.6	-2.5	-6.5
4.3. Kamu Yatırımı	-2.8	-2.7	15.0	-28.5	3.2	3.0	3.4	2.4
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-17.3	-11.4	-48.1	51.6	-13.7	-11.7	-5.9	-8.9
5. Özel Harcanabilir Gelir	-0.2	5.1	-6.0	6.3	83.5	84.5	78.0	82.0
5.1. Özel Tüketim	11.7	2.4	3.4	0.6	61.8	60.9	61.8	61.5
5.2. Özel Tasarruf	-23.4	13.0	-30.2	27.8	21.7	23.6	16.2	20.5
5.3. Özel Yatırım	13.2	10.4	-16.4	-5.0	15.5	16.4	13.5	12.7
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-57.4	19.3	-61.7	191.3	6.3	7.2	2.7	7.8
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	-25.5	37.9	-7.2	3.3	11.3	15.0	13.7	14.0
Yatırımlar/GSMH (%)	6.3	3.9	-12.0	-10.9	-	-	-	-
Tasarruflar/GSMH (%)	-28.1	32.6	-7.7	2.0	-	-	-	-
Toplam Tüketim/GSMH (%)	5.2	-4.1	1.3	-0.3	-	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim (₺)	7.5	0.3	1.1	-0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Fert Başına GSMH (₺)	2.1	4.6	-0.2	-0.3	0.0	0.0	0.0	0.0

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

2.2. Sermaye Birikimi

2.2.1. Sermaye Birikiminin Kaynakları

2013 yılında cari fiyatlarla 1,147,835,548.3 TL düzeyinde gerçekleşen toplam yatırımların %92.5 oranındaki kısmı yurtiçi tasarruflarla, %7.5 oranındaki kısmı ise dış tasarruflarla finanse edilmiştir. 2010 yılında ise bu oranlar sırasıyla, %60.4 ve %39.6, 2011 yılında %77 ile %33 ve 2012 yılında ise %80.8 ile %19.1 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

2010 yılında cari fiyatlarla 1,016,498,344.7 TL olarak gerçekleşen toplam sabit sermaye yatırımları 2011 yılında reel olarak %6.6 oranında artarak 1,209,955,964.4 TL, 2012 yılında ise reelde %13.8 oranında azalarak cari fiyatlarla 1,094,397,325.7 TL'sı değerinde gerçekleşirken 2013 yılında sabit sermaye yatırımlarındaki daralma devam etmiş ve reel olarak %3.1 oranında düşerek cari fiyatlarla 1,147,686,296.5 TL olarak gerçekleşmiştir (tablo 3).

2013 yılında sabit sermaye nitelikli yatırımlarda en yüksek değişim sırasıyla Elektrik-Su, Toptan ve Perakende Ticaret sektörleri ile Haberleşme sektöründe görülmektedir. Elektrik-Su sektörünün sabit sermaye yatırımları 2012 yılına göre 2013 yılında 44.1 % oranında azalmıştır. 2013 yılında Kamu Kesimi altyapı yatırımlarından olan Elektrik-Su sektöründeki Elektrik sektörüne herhangi bir yatırım gerçekleşmemiş olup mevcut yatırımlar ise Su Sektörüne yapılmıştır. KKTC'ne Türkiye'den Boru ile Su getirme projesi yatırımları 2013 yılı içinde devam etmiş fakat bahsi geçen yıl içerisinde tamamlanmadığından dolayı Elektrik –Su Sektörü sabit sermaye yatırımlarına dâhil edilmemiştir. Elektrik –Su sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı 2012 yılında %8,2 iken 2013 yılında %4,8'e gerilemiştir. 2012 yılında Toptan ve Perakende Ticaret sektöründeki sabit sermaye yatırımlarında 2011 yılına göre %19.2'lik bir azalma gözlemlenirken 2013 yılında da ülkemiz Özel Kesiminin Toptan ve Perakende Ticaret sektörüne olan yatırımlarını 2012 yılına göre %38.9 oranında azaldığı görülmektedir. Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı 2012 yılında %4.6 iken 2013 yılında %2.9'a gerilemiştir. Haberleşme sektöründe ise 2012 ve 2013

yıllarındaki sabit sermaye yatırımlarının sırası ile %24.3 ve %31 oranında arttığı görülmektedir. Haberleşme Sektöründeki yatırımlar daha fazla Telefon şebekelerinin geliştirilmesi, Kamu Net'in geliştirilmesi ve BRT altyapı sabit sermaye yatırımlarını geliştirilmesini kapsamaktadır. Haberleşme sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı %2,1 iken 2013 yılında %2.8'e yükselmiştir (tablo 3). Her zaman toplam yatırımlar içerisinde en önemli paya sahip olan konut sahipliği sektörü de 2013 yılında %11.5 oranında bir büyüme gerçekleştirmiş ve toplam yatırımlar içerisindeki payını %47.3 oranına ulaştırmıştır. Konut sektöründen sonra toplam yatırımlar içerisindeki %11.7'lik payı ile Sanayi sektörü ve %10.9 'luk payı ile Haberleşme ve Ulaştırma sektörleri en yüksek paylara sahiptirler.

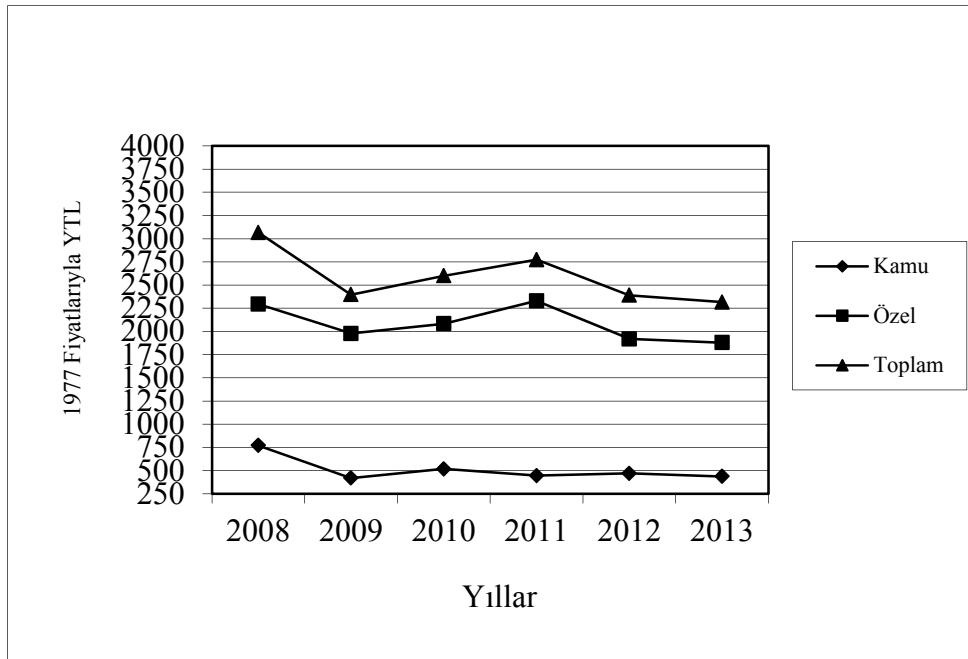
Tablo -3 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	1977 Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla			
1. Tarım	125.7	117.0	118.3	144.3	49,136,362.5	51,057,576.1	54,190,288.2	71,537,594.6
2. Sanayi	364.9	449.8	397.9	270.6	142,669,112.1	196,282,385.0	182,232,511.4	134,113,143.5
2.1. Taşocakçılığı	4.7	5.3	4.8	3.7	1,853,415.9	2,319,707.3	2,205,459.9	1,854,196.6
2.2. İmalat	191.8	213.1	196.2	156.8	74,974,778.2	92,975,201.0	89,860,006.5	77,731,990.8
2.3. Elektrik-Su	168.4	231.4	196.9	110.0	65,840,917.9	100,987,476.7	90,167,045.0	54,526,956.1
3. İnşaat	46.2	54.5	44.1	36.8	18,049,456.8	23,777,795.6	20,184,643.4	18,218,607.7
4. Ticaret-Turizm	181.7	469.6	217.0	196.6	71,044,040.6	204,894,425.1	99,387,955.6	97,417,516.7
4.1. Ticaret	107.3	134.9	108.9	66.6	41,947,129.6	58,843,622.4	49,882,216.0	33,006,557.3
4.2. Turizm	74.4	334.7	108.1	130.0	29,096,911.0	146,050,802.6	49,505,739.6	64,410,959.4
5. Ulaştırma-Haberleşme	367.9	217.2	274.4	251.5	143,832,803.7	94,760,890.3	125,649,623.3	124,633,379.9
5.1. Ulaştırma	307.5	177.1	224.5	186.2	120,222,651.8	77,259,242.0	102,815,042.1	92,256,601.0
5.2. Haberleşme	60.4	40.1	49.9	65.3	23,610,151.9	17,501,648.3	22,834,581.2	32,376,778.9
6. Mali Müesseseler	32.2	23.8	30.7	25.9	12,573,295.1	10,385,135.1	14,068,264.1	12,817,823.9
7. Konut	1,055.4	1,160.5	983.5	1,096.2	412,605,188.2	506,363,162.1	450,364,349.3	543,245,804.8
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	343.9	156.2	155.4	115.6	134,437,539.1	68,177,274.4	71,148,838.9	57,283,971.0
9. Kamu Hizmetleri	82.2	124.3	168.5	178.4	32,150,546.4	54,257,302.8	77,170,851.6	88,418,427.5
Toplam	2,600.2	2,772.9	2,389.9	2,315.8	1,016,498,344.7	1,209,955,946.4	1,094,397,325.7	1,147,686,269.5
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Değişim (%)				Toplam Yat. İçindeki Pay (%)			
1. Tarım	80.3	-6.9	1.1	22.0	4.8	4.2	5.0	6.2
2. Sanayi	36.4	23.3	-11.5	-32.0	14.0	16.2	16.7	11.7
2.1. Taşocakçılığı	36.0	12.1	-9.4	-22.3	0.2	0.2	0.2	0.2
2.2. İmalat	35.1	11.1	-7.9	-20.1	7.4	7.7	8.2	6.8
2.3. Elektrik-Su	37.1	37.4	-14.9	-44.1	6.5	8.3	8.2	4.8
3. İnşaat	26.5	18.0	-19.1	-16.6	1.8	2.0	1.8	1.6
4. Ticaret-Turizm	26.9	158.4	-53.8	-9.4	7.0	16.9	9.1	8.5
4.1. Ticaret	36.2	25.7	-19.2	-38.9	4.1	4.9	4.6	2.9
4.2. Turizm	15.5	349.7	-67.7	20.2	2.9	12.1	4.5	5.6
5. Ulaştırma-Haberleşme	54.3	-41.0	26.3	-8.3	14.1	7.8	11.5	10.9
5.1. Ulaştırma	122.0	-42.4	26.8	-17.1	11.8	6.4	9.4	8.0
5.2. Haberleşme	-39.6	-33.6	24.3	31.0	2.3	1.4	2.1	2.8
6. Mali Müesseseler	-50.0	-26.0	29.1	-15.8	1.2	0.9	1.3	1.1
7. Konut	-6.0	10.0	-15.3	11.5	40.6	41.8	41.2	47.3
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	17.1	-54.6	-0.6	-25.6	13.2	5.6	6.5	5.0
9. Kamu Hizmetleri	-48.6	51.2	35.5	5.9	3.2	4.5	7.1	7.7
Toplam	8.5	6.6	-13.8	-3.1	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı tablo 4'te görülmektedir. Grafik 3 ise Kamu Kesimi ve özel Kesim itibarıyla sabit sermaye yatırımlarının son altı yıldaki dağılımını göstermektedir. 2013 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının içinde %18.9 oranındaki paya sahip kamu kesimi yatırımları cari fiyatlarla 216,503,357 TL olarak gerçekleşirken, Toplam yatırımlar içinde %81.1'lik paya sahip olan Özel Kesim Yatırımları ise cari fiyatlarla 931,182,912.4 TL'si olarak gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında kamu kesimi yatırımlarının sabit fiyatlarla %7 oranında azaldığı, özel kesim yatırımlarının ise %2.1 oranında azaldığı görülmektedir. 2010, 2011 ve 2012 yıllarında ise kamu kesimi yatırımları sırası ile %23.5, -%14.2 ve %5.7 oranlarında değişimler göstermiş böylece kamu yatırımlarının toplam içerisindeki payı ortalama %18.5 oranına gerçekleşirken, özel kesim yatırımlarının payı %84.5 oranına gerçekleşmiştir. 2013 yılında kamu kesimi içerisinde yer alan Diğer kamu Kurumlarının yatırımlarının %23.2 oranında reel olarak azaldığı gözlemlenmektedir. Bu daralmanın nedeni Diğer Kamu Kurumlarını oluşturan bazı Kurumların özelleştirilmesidir.

Grafik-2 Sabit Sermaye Yatırımları

2012 Yılında kamu kesimi yatırımları %35.9 oranıyla kamu hizmetleri, %29.1 oranıyla ulaştırma ve %23.5 oranıyla Elektrik-Su sektörlerinde, özel kesim yatırımları ise %50.8

oranıyla konut %14.5 oranıyla sanayi ve %10.7 oranında Ticaret-Turizm sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Toplam yatırımlar konut sektöründe %41.2 oranıyla yoğunlaşırken sanayi, ulaştırma ve kamu hizmetleri, sektörlerinin payları sırasıyla %16.7, %9.4, ve %7.1 oranlarında olmuştur (tablo 5).

Tablo - 4 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla (Milyon ₺)			
1.Kamu Kesimi	517.5	444.3	469.7	436.9	202,326,006.0	193,846,399.1	215,098,572.8	216,503,357.0
1.1. Devlet	335.6	256.7	270.6	283.9	131,211,854.8	112,006,293.9	123,908,800.6	140,679,662.5
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	181.9	187.6	199.1	153.0	71,114,151.3	81,840,105.2	91,189,772.2	75,823,694.6
2. Özel Kesim	2,082.6	2,328.7	1,920.2	1,878.9	814,172,338.6	1,016,109,547.2	879,298,752.9	931,182,912.4
Toplam	2,600.2	2,772.9	2,389.9	2,315.8	1,016,498,344.7	1,209,955,946.4	1,094,397,325.7	1,147,686,269.5
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Değişim (%)				Toplam Yatırımlar içindeki Payı (%)			
1.Kamu Kesimi	23.5	-14.2	5.7	-7.0	19.9	16.0	19.7	18.9
1.1. Devlet	46.4	-23.5	5.4	4.9	12.9	9.3	11.3	12.3
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	-4.1	3.1	6.2	-23.2	7.0	6.8	8.3	6.6
2. Özel Kesim	5.3	11.8	-17.5	-2.1	80.1	84.0	80.3	81.1
Toplam	8.5	6.6	-13.8	-3.1	100.0	100.0	100.0	100.0

¹ KİT: Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Tablo- 5 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı

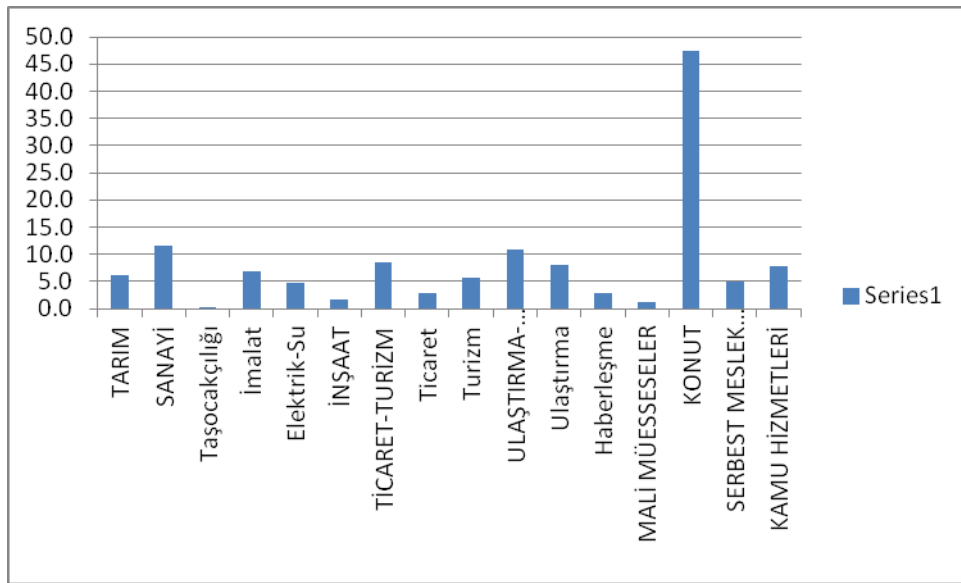
	2010			2011			2012			2013		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1. Tarım	1.9	5.6	4.8	2.5	4.6	4.2	3.9	5.2	5.0	2.3	7.2	6.2
2. Sanayi	22.6	11.9	14.0	23.9	14.8	16.2	-	14.5	16.7	-	11.0	11.7
2.1. Taşocakçılığı	-	0.2	0.2	-	0.2	0.2	-	0.3	0.2	-	0.2	0.2
2.2. İmalat	1.3	8.9	7.4	1.3	8.9	7.7	1.8	9.8	8.2	2.5	7.8	6.8
2.3. Elektrik-Su	21.3	2.8	6.5	22.6	5.6	8.3	23.5	4.5	8.2	11.9	3.1	4.8
3. İnşaat ¹	-	2.2	1.8	-	2.3	2.0	-	2.3	1.8	-	2.0	1.6
4. Ticaret-Turizm	0.5	8.6	7.0	4.0	19.4	16.9	2.6	10.7	9.1	5.5	9.2	8.5
4.1. Ticaret	0.3	5.1	4.1	1.1	5.6	4.9	-	5.7	4.6	-	3.5	2.9
4.2. Turizm	0.2	3.5	2.9	2.9	13.8	12.1	2.6	5.0	4.5	5.5	5.6	5.6
5. Ulaştırma-Haberleşme	56.7	3.6	14.1	38.6	2.0	7.8	30.5	6.8	11.5	35.6	5.1	10.9
5.1. Ulaştırma	53.5	1.5	11.8	35.3	0.9	6.4	29.1	4.6	9.4	34.0	2.0	8.0
5.2. Haberleşme	3.2	2.1	2.3	3.2	1.1	1.4	1.4	2.3	2.1	1.6	3.1	2.8
6. Mali Müesseseler	0.2	1.5	1.2	0.2	1.0	0.9	0.2	1.6	1.3	0.2	1.3	1.1
7. Konut	2.2	50.1	40.6	2.9	49.3	41.8	1.6	50.8	41.2	1.3	58.0	47.3
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	-	16.5	13.2	-	6.7	5.6	-	8.1	6.5	-	6.2	5.0
9. Kamu Hizmetleri	15.9	-	3.2	28.0	-	4.5	35.9	-	7.1	40.8	-	7.7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Makine ve Teçhizat Yatırımları

Kaynak Devlet Planlama Örgütü

2013 yılında ise, kamu kesimi yatırımları %40.8 oranıyla kamu hizmetleri,%34 oranıyla ulaştırma ve %11.9 oranıyla elektrik-su sektörlerinde yoğunlaşırken, özel kesim yatırımlarında ise %58 oranıyla yine konut sektörü ilk sırada yer almıştır. Bu gelişmeler sonucunda toplam yatırımlarda ilk üç sırayı konut, ulaştırma ile Kamu hizmetleri sektörleri almıştır. Grafik 3 toplam yatırımların 2013 yılında yoğunlaştığı sektörleri göstermektedir.

Grafik – 3 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı
(2013)

2.3. Tüketim Harcamaları

2010 yılında 22,146.9 TL olan fert başına GSMH, 2011 yılında reel olarak %4.6 oranında bir artışla cari fiyatlarla 25,850.2 TL düzeyine ulaşmış, 2012 yılında reel de %0.2 oranında bir düşüle cari fiyatlarla 27,077.2 TL, 2013 yılında ise reel olarak %0.3 'lük bir düşüşle cari fiyatlarla 29,216.8 TL olarak gerçekleşmiştir. Fert başına GSMH' nin ABD Doları karşılığı ise 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında dalgalı bir seyir izleyerek sırası ile 14,703 dolar, 15,403.5 dolar, 15,037.9 dolar ve 15,301.6 dolar olarak gerçekleşmiştir (tablo 5).

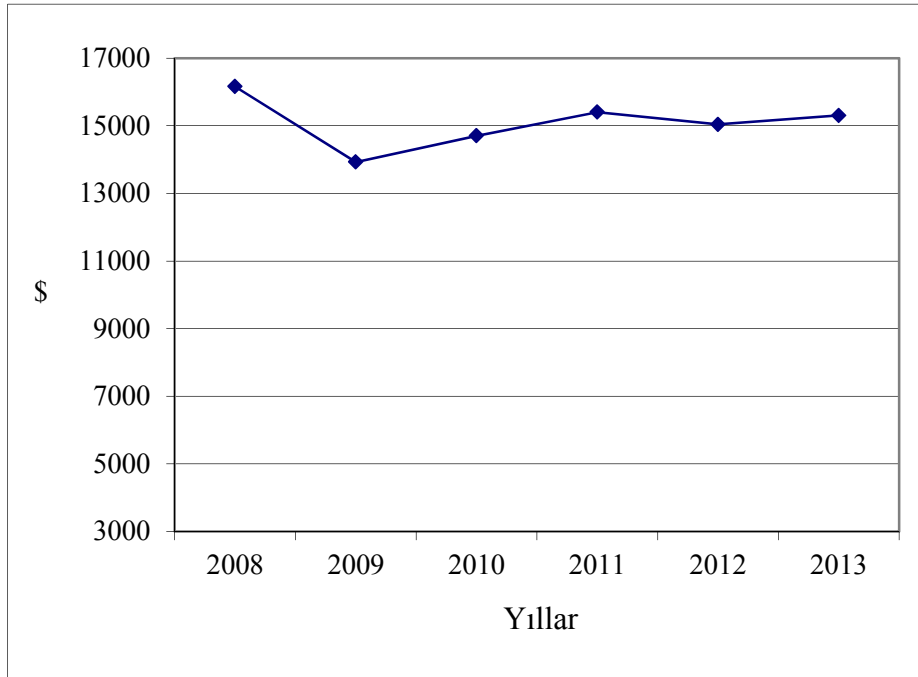
Tablo - 6 Tüketim Harcamaları

Sektörler	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla (Milyon ₺)			
1. GSMH	14,451.3	15,032.1	15,102.4	15,293.6	5,649,534,936.0	6,559,174,528.7	6,915,831,629.3	7,579,403,276.2
2. Toplam Tüketim	12,829.2	12,795.2	13,027.3	13,149.8	5,015,387,977.6	5,583,108,788.1	5,965,575,002.7	6,516,917,907.9
2.1. Kamu Tüketimi	3,959.5	3,715.2	3,642.1	3,704.9	1,547,895,080.9	1,621,100,773.5	1,667,829,509.0	1,836,123,617.8
2.2. Özel Tüketim	8,869.7	9,080.0	9,385.2	9,444.8	3,467,492,896.7	3,962,008,014.7	4,297,745,493.7	4,680,794,290.1
Toplam Tüketim/GSMH (%)	88.8	85.1	86.3	86.0	88.8	85.1	86.3	86.0
Fert Başına Toplam Tüketim	0.0503	0.0504	0.0510	0.0507	19,660.9	22,003.4	23,356.7	25,121.2
Fert Başına GSMH	0.0567	0.0592	0.0591	0.0590	22,146.9	25,850.2	27,077.2	29,216.8
Fert Başına GSMH (\$)					14,703.0	15,403.5	15,037.9	15,301.6
Sektörler	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Değişim (%)				GSYİH'daki Pay (%)			
1. GSMH	3.6	4.0	0.5	1.3	100.6	100.8	99.4	99.6
2. Toplam Tüketim	9.0	-0.3	1.8	0.9	89.3	85.8	85.8	85.7
2.1. Kamu Tüketimi	3.3	-6.2	-2.0	1.7	27.6	24.9	24.0	24.1
2.2. Özel Tüketim	11.7	2.4	3.4	0.6	61.8	60.9	61.8	61.5
Toplam Tüketim/GSMH (%)	5.2	-4.1	1.3	-0.3	-	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim	7.5	0.3	1.1	-0.6	-	-	-	-
Fert Başına GSMH	2.1	4.6	-0.2	-0.3	-	-	-	-
Fert Başına GSMH (\$)	5.5	4.8	-2.4	1.8	-	-	-	-

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik 4 dolar bazında fert başına GSMH'nin son altı yıldaki gelişimini göstermektedir.

Grafik – 4 Fert Başına GSMH

2010 yılında fert başına toplam tüketim cari fiyatlarla 19,660.9 TL olarak gerçekleşmiş, 2011 yılında ise 22,003.4 TL'na, 2012 yılında 23,356.7 TL'na ve 2013 yılında 25,121.2 TL'na yükselmiştir. 1977 fiyatlarıyla fert başına toplam tüketimin 2010 yılında reel olarak %7.5, 2011 de %0.3, 2012 yılında %1.1 oranlarında artış gösterirken, 2013 yılında ise reel olarak %0.3 oranında azaldığı gözlemlenmektedir (tablo 6). Toplam tüketimin GSMH içerisindeki payının ise 2013 yılında %0.3 oranında azalarak %86 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.Finansman Dengesi

3.1. Kamu Gelirleri

Cari fiyatlarla, 2010 yılında 2,089,052,564.2 TL'sı ve 2011 yılında 2,303,325,976.6 TL'sı olarak gerçekleşen kamu gelirleri, 2012 yılında 2,773,761,861.1 TL'sına ulaşmış, 2013 yılında ise 2,796,812,940.2 TL'sı olmuştur. 2010 yılında kamu finansman gereği 766,852,428.4 TL'sı iken, 2011 yılında 758,601,754.8 TL'sına 2012 yılında da 413,428,389.9 TL'sına gerilemiştir. 2013 yılında ise kamu finansman gereği yükselerek 678,526,431.7 TL'sı olmuştur.

1977 yılı fiyatlarıyla, 2010 yılında 5,343.7 TL'sı olan kamu gelirleri %1.2 oranında azalarak 2011 yılında 5,278.7 TL'sı seviyesine inmiş, 2012 yılında ise %14.7 oranında artarak 6,057.2 TL'sına ulaşmıştır. 2013 yılında yeniden %6.8 oranında düşüş kaydedilerek kamu gelirleri 5,643.4 TL'sı olmuştur.

2010 yılında yürürlüğe giren Emeklilik ve Gelir Vergisi Değişiklik Yasaları'nın Anayasa'ya aykırı bulunmasıyla 2011 yılında emeklilik maaşlarından vergi kesintisi uygulaması kaldırılmıştır. Bunun etkisiyle 2011 yılında dolaysız vergilerdeki reel olarak %8.1 oranındaki düşüş vergi gelirlerinde reel %2.5 oranında azalmaya neden olmuştur. Diğer yandan vergi dışı gelirlerde de reel olarak %8.5 oranında azalma meydana gelmiştir. Faktör ve fon gelirlerindeki %5.2 oranında sınırlı düzeydeki artışın kamu gelirlerindeki azalmayı önleyemediği görülmekle birlikte vergi gelirlerindeki ve vergi dışı gelirlerdeki azalma 2011 yılında toplam kamu gelirlerini etkileyerek reel olarak %1.2 oranında gerilemeye neden olmuştur. 2012 yılında kamu gelirlerinde reel olarak %14.7 oranındaki artışta, Ercan Havalimanı'nın özelleştirilmesi nedeniyle vergi dışı gelirlerdeki reel %93.8 oranındaki önemli artış etkili olmuştur. Kamu gelirlerindeki artışta faktör ve fon gelirlerinde reel olarak %13.1 oranındaki artış da diğer bir eken olarak görülmüştür. Faktör ve fon gelirlerindeki artışta özellikle Cypfrux, Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu ve Sosyal Sigortaların zararlarının düşmesi önemli ölçüde etken olmuştur. 2013 yılında ise dolaylı vergilerdeki reel %1.7 oranında düşüşün etkisiyle toplam vergilerde reel olarak %0.5 oranında sınırlı düzeyde artış gerçekleşmiştir. Vergi dışı gelirlerin 2012 yılından önceki yıllarda seyreden seviyeye inmesi nedeniyle 2013 yılında vergi dışı gelirlerde reel olarak %53.6 oranında keskin bir düşüş kaydedilmiştir. Aynı zamanda faktör ve fon gelirlerinde de 2012 yılına göre daha düşük

oranda artış görülmüştür. 2013 yılında vergi gelirlerindeki düşük oranlı artış ve vergi dışı gelirlerde önemli oranda düşüş toplam kamu gelirlerinde %6,8 oranında gerilemeye neden olmuştur.

3.2 Kamu Giderleri

Kamu giderleri toplamı, cari fiyatlarla 2010 yılında 2,855,904,992.5 TL iken 2011 yılında 3,061,927,731.4 TL olmuş, 2012 yılında da 3,187,190,251 TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise toplam kamu giderleri 3,475,339,371.9 TL'ye ulaşmıştır. 1977 yılı fiyatlarıyla, toplam kamu giderleri, 2011 yılında %3.9 ve 2012 yılında ise %0.8 oranında düşüş göstererek sırasıyla 7,017.2 TL ve 6,960 TL düzeyinde gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise 1977 yılı fiyatlarıyla %0.8 oranında küçük bir artışla 7,012.5 TL olmuştur. Cari giderlerde 2011 yılında reel olarak % 6.2 oranında, 2012 yılında da reel %2 oranında düşüşler olmuş, 2013 yılında ise reel olarak %1.7 oranında sınırlı düzeyde artış kaydedilmiştir. Kamu yatırımlarına bakıldığında ise 2011 yılında reel %2.7 oranında azalırken, 2012 de reel olarak %15 oranında artmış fakat 2013 yılında kamu yatırımlarında yine reel %28.5 oranında azalma meydana gelmiştir. Transferlerde 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla reel olarak %1.1 ve %1.8 oranlarında düşüş kaydedilirken 2013 yılında reel olarak %4.9 oranında artış olmuştur.

3.3 Kamu Kesimi Genel Dengesi

Kamu gelirlerinin 2011 yılında reel olarak %1.2 oranında azalması, transfer harcamalarının reel %1.1 oranında azalmasına rağmen, kamu harcanabilir gelirden reel olarak %1.4 oranında gerilemeye neden olmuştur. 2012 yılında Ercan Hava Limanının özelleştirilmesi ve bazı kamu kurum ve kuruluşlardaki zarar miktarlarının azalması nedeniyle kamu gelirlerinin reel olarak %14.7 oranında artması ve transfer giderlerinin de %1.8 oranında gerilemesi, kamu harcanabilir gelirden reel olarak %34.2 oranında ciddi bir artışa yol açmıştır. 2013 yılında ise kamu gelirlerinin 2012 yılında artan kamu gelirlerine göre reel olarak %6.8 oranında azalması ve transfer giderlerinin ise reel olarak %4.9 oranında artması kamu harcanabilir gelirden reel olarak %16.9 oranında gerileme görülmesine neden olmuştur.

Kamu cari giderlerinde, 2011 yılında reel olarak %6.2 oranında gerileme gerçekleşirken kamu tasarruf açığında da %14.1 oranında gerileme kaydedilmiştir. 2012 yılında ise kamu

harcanabilir gelirdeki reel olarak %34.2 oranındaki yüksek artışın yanında, kamu cari giderlerindeki reel %2 oranındaki düşüş sonucu kamu tasarruf açığında reel olarak %70.2 gibi yüksek bir oranda gerileme sağlanmıştır. Ancak kamu cari giderlerinin kamu harcanabilir geliri aşmaya devam etmesiyle 2012 yılında da 2011 yılında olduğu gibi kamu tasarruf açığı devam etmiştir. 2012 yılında kamu gelirlerindeki gelişmelere ve transfer giderlerindeki düşüşe bağlı olarak kamu harcanabilir gelirdeki ani oluşan atıştan sonra 2013 yılında kamu harcanabilir gelirden reel olarak %16.9 oranında düşüş kaydedilmesi ve cari giderlerindeki reel %1.7 oranındaki artışın etkisiyle de, 2013 yılında kamu tasarruf açığında reel olarak %159.8 gibi yüksek bir oranda artış görülmüştür. 2011 yılında kamu yatırımlarında reel olarak %2.7 oranında gerilemeyle birlikte kamu finansman gereğinde reel olarak %11.4 oranında gerileme sağlanırken, 2012 yılında kamu yatırımlarında reel olarak %15 oranında artış kaydedilmesine rağmen kamu finansman gereğinde reel olarak %48.1 oranında ciddi bir gerileme sağlanmıştır. 2013 yılında ise kamu yatırımlarında reel %28.5 oranında gerileme gerçekleşmiş ancak finansman gereğinin reel olarak %51.6 oranında artmasına engel olamamıştır.

2011 yılında kamu gelirlerinde reel düşüş kaydedildiği halde toplam kamu giderlerindeki düşüş nedeniyle kamu finansman gereğinde gerileme olmuştur. Kamu finansman gereğindeki düşüş ve gayri safi milli hasıladaki reel %4 oranındaki büyüme dikkate alındığında, 2010 yılındaki %13.6 olan kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı 2011 yılında %11.6 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında Ercan Havalimanı'nın özelleştirilmesi ve faktör ve fon gelirlerindeki artışın kamu gelirlerini pozitif yönde etkilemesi, bunun yanında transferlerde ve kamu cari giderlerindeki düşüş kamu finansman gereğinde ciddi boyutta gerileme sağlamıştır. Gayri safi milli hasılda bir önceki yıla göre %0.5 oranında büyüme kaydedilmesiyle de kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı %6'ya düşmüştür. 2012 yılında kamu finansman gereğinde büyük oranda gerilemenin sağlanmasından sonra 2013 yılında kamu finansman gereğinde görülen yüksek oranda artış ve gayri safi milli hasıladaki %1.3 oranındaki artışla kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı 2012 yılındaki orana göre yükselerek %9 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo - 7 Kamu Kesimi Genel Dengesi

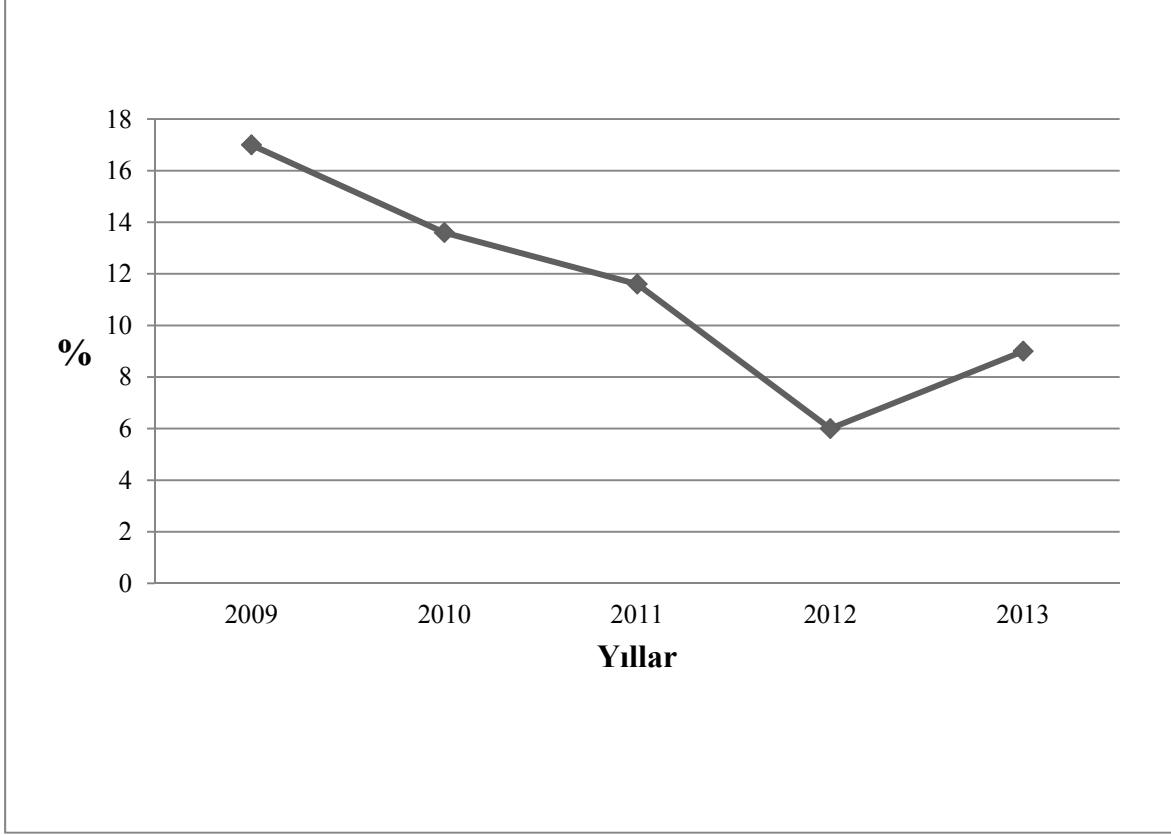
(t)

	2010		2011		2012		2013		Değişme (%)					
	1977 Yılı		1977 Yılı		1977 Yılı		1977 Yılı		2011		2012		2013	
	Cari Fiyatlarla	Fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	Fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	Fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	Fiyatlarıyla	Cari	Sabit	Cari	Sabit	Cari	Sabit
1. Kamu Gelirleri	2,089,052,564.2	5,343.7	2,303,325,976.6	5,278.7	2,773,761,861.1	6,057.2	2,796,812,940.2	5,643.4	10.3	-1.2	20.4	14.7	0.8	-6.8
1.1 Vergiler	1,331,374,024.6	3,405.6	1,448,497,754.2	3,319.6	1,560,501,913.0	3,407.7	1,696,520,249.6	3,423.2	8.8	-2.5	7.7	2.7	8.7	0.5
1.1.1. Dolaysız Vergiler	604,622,382.7	1,546.6	619,980,327.6	1,420.9	652,646,298.6	1,425.2	730,436,386.9	1,473.9	2.5	-8.1	5.3	0.3	11.9	3.4
1.1.2. Dolaylı Vergiler	726,751,642.0	1,859.0	828,517,426.6	1,898.8	907,855,614.4	1,982.5	966,083,862.8	1,949.3	14.0	2.1	9.6	4.4	6.4	-1.7
1.2. Vergi Dışı Gelirler	229,446,145.7	586.9	234,403,132.5	537.2	476,678,568.0	1,040.9	239,540,003.2	483.3	2.2	-8.5	103.4	93.8	-49.7	-53.6
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	528,232,393.8	1,351.2	620,425,089.9	1,421.9	736,581,380.1	1,608.5	860,752,687.4	1,736.8	17.5	5.2	18.7	13.1	16.9	8.0
2. Transförlere	1,126,848,647.3	2,882.4	1,244,081,261.1	2,851.1	1,281,938,535.1	2,799.4	1,455,510,968.5	2,936.9	10.4	-1.1	3.0	-1.8	13.5	4.9
3. Kamu Harcanabilir Geliri	962,203,916.8	2,461.3	1,059,244,715.5	2,427.5	1,491,823,326.0	3,257.8	1,341,301,971.7	2,706.5	10.1	-1.4	40.8	34.2	-10.1	-16.9
4. Kamu Cari Giderleri	1,547,895,080.9	3,959.5	1,621,100,773.5	3,715.2	1,667,829,509.0	3,642.1	1,836,123,617.8	3,704.9	4.7	-6.2	2.9	-2.0	10.1	1.7
5. Kamu Tasarrufu	-585,691,164.1	-1,498.2	-561,856,058.0	-1,287.6	-176,006,183.0	-384.4	-494,821,646.1	-998.4	-4.1	-14.1	-68.7	-70.2	181.1	159.8
6. Kamu Yatırımı	181,161,264.3	463.4	196,745,696.8	450.9	237,422,206.9	518.5	183,704,785.6	370.7	8.6	-2.7	20.7	15.0	-22.6	-28.5
6.1. Sabit Sermaye	202,326,006.0	517.5	193,846,399.1	444.3	215,098,572.8	469.7	216,503,357.0	436.9	-4.2	-14.2	11.0	5.7	0.7	-7.0
6.2. Stok Değişimi	-21,164,741.7	-54.1	2,899,297.7	6.6	22,323,634.1	48.7	-32,798,571.4	-66.2	670.0	633.7
7. Kamu Finansman Gereği	766,852,428.4	1,961.6	758,601,754.8	1,738.5	413,428,389.9	902.8	678,526,431.7	1,369.1	-1.1	-11.4	-45.5	-48.1	64.1	51.6

Not: 2010 ve 2011 yılı hesapları revize edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik-5 Kamu Finansman Gereği /Gayri Safi Milli Hasıla

3.4. Kamu Borç Stoku

2004 – 2013 Yıllar itibariyle gerçekleşen toplam kamu borç stoku incelendiğinde, 2004 yılı toplam kamu borç stoku 2,998,152,575.9 TL'si olmuş ve bu rakam GSYİH'nın %122'sine karşılık gelmektedir. 2005 – 2007 yılları arasında kamu borç stoku GSYİH'nın %80'i seviyelerinde gerçekleşti. 2008 yılı ve mütaakip yıllarda borç miktarı sürekli artış göstererek 2013 yılında GSYİH'nın %120.7'si seviyesinde 9,178,090,291.3 TL'sine yükselmiştir (tablo 8).

ABD doları cinsinden ise toplam borç stoku, 2004 – 2013 yılları arasında kurlardaki değişimlerden dolayı azalış veya artış göstermektedir. 2004 yılında 2,233,926,366.0 \$ olan

kamu borcu 2008 yılında 2,798,573,293.6\$'a ulaştı. 2009 yılında yaklaşık 1 milyar dolar artışla 3,734,722,005.5\$ olarak gerçekleşti. 2013 yılında ise toplam kamu borcu 4,300,281,259.1\$ seviyesine yükselmiştir (tablo 8).

Tablo 8'de görüleceği üzere iç borç stoku, 2008 yılında 1,726.07 milyon TL'sından 2013 yılında 4,004.95 milyon TL'na yükselmiştir. Toplam iç borç stokunun GSYİH içindeki payı 2008 yılında %34.0, 2011 yılında %48.8, 2012 yılında %47.6'ya ve 2013 yılında ise %52.6'sına ulaştığı görülmektedir.

Kamunun dış borç stoku ise, 2008 yılında 2,506.2 milyon TL'dan, 2013 yılında 5,173.13 milyon TL'sı seviyelerine yükselmiştir. Dış borç stokunun GSYİH içindeki payına bakıldığında ise, 2008 yılında %49.3, 2013 yılında ise %68.0 düzeyine yükseldiği görülmektedir (tablo 8).

Tablo- 8 Kamu Borç Stoku

YILLAR	İç Borç Stoku ¹				Dış Borç Stoku ²				Toplam Borç Stoku					
	Merkez Bankası	Ticari Bankalar	İhtiyat Sandığı	Toplam		₺	\$	GSYİH %'si	₺	\$	GSYİH %'si	₺	\$	GSYİH %'si
				₺	\$									
2004	196.066,227.5	1,290,757,203.7	319,948,925.2	1,806,772,356.4	1,346,227,819.4	73.5	1,191,380,219.5	887,698,546.7	887,698,546.7	48.5	2,998,152,575.9	2,233,926,366.0	122.0	
2005	192,995,853.6	655,535,126.5	384,362,920.9	1,232,893,901.0	917,558,217.2	40.2	1,485,355,422.2	1,106,987,197.9	1,106,987,197.9	48.4	2,718,249,323.2	2,024,545,415.1	88.5	
2006	167,849,038.4	792,116,008.4	460,701,581.7	1,420,666,628.5	1,010,719,001.5	35.6	1,816,107,782.8	1,292,051,638.3	1,292,051,638.3	45.5	3,236,774,411.3	2,302,770,639.8	81.2	
2007	150,015,823.9	825,547,710.9	543,477,152.7	1,519,040,687.4	1,304,233,439.9	33.0	2,070,946,841.0	1,778,094,651.8	1,778,094,651.8	45.0	3,589,987,528.4	3,082,328,091.7	78.0	
2008	148,941,241.3	916,748,320.2	660,382,033.9	1,726,071,595.4	1,141,355,283.6	34.0	2,506,210,796.5	1,657,218,010.0	1,657,218,010.0	49.3	4,232,282,391.9	2,798,573,293.6	83.3	
2009	137,066,008.9	1,292,933,993.3	987,605,053.3	2,417,605,055.5	1,605,635,289.6	45.0	3,205,765,868.2	2,129,086,716.0	2,129,086,716.0	59.6	5,623,370,923.7	3,734,722,005.5	104.6	
2010	118,003,184.0	1,541,797,878.0	1,031,241,098.5	2,691,042,160.5	1,740,648,228.0	47.9	3,746,846,219.7	2,423,574,527.6	2,423,574,527.6	66.7	6,437,888,380.1	4,164,222,755.6	114.7	
2011	102,597,213.7	1,866,241,266.1	1,210,392,267.7	3,179,230,747.5	1,683,112,259.8	48.8	4,227,572,306.3	2,238,113,349.7	2,238,113,349.7	64.9	7,406,803,053.8	3,921,225,609.5	113.8	
2012	24,884,002.2	2,084,520,674.8	1,204,021,625.9	3,313,426,303.0	1,858,760,407.8	47.6	4,653,709,207.1	2,610,630,094.9	2,610,630,094.9	66.9	7,967,135,510.2	4,469,390,502.7	114.6	
2013	134,568,004.0	2,440,798,227.3	1,429,591,817.2	4,004,958,048.5	1,876,473,808.0	52.6	5,173,132,242.9	2,423,807,451.1	2,423,807,451.1	68.0	9,178,090,291.3	4,300,281,259.1	120.7	

¹ Hazine ve diğer kamu kurumlarının (belediyeler hariç) Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder.

² Hazinesin dış kaynaklı borcunu ifade eder.

³ 31 Aralık resmî alış kuruları kullanılmıştır.

⁴ Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası, İhtiyat Sandığı ve Devlet Planlama Örgütü.

3.5 Özel Kesim Dengesi

2011 yılında, özel harcanabilir gelirin, 1977 yılı fiyatlarıyla, %5.1 oranında artması ve özel tüketimin de %2.4 oranında sınırlı düzeyde artması, özel tasarrufun %13 oranında artmasıyla sonuçlanmıştır. 2012 yılında özel harcanabilir gelirlerinin reel olarak %6 oranında azalmasının yanında özel tüketimde de reel %3.4 oranında artış kaydedilmesi özel tasarruf da reel olarak %30.2 gibi yüksek bir oranda gerilemeye neden olmuştur. 2013 yılında ise özel harcanabilir gelirden reel olarak %6.3 oranında artışla birlikte özel tüketimde kaydedilen reel %0.6 oranında sınırlı düzeyde artış sonucu özel tasarruf da reel olarak %27.8 oranında artış gerçekleşmiştir. 2011 yılında özel yatırımlar reel olarak %10.4 oranında artmış ve özel kesimin kamu kesimine sunduğu kaynak miktarı da %19.3 oranında artmıştır. 2012 yılında özel tasarrufların gerilemesiyle birlikte özel yatırımlar reel olarak %16.4 oranında azalmış ve özel kesimin kamu kesimine sunduğu kaynak reel olarak %61.7 oranında gerilemiştir. 2013 yılında ise özel yatırımlarda reel olarak %5 oranında azalma görülürken, özel kesimin kamu kesimine sunduğu kaynak reel olarak %191.3 gibi yüksek bir oranda artmıştır.

Tablo -9 Özel Kesim Genel Dengesi

	2010			2011			2012			2013			Değişme %						
	Cari		1977 Yılı Fiyatlarıyla	Cari		1977 Yılı Fiyatlarıyla	Cari		1977 Yılı Fiyatlarıyla	Cari		1977 Yılı Fiyatlarıyla	Cari		2012 Cari	2013		2013 Cari	Sabit
	Fiyatlarla	Sabit		Fiyatlarla	Sabit		Fiyatlarla	Sabit		Fiyatlarla	Sabit		Fiyatlarla	Sabit		Fiyatlarla	Sabit		
1. Özel Harcanabilir Gelir	4,687,331,019.2	11,990.0	5,499,929,813.2	12,604.6	5,424,008,303.3	11,844.6	6,238,101,304.5	12,587.1	17.3	5.1	-1.4	6.0	15.0	6.3					
2. Özel Tüketim	3,467,492,896.7	8,869.7	3,962,008,014.7	9,080.0	4,297,745,493.7	9,385.2	4,680,794,290.1	9,444.8	14.3	2.4	8.5	3.4	8.9	0.6					
3. Özel Tasarruf	1,219,838,122.5	3,120.3	1,537,921,798.5	3,524.6	1,126,262,809.6	2,459.5	1,557,307,014.4	3,142.3	26.1	13.0	-26.8	-30.2	38.3	27.8					
4. Özel Yatırım	868,423,234.0	2,221.4	1,069,816,463.7	2,451.8	938,089,479.7	2,048.5	964,130,762.7	1,945.4	23.2	10.4	-12.3	-16.4	2.8	-5.0					
4.1 Sabit Sermaye	814,172,338.6	2,082.6	1,016,109,547.2	2,328.7	879,298,752.9	1,920.2	931,182,912.4	1,878.9	24.8	11.8	-13.5	-17.5	5.9	-2.1					
4.2 Stok Değişimi	54,250,895.4	138.8	53,706,916.5	123.1	58,790,726.8	128.4	32,947,850.30	66.5	-1.0	-11.3	9.5	4.3	-44.0	-48.2					
5. Kamu Kesimine İkrar	351,414,888.5	898.9	468,105,334.8	1,072.8	188,173,329.9	410.9	593,176,251.7	1,196.9	33.2	19.3	-59.8	-61.7	215.2	191.3					

Not: 2010 ve 2011 yılı hesapları revize edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.6. Devlet Bütçe Dengesi

Devlet bütçe hacmi 2010 yılında 2,661.0 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2011 yılında 2010 yılına göre %6.9 oranında bir artışla 2,844.7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise %4.2 artış göstererek 2,964.3 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise %10 artışla 3261,4 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Devlet bütçe hacmi 2010- 2012 yılları arasında cari bazda artış göstermiş olmasına rağmen, aynı dönem içerisinde GSMH içerisindeki payı azalan bir seyir izlemiş ve 2010 yılında %47.1, 2011 yılında %43.4, 2012 yılında %42.9 seviyesine gerilerken 2013 yılında ise reel olarak %1.7 artışla %43.0 seviyesine yükselmiştir (tablo 10).

Bütçe yerel gelirleri içerisinde en önemli gelir kalemi olan vergi gelirleri, 2010 yılında reel olarak %10.3 oranında artış gösterdi. 2011 yılında reel olarak %2.8 oranında azalırken bu oran 2012 yılında %3.0 ve 2013 yılında %0.6'lık bir artış göstermiştir. Vergi gelirlerinin alt kalemlerinden dolaysız vergiler 2010 yılında reel olarak %4.7 artış göstermesine karşılık, 2011 yılında reel olarak %8.3 azalmıştır. Dolaylı vergiler ise reel olarak 2010 yılında %15.6 2011 yılında ise %1.9 oranında artış göstermiştir. 2012 yılında ise dolaysız vergiler reel olarak %0.4 artmış, dolaylı vergiler ise reel olarak %4.9 oranında artış göstermiştir. 2013 yılında dolaysız vergiler reel olarak %3.4 artmış, dolaylı vergiler ise reel olarak %1.4 oranında azalış göstermiştir (tablo 10).

Yerel gelirlerin içerisinde yer alan diğer gelirlerde, ağırlıklı olarak Merkez Bankası Kar Payı ile Telefon telgraf ve teleks ücretleri, kalemlerinde görülen artışa ek olarak Ercan Devlet Havaalanının özelleştirme geliri nedeni ile 2012 yılında %135.8 oranında reel artış gözlenmiş olmasına karşılık 2013 yılında özelleştirme geliri olmadığından diğer gelirler kalemi reel olarak %63.9 oranında gerileyerek 2011 yılı gelir seviyelerinde gerçekleşme göstermiştir.

Fon gelirlerinde de 2010 yılında reel olarak %22.0 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu gelişmeye, Emekli Sandığı Fonundan bütçeye yapılan kaynak aktarımı ve Fiyat İstikrar Fonu ile Turizm Teşvik Fonu gelirlerindeki artış etken olmuştur. 2011 – 2013 yılları arasında ise sırası ile Fon gelirlerinde %4.3, %2.5 ve %6.1 oranında reel artış gözlemlenmiştir. 2013 yılındaki artışın nedenlerine bakıldığında FİYAT İSTİKRAR FONU, TURİZM TEŞVİK FONU, SPOR FONU GELİRLERİ'indeki artışların etkili olduğu görülmektedir.

Tablo - 10 Devlet Bütçe Dengesi

	1977 Yılı Fiyatlarıyla (₺)				Cari Fiyatlarla (Milyon ₺)			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
I.BÜTÇE GELİRLERİ	5,358.6	5,369.0	5,969.3	5,483.1	2,094.9	2,342.7	2,733.5	2,717.4
1.Yerel Gelirler	4,581.9	4,473.9	5,107.2	4,613.7	1,791.2	1,952.1	2,338.7	2,286.5
1.1.Vergi Gelirleri	3,254.0	3,163.7	3,258.3	3,278.7	1,272.1	1,380.5	1,492.1	1,624.9
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1,494.2	1,370.3	1,376.4	1,423.4	584.1	597.9	630.3	705.4
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1,759.8	1,793.5	1,881.9	1,855.3	688.0	782.6	861.8	919.5
1.2.Diğer Gelirler	435.8	379.4	894.5	322.7	170.4	165.5	409.6	159.9
1.3.Fon Gelirleri	892.1	930.7	954.3	1,012.3	348.8	406.1	437.0	501.7
2.1.Dış Yardımlar	776.7	895.2	862.1	869.4	303.6	390.6	394.8	430.9
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	775.9	894.1	862.0	867.0	303.3	390.1	394.7	429.7
2.1.1.Diğer	0.8	1.0	0.1	2.4	0.3	0.5	0.0	1.2
II.BÜTÇE GİDERLERİ	6,806.6	6,519.4	6,473.2	6,580.9	2,661.0	2,844.7	2,964.3	3,261.4
1.Cari Giderler	2,916.2	2,656.2	2,620.2	2,614.6	1,140.0	1,159.0	1,199.9	1,295.8
1.1.Personel Giderleri	2,423.4	2,267.6	2,218.7	2,214.1	947.4	989.5	1,016.0	1,097.3
1.2.Diğer Cari Giderler	492.8	388.6	401.5	400.5	192.6	169.6	183.8	198.5
2.Transferler	2,991.4	2,874.7	2,882.1	2,942.8	1,169.4	1,254.4	1,319.8	1,458.4
3.Savunma Giderleri	417.8	458.3	425.1	407.2	163.3	200.0	194.7	201.8
4.Yatırımlar	481.3	530.2	545.8	616.3	188.1	231.4	249.9	305.5
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	335.6	256.7	255.1	243.9	131.2	112.0	116.8	140.7
4.2.Diğer Yatırımlar	145.6	273.5	290.8	372.5	56.9	119.4	133.2	164.8
III.BÜTÇE DENGESİ	-1,448.0	-1,150.4	-503.9	-1,097.8	-566.1	-502.0	-230.8	-544.1
IV. AVANSLAR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
IV.FİNANSMAN DENGESİ	-1,448.0	-1,150.4	-503.9	-1,097.8	-566.1	-502.0	-230.8	-544.1
	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
IV. FİNANSMAN	1,448.0	1,150.4	503.9	1,097.8	566.1	502.0	230.8	544.1
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	1,402.0	1,031.5	888.7	1,006.3	548.1	450.1	407.0	498.7
2. Diğer	46.0	118.9	-384.7	91.5	18.0	51.9	-176.2	45.4

	Değişim (%)				GSMH'daki Pay (%)			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
I.BÜTÇE GELİRLERİ	12.4	0.2	11.2	-8.1	37.1	35.7	39.5	35.9
1.Yerel Gelirler	12.7	-2.4	14.2	-9.7	31.7	29.8	33.8	30.2
1.1.Vergi Gelirleri	10.3	-2.8	3.0	0.6	22.5	21.0	21.6	21.4
1.1.1.Dolaysız Vergiler	4.7	-8.3	0.4	3.4	10.3	9.1	9.1	9.3
1.1.2.Dolaylı Vergiler	15.6	1.9	4.9	-1.4	12.2	11.9	12.5	12.1
1.2.Diğer Gelirler	13.7	-13.0	135.8	-63.9	3.0	2.5	5.9	2.1
1.3.Fon Gelirleri	22.0	4.3	2.5	6.1	6.2	6.2	6.3	6.6
2.1.Dış Yardımlar	10.5	15.3	-3.7	0.8	5.4	6.0	5.7	5.7
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	10.5	15.2	-3.6	0.6	5.4	5.9	5.7	5.7
2.1.1.Diğer	135.2	38.9	-93.0	3,119.6	0.0	0.0	0.0	0.0
II.BÜTÇE GİDERLERİ	2.6	-4.2	-0.7	1.7	47.1	43.4	42.9	43.0
1.Cari Giderler	2.6	-8.9	-1.4	-0.2	20.2	17.7	17.3	17.1
1.1.Personel Giderleri	0.5	-6.4	-2.2	-0.2	16.8	15.1	14.7	14.5
1.2.Diğer Cari Giderler	14.4	-21.1	3.3	-0.3	3.4	2.6	2.7	2.6
2.Transferler	0.6	-3.9	0.3	2.1	20.7	19.1	19.1	19.2
3.Savunma Giderleri	-3.1	9.7	-7.2	-4.2	2.9	3.0	2.8	2.7
4.Yatırımlar	24.5	10.2	2.9	12.9	3.3	3.5	3.6	4.0
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	46.4	-23.5	-0.6	-4.4	2.3	1.7	1.7	1.6
4.2.Diğer Yatırımlar	-7.3	87.8	6.3	28.1	1.0	1.8	1.9	2.4
III.BÜTÇE DENGESİ	-22.4	-20.6	-56.2	117.8	-10.0	-7.7	-3.3	-7.2
IV. AVANSLAR	-100.0	0.0	0.0	0.0	0.0
IV.FİNANSMAN DENGESİ	-26.0	-20.6	-56.2	117.8	-10.0	-7.7	-3.3	-7.2
					0.0	0.0	0.0	0.0
IV. FİNANSMAN	-26.0	-20.6	-56.2	117.8	10.0	7.7	3.3	7.2
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	-17.4	-26.4	-13.8	13.2	9.7	6.9	5.9	6.6
2. Diğer	-82.1	158.4	-423.5	-123.8	0.3	0.8	-2.5	0.6

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Bütçe gelirleri içerisinde yer alan dış yardımlar, 2009 yılında cari fiyatlarla 272.8 milyon TL ile bütçe gelirleri içerisinde % 14.7'si ve GSMH'nin %5'i kadar paya sahipti. 2011 yılında bu pay %16.7'ye ulaşırken, 2013 yılında %15.9'u seviyelerinde gerçekleşti. 2013 yılında reel olarak %0.8 oranında artarak GSMH'nin %5.7'si kadar paya sahip olmuştur. Tamamına yakını Türkiye Cumhuriyeti'nden sağlanan dış yardımlar 2013 yılında cari fiyatlarla 430.8 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Toplam gelirler içerisinde yerel gelirler 2009 yılında %85.3 oranında bir paya sahip olurken bu oran 2010 yılında %85.5'e yükselmiştir; 2011 de %83.3, 2012 de %85.5 ve 2013 yılına ise %84.1'i oranında gerçekleşmiştir.

Bütçe giderleri açısından gelişmelere bakıldığı zaman, 2009 yılında 2,575.11 milyon TL olan bütçe reel olarak %2.6'lık artışla 2010 yılında 2,661.0 milyon TL olmuştur. Her yıl cari olarak artış gösteren bütçe gider kalemleri reel olarak incelendiğinde; 2010 yılında personel giderleri %0.5 artış gösterirken, 2011 yılında %6.4, 2012 yılında %2.2 ve 2013 yılında %0.2 azalma göstermektedir. Personel giderlerinin yıllar itibariyle bütçe giderleri içindeki payına bakıldığı zaman 2009 yılında %36.4 seviyelerinden 2013 yılında %33.6 seviyesine gerilediği gözlemlenmektedir. Savunma giderlerinde 2010 yılında %3.1 oranında reel gerileme olduğu tespit edilmiştir. 2011 yılında savunma giderlerinde reel olarak %9.7 oranında sağlanan artışa karşılık 2012 yılında %7.2 ve 2013 de ise %4.2 oranında gerileme olmuştur. Diğer cari giderler de bütçe giderleri içinden aldıkları pay 2009-2013 dönemi içerisinde ortalama %6 oranı düzeyinde gerçekleşmektedir. 2010 yılı bütçe giderleri içindeki gider kalemlerinin paylarına bakıldığı zaman, transfer harcamalarının bütçe giderlerinin %43.9'u, 2011 de %44.1'i, 2012 de %44.5'i ve 2013 yılında ise %44.7'si oranında pay ile bütçeye önemli bir yük oluşturmaya devam ettiği görülmektedir.

Bütçe gelirleri ile bütçe giderlerini karşılayamayan KKTC bütçesinde 2010 yılında finansman ihtiyacı 566,07 milyon TL olmuş, buna karşılık TC kredilerinden sağlanan 548.08 milyon TL'lik kaynak ve kktc kurumları arası sağlanan 18 milyon TL'lik iç borçlanma ile finanse edilmiştir. 2011 yılında bütçe finansman ihtiyacı 509.0 milyon TL'lik kaynaga ihtiyaç duyarken bu miktarın 450.1 milyon TL'lik kısmı TÜRKİYE CUMHURİYETİ kredileri ile finanse edilirken ihtiyaç görülen miktar iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır. 2012 yılında devlet bütçesi finansman ihtiyacı 230.8 milyon TL olmasına karşılık TC kredileri olanaklarından 407 milyon TL düzeyinde sağlanan kredi sayesinde bütçe 176.18 milyon TL

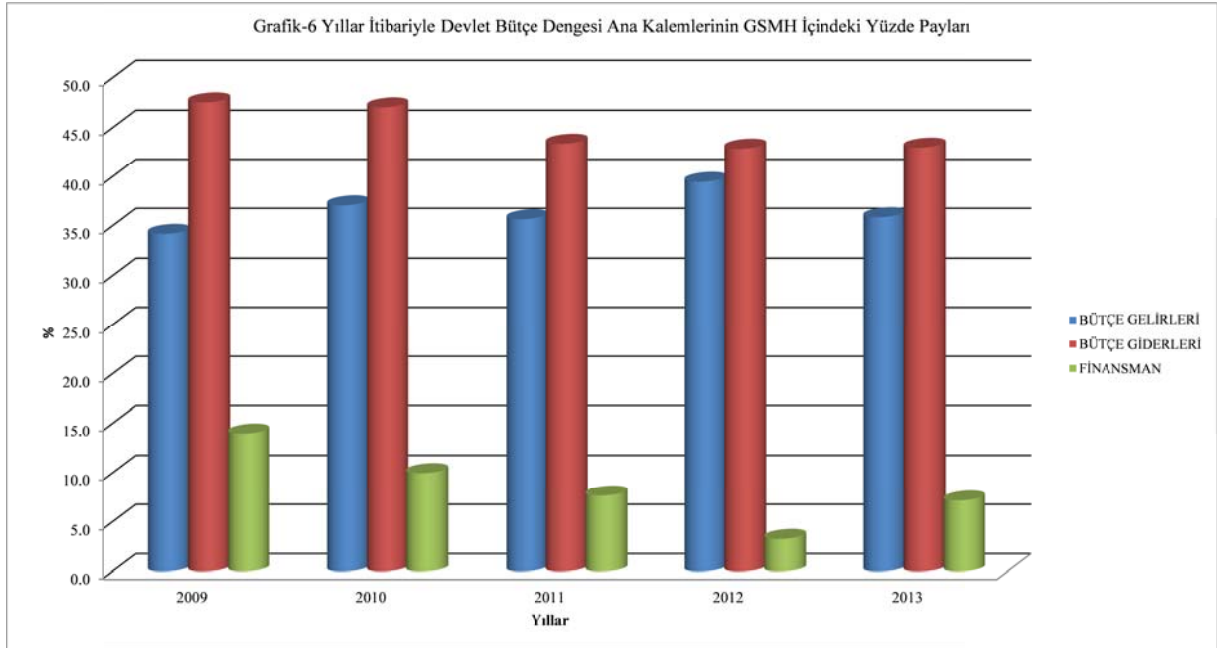
bütçe fazlası vermiştir. 2013 yılında ise yine devlet bütçesi 544.06 milyon TL'si finansman ihtiyacı doğmuştur. Finansman ihtiyacının 498.7 milyon TL'lık kısmı TC kredilerinden, 45.4 milyon TL'lık kısmı iç finansman ile karşılanmıştır. 2010 - 2012 yılları arası finansman ihtiyacı reel olarak %15 oranında gerileme göstermesine karşılık 2013 yılında TC kredilerine olan ihtiyaç reel olarak %13.2 oranında artış göstermiştir.

2010 yılında yerel gelirlerin GSMH'ya oranı %31.7 seviyelerinden, 2011 yılında yerel gelirlerin GSMH'ya oranı %29.8; 2012 yılında %33.8; 2013 yılında ise %30.2 seviyesine gerilemiştir. Dış yardımların ise GSMH payı 2010 yılında %5.4 olurken, bu oran 2013 yılında %5.7 oranına yükselmiştir. Yerel gelirlerin önemli bir bölümünü oluşturan gelir vergisi ağırlıklı dolaysız vergilerin GSMH'ya oranı, 2010 yılına göre 2011 yılında %9.1 düzeyine gerilerken, Katma değer vergisi ağırlıklı dolaylı vergilerin GSMH'ya oranı ise 2011 yılında %11.9 düzeyine gerilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda vergi gelirleri toplamının GSMH'ya oranı 2010 yılında %22.5 oranından, 2011 yılında %21.0 oranına gerilemiştir. (tablo 7).

Devlet bütçesi giderleri, 2010 yılında GSMH'nın %47.1'i düzeyinde gerçekleşmiş, 2011 yılında da GSMH'nın %43.4'ü, 2012 yılında %42.9'u ve 2013 yılında ise %43'ü düzeyine gerilemiştir (tablo 10, grafik 6). Bütçe giderleri, bir önceki yıla göre reel olarak 2010 yılında %2.6 artış gösterirken, 2011 yılında %4.2, 2012 yılında %0.7 gerileme olmuştur. 2013 yılında ise bütçe giderleri reel olarak %1.7 artış göstermiştir. Devlet yatırımlarının ise bütçe giderleri içerisindeki payı 2009 yılında %5.8 seviyesinden sırası ile 2010 – 2013 yılları arasında %7.1, %8.1, %8.4 ve %9.4 seviyesine yükselmiştir.

2006 yılında GSMH'nın %10.1'i düzeyinde gerçekleşen finansman ihtiyacının, 2007 yılında yaşanan gelişmeler neticesinde GSMH'nın %6.1'i düzeyine gerilemesine rağmen, 2008 yılında bütçe gelirlerinde reel olarak %11.2 oranındaki gerileme neticesinde GSMH'nın %9.3'ü düzeyine yükselmişti. 2009 yılında da gelirlerde reel olarak %14.3 oranında gerilerken finansman ihtiyacının ise GSMH'nın %14'ü düzeyine yeniden yükselmiştir. 2010 yılında ise bütçe gelirlerinde %12.4 giderlerinde ise %2.6 oranında reel olarak yaşanan artış sayesinde Bütçe Finansman gereği reel olarak %26.0 oranında azalma göstermiş olmasına karşılık GSMH'nın %10'u düzeyinde finansman ihtiyacına gereksinim göstermiştir. 2011 yılında bütçe gelirlerinde reel olarak %0.2 oranında sağlanan artış ve gider kalemlerinde reel olarak %4.2'lik gerileme bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %20.6 oranında gerilemesini

sağlamıştır. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nın %7.7'si düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında bütçe gelirlerinde reel olarak %11.2 oranında sağlanan artış ve gider kalemlerinde reel olarak %0.7'lik gerileme bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %56.2 oranında gerilemesini sağlamıştır. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nın %3.3'ü düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise özellikle yerel gelirlerdeki kalemi altında yer alan diğer gelirler kaleminde ercah hava alanı özelleştirme gelirinden sağlanan artışın etkili olduğu dikkat çekicidir. 2013 yılında benzer bir gelir sağlanmadığı için bütçe gelirlerinde reel olarak %8.1 oranında gerilemeye neden olması ve gider kalemlerinde reel olarak %1.7'lik artış bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %117.8 oranında artmasına neden olmuştur. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nın %7.2'si düzeyinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle Devlet Bütçe dengeleri incelendiğinde Bütçenin finansmanı için gerekli olan iç ve dış kaynak ihtiyacının sürdürülebilir bir yapıda olmadığı ve sürekli bütçe açıkları nedeni ile kamu borç yükünün artması ülke ekonomisinin gelişmesine engel oluşturduğu görülmektedir.

4. Ödemeler Dengesi

4.1. Dış Ticaret

İhracat 2011 yılında, 2010 yılına göre %58.6 oranında artarak 152.9 milyon dolara yükselmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında ise sırasıyla %19.9 ve %1.4 oranlarında gerileyerek 2013 yılında 120.7 milyon dolara düşmüştür. İthalat ise 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla %6.0 ve %0.3 oranında artış, 2013 yılında ise %0.3 oranında gerileme göstermiştir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarına ait ithalat rakamları sırasıyla 1,699.9, 1,705.3 ve 1,699.4 milyon dolardır. Bu gelişmeler sonucunda 2013 yılı sonunda dış ticaret açığının 1,578.7 milyon dolar, dış ticaret hacminin ise 1,820.1 milyon dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %7.1'dir (tablo 11, grafik 7-8).

4.2. Görünmeyen İşlemler

Görünmeyen işlemlerin temel belirleyicisi olan net turizm gelirleri kalemi, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla %13.2, %24.5 ve %7.3 oranlarında artarak 2013 yılı sonunda 613.4 milyon dolara yükselmiştir. Diğer görünmeyenler kaleminde ise, 2011 yılında %10.7 oranında artış, 2012 yılında %3.1 oranında daralma ve 2013 yılında %3.9 oranında artış gerçekleşmiştir. 2013 yılında diğer görünmeyenler kalemi 920.6 milyon dolardır (tablo 11). Bu gelişmeler sonucunda 2011 yılında 1,373.9 milyon dolar, 2012 yılında 1,457.8 milyon dolar olan görünmeyen işlemler dengesi 2013 yılında 1,534.0 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

Dış ticaret ve görünmeyen işlemler dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda cari işlemler açığı 2011 yılında %37.2, 2012 yılında %27.7 ve 2013 yılında %64.2 oranında azalış göstererek, 2013 yılında 44.7 milyon dolara gerilemiştir (tablo 11, grafik 9).

Tablo - 11 Ödemeler Dengesi

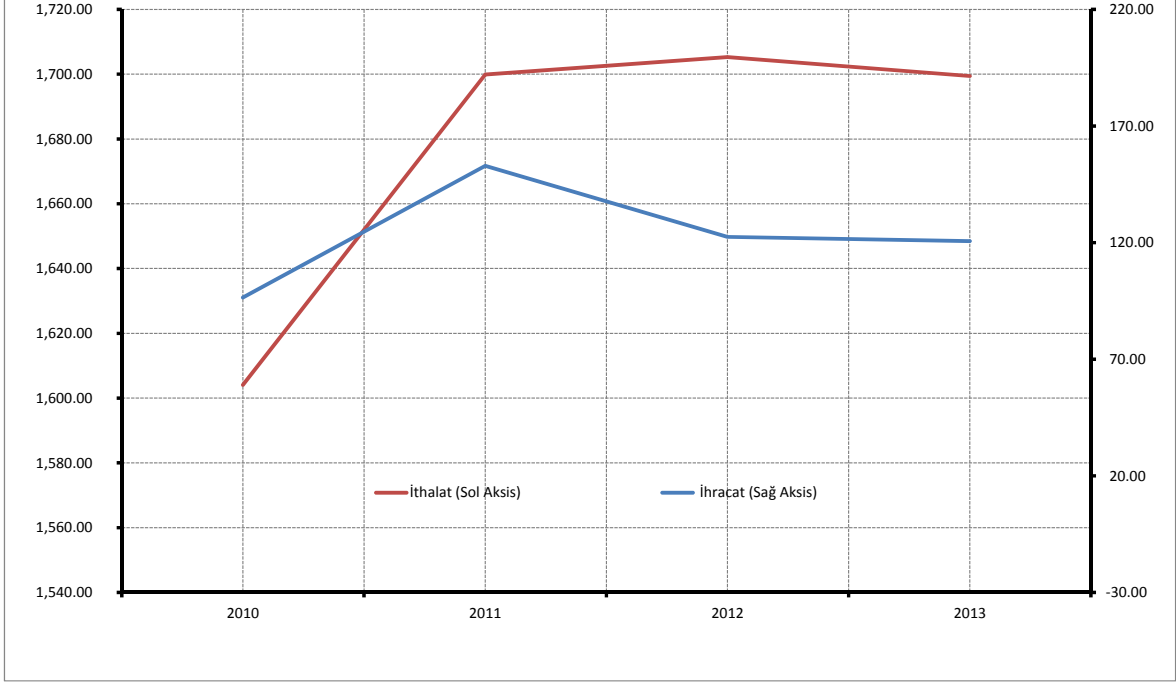
SEKTÖRLER	2010	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	(Milyon ABD \$)				Değişim (%)		
1.Cari İşlemler							
1.1. Dış Ticaret							
1.1.1. İhracat	96.4	152.9	122.4	120.7	58.6	-19.9	-1.4
1.1.2. İthalat	1,604.1	1,699.9	1,705.3	1,699.4	6.0	0.3	-0.3
Dış Ticaret Dengesi	-1,507.7	-1,547.0	-1,582.9	-1,578.7	2.6	2.3	-0.3
GSYİH'daki Payı (%)	-40.5	-39.9	-41.0	-39.6	-	-	-
1.2. Görünmeyen İşlemler							
1.2.1. Turizm (Net)	405.8	459.4	571.9	613.4	13.2	24.5	7.3
1.2.2. Diğer Görünmeyenler (Net)	826.2	914.5	885.9	920.6	10.7	-3.1	3.9
Görünmeyen İşlemler Dengesi	1,232.0	1,373.9	1,457.8	1,534.0	11.5	6.1	5.2
Cari İşlemler Dengesi	-275.7	-173.1	-125.1	-44.7	-37.2	-27.7	-64.2
GSYİH'daki Payı (%)	-7.4	-4.5	-3.2	-1.1	-	-	-
2. Sermaye Hareketleri							
2.1. TC Kredileri	363.9	268.2	226.1	261.2	-26.3	-15.7	15.5
2.2. Diğer Sermaye Hareketleri(Net)	74.6	58.3	120.1	-1.5	-21.8	106.0	-101.2
Sermaye Hareketleri Dengesi	438.5	326.5	346.2	259.7	-25.5	6.0	-25.0
Genel Denge	162.8	153.4	221.1	215.0	-5.8	44.1	-2.8
GSYİH'daki Payı (%)	4.4	4.0	5.7	5.4	-	-	-
3. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-94.4	-47.3	-340.8	-219.9	-49.9	620.5	-35.5
4. Net Hata ve Noksan	-68.4	-106.1	119.7	4.9	55.1	-212.8	-95.9
Ortalama ABD \$ Kuru (1\$=TL)	1.5063	1.6782	1.8006	1.9094	11.4	7.3	6.0

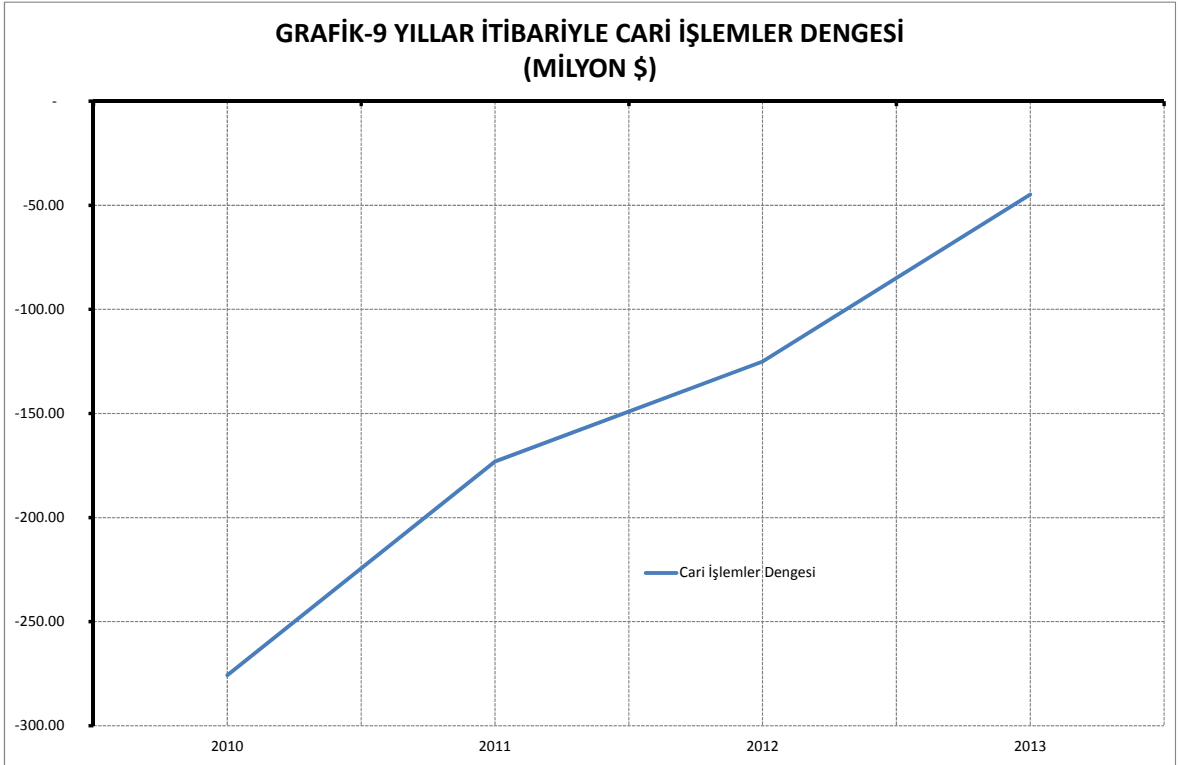
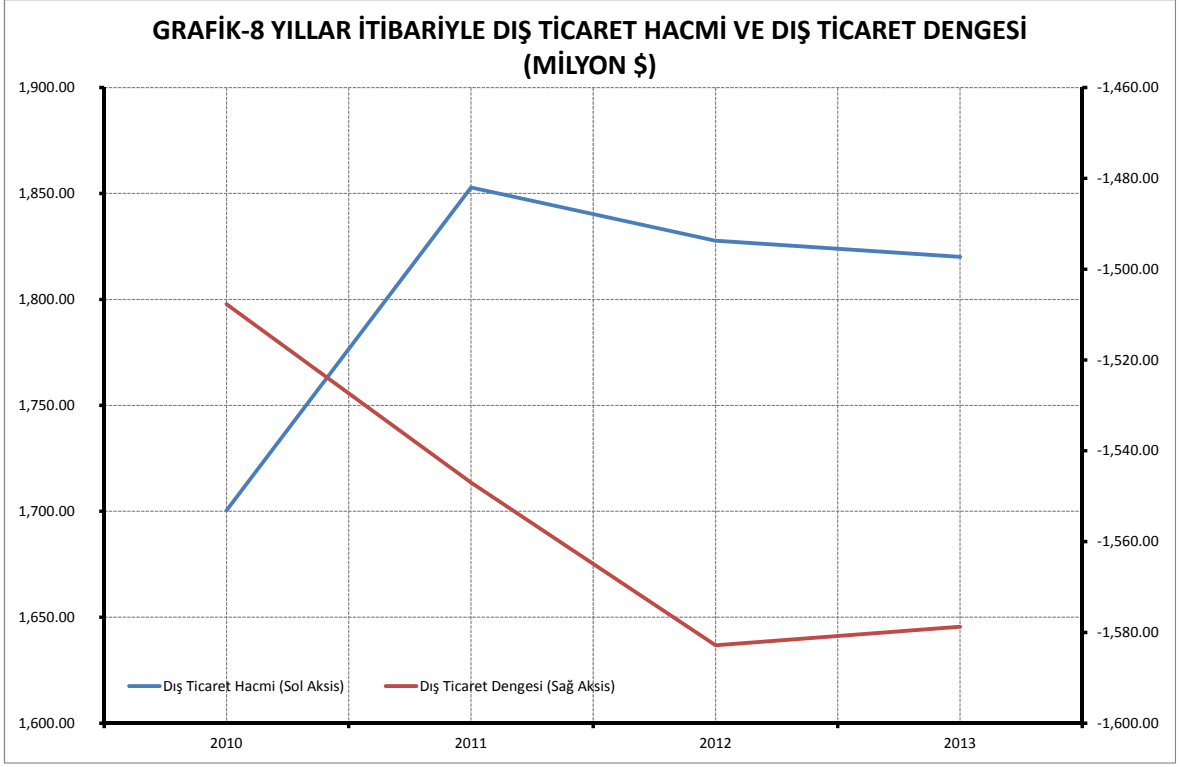
Not: (1) Hesaplama yönteminde yapılan değişiklikten dolayı; 2011 yılından itibaren Taşınmaz Mal Komisyonu Ödemelerine Diğer Sermaye Hareketleri içerisinde yer verilmiştir.

(2) 2011 ve 2012 yıllarında ihracat verilerindeki değişiklik GKRY'ne yapılan elektrik satışının dahil edilmesinden kaynaklanmıştır. (2011: 33.0 milyon USD, 2012: 6.1 milyon USD)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

**GRAFİK-7 YILLAR İTİBARI İLE İTHALAT VE İHRACAT
(MİLYON \$)**

4.3. Sermaye Hareketleri

2011 yılında 268.2 milyon dolar olarak gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti yardım ve kredileri , 2012 yılında %15.7 oranında azalarak 226.1 milyon dolara gerilemiş, 2013 yılında ise %15.5 oranında artarak 261.2 milyon dolara ulaşmıştır (tablo 11). Sermaye hareketleri içerisinde yer alan diğer sermaye hareketleri 2011 yılında %21.8 azalış, 2012 yılında %106.0 artış, 2013 yılında %101.2 azalış göstermiştir. Sermaye hareketleri dengesinin, 2013 yılında -1.5 milyon dolardır (tablo 11). Cari işlemler dengesi ve sermaye hareketleri dengesindeki bu gelişmelere bağlı olarak genel denge, 2011 yılında 153.4 milyon dolar, 2012 yılında 221.1 milyon dolar, 2013 yılında ise 215.0 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

4.4. Rezerv Hareketleri

2011 yılında 47.3 milyon dolar, 2012 yılında 340.8 milyon dolar, 2013 yılında 219.9 milyon dolar döviz rezerv artışı görülmektedir (tablo 11).

5. Fiyat Hareketleri

Ülkemizde kullanılan para biriminin Türk Lirası (TL) olması nedeniyle, TC’nde uygulanan para politikaları ülkemize direk etkisi olmaktadır. Fiyat istikrarını sağlamak için 2006 yılından beri uygulanmakta olan ‘Enflasyon Hedeflenmesi Rejimi’ politikaları 2010 yılının sonlarından itibaren aşamalı olarak yeni bir para politikası ile değişmiştir. Bu yeni politikada amaç, fiyat istikrarının yanında finansal istikrarın da sağlamayı hedeflenmektedir. Son küresel kriz sonrası giderek yaygınlık kazanan bu yaklaşım, fiyat istikrarını amaçlarken makroekonomik dengesizlikleri ve finansal sistemdeki oluşan riskleri de dikkate almaktadır. Uygulanan bu politikalar sonucunda TC’de enflasyonda istikrar sağlanmış olsa da, ülkemizde bu gelişmelerin yansımaları döviz kurlarının seyri ile de yakından bağlantılıdır. Döviz kurlarındaki değişmelerin hem ekonomik faaliyetlerde hem de enflasyon düzeyinin seyri üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Bu nedenle kurların istikrarlı olması hem ekonomik istikrar hem de enflasyona olumlu yansımaları olacaktır.

Tablo - 12 Tüketici Fiyatları Endeksi

Aylar	2009	Endeks	Aylık	2010	Endeks	Aylık	Yıllık	2011	Endeks	Aylık	Yıllık	2012	Endeks	Aylık	Yıllık	2013	Endeks	Aylık	Yıllık
		(Aralık	Değişim		(Aralık	Değişim	Değişim		(Aralık	Değişim	Değişim		(Aralık	Değişim	Değişim		(Aralık	Değişim	Değişim
		2008=100)	(%)		2009=100)	(%)	(%)		2010=100)	(%)	(%)		2011=100)	(%)	(%)		2012=100)	(%)	(%)
Ocak	104.58	100.07	0.07	108.46	99.73	-0.27	3.71	113.87	101.39	1.39	4.99	127.94	99.30	-0.70	12.36	134.82	101.00	1.00	5.38
Şubat	104.22	99.72	-0.34	108.41	99.69	-0.05	4.02	114.67	102.10	0.70	5.77	127.61	99.05	-0.26	11.28	134.09	100.46	-0.54	5.08
Mart	105.48	100.93	1.21	108.75	100.00	0.31	3.10	116.67	103.88	1.74	7.28	128.80	99.97	0.93	10.40	134.36	100.66	0.20	4.32
Nisan	104.44	99.93	-0.99	109.52	100.71	0.71	4.86	117.76	104.85	0.93	7.52	131.20	101.83	1.86	11.41	135.49	101.51	0.84	3.27
Mayıs	104.75	100.23	0.30	109.06	100.29	-0.42	4.11	119.57	106.46	1.54	9.64	131.02	101.69	-0.14	9.58	135.88	101.80	0.29	3.71
Haziran	105.69	101.13	0.90	109.09	100.31	0.03	3.22	118.99	105.95	-0.49	9.08	129.78	100.73	-0.95	9.07	137.88	103.30	1.47	6.24
Temmuz	104.29	99.79	-1.32	109.75	100.92	0.61	5.24	120.19	107.02	1.01	9.51	128.48	99.72	-1.00	6.90	137.76	103.21	-0.09	7.22
Ağustos	105.17	100.63	0.84	110.84	101.92	0.99	5.39	122.97	109.49	2.31	10.94	129.92	100.84	1.12	5.65	139.05	104.17	0.94	7.03
Eylül	106.08	101.50	0.87	111.56	102.58	0.65	5.17	123.98	110.39	0.82	11.13	132.15	102.57	1.72	6.59	141.89	106.30	2.04	7.37
Ekim	107.33	102.70	1.18	112.68	103.61	1.00	4.98	125.67	111.90	1.36	11.53	133.38	103.52	0.93	6.14	144.01	107.89	1.49	7.97
Kasım	109.06	104.35	1.61	112.60	103.54	-0.07	3.25	127.93	113.91	1.80	13.61	133.49	103.61	0.08	4.35	144.54	108.29	0.37	8.28
Aralık	108.75	104.06	-0.28	112.31	103.27	-0.26	3.27	128.84	114.72	0.71	14.72	133.48	103.60	-0.01	3.60	147.12	110.22	1.78	10.22

¹Aralık 2008 Endeks değeri (104.51) temel alınmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

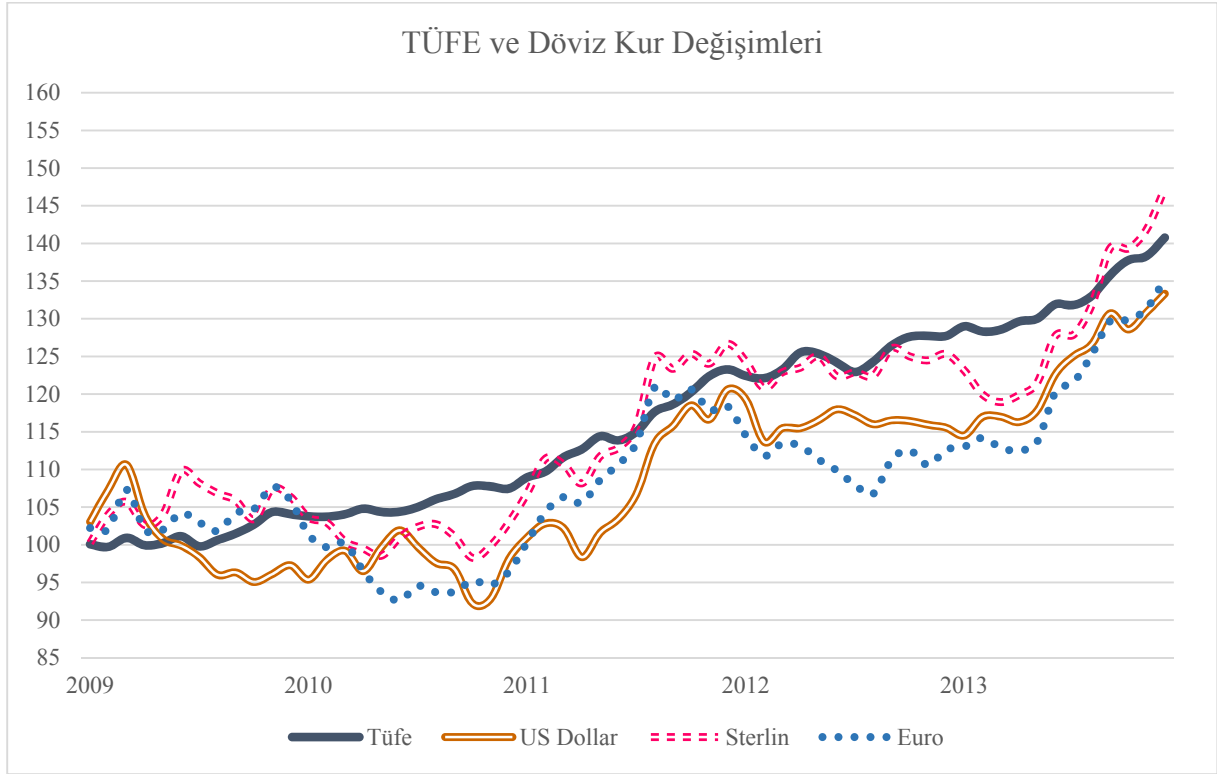
2010 yılında kurlardaki düşüş etkisi ile enflasyon hız keserken, 2011 yılında kurlardaki artış nedeniyle iki haneli değerlere yükselmiştir. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) 2010 yılsonu artış oranı %3.27 iken, 2011 yılsonu itibarıyla %14.72 seviyesine yükselmiştir. 2012 yılında kurlardaki düşüş etkisini gösterdiği için TÜFE artış oranı %3.60 olarak gerçekleşmiştir. 2013

yılıının ikinci çeyreğinden itibaren kurlardaki ciddi yükselişin etkisiyle enflasyon yeniden çift haneli değerlere ulaşarak yılsonu değeri %10.22 olmuştur.

KKTC ekonomisinin büyük bir kısmı ticarete, yani ithalata dayanmakta, üretim girdileri ve tüketim maddeleri büyük oranda ithalat yoluyla sağlanmaktadır. Bu nedenle TL'nin döviz karşısındaki değeri, maliyetler ve fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır. Son yıllarda TC'nde sonuç alıcı şekilde sürdürülen maliye, para, kur ve faiz politikaları ile TL döviz karşısında değer kazansa da küresel piyasaların son küresel krizin getirmiş olduğu durgunluk ve belirsizlik nedeniyle TC piyasalarından her büyük sermaye çıkışı TL'nin yeni bir değer kaybı dönemi yaşamasına neden olmaktadır.

Döviz kurları 2010 yılında ABD Doları durağan bir eğilim ile %0.87 artarken Euro bölgesindeki sorunlar nedeniyle hem İngiliz Sterlini hem de Euro değer kaybederek sırasıyla %3.17 ve %8.92 oranında azalmıştır. 2011 yılında küresel ekonomiye dair belirsizliklerin ve risklerin artması nedeniyle yılın üçüncü çeyreğinde ciddi uluslararası sermaye çıkışı olması nedeniyle Türk Lirası değer kaybı yaşamıştır. Bu nedenle ABD Doları %22.92, İngiliz Sterlini %23 ve Euro %22.72 oranında değer kazanmıştır. 2012 yılında uygulanan politikalar sonunda TL yeniden değer kazanmaya başlamış kurlar sırasıyla ABD Doları %4.22, İngiliz Sterlini %1.08 ve Euro %4.87 oranında değer kaybetmiştir. 2013 yılında küresel para politikalarına ilişkin artan belirsizlikler nedeniyle yılın ikinci çeyreğinde yeniden sermaye çıkışı olmasına neden olmuş ve TL' değer kaybına uğramıştır. Bu nedenler 2013 yılında kurlar değer kazanmış ve ABD Doları %15.39, İngiliz Sterlini %17.52 ve Euro %20.10 oranında yükselmiştir.

Grafik – 10 TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri

Tablo - 13 Aylık Ortalama Amerikan Doları Kur Değişimleri

Aylar	2009	Endeks	Aylık	2010	Endeks	Aylık	Yıllık	2011	Endeks	Aylık	Yıllık	2012	Endeks	Aylık	Yıllık	2013	Endeks	Aylık	Yıllık
	Kur	(Aralık	Değişim	Kur	(Aralık	Değişim	Değişim	Kur	(Aralık	Değişim	Değişim	Kur	(Aralık	Değişim	Değişim	Kur	(Aralık	Değişim	Değişim
	Değeri	2008=100)	(%)	Değeri	2009=100)	(%)	(%)	Değeri	2010=100)	(%)	(%)	Değeri	2011=100)	(%)	(%)	Değeri	2012=100)	(%)	(%)
Ocak	1.5948	103.04	3.04	1.4761	98.04	-1.96	-7.44	1.5627	102.90	2.90	5.87	1.8465	98.92	-1.08	18.17	1.7724	99.12	-0.88	-4.02
Şubat	1.6608	107.31	4.14	1.5168	100.74	2.76	-8.67	1.5915	104.79	1.84	4.92	1.7594	94.25	-4.72	10.55	1.8106	101.25	2.16	2.91
Mart	1.7120	110.62	3.08	1.5354	101.98	1.23	-10.32	1.5817	104.15	-0.61	3.01	1.7871	95.74	1.58	12.99	1.8107	101.26	0.00	1.32
Nisan	1.6090	103.96	-6.02	1.4936	99.20	-2.72	-7.17	1.5223	100.23	-3.76	1.92	1.7872	95.74	0.00	17.41	1.7999	100.65	-0.60	0.71
Mayıs	1.5595	100.76	-3.08	1.5427	102.46	3.29	-1.08	1.5722	103.53	3.28	1.91	1.8038	96.63	0.93	14.73	1.8239	102.00	1.34	1.12
Haziran	1.5460	99.89	-0.87	1.5774	104.77	2.25	2.03	1.6008	105.41	1.82	1.48	1.8260	97.81	1.23	14.06	1.8984	106.16	4.08	3.97
Temmuz	1.5221	98.35	-1.55	1.5429	102.48	-2.19	1.37	1.6527	108.82	3.24	7.12	1.8141	97.18	-0.65	9.76	1.9355	108.24	1.96	6.70
Ağustos	1.4860	96.01	-2.37	1.5103	100.31	-2.11	1.64	1.7562	115.64	6.26	16.28	1.7952	96.17	-1.04	2.22	1.9599	109.60	1.26	9.17
Eylül	1.4909	96.33	0.33	1.4980	99.50	-0.81	0.48	1.7919	117.99	2.03	19.62	1.8035	96.61	0.46	0.65	2.0230	113.13	3.22	12.17
Ekim	1.4712	95.06	-1.32	1.4268	94.77	-4.75	-3.02	1.8342	120.77	2.36	28.55	1.8020	96.53	-0.09	-1.76	1.9901	111.29	-1.63	10.44
Kasım	1.4875	96.11	1.11	1.4370	95.44	0.71	-3.39	1.8052	118.86	-1.58	25.62	1.7943	96.12	-0.42	-0.60	2.0252	113.26	1.77	12.87
Aralık	1.5056	97.28	1.22	1.5187	100.87	5.69	0.87	1.8667	122.92	3.41	22.92	1.7882	95.79	-0.34	-4.21	2.0634	115.39	1.88	15.39

¹ Aralık 2008 Ortalama Amerikan Doları Kur değeri (1.5477 TL) temel alınmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 14 Aylık Ortalama İngiliz Sterilini Kur Değişimleri

Aylar	2009	Endeks Kur (Aralık 2008=100)	Aylık Değişim (%)	2010	Endeks Kur (Aralık 2009=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2011	Endeks Kur (Aralık 2010=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2012	Endeks Kur (Aralık 2011=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2013	Endeks Kur (Aralık 2012=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	2.3071	100.24	0.24	2.3847	97.42	-2.58	3.36	2.4596	103.77	3.77	3.14	2.8616	98.15	-1.85	16.34	2.8336	98.25	-1.75	-0.98
Şubat	2.3942	104.03	3.78	2.3691	96.78	-0.65	-1.05	2.5647	108.20	4.27	8.26	2.7802	95.36	-2.84	8.40	2.7606	95.72	-2.58	-0.71
Mart	2.4327	105.70	1.61	2.3114	94.42	-2.44	-4.99	2.5470	107.45	-0.69	10.19	2.8281	97.00	1.72	11.04	2.7375	94.92	-0.84	-3.21
Nisan	2.3619	102.62	-2.91	2.2898	93.54	-0.93	-3.05	2.4892	105.01	-2.27	8.71	2.8427	97.50	0.51	14.20	2.7591	95.67	0.79	-2.94
Mayıs	2.3941	104.02	1.36	2.2682	92.66	-0.94	-5.26	2.5716	108.49	3.31	13.38	2.8777	98.70	1.23	11.90	2.7973	96.99	1.39	-2.79
Haziran	2.5271	109.80	5.56	2.3241	94.94	2.46	-8.03	2.5979	109.60	1.02	11.78	2.8162	96.59	-2.14	8.40	2.9403	101.95	5.11	4.41
Temmuz	2.4896	108.17	-1.48	2.3564	96.26	1.39	-5.35	2.6644	112.41	2.56	13.07	2.8281	97.00	0.42	6.14	2.9436	102.06	0.11	4.08
Ağustos	2.4585	106.82	-1.25	2.3641	96.58	0.33	-3.84	2.8728	121.20	7.82	21.52	2.8180	96.66	-0.36	-1.91	3.0351	105.24	3.11	7.70
Eylül	2.4366	105.87	-0.89	2.3270	95.06	-1.57	-4.50	2.8390	119.77	-1.18	22.00	2.9017	99.53	2.97	2.21	3.2076	111.22	5.68	10.54
Ekim	2.3797	103.40	-2.34	2.2615	92.39	-2.81	-4.97	2.8848	121.70	1.61	27.56	2.8768	98.67	-0.86	-0.27	3.2066	111.18	-0.03	11.46
Kasım	2.4728	107.44	3.91	2.2992	93.93	1.67	-7.02	2.8549	120.44	-1.03	24.17	2.8649	98.26	-0.41	0.35	3.2649	113.20	1.82	13.96
Aralık	2.4479	106.36	-1.01	2.3703	96.83	3.09	-3.17	2.9155	123.00	2.12	23.00	2.8841	98.92	0.67	-1.08	3.3894	117.52	3.81	17.52

^a Aralık 2008 Ortalama İngiliz Sterilini Kur değeri (2.3015 TL) temel alınmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 15 Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri

Aylar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Endeks Kur (Aralık 2008=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2009=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2010=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2011=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2012=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2013=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2014=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2015=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2016=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2017=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2018=100) Değeri	Endeks Kur (Aralık 2019=100) Değeri
	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)	Aylık Değişim (%)
	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	2.1275	2.1090	2.0882	2.3826	2.3520	14.10	2.3520	100.37	0.37	-1.29		
Şubat	2.1246	2.0739	2.1710	2.3267	2.3763	7.17	2.3763	101.40	1.03	2.13		
Mart	2.2328	2.0847	2.2131	2.3610	2.3492	6.69	2.3492	100.25	-1.14	-0.50		
Nisan	2.1233	2.0078	2.1973	2.3536	2.3413	7.11	2.3413	99.91	-0.34	-0.52		
Mayıs	2.1225	1.9506	2.2601	2.3164	2.3657	2.49	2.3657	100.95	1.04	2.13		
Haziran	2.1686	1.9278	2.3030	2.2861	2.5024	-0.73	2.5024	106.78	5.78	9.46		
Temmuz	2.1425	1.9672	2.3631	2.2461	2.5308	-4.95	2.5308	108.00	1.14	12.68		
Ağustos	2.1194	1.9499	2.5161	2.2222	2.6069	-11.68	2.6069	111.24	3.00	17.31		
Eylül	2.1687	1.9514	2.4804	2.3159	2.6988	-6.63	2.6988	115.17	3.53	16.54		
Ekim	2.1797	1.9813	2.5102	2.3414	2.7022	-6.73	2.7022	115.31	0.12	15.41		
Kasım	2.2405	1.9698	2.4531	2.3015	2.7334	-6.18	2.7334	116.64	1.16	18.77		
Aralık	2.2039	2.0073	2.4633	2.3434	2.8145	-4.87	2.8145	120.10	2.97	20.10		

¹ Aralık 2008 Ortalama Euro Kur değeri (2.0810 TL) temel alınmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

6. Banka Mevduatları ve Krediler

KKTC Merkez Bankası verilerine göre bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2011 yılında %17.83 oranında büyüyerek 8,416.8 milyon TL'den 9,917.8 milyon TL'ye ulaşırken, 2012 yılında 2011 yılına göre %11.17 oranında büyüyerek 11,025.5 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2013 yılı sonunda 13,355.3 milyon TL'na ulaşan bankacılık sektörü konsolide bilançosu, 2013 yılında %21.13 oranında genişlemiştir. Sektörün performans rasyolarından risklere karşı bir güven göstergesi kabul edilen sermaye yeterliliği standart rasyosunun %8 olan yasal oranı Temmuz 2010 itibarı ile %10 olarak değiştirilmiştir. Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'nun (SYSR) önceki yıllarda olduğu gibi 2011 ve 2012 yıllarında da yasal oranın oldukça üzerinde seyretmeye devam ettiği görülmektedir. Aralık 2011 için konsolide SYSR Aralık 2010 değerinin 0,24 puan üzerinde, yüzde 20.63 olarak gerçekleşirken, 2012 yılında da yasal oranın üzerinde seyretmeye devam ederek Aralık 2011 değerinin 0,02 puan gerisinde, yüzde 20.61 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı sonunda SYSR %18.6 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı %55.02'den %59.17'ye yükselirken 2012 yılında bu oran %61.48'e, 2013 yılında ise %62.94 seviyesine yükselmiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2011 yılında %65.53'den %69.84'e, 2012 yılında %73.01'e, 2013 yılında ise 5.66 puan artarak %78.67 seviyesinde gerçekleşmiştir.

6.1. Banka Mevduatları

Sektörün temel fon kaynağı konumunda olan toplam mevduatlar 2011 yılında %18.9 oranında artışla 7,066.9 milyon TL'nden 8,403.0 milyon TL'na ulaşmıştır. 2012 yılında ise önceki yıldan daha düşük oranda bir büyüme gerçekleşmiş, toplam mevduatlar %10.5 artış göstererek 9,284.1 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılında toplam mevduatlar önceki yılların üzerinde bir oranda artış göstererek 11,323.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2010-2013 yılları incelendiğinde toplam mevduatlardaki oransal olarak en yüksek artışın %22.0 ile 2013 yılında, en düşük artışın ise %8.6 ile 2010 yılında gerçekleştiği görülmektedir (Tablo-11).

Bankacılık sektörü toplam mevduat hacminin vadelerine göre dağılımı incelendiğinde, en büyük payın geçmiş yıllarda olduğu gibi 2013 yılında da bir ay vadeli mevduata ait olduğu görülmektedir. Toplam mevduatın %54.19'u bir ay vadeli mevduatlardan oluşmaktadır. Bir ay vadeli mevduatı sırasıyla; vadesiz, üç ay, bir yıl ve altı ay vadeli mevduatlar izlemektedir.

Mevduatın türlerine göre dağılımını incelediğimizde ise en büyük payın, önceki yıllarda olduğu gibi, 2013 yıl sonunda da %71.15'lik oranla tasarruf mevduatına ait olduğunu görmekteyiz.

6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatlar 2011 yılında bir önceki yıla göre %19.6 oranında artarak 4,372.0 milyon TL'dan 5,228.9 milyon TL'na ulaşmış, 2012 yılında ise bir önceki yıla göre %5.6 oranında artarak cari fiyatlarla 5,522.5 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılında 6,359.4 milyon TL'na ulaşan Türk Lirası mevduatlar %15.2 oranında artış göstermiştir. 2010-2011 döneminde Türk Lirası mevduatlar içerisinde, vadesiz mevduatlar %30.1, vadeli mevduatlar ise %17.9 oranında artış göstermiş, 2011-2012 döneminde vadesiz mevduatlar %2.7 azalırken, vadeli mevduatlar %7.1 oranında artış göstermiştir. 2012-2013 döneminde ise vadesiz mevduatlar %30.3, vadeli mevduatlar %12.7 oranında artış göstermiştir. 2013 yıl sonu itibari ile Türk Lirası mevduatın %15.9'luk oranı vadesiz, %84.1'lik oranı ise vadeli mevduatta toplanmıştır. (tablo 16).

6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri

Toplam döviz mevduatları, 2011 yılında bir önceki yıla göre %17.8 oranında artarak cari fiyatlarla 2,694.9 milyon TL'dan, 3,174.0 milyon TL'na, 2012 yılında %18.5 oranında artarak cari fiyatlarla 3,761.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılında ise döviz kurlarındaki dalgalanmaların etkisiyle %32.0 oranında artarak cari fiyatlarla 4,964.2 milyon TL'na ulaşmıştır. 2011 yılında vadesiz döviz mevduatları %24.4, vadeli döviz mevduatları ise %16.2 oranında artış göstermiş, 2012 yılında vadesiz döviz mevduatları %6.1, vadeli döviz mevduatları ise %21.7 oranında artış göstermiştir, 2013 yılında bu oranlar sırasıyla %42.7 ve %29.5 olarak gerçekleşmiştir (tablo 16).

Tablo - 16 Mevduat Gelişmeleri

	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Milyon ₺				Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)			
1. TL Mevduat	4,372.0	5,228.9	5,522.5	6,359.4	100.0	100.0	100.0	100.0
1.1. Vadesiz	611.7	795.5	774.3	1,008.5	14.0	15.2	14.0	15.9
1.2. Vadeli	3,760.3	4,433.4	4,748.2	5,350.9	86.0	84.8	86.0	84.1
2. Döviz Mevduat	2,694.9	3,174.0	3,761.6	4,964.2	100.0	100.0	100.0	100.0
2.1. Vadesiz	525.0	653.0	692.5	988.2	19.5	20.6	18.4	19.9
2.2. Vadeli	2,169.9	2,521.1	3,069.1	3,976.0	80.5	79.4	81.6	80.1
Toplam Mevduat	7,066.9	8,403.0	9,284.1	11,323.6	-	-	-	-

	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Değişim (%)				Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)			
1. TL Mevduat	10.7	19.6	5.6	15.2	61.9	62.2	59.5	56.2
1.1. Vadesiz	27.9	30.1	-2.7	30.3	8.7	9.5	8.3	8.9
1.2. Vadeli	8.3	17.9	7.1	12.7	53.2	52.8	51.1	47.3
2. Döviz Mevduat	5.5	17.8	18.5	32.0	38.1	37.8	40.5	43.8
2.1. Vadesiz	34.7	24.4	6.1	42.7	7.4	7.8	7.5	8.7
2.2. Vadeli	0.3	16.2	21.7	29.5	30.7	30.0	33.1	35.1
Toplam Mevduat	8.6	18.9	10.5	22.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6.2. Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay brüt kredilere aittir. 2011 yıl sonunda toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %59.2 iken 2012 yıl sonunda bu oran %61.5'e yükselmiştir. 2013 yıl sonunda brüt kredilerin bankacılık sektörü aktif toplamı içerisindeki payı %62.9 seviyesine yükselmiştir. 2011 yılında %27.1 oranında büyüyerek 5,867.9 milyon TL'na ulaşan brüt krediler 2012 yılında %15.5'lik büyümeyle 6,778.0 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılsonunda 8,378.8 milyon TL'na ulaşan krediler, 2013 yılı içerisinde %23,6 oranında büyüme göstermiştir.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payın önceki yıllarda olduğu gibi 2013 yılında da şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. 2013 yılında şahsi ve mesleki borçların toplam krediler içindeki payı %40.1'dir. Şahsi ve mesleki borçlar kalemini sırasıyla kamu kurum ve kuruluşlarına ait krediler ve ticaret sektörüne ait krediler takip etmektedir (tablo 17).

Tablo - 17 Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Krediler (Milyon ₺)				Değişim (%)				Toplam Krediler İçindeki Pay (%)			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1. Kamu Kurum ve Kuruluşları	1,487.7	1,766.5	2,036.2	2,113.2	11.0	18.7	15.3	3.8	32.2	30.1	30.0	25.2
2. Tarım	33.7	71.8	32.7	90.5	78.3	113.3	-54.5	177.2	0.7	1.2	0.5	1.1
3. Sanayi	87.9	104.4	111.9	202.7	260.5	18.8	7.2	81.2	1.9	1.8	1.7	2.4
4. Nakliye ve Ulaşım	22.3	45.5	59.9	94.4	216.3	104.5	31.5	57.6	0.5	0.8	0.9	1.1
5. Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	731.2	1,276.7	1,353.3	1,789.9	20.1	74.6	6.0	32.3	15.8	21.8	20.0	21.4
6. Bina ve İnşaat	127.1	350.8	357.3	558.0	37.9	176.1	1.8	56.2	2.8	6.0	5.3	6.7
7. Turizm	45.9	71.6	80.7	169.1	723.7	55.9	12.7	109.5	1.0	1.2	1.2	2.0
8. Şahsi ve Mesleki Borçlar	2,082.8	2,180.5	2,746.1	3,361.1	10.8	4.7	25.9	22.4	45.1	37.2	40.5	40.1
Toplam	4,618.5	5,867.9	6,778.0	8,378.8	16.1	27.1	15.5	23.6	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

İKİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL GELİŞMELER

I. TARIM

Tarım sektörünün temel görevi toplum bireylerinin beslenme, temel ihtiyaç maddelerini yeterli ve nitelikli olarak sağlamak, ülkemizin ekonomik gündeminde her zaman ön sıralarda yer alan istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunmak ve dış satım olanaklarını geliştirmek suretiyle milli gelirimize katkıda bulunarak ekonomik ve sosyal kalkınmamızı hızlandırmaktır. Bu yönüyle her zaman ekonomi içinde ihmal edilmeyecek bir yeri olan tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar büyük bir titizlikle devam etmektedir.

Dünya nüfusu son yıllarda hızla artmakta ve bu artan nüfusun dengeli bir şekilde beslenmesi büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal alanların sınırlı olması nedeniyle birim alandan daha fazla ve kaliteli ürün alabilmek için bilimsel ve teknolojik çalışmalar büyük bir hızla yürütülmektedir. Bu nedenle hızlı sanayileşmenin yanı sıra tarımın önemi de büyük ölçüde artmaktadır. İnsanlar doğanın olanaklarından en iyi şekilde yararlanmaya ve kaynakları en etkin bir şekilde kullanmaya çalışırken doğal dengenin de bozulmaması için büyük çaba sarf etmektedirler.

Ekonomik gelişme süreci içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde tarım önemli rol oynamaktadır. Tarımın ekonomi içerisinde etkin bir yere sahip olmasına rağmen bu alandaki önemli darboğazlar, sektörün ekonomik gelişmedeki yerini almasını ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Tarımın ülkemiz ekonomisini destekleyecek bir sektör olarak gelişmesi ve tarım sektöründeki darboğazların hafifletilerek hem sektördeki hem de ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bugün ülkemizde tarım arazilerinin fiziksel olarak genişletilmesi imkanı büyük ölçüde ortadan kalktığından tarımsal üretimin artırılması tohumluk, fidan, fide, gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilaçları, sulama, damızlık hayvan, suni tohumlama, veteriner

hizmetleri, yem ve kredi gibi tarımsal girdilerin çiftçilere yeterli miktarda ve zamanında ulaştırılması aynı zamanda bunların mümkün olan asgari fiyatla gerçekleştirilmesi ve uygun pazar şartlarının sağlanması ile mümkün olabilecektir.

1.1.Mevcut Durum ve Gelişmeler

1.1.1. Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri

KKTC'nin ekonomik gelişme süreci içinde tarım etkin bir yere sahip olmasına rağmen bu alandaki önemli darboğazlar, söz konusu sektörün ekonomik gelişmedeki yerini gereği gibi almasını ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Bu nedenle ülkemizde hızlı bir gelişmenin sağlanabilmesi için tarıma dayalı geleneksel yapıdan, sanayi ve hizmetlere dayanan çağdaş bir ekonomik yapıya geçilmesi hedeflenirken, tarımın ekonomiyi destekleyecek bir sektör olarak gelişmesi ve geliştirilmesi, tarımsal üretim ve verimliliğin artırılması ve süre giden tarımsal darboğazların ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılmasında tarımda verimliliği artırıcı, mevcut potansiyeli değerlendirici teknolojik gelişmelerin uygulamaya konması ve üreticinin desteklenmesi benimsenmiştir.

Tarım sektörü kendi içerisinde bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri olmak üzere dört alt sektöre ayrılarak incelenmektedir. Tarımsal üretimde bitkisel üretim alt sektörünün önemli bir paya sahip olması dolayısıyla bu alt sektörde meydana gelen değişiklikler toplam tarım sektörünün büyük ölçüde etkilenmesine neden olmaktadır. Tarım sektöründe iklim koşullarına bağımlılığın yüksek oluşuna, ülkede mevcut su kaynaklarının sınırlılığı da eklenince sektörde istikrarlı bir gelişmenin olması büyük ölçüde engellenmektedir. Ülkemizde mevcut su potansiyelinin her geçen gün giderek azalmasına karşın sulanan tarım alanlarının bir kısmında halen vahşi sulama yöntemlerinin kullanılması sorunun daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Bölgemizde mevcut su kaynaklarından aşırı çekimin önlenmesi ve bu kaynaklardan en iyi bir şekilde yararlanılmasına olanak sağlanması

amacına yönelik olarak halen geleneksel yöntemlerle sulanmakta olan tarımsal arazilerde süratle modern sistemlere geçilmesi gerekmektedir. Bu alanda başlatılan projelerin süratle tamamlanarak yürürlüğe konması su kaynaklarımızın optimum düzeyde kullanılmasına olanak sağlarken tarımsal üretime de olumlu katkıda bulunacaktır.

Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü adada, kışlar ılık ve yağışlı, yazlar kurak ve sıcak geçmekte; ovalık bölgelerde yağışlar az olurken yağış miktarları denizden yükseldikçe artmaktadır. Yaz ayları özellikle Mesarya Ovasında çok sıcak, kış ayları ise nispeten soğuk geçmektedir.

2,465,552 dönümlük (3,298,908 Da) toplam alana sahip olan KKTC'nde 1,398,123 dönümlük (1,870,689 Da) alan tarım arazisi olup bu alan da toplam alanın %56.7'sine eşittir (tablo 18). Ancak mevcut koşullarda toplam tarım arazisinin 833,335 dönümü (%59.6'sı) ekonomik olarak ekilip değerlendirilebilmektedir. Ekonomik olarak değerlendirilen tarım arazisinin ise yaklaşık 72,602 dönümü (%8.7'si) sulu ziraatta kullanılmaktadır. Yarı kurak iklim koşullarına sahip olan ülkemizde su kaynakları, tarımsal arazi varlığı ve elverişliliği gibi önemli faktörlerin sınırlılığı tarım sektörünün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. KKTC'nde ihtiyaç duyulan suyun büyük bir kısmının karşılandığı yeraltı su rezervlerinin tek beslenme kaynağı olan yıllık yağışların 350-400 mm. gibi düşük bir düzeyde olmasının yanı sıra, yeraltı suyunun aşırı ve kontrolsüz kullanımı akiferlerdeki su seviyelerinin devamlı azalmasına ve bazı bölgelerde bu azalmanın tehlikeli boyutlara ulaşmasına ve tuzlanmaya neden olmaktadır. KKTC'nde mevcut doğal su kaynaklarının sınırlılığı su sorununu her geçen gün ağırlaştırırken su kıtlığı, ülke tarımının sürekli olarak karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca depolama, nakliye, pazarlama, kredi, hastalıklarla mücadele sorunlarının yanı sıra teknolojik eksiklikler, tarımsal araştırma ve adaptasyon çalışmalarının eksikliği ile yetersiz ve pahalı girdi kullanımının yarattığı sorunlar tarım sektörünün gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzlukların hafifletilmesine olanak sağlamak amacıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında tarım alanında "Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. 24 Ocak 1997 tarihinde imzalanan anlaşma; iki ülkeye uzman, materyal ve araştırma sonuçlarını karşılıklı kullanılma

imkanı tanırken tarımsal pazarlama ve ortak yatırımların teşviki alanında da birlikte hareket etmelerine olanak sağlamaktadır.

Tablo - 18 KKTC Arazi Dağılımı

	Dönüm	Dekar	% Pay
1.Tarım Arazisi	1,398,123	1,870,689.0	56.71
2.Orman Arazisi	480,740	643,230.0	19.50
3.Hali ve Mera Arazi	122,157	163,446.0	4.95
4.Kasaba,Köy,Yol,Dere Arazileri	263,471	352,524.0	10.69
5.Kullanılmayan Arazi	201,061	269,019.0	8.15
Toplam Arazi Varlığı	2,465,552	3,298,908.0	100.00

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

1.1.2. Bitkisel Üretim

Genel olarak 1,398,123 dönümlük tarımsal arazi potansiyeline sahip olan KKTC'nde, 2013 yılında 833,335 dönüm ile tarım arazisinin kendi içinde kullanım oranı %59.6 olmuştur. Bitkisel üretim ekim alanları; tahıl, yemlik baklagil, yemlik baklagil, sebze, bostan, endüstri bitkileri, meyveler, bağlar ve turunçgillerden oluşmaktadır. Ekilen arazinin ürün çeşidine göre dağılımında tahıl arazisi %78.0'lık payla birinci sırada yer alırken bunu sırasıyla yemlik baklagil, meyve ve turunçgil alanları takip etmektedir (tablo 19).

Tablo-19 Ekilen Arazi Miktarlarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı

(Dönüm)

	2010		2011		2012		2013	
	Arazi	% Pay	Arazi	% Pay	Arazi	% Pay	Arazi	% Pay
1. Tahıl	629,022	79.0	653,940	77.0	612,700	75.9	649,789	78.0
2. Yemlik Baklagil	58,328	7.3	85,301	10.0	85,710	10.6	75,387	9.0
3. Yemlik Baklagil	1,555	0.2	1,491	0.2	1,615	0.2	2,184	0.3
4. Sebze	16,099	2.0	16,877	2.0	15,914	2.0	16,541	2.0
5. Bostan	2,381	0.3	2,100	0.2	2,334	0.3	2,184	0.3
6. Meyveler	45,373	5.7	44,998	5.3	45,089	5.6	43,981	5.3
7. Bağlar	2,286	0.3	2,300	0.3	2,902	0.4	2,162	0.3
8. Turunçgiller	40,302	5.1	40,944	4.8	40,073	5.0	40,125	4.8
9. Turfandacılık	772	0.1	911	0.1	1,001	0.1	984	0.1
TOPLAM	796,118	100.0	848,861	100.0	807,338	100.0	833,335	100.0

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

2012 yılında 342,118 ton olarak gerçekleşen toplam bitkisel üretim 2013 yılında yaşanan kuraklığın etkisiyle %18.4 oranında azalarak 279,213 ton olarak gerçekleşmiştir. Kuraklıktan en fazla etkilenen tahıl üretimi olurken 2012 yılında 131,479 ton olarak gerçekleşen üretim miktarı 2013 yılında %49.9 oranında azalarak 65,834 tona gerilemiştir (tablo 20).

Tablo-20 Tarımsal Üretim Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı

(Ton)

	2010		2011		2012		2013	
	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay
1. Tahıl	112,401	35.7	134,655	38.4	131,479	38.4	65,834	23.6
2. Yemlik Baklagil	7,740	2.5	6,895	2.0	7,970	2.3	11,594	4.2
3. Yemlik Baklagil	2,311	0.7	1,964	0.6	1,816	0.5	1,824	0.7
4. Sebze	40,673	12.9	43,965	12.5	41,132	12.0	51,638	18.5
5. Bostan	8,441	2.7	7,195	2.1	8,252	2.4	7,632	2.7
6. Meyveler	17,420	5.5	11,623	3.3	12,680	3.7	8,567	3.1
7. Bağlar	2,329	0.7	2,036	0.6	2,728	0.8	2,160	0.8
8. Turunçgiller	117,180	37.2	134,667	38.4	127,158	37.2	121,579	43.5
9. Turfandacılık	6,302	2.0	7,694	2.2	8,903	2.6	8,385	3.0
TOPLAM	314,797	100.0	350,694	100.0	342,118	100.0	279,213	100.0

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

2013 yılında sulanan arazi miktarı; narenciye, sebze ve sera, meyve, bağ, bostan ve yemlik baklagil ile diğerleri olmak üzere toplam 72,602 dönümden oluşmaktadır. Sulanabilen tarımsal arazi, ekilen tarımsal arazinin yaklaşık %8.7'sini oluşturmasına karşın sulu arazi ürünleri, tarımsal üretimin ve toplam dışsattımın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (tablo 21).

Tablo-21 Sulu Arazi Dağılımı

	2010		2011		2012		2013	
	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay
1.Narenciye	40,302	57	40,944	57	40,073	57	40,125	55
2.Meyveler	6,541	9	6,558	9	6,599	9	6,894	9
3.Bağlar	2,286	3	2,300	3	2,902	4	2,162	3
4.Sebze ve Sera	16,687	23	17,696	25	16,680	24	17,262	24
5.Yemlik Baklagil	1,555	2	1,491	2	1,615	2	2,184	3
6.Bostan	2,199	3	1,847	3	1,852	3	1,976	3
7.Diğer	1,761	2	1,043	1	1,008	1	2,000	3
TOPLAM	71,331	100	71,879	100	70,728	100	72,602	100

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

Bitkisel üretimde sistemli bir gelişmenin sağlanabilmesi; sulu ve kuru tarım yöntemlerinin geliştirilerek üretimin artırılması, uygun münavebe tekniklerinin yaygınlaştırılması, kültürel tedbirlerin tam olarak uygulanması, sulama sistemlerinin yeni teknolojilere dayalı çağdaş sulama sistemlerine dönüştürülerek randımanın kullanılması ile mümkün olacaktır. Özellikle tahıl üretiminde kullanılacak tohumluğun Ülkemiz iklim ve toprak özellikleri dikkate alınarak ıslah çalışmalarının yapılması üretim artışı için büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde tarım teknolojisi uygulamaları, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve korunması, sulama, gübreleme, tarımsal mücadele, üstün nitelikli tohumluk, fidan, damızlık materyal ve tarımsal mekanizasyon şeklinde gruplandırılabilir. Bunlar içinde mekanizasyon kendi dışındaki tarım teknolojisi uygulamalarının etkinliğini artırmak, ekonomikliğini sağlamak ve çalışma koşullarını iyileştirmek açısından da ayrıca önemli bir tamamlayıcı ögedir. Teknik tarım uygulamaları ayrı ayrı ne kadar iyi olursa olsun, ögeler arasında sağlıklı bir kombinasyon düzeyi oluşturulmadıkça, toplam verimliliğin artırılması sınırlı kalacaktır. Bu düşünce kapsamında mekanizasyon araçlarının tüm tarımsal üretim girdileri arasında en büyük paya sahip olması mekanizasyonun sağlıklı ve ileriye dönük planlanmasının önemini ortaya koymaktadır.

KKTC'nde mevcut tarımsal makine parkının çeşitliliği ve makinelerin genellikle ekonomik ömrünü tamamlamış olması, makinelerde gereksinim duyulan yedek aksam çeşit ve miktarlarını büyük oranda artırmaktadır. Bugüne kadar ticari müesseselerin makine ve yedek aksam konusunda ihtisaslaşmaya yönelmemiş olması, bu aksamların temininde güçlükler yaratmaktadır. Bu durum tarımın gelişmesinin temel kaynağını teşkil eden makine ve teçhizatın istenilen zaman ve koşullarda temin edilmesinde, büyük ölçüde sorun teşkil etmekte, ayrıca üretim maliyetlerini artırıcı bir nitelik taşımaktadır. Traktör, ekim-dikim makineleri, hasat harman makineleri, tohum temizleme makineleri, zirai mücadele vasıtaları ve toprak işleme olarak gruplandırabileceğimiz tarımsal makine, araç-gereç parkının durumu tablo 22'de verilmektedir.

Tablo-22 Tarımsal Makine, Araç-Gereç Parkı

(Adet)

	2010	2011	2012	2013
1.Traktör	5,017	4,551	4,602	4,522
2.Ekim Dikim Makineleri	3,362	3,283	3,272	3,359
3.Hasat Harman Makineleri	1,965	1,956	1,978	1,984
4.Tohum Temizleme Makineleri	19	19	28	37
5.Zirai Mücadele Vasıtaları	6,037	6,016	5,270	5,520
6.Toprak İşleme Aletleri	7,817	7,656	6,801	7,267

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

1.1.3. Hayvancılık

Ülkemizde hayvan sayıları, sayı açısından doyum noktasına yaklaşmış olmakla beraber, hayvan başına elde edilen verim hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Bunun başlıca nedenleri olarak; pedigrili ve genetik özellikleri yüksek hayvan sürülerinin oluşturulmaması ile çevre faktörleri ve bakım-beslenme koşullarının yeterli düzeyde olmaması sayılabilir. Tarımı gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin büyük bir kısmı hayvancılıktan elde edilirken ülkemizde hayvancılık üretiminin toplam tarımsal üretim içindeki payı %35 ile 50 dolaylarında seyretmektedir.

Hayvancılık alt sektörü sığırcılık, koyunculuk, keçicilik ve kanatlılardan oluşmaktadır. KKTC'nde sığır türünden et ve süt kombine ırkı olan Siyah-Beyaz Frisian, koyun türünden ivesi, sakız, yerli ve bu ırkların melezleri ve keçi türünden ise yerli kıl keçisi ile Damascus ırkı

yaygın olarak bulunmaktadır. Kanatlılardan ise yerli ırk tavuklarla birlikte yumurta ve et tavuğu olan Ross ırkı yaygındır.

2010-2013 yıllarındaki hayvansal varlığımızın durumu tablo 23’de verilmektedir.

Tablo-23 Hayvan Sayısı

	2010		2011		2012		2013		Yıllık Ort. Değişme(%) 2010-2013
	Adet	% Değişme	Adet	% Değişme	Adet	% Değişme	Adet	% Değişme	
1.Sığır	47,415	1.9	51,734	9.1	54,581	5.5	58,931	8.0	7.5
2.Koyun	196,995	-3.7	210,792	7.0	224,589	6.5	235,500	4.9	6.1
3.Keçi	51,550	-3.2	60,405	17.2	72,004	19.2	82,002	13.9	16.7
4.Kanatlı	8,212,072	5.6	9,215,988	12.2	9,127,937	-1.0	8,872,763	-2.8	2.6
4.1.Yumurta Tavuğu	134,147	-24.0	246,921	84.1	237,149	-4.0	274,639	15.8	27.0
4.2.Et Tavuğu	8,002,145	6.3	8,804,003	10.0	8,641,557	-1.8	8,448,124	-2.2	1.8
4.3.Damızlık Tavuk	75,780	-0.8	165,064	117.8	249,231	51.0	150,000	-39.8	25.6

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

Mevcut hayvan varlığının değerlendirilmesi sonucunda kırmızı et üretimi 2013 yılında 9,410 ton olarak gerçekleşirken aynı yılda beyaz et üretimi 13,270 ton olarak gerçekleşmiştir (tablo 24).

Tablo-24 Hayvansal Üretim

	2010		2011		2012		2013	
	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme
1. Sığır Eti	3,765	-4.5	3,891	3.3	3,824	-1.7	4,610	20.6
2. Kuzu Eti	3,415	-7.5	3,430	0.4	3,661	6.7	3,903	6.6
3. Keçi Eti	593	-17.1	595	0.4	750	26.0	897	19.6
4. Tavuk Eti	12,080	6.3	13,330	10.3	13,056	-2.1	12,845	-1.6
5. Balık Eti	593	31.8	822	38.6	850	3.4	425	-50.0
6. İnek Sütü	95,787	1.9	104,576	9.2	112,515	7.6	136,198	21.0
7. Koyun-Keçi Sütü	11,481	-9.4	11,313	-1.5	12,539	10.8	13,752	9.7
8. S.Yumurta(Düzine)	3,150,994	28.2	3,416,853	8.4	4,191,748	22.7	5,324,770	27.0

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığımızda ıslah çalışmalarına gereken önemin verilmemesi, optimum hayvan işletme büyüklüklerinin henüz saptanmamış olması, üreticimizin eğitilerek pedigri hayvan işletmelerinin henüz oluşturulmamış olması ve hayvansal üretimde besicilik ve süt üretiminde yeterli bilgi birikimine ulaşılmamış olması hayvancılık alanındaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bütün bunlara hayvan beslemede kaba yemin (yeşil yem, silaj, kuru ot vb) gerektiği oranlarda kullanılmaması ve kesif yem ağırlıklı yemlemenin yapılması hayvansal ürünlerde maliyet artışını beraberinde getirmekte ve bu da hayvancılığımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretiminde çok önemli bir faktör olan barınak sorununa da hassasiyetle eğilmek gerekmektedir. Ülkemizde beslenen hayvanlar ve iklim koşulları dikkate alınarak kendi şartlarımıza uygun barınak tiplerinin geliştirilerek ülke çapında yaygın bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Halen devam etmekte olan ıslah çalışmaları ile birlikte bu konunun da ele alınarak kesin çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

Et ve süt hayvancılığı ile tavukçuluğun geliştirilebilmesi için gerekli kaynak tahsisi yapılırken bu alanda faaliyet gösteren üreticilerin damızlık hayvan ve sürekli aynı kalitede yem temininde bazı güçlüklerle karşılaştığı görülmektedir. Hayvansal retim artırılarak bu sektörde arzu edilen gelişmişlik düzeyine ulaşılabilmesi, ıslah edilmiş pedigrili damızlıkların yetiştirilerek üreticiye dağıtılmasına, modern hayvan barınaklarının kullanılmasına, hastalıklarla mücadelenin etkin bir Şekilde yapılmasına ve kaliteli hayvan yemi üretimine istikrar kazandırılmasına bağlıdır. Böylece hayvansal üretim ve üretimde verimlilik artırılabilir, maliyet unsurları olumlu yönde etkilenebilir ve hayvansal üretimde daha düzenli bir gelişme sağlanabilecektir.

Devlet tarafından yürütülen suni tohumlama çalışmaları ile hastalıklarla mücadele büyük bir titizlikle Veteriner Dairesi tarafından sürdürülmektedir. Hayvan hastalıkları ile mücadele programı çerçevesinde 2013 yılında koruyucu aşı tatbik edilen hayvan sayısı 196,122 adet olarak gerçekleşmiştir (tablo 25).

Tablo-25 Tatbik Edilen Koruyucu Aşıların Yıllara Göre Dağılımı

(Adet)

Yıllar	Sap-Food And Mouth Disease		Mavi Dil Blue Tongue	Enterotoxemia	Brucella Melitensia Rev I	Virus Abortion	M. Agalaksia	Toplam
	Sığır	Koyun-Keçi	B.Baş-K.Baş	Koyun-Keçi	B.Baş-K.Baş	Koyun-Keçi		
2010	-	-	-	48,262	-	5,395	-	53,657
2011	-	-	-	299,212	-	1,725	-	300,937
2012	-	-	-	203,186	-	310	-	203,496
2013	-	-	-	194,047	-	1,225	850	196,122

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

1.1.4. Ormancılık

Ormancılık, orman varlıklarını korumak, gereğince artırmak koşulu ile toplumun orman ürünlerine olan gereksinimlerini ve bunun yanında ormanların sunduğu diğer fonksiyon ve hizmetlere olan gereksinimleri karşılamak amacı ile yapılan devamlı, planlı ve rasyonel çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilir.

KKTC'nde Ormancılık GSMH'ya doğrudan doğruya olan katkılarından çok, ülkenin doğal zenginlikleri ile sosyal ve kültürel yaşama olan katkıları, turizm, eğlence, toprak erozyonlarını önleme, su depolama ve iklim düzenleme açısından büyük önem taşımaktadır. Sistem bütünlüğü içinde orman kaynağının ele alan Ormancılık sektörünün amacı, bütün imkanları kullanmak suretiyle gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak ülke ormanlarını korumak, çok yönlü yararlanma esas alınarak genişletmek, dengeli ve kalıcı bir biçimde mal ve hizmet taleplerini karşılamak, bunun yanında rekreasyon, estetik ve bilimsel fonksiyonlarından yararlanmaktır. Sosyal, ekonomik ve teknolojik değişim ve gelişmelerin çok hızlı olduğu zamanımızda, ormanların, ağaç topluluğunun bulunduğu yer olma ve odun üretimi yapmasının yanı sıra değişik fonksiyonları bulunmaktadır. Topluma yararlı olan bu fonksiyonlar orman denilen yeryüzü kaynağının iyi incelenmesini ve değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulusal ormancılık amaçlarımızı şöyle sıralayabiliriz;

Ülkemizin başta odun hammaddesi olmak üzere orman ürünlerine olan ihtiyaçlarını ormanların verim gücü ölçüsünde ve devamlılık prensibi içerisinde kısmen karşılamak.

Ülke ormanlarını korumak, verimsiz orman alanlarını verimli hale getirmek ve geliştirmek.

Orman vasfı taşıyan, ancak orman sınırları içinde yer almayan alanları orman rejimine dahil ederek ağaçlandırmak.

Orman toprağını korumak, su rejimini düzeltmek ve tabiatı korumak.

Yurt güzelliğini artırmak, ormanlarda tahsis edilen Milli Park, orman içi dinlenme yerleri ve piknik alanları ile halkın giderek artan rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak, orman alanlarındaki av ve yaban hayatı kaynaklarını geliştirerek sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Mevcut amenajman planına göre 2,465,552 dönüm olan KKTC toplam arazisinin %19.5'ine tekabül eden 480,740 dönüm orman arazisi olarak kabul edilmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda mevcut orman sahalarının büyük bir kısmının bozuk vasıflı orman niteliğinde olduğu saptanmıştır. Bu nedenle mevcut orman arazilerini ağaçlandırma çalışmaları bir master plan çerçevesinde ele alınmıştır. Ağaçlandırma çalışmalarının hızla devam ettiği 2013 yılında fidan dağıtımı ve ağaçlandırma alanlarına ilişkin veriler tablo 26'da verilmektedir.

Tablo-26 Fidan Dağıtım ve Ağaçlandırılan Alanlar

	2010	2011	2012	(Adet) 2013
1.Ağaçlandırma Sahalarına Dikilen	958,393	1,001,394	1,009,829	936,531
2.Kamu Kuruluşlarına Verilen	225,902	189,178	130,531	149,291
3.Halka Satılan	42,958	42,958	21,030	37,790
4.Kuruyan veya İmha Edilen	97,027	201,509	52,757	97,170
5.Ağaçlandırılan Alan (Ha)	890	899	722	627
6.Yeni Orman Yolu Yapımı (Km)	20	37	21	18

Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

2010-2013 döneminde yapılan silvikültür çalışmalarından elde edilen yapacak ve yakacak odun miktarlarının yıllar itibarı ile dökümü tablo 27'de verilmektedir.

Ülkemiz ormanlarını iyileştirme çalışmaları hazırlanmış Orman Amenajman Planları ile sürdürülmektedir. Bu çalışmalara hız kazandırmak ve planlanan haleflere daha çabuk ulaşabilmek için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. 12 Ocak 1997 tarihinde imzalanan protokolle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti orman alanlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalarda uygulanacak yardım ve karşılıklı işbirliği esasları belirlenmiştir.

Tablo-27 Yapacak ve Yakacak Odun Üretimi
(2010-2013)¹

Yıllar	Tomruk	Direk	Yakacak Odun	
	m ³	m ³	Ster	Ton
2010	163	25	3,845	-
2011	149	22	1,890	123
2012	356	53	2,952	40
2013	336	20	4,439	72

¹ 2010-2013 yılları silvikültür çalışmaları sonucu elde edilen yapılacak ve yakacak odun üretimi
Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

1.1.5. Su Ürünleri

KKTC'nde beslenmedeki yeri ile ithal ikamesi yaratabilecek kapasiteye sahip olması bakımından balıkçılığın önemi bulunmakla beraber Karpaz Bölgesi dışındaki kıyılarda balık stoklarının az olması ve açık deniz balıkçılığının yapılamaması nedeniyle bu sektörün milli gelire olan katkısı sınırlı bir ölçüde ve beklenen düzeyin altında olmakta, süratli bir gelişim gösterememektedir. Bugünkü koşullarda su ürünleri üretiminin 450 ton/yıl civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu rakamlara olta ile balık avcılarının avladıkları balık miktarı dahil değildir.

2010-2013 dönemi itibarıyla KKTC'nde kayıtlı balıkçı sayısı ile balıkçı teknelerinin dökümü tablo 28'de verilmektedir.

Tablo-28 Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri

	2010	2011	2012	2013
1.Gemikonağı				
1.1.Kayıtlı Gemi Sayısı	60	60	63	63
1.2.Faal Gemi Sayısı	43	41	41	43
1.3.Balıkçı Sayısı	62	55	55	54
2.Girne				
2.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	116	122	125	131
2.2. Faal Gemi Sayısı	73	76	88	96
2.3. Trol Sayısı	-	-	-	-
2.4. Faal Trol Sayısı	-	-	-	-
2.5. Balıkçı Sayısı	110	115	114	121
3.Gazimağusa				
3.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	272	272	279	263
3.2. Faal Gemi Sayısı	184	188	197	196
3.3. Trol Sayısı	-	-	-	-
3.4. Faal Trol Sayısı	-	-	-	-
3.5. Balıkçı Sayısı	238	244	251	247

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

1.2. Sorunlar

1.2.1. Tarım Sektörü Genel Sorunları:

Tarımsal ürünlerin iç ve dış piyasalarda pazarlanmasında yaşanan sorunlardan dolayı, ürününe uygun fiyatı ve çoğu hallerde alıcı bulamayan üretici ürününü uygun şartlar ve zamanda değerlendirememektedir. Üretici ve tüketici arasında toptancı ve perakendeci kar marjları büyük boyutlara ulaşmakta ve bu durumdan etkilenen üreticinin alım gücü düşmekte dolayısıyla üretimin gerilemesine sebep olmaktadır. Dış pazarlamada ise, ulaşım ile beraber dış ülke pazarları ile olan bağlantıların yetersizliği finansman temininde yaşanan sıkıntılar ve diğer idari sorunlar mevcuttur. Özellikle uluslararası şirketlere ait uçaklardan

yararlanılamaması hava taşımacılığında büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş meyve ve sebze dışsatımında kargo taşımacılığının ucuz ve seri bir şekilde düzenlenememesi üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Toplu gayri menkullerde veraset sisteminin ekonomik büyüklüklerde meydana getirdiği parçalanmadaki olumsuz durum nedeniyle ekonomik kaynakların optimum büyüklükleri istenen düzeyde tutulamamakta ve bu durum tarım sektöründeki rasyonelliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Üreticinin modern tarım teknolojisine adaptasyonu ve mevcut şartların verimli hale getirilmesi için gereken bilinçlendirme; gerek örgütlenme ve gerekse görsel gereçlerin, ayrıca bilgi birikiminin yetersiz durumda bulunması yanında mali olanakların kıtlığı tarım sektörü gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Dünyadaki çağdaş teknolojik gelişmelere, tarımsal eğitim, üretim teknolojisi ve makineleşme açısından ayak uydurabilmek amacına yönelik araştırma-adaptasyon çalışmalarını yürütecek kuruluşların bulunmaması, tarımsal üretimde verimlilik ve çeşitliliği olumsuz olarak etkilemektedir.

Tarımsal kredi dağıtımı, K.T. Kooperatif Merkez Bankası, Köy Kooperatifleri ve TC Ziraat Bankası tarafından yapılmaktadır. Üreticiler özellikle yatırıma dönük finansman zorlukları çekmektedir. Yatırım kredisi temini için başvuru bankalarının verebileceği azami kredi miktarları ile kredi süresi yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kefalet ile ilgili işlemlerdeki sorunlar ile faizlerin yüksek olması kredi kullanımını zorlaştırmaktadır.

Üretimde yaşanan verim düşüklüğü ürün maliyetlerini artırmakta, malzeme ve işgücü gibi üretim faktörlerinin israfına neden olmakta ve bu da tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı'na bağlı Daire ve kuruluşların "Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları" Yasalarında belirlenen kadroların organize edilerek doldurulmamış olması bu daire

ve kuruluşlarımızın fonksiyonlarını gerektiği gibi yerine getirmelerini sınırlarken tarım sektörünün gelişmesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

KKTC'nde mevcut doğal su kaynaklarının sınırlılığı, su sorununu her geçen gün ağırlaştırırken su kıtlığı, ülke tarımının sürekli olarak karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Durum böyle iken tarım sektöründe büyük oranda vahşi sulama sistemlerinin kullanılmasına devam edilmektedir. Bu uygulamasız su kaynaklarımızın israfına neden olurken su kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut tarımsal makine parkının çeşitliliği ve birçok makinelerin genellikle ekonomik ömrünü tamamlamış olması, bu makinelerde gereksinim duyulan yedek aksam çeşit ve miktarlarını büyük oranda artırmaktadır. Bu durum tarım sektöründe kullanılan makine ve teçhizatın istenilen zaman ve koşullarda temin edilmesinde sorun teşkil etmekte ve üretim maliyetlerini artırıcı bir nitelik taşımaktadır.

1.2.2. Bitkisel Üretimde Sorunlar:

Yüksek vasıf ve kalitede tohum gereksiniminin uygun zaman ve miktarlarda karşılanamaması, üretimde verimsizliğe yol açarak üretimin gerilemesine ve dolayısıyla ekim alanlarının rasyonel kullanılamamasına neden olabilmektedir. Özellikle tahıl üretiminde gereksinim duyulan tohumluğun ülkemiz iklim ve toprak koşullarına adaptasyon çalışmalarının eksikliği bu alandaki üretimin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarımsal kullanıma elverişli hale getirilmesi için özel işlev gerektiren arazi parçalarının harup ve zeytin gibi geleneksel ürünlerimizle değerlendirmeye tabi tutulamaması, ayrıca bu bölgelerdeki mevcut bitkisel varlığın korunamaması tarımsal arazi kullanımını ve üretimin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarla ziraatında önemli bir yeri olan nadas ve münavebenin etkin ve sistemli bir şekilde kullanılmaması tarımsal arazilerde verim düşüklüğüne neden olmakta ve bu da bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Narenciye, harup, zeytin, badem, şeftali, antepfıstığı ve diğer meyve fidanlarının tabii şartlarda üretiminin randımanlı olamaması nedeniyle, üretici gerekli miktar ve zamanda fidan tedarik edememekte ve bu durum bitkisel üretimin gelişmesi açısından sorun olmaktadır.

1.2.3. Hayvansal Üretimde Sorunlar:

Hayvan popülasyonundaki dişi yavruların genetik kabiliyetlerine bakılmaksızın damızlık olarak sürüde bırakılması genetik gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle gerek büyükbaş gerekse küçükbaş hayvanlardaki genetik gelişme istenilen düzeyde olmamaktadır. Ayrıca suni tohumlama hizmetlerinin ülkenin her tarafına etkin bir şekilde götürülememesi hayvan ıslahı çalışmalarını olumsuz olarak etkilemektedir.

Hayvancılık alanında faaliyet gösteren işletmelerin genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde çalışmaları hayvansal üretimdeki verim artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Buna paralel olarak hayvancılıkta optimum sürü büyüklüklerinin henüz tespit edilip bu alanda gerekli yönlendirme ve teşviklerin yapılmamış olması hayvancılığımızın küçük işletmeler halinde yürütülmesine sebebiyet vermekte bu da hayvancılıkta hızlı gelişmeyi sınırlamaktadır.

Kanatlı yemlerinde gerekli olan çeşitlilikte üretim yapılırken, daha ekonomik olarak değerlendirilebilen pelet yem üretimi sınırlı olarak yapılmaktadır. Yine aynı şekilde inek yemi imalatı ise bir tek isim altında ve aynı rasyonla imal edildiği halde, hem inek yemi hem dana yemi, hem de koyun-keçi yemi olarak kullanılmaktadır. Bu durum yem kullanımında israfa neden olurken hayvansal üretimi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Yeşil ve kuru ot üretiminin az olması hayvan beslenmesini olumsuz yönde etkilerken sığır, koyun ve keçilerde verim düşüklüğüne neden olmaktadır. Bu durum hayvansal ürün maliyetlerini artırırken sektörün karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Hayvan beslenmesi ve yetiştirilmesinde önemli faktör olan hayvan barınaklarının bugüne dek planlı ve programlı bir şekilde ele alınıp yeterli altyapıya kavuşturulamaması hayvan verimi ve sağlığı yönünden olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Hayvan kesimlerinin modern et kombinaları yerine küçük ve teknik donanım açısından yetersiz mezbahalarda yapılması nedeniyle; hayvancılığın gelişmesi, et ve et mamüllerinin düzenli ve hijyenik üretimi ile pazarlanmasının sağlanması, halen uygulanmakta olan denetimsiz ve dağınık hayvan kesimlerinin önlenmesi ve hayvan kesimlerinde elde edilen yan ürünlerin değerlendirilmesi istenilen düzeyde yapılamamaktadır.

Biyolojik özellikleri yönünden riski çok yüksek olan sütün hijyenik sağım ve taşıma koşullarının halen tam olarak geliştirilmemiş ve devreye sokulan soğuk zincirin bütün üreticilere ulaştırılamamış olmasından dolayı; eski teknolojilerin kullanılmasıyla üretilen sütün hijyenik ortamda pazarlanamamasına ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

Veteriner örgütünün tüm gereklerinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle hayvan sağlığı ve hayvansal ürünlerin denetim ve kontrolleri etkin bir şekilde yürütülememektedir.

1.2.4. Ormancılıktaki Sorunlar:

Yapılan amenajman planlarına göre orman sahasının büyük bir kısmının bozuk vasıflı olduğu saptanmıştır. Gerekli finansman kaynaklarının bulunmaması nedeniyle bu arazilerde öngörülen ağaçlandırma yapılamamaktadır. Orman sahalarının yeterli düzeyde ağaçlandırılıp örtülememesi ve arazilerin meyilli olması büyük ölçüde erozyona neden olmaktadır. Bu durum esas su toplama havzalarını teşkil eden orman alanlarındaki su toplama kapasitesini azaltarak, yeraltı su kaynaklarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Master Plan Projesine dahil ağaçlandırma çalışmaları ihale yolu ile yapılmaktadır. İhalelerin geç sonuçlanması çoğu kez sorunlara neden olmaktadır. Arazi hazırlığı ile ilgili ihaleleri kazanan yerli müteahhitlerin araç parkı eksikliği çalışmaların aksamasına neden olmaktadır.

Mahalli kaynaklarla ağaçlandırılması öngörülen sahalar için gerekli finansman kaynağını zamanında ve yeterince sağlanamaması çalışmaların aksamasına neden olmaktadır.

Yeni ağaçlandırılan orman alanlarında uygulanmakta olan otlama yasağına uyulmaması bu bölgelerde yapılan çalışmaları olumsuz yönde etkilemekte ve kaynak israfına neden olmaktadır.

Gençleştirme alanında yapılan çalışmalarda kullanılacak teknik personel azlığı, gençleştirme yapılmış alanların gerektiği şekilde korunamaması ve orman bakımında kullanılacak vasıflı kesim işçilerinin sınırlı olması bu alanda karşılaşılan sorunların başında gelmektedir.

1.2.5. Su Ürünlerindeki Sorunlar:

Kıyı sularında bulunan balık stoku ancak iç talebi karşılayabilecek düzeyde olup balık konaklama ve geçiş sahaları hakkında yeterli araştırma ve bilgi mevcut değildir. Açık deniz balıkçılığında ise uluslararası sularda avlanma olanaksızlıkları nedeniyle gelişme sağlanamamaktadır.

İklim ve bölge koşullarına uygun balık türlerinin kıyı şeridinde ekonomik olarak üretilebilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmamaktadır. Bu durumda ülkemiz ihtiyacının avlanma ve ithal yoluyla karşılanmasına neden olmakta ve böylelikle yıllardan beri üretim artışı gerçekleştirilememektedir.

Gerek balıkçıların yatırım gereksinimlerini karşılamak gerekse balıkçı barınaklarını temizlenmesi, onarımı veya yenilerinin inşası için gerekli kaynağın yeterince sağlanamaması bu alandaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

2. Sanayi

2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

2.1.1. Katma Değer

Ülkemizde sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki yeri sabit fiyatlarla incelendiğinde; en yüksek değerleri 1980 yılında %14.6 ve sonra sırasıyla 1991 yılında %14.1 ve 1989 yılında %14.0 paylarla elde ettiği görülmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki en düşük değerleri ise son yıllarda görülmekte olup, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla %9.2, %8.9 ve %9.0'lık paylarla gerçekleşmiştir. Bu değere göre, 2012 yılı sanayi sektörünün gelişimi açısından en kötü yıldır. Sanayi sektörünün 6 yıllık katma değerinin büyüme hızları incelendiğinde ise sektörde büyük küçülmelerin yaşandığı görülmektedir. Sektörün katma değerinin büyüme hızları 2008 yılında %-10.3, 2009 yılında %-9.1, 2010 yılında %-0.2, 2011 yılında %3.4, 2012 yılında %-0.7 ve 2013 yılında ise %1.7 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizin küçük bir ada ülkesi olması, doğal kaynakların sınırlılığı, iç piyasanın darlığı, rekabet edilebilirlik düzeyinin düşüklüğü, teknoloji, araştırma ve geliştirmeden yeterince faydalanılmaması, işgücü maliyetlerinin yüksekliği, uluslararası kalite standartlarına sahip işletme ve ürün azlığı, diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan malların azlığı, sektör planlamasının yetersizliği, ulaşım sorunu ve ekonomik ambargolar gibi ana sebeplerden ötürü sanayi sektörünün amaçlanan gelişmeye ulaşamadığı açıktır.

Ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için kendi koşullarına uygun olarak sanayileşmeleri gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir bir gelişim için işgücü piyasasının, teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaşım ve ticaret sektörlerinin sanayi sektörüne olumlu etkilerinin yaratılması gerekmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içerisinde önemli bir katma değere sahip olabilmesi için hem kamu kesimine hem de özel kesime görevler düşmektedir. Kamu kesimi sektördeki istihdamların, sabit sermaye yatırımlarının ve üretim kapasitelerinin artışlarını sağlayacak düzenlemelerle sektördeki gelişmeye katkı sağlamalıdır. Özel sektöre düşen en önemli görev ise katma değeri yüksek ürünleri üreterek ve bunları dış pazarlara ihraç ederek sanayi sektörünü hedeflenen seviyeye ulaştırmaktır.

Önemle üzerinde durulması gereken diğer konu ise sanayi sektörü içerisinde imalat alt sektörü ile beraber su, enerji ve taşocakları alt sektörlerinin varlığıdır. Ülkemize Türkiye’den su getirilmesi çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Sürdürülebilir enerji politikası oluşturulması için ise KKTC Enerji Verimliliği Mevcut Durum ve Öneriler Raporu kamu ile sivil toplum temsilcileri işbirliğinde hazırlanmıştır. Strateji Belgesi hazırlama çalışmaları ise hızla devam etmektedir. Ayrıca, serbest bölgelerin ülkemiz ekonomisine sürdürülebilir bir katkısının sağlanabilmesi için nasıl bir pozisyonda konuşulacağı henüz belirlenmemiştir. Bu nedenlerle, öncelikle sanayi envanterinin yapılarak sektörün mevcut durumunun belirlenmesi ve buna uygun sanayi stratejisinin oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, 17 Ekim 2012 ile 30 Nisan 2013 tarihleri arasında yapılan Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Anketi başarı ile tamamlanmış olup, teknik analizleri hızla açıklanmaya devam etmektedir. Kıbrıs Türk Sanayi Odası öncülüğünde, Örgütümüz ve ilgili bakanlık işbirliğinde ve Doğu Akdeniz Üniversitesi danışmanlığında sanayi stratejisi oluşturma çalışmalarına da başlanmış bulunmaktadır.

2.1.2. İmalat(Üretim) Sanayi

Ada ülkeleri incelendiğinde, iç piyasadaki kısıtlı tarım ürünlerini değerlendiren ve turizm sektörünün gereksinim duyduğu ürünleri üreten bir yapı oluşturdukları gözlenmektedir. Sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları, ülkelerin imalat sanayisi hakkında genel bilgi vermektedir. Ülkemizde nasıl bir sanayi yapısı oluştuğunun belirlenmesi için tablo 29’de, sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları incelenmiştir. 9 Sanayi Bölge ve Sitesi’nde faaliyet gösteren toplam 1376 işletmenin 352’si oto kaporta boya faaliyetinde bulunan işletmelerdir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere, oto kaporta boya faaliyetinde bulunan işletmeler sanayi bölgelerinde büyük bir yer kaplamaktadır. Oto kaporta boya işletmeleri; Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi’nde %22.1, Alayköy Organize Sanayi Bölgesi’nde %26.5, Haspolat Sanayi Bölgesi’nde %6.9, Mağusa Büyük Sanayi Bölgesi’nde %27.8, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi’nde %25.0, Yeni Boğaziçi Organize Sanayi Bölgesi’nde %18.5, Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi’nde %40.6, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi’nde %24.1 ve İskele Küçük Esnaf Sitesi’nde ise %36.8’lik genel toplam içinde paya sahiptir. Sanayi bölgeleri üretim yerine iç piyasayı hedef edinen hizmetler sektörü odaklı işletmelerle doldurulmuştur.

Tablo 29’de belirtilen sanayi bölgelerinde üretim odaklı işletme faaliyetleri içinde en fazla yer kaplayan 254 işletme ile Cam, PVC, Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi’dir. Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi’nde 66 adet, Alayköy Organize Sanayi Bölgesi’nde 48 adet, Haspolat Sanayi Bölgesi’nde 19 adet, Mağusa Büyük Sanayi Bölgesi’nde 61 adet, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi’nde 5 adet, Yeni Boğaziçi Organize Sanayi Bölgesi’nde 17 adet, Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi’nde 26 adet, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi’nde 3 adet ve İskele Küçük Esnaf Sitesi’nde 9 adet bu alanda faaliyet gösteren işletme mevcuttur. 207 işletmenin faaliyet gösterdiği Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ise sanayi bölgeleri içinde yer alan ikinci en çok işletmenin faaliyette olduğu sanayi alt sektörüdür.

Kurulması planlanan yeni sanayi bölgelerinin; yeni teknolojiler kullanacak, ihracatı hedefleyecek ve dış piyasalara göre rekabet üstünlüğü bulunan ürünleri üretecek işletmelere tahsis edilmesi ilke edinilmelidir. Ayrıca, aynı faaliyet alanında bulunan işletmeler organize şekilde bir arada toplanarak, diğer sanayi bölgelerinde sıkça yaşanan karmaşalık ve çevresel kirlilik önlenmeye çalışılmalıdır.

Tablo - 29 Sanayi Bölgeleri’ndeki İşletmelerin 2013 yılı Faaliyet Alanları

NO	FAALİYET ALANI	Lefkoşa	Alayköy	Haspolat	Mağusa	Mağusa	Yeni Bogaziçi	Güvercinlik	Karaoğlanoğlu	İskele	TOPLAM
		Organize Sanayi Bölgesi	Organize Sanayi Bölgesi	Sanayi Bölgesi	Organize Sanayi Bölgesi	Küçük Sanayi Bölgesi	Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Organize Sanayi Bölgesi	Küçük Esnaf Sitesi	
1	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	24	17	11	37	7	10	14	3	5	128
2	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	31	7	6	2	6	2	1	3	1	59
3	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	55	31	19	49	17	12	10	7	7	207
4	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	3	4	3	7	0	1	2	0	0	20
5	Kimya, Gaz, Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	40	7	7	22	1	1	0	2	1	81
6	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	11	0	5	12	3	0	1	3	1	36
7	Cam, PVC, Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	66	48	19	61	5	17	26	3	9	254
8	Elektrik Malzemeleri, Metal Eşya, Elektrikli Makineler İmalat ve Montajı ile Bilişim ve Elektronik Sanayi	12	10	2	19	5	3	14	1	5	71
9	Oto Kaporta Boya	86	53	6	93	20	12	54	7	21	352
10	Soğuk Hava Deposu ve Hizmet Sektörü	32	9	4	9	6	0	8	0	1	69
11	Diğer	30	14	5	24	10	7	3	0	6	99
GENEL TOPLAM		390	200	87	335	80	65	133	29	57	1376

Kaynak: Sanayi Dairesi

2.1.3. Dış satım ve Rekabet Edilebilirlik

Yurtdışına ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerinin listesi tablo 30'da verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, sanayi ürünleri ihracatı 2010 yılında 56,133.0 Bin Dolar, 2011 yılında 71,048.4 Bin Dolar, 2012 yılında 69,241.6 Bin Dolar ve 2013 yılında 83,363.1 Bin Dolar olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ürünleri ihracatı toplam ihracat içinde 2010 yılında %58.2, 2011 yılında %59.3, 2012 yılında %59.6 ve 2013 yılında %69.1 paylar elde ederek toplam ihracatı etkilemiştir. 2013 yılı sanayi ürünleri ihracatı 2010 yılına göre %48.5 ve 2012 yılına göre ise %20.4 oranında artışlar göstermiştir. Süt ürünleri olan hellim ve peynir çeşitleri en çok ihraç ettiğimiz sanayi ürünleridir. Hellim ve peynir çeşitleri ihracat miktarının, toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki oranı; 2010 yılında %45.5, 2011 yılında %36.9, 2012 yılında %41.1 ve 2013 yılında %46.9 olduğu tespit edilmiştir. Sanayi ihraç ürünlerimiz incelendiğinde, hammaddesi ülkemiz kaynaklarından karşılanan veya ülkemize özgü olan ürünlerin dış pazarlarda rekabet etme olanağının bulunduğu görülmektedir. Diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan bu gibi ürünlerin tespit edilerek ürün çeşitliliğine gidilmesi ve sektörün bu doğrultuda yönlendirilmesi gerekmektedir. İhracatta süreklilik, değişen üretim ve pazar yapıları göz önüne alınarak belirlenmesi ile sağlanmaktadır.

Tablo - 30 Toplam İhracat İçinde Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri

(Bin ABD Doları)

NO	ÜRÜN	İHRACAT MİKTARI			
		2010	2011	2012	2013
1	Hellim	19,021.1	18,587.0	19,110.0	28,650.7
2	Rakı	7,669.9	10,404.5	10,564.4	13,320.8
3	Peynir Çeşitleri	6,503.0	7,606.1	9,361.2	10,007.3
4	Piliç Eti Ürünleri	2,747.3	5,194.5	6,121.7	6,306.8
5	Konsantre (Narenciye)	3,007.1	2,906.6	4,438.1	4,334.8
6	Konfeksiyon	4,022.9	3,724.6	3,269.9	3,590.0
7	Alçı Taşı	1,889.1	2,803.4	2,993.2	2,965.5
8	Mermer(İşlenmiş)	1,050.7	909.1	1,586.4	1,157.5
9	Deriler	461.6	1,022.7	1,173.7	1,092.3
10	Sigara	400.2	348.5	313.6	402.5
11	Meşrubat	0.0	315.2	545.4	200.2
12	İlaçlar	1,573.6	1,307.8	116.0	4.0
13	Demir Döküntü ve Hurda	3,989.2	12,022.4	7,125.4	5,929.2
	İşleme(Ayrıştırma ve presleme)				
14	Diğerleri	3,797.3	3,896.0	2,522.6	5,401.5
A	Sanayi Ürünleri Ara Toplamı	56,133.0	71,048.4	69,241.6	83,363.1
B	Toplam İhracat	96,419.9	119,896.1	116,267.1	120,681.2

Not: Güney Kıbrıs'a yapılan ihracat dahildir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerinin ihracat değeri tablo 31'de verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında sanayi ürünleri ihracatı 2010 yılında 3,663,646 Euro, 2011 yılında 2,704,229 Euro, 2012 yılında 2,318,078 Euro ve 2013 yılında 1,451,390 Euro olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı sanayi ürünleri ihracatı 2010 yılına göre %60.4 ve 2012 yılına göre ise %37.4 oranında azalışlar göstermiştir. İhracatı gerçekleştiren özel ve tüzel kişi sayısı ise 2010 yılında 129 iken, her yıl düşüşler göstererek 2011 yılında 102, 2012 yılında 99 ve 2013 yılında 55 olarak gerçekleşmiştir. Kimya, Gaz, Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi; Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında ihracatı gerçekleştirilen en önemli sanayi alt sektörüdür. 2008-2013 dönemindeki Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında yapılan toplam ihracat incelendiğinde ise, 2011 yılında 29,402,577 Euro ile toplam ihracat en yüksek seviyeye ulaşılırken, 2013 yılında 4,311,615 Euro ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo - 31 Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında İhraç Edilen Sanayi Ürünlerinin(Tarım hariç) Değeri

NO	SEKTÖR	İHRACAT DEĞERİ (Euro)				İhracat Yapan Şahıs ve Şirket Sayısı			
		2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	58,984	57,422	12,497	19,926	6	8	1	2
2	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	52,655	150,280	71,150	120,500	1	1	1	1
3	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	433,281	471,444	366,306	256,636	56	34	47	18
4	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	356	960	660	-	1	2	1	-
5	Kimya, Gaz, Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	1,146,578	1,178,963	950,439	673,690	11	11	13	9
6	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	1,613,277	720,215	668,178	161,060	20	19	14	8
7	Cam, PVC, Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	339,073	101,491	234,622	167,023	32	26	21	12
8	Elektrik Malzemeleri, Metal Eşya, Elektrikli Makineler İmalat ve Montaj ile Bilişim ve Elektronik Sanayi	3,140	-	-	6,251	1	-	-	-
9	Diğer İmalat Sanayi	16,302	23,454	14,226	46,304	1	1	1	5
A(1-9) Sanayi Ürünleri İhraç Değeri		3,663,646	2,704,229	2,318,078	1,451,390	129	102	99	55
B Tüm Sektörler Genel Toplamı		5,923,967	29,402,577	8,958,635	4,311,615				

Not: Bu rakamlar, düzenlenen Refakat Belgeleri'nin miktarları toplandıktan sonra, geçiş noktalarından geçiş yapmadığı bildirilen miktarlar çıkarılarak hesaplanmıştır. Tablo'nun B bölümü sanayi sektörü ile beraber hurda, elektrik satışları ile hayvansal ve tarımsal ürünleri kapsamaktadır.

Kaynak: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

2.1.4. İstihdam

İşgücü maliyeti ile sanayi sektörünün gelişimi birbirini etkileyen en önemli unsurlardır. İşgücü maliyetimiz; Güney Kıbrıs'a göre daha ucuz fakat Türkiye ve diğer yakın komşularımıza göre yüksektir. Bu nedenle, yıllar içinde azalmakla birlikte yinede belirli sayıda kişi Güney'e çalışmaya giderken, yakın komşumuz Türkiye olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve hatta Uzak Doğu Ülkelerinden dahi işgücü ithal etmekteyiz.

Tablo 32'de İşgücü anketleri ile Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı incelenmiştir. 2004 yılından başlamak üzere, ülkemizde düzenli olarak işgücü anketi düzenlenmekte olup, 2010 yılı verilerine göre 9,518 kişi, 2011 yılında 8,454 kişi, 2012 yılında 8,167 kişi ve 2013 yılında ise 7,539 kişi sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. 2012 yılı Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre ise sanayi sektöründeki çalışan sayısı 9,547 kişidir. 2013 yılı İşgücü Anketi sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı, 2010 yılına göre %20.8 ve 2012 yılına göre ise %7.7 oranında azalışlar göstermiştir. Sanayi sektörü istihdamının ülkemiz toplam istihdamı içindeki oranı incelendiğinde ise, 2010 İşgücü Anketi'ne göre %10.2, 2011 İşgücü anketine göre %8.7, 2012 İşgücü anketine göre %8.5, 2013 İşgücü anketine göre %7.7 ve 2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre ise %15.0 oranlarında olduğu görülmektedir.

Tablo - 32 İşgücü Anketleri ile Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Sonuçlarına Göre Sanayi Sektörü'ndeki İstihdamın Durumu

BÖLGE	2010 İşgücü Anketi		2011 İşgücü Anketi		2012 İşgücü Anketi		2013 İşgücü Anketi		2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı	
	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı
LEFKOŞA	33,305	3,870	36,220	3,576	35,266	3,685	34,713	3,162	31,503	6,368
GAZİMAĞUSA	19,918	2,112	20,696	1,763	22,114	1,459	22,680	1,721	10,098	1,805
GİRNE	24,641	2,397	24,960	1,554	23,311	1,738	23,738	1,240	14,512	790
GÜZELYURT	8,516	645	8,817	765	9,027	729	9,426	996	5,028	291
İSKELE	7,118	494	6,411	796	6,821	556	7,311	420	2,447	293
TOPLAM	93,498	9,518	97,104	8,454	96,539	8,167	97,868	7,539	63,588	9,547

Not: 2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı'nda Madencilik, Taşocakçılığı, İmalat, Elektrik, Gaz ve Su ekonomik faaliyetinde istihdam edilenler ayrıştılarak sanayi sektörü istihdamı elde edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımları, ekonominin üretim kapasitesini artırarak ekonomik büyümeyi sağlayan temel bir unsurdur. Özel kesim ve kamu kesimi sabit sermaye yatırımları 1977 ve cari fiyatlarıyla tablo 33’de verilmektedir. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmelerde; Kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımının, toplam kamu kesimi sabit sermaye yatırımı içerisindeki oranı 2010 yılında %22.6, 2011 yılında %23.9, 2012 yılında %25.3 ve 2013 yılında %14.4’dür. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımının, toplam özel kesim sabit sermaye yatırımı 2010 yılında %11.9, 2011 yılında %14.8, 2012 yılında %14.5 ve 2013 yılında %11.0 oranında etkilediği görülmektedir. Sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımının, toplam sabit sermaye yatırımı içerisindeki oranı ise 2010 yılında %14.0, 2011 yılında %16.2, 2012 yılında %16.6 ve 2013 yılında %11.7 olarak gerçekleşmiştir.

Yine tablo 33’den görüleceği üzere en yüksek kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı elektrik-su sektöründedir. En yüksek özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı ise imalattadır. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmelerde; Elektrik-su kamu kesimi sanayi sektörü, sabit sermaye yatırımı içerisinde 2010 yılında %94.1, 2011 yılında %94.6, 2012 yılında %92.9 ve 2013 yılında %82.7’lik paya sahiptir. İmalat ise özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımını 2010 yılında %74.6, 2011 yılında %60.3, 2012 yılında %67.3 ve 2013 yılında %70.3 oranında etkilediği görülmektedir.

Tablo - 33 Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri

NO	SABİT SERMAYE YATIRIMI	1977 YILI FİYATLARIYLA				CARİ FİYATLARLA			
		2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
A	Toplam Kamu Kesimi	517.5	444.3	469.7	436.9	202,326,006.0	193,846,399.1	215,098,572.8	216,503,357.0
A.1	Sanayi Sektörü	116.9	106.3	118.9	63.0	45,710,487.0	46,384,197.6	54,467,935.6	31,225,052.0
	Taşocakçılığı	0	0	0	0	0	0	0	0
	İmalat	6.9	5.7	8.4	10.9	2,691,558.2	2,506,614.4	3,847,071.0	5,418,324.2
	Elektrik-Su	110.0	100.6	110.5	52.1	43,018,928.8	43,877,583.2	50,620,864.6	25,806,727.8
B	Toplam Özel Kesim	2,082.6	2,328.7	1,920.2	1,878.9	814,172,338.6	1,016,109,547.2	879,298,752.9	931,182,912.4
B.1	Sanayi Sektörü	248.0	343.5	279.0	207.6	96,958,625.2	149,898,187.3	127,764,575.8	102,888,091.5
	Taşocakçılığı	4.7	5.3	4.8	3.7	1,853,415.9	2,319,707.3	2,205,459.9	1,854,196.6
	İmalat	184.9	207.3	187.8	145.9	72,283,220.1	90,468,586.5	86,012,935.5	72,313,666.6
	Elektrik-Su	58.4	130.9	86.4	58.0	22,821,989.2	57,109,893.5	39,546,180.4	28,720,228.3
C	Sanayi Sektörü Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	364.9	449.8	397.9	270.6	142,669,112.2	196,282,384.9	182,232,511.4	134,113,143.5
D	Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	2,600.1	2,773.0	2,389.9	2,315.8	1,016,498,344.6	1,209,955,946.3	1,094,397,325.7	1,147,686,269.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2013 yılında sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı cari fiyatlarla 134,113,143.5 TL olarak gerçekleşmiştir. 1977 yılı fiyatları ile 2013 yılı sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımı; 2010 yılına göre %25.8 ve 2012 yılına göre ise %32.0 oranında azalışlar göstermiştir. Ayrıca, 2013 yılı kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı; 2010 yılına göre %46.1 ve 2012 yılına göre ise %47.0 oranında azalışlarla gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, 2013 yılı özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırım miktarı da; 2010 yılına göre %16.3 ve 2012 yılına göre %25.6 oranında azalışlar elde etmiştir (tablo 33).

2.1.6. Teşvik ve Krediler

Sanayi sektörü üzerinde etkin bir role sahip Devlet Planlama Örgütü, Ticaret Dairesi, Sanayi Dairesi, Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu(SÜTEK), KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) ve KKTC Kalkınma Bankası gibi kurumların sanayi sektörünün gelişimi için sağladıkları devlet destek ve teşvikleri tablo 34, 35, 36, 37, 38 ve 39'da verilmektedir.

47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca Devlet Planlama Örgütü tarafından 2001 yılından beri sanayi yatırım projeleri dahil olmak üzere uygun bulunan yatırım projelerine Teşvik Belgesi düzenlenmektedir. Tablo 34'de teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri sektörlere ayrılarak, istihdam ve sabit yatırım miktarını da içerecek şekilde düzenlenmiştir. Devlet Planlama Örgütü'nden teşvik belgesi alan sanayi yatırım projeleri gerçekleştiği takdirde 2010 yılında 447 istihdam ve 71,192,950 TL sabit yatırım, 2011 yılında 277 istihdam ve 29,639,995 TL sabit yatırım, 2012 yılında 290 istihdam ve 22,098,688 TL sabit yatırım ve 2013 yılında 188 istihdam ve 36,293,017 TL sabit yatırım olmak üzere dört yılda toplam 1,202 istihdam ve 159,224,650 TL değerinde sabit yatırım artışı sağlayacaktır.

2013 yılında teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri sabit yatırımı; 2010 yılına göre %49.0 azalırken, 2012 yılına göre %64.2 oranında artış elde etmiştir. 2013 yılında teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri istihdamı ise, 2010 yılına göre %57.9 ve 2012 yılına göre %35.2 oranlarında azalışla gerçekleşmiştir. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri toplamının, tüm sektörleri içeren genel toplam içerisinde 2010 yılında %24.6

istihdam ve %22.5 sabit yatırım, 2011 yılında %22.4 istihdam ve %6.2 sabit yatırım, 2012 yılında %18.8 istihdam ve %5.3 sabit yatırım ile 2013 yılında %54.7 istihdam ve %54.7 sabit yatırım oranlarında yer kapladığı saptanmıştır. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri içinde en çok sabit yatırıma sahip sektör ise 2010 yılında taş ve toprağa dayalı sanayi olurken, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında ise gıda, içecek ve tütün sanayi olmuştur. Teşvik belgesi almış yatırım projeleri içinde en düşük sabit yatırıma sahip sektör ise dört yıl boyunca hiç teşvik belgesi almamış metal eşya, elektrik malzemeleri, elektrikli makineler imalat ve montajı ile bilişim ve elektronik sanayisidir (tablo 34).

Tablo - 34 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri

NO	SEKTÖR	İSTİHDAM (adet)				SABİT YATIRIM MİKTARI (₺)			
		2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	220	175	196	50	24,328,765	18,820,727	8,897,439	9,580,051
2	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	35	-	-	-	240,413	-	-	-
3	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	28	-	-	47	1,974,467	-	-	2,818,154
4	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	22	-	-	-	4,490,000	-	-	-
5	Kimya, Gaz, Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	43	42	25	30	10,305,661	5,499,695	4,218,778	5,890,331
6	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	58	-	15	5	24,364,194	-	729,287	661,811
7	Cam, PVC, Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	41	40	54	37	5,489,450	4,118,099	8,253,184	1,953,492
8	Elektrik Malzemeleri, Metal Eşya, Elektrikli Makineler İmalat ve Montajı ile Bilişim ve Elektronik Sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Diğer İmalat Sanayi	-	20	-	19	-	1,201,474	-	15,389,178
A	Sanayi Yatırım Projeleri	447	277	290	188	71,192,950	29,639,995	22,098,688	36,293,017
B	Tüm Sektörler Genel Toplamı	1,820	1,239	1,544	344	316,742,623	481,219,068	419,799,841	66,317,414

Not: Üretim içeren bilişim ve elektronik projeleri sanayi sektörü altında, diğer bilişim ve elektronik projeleri ise haberleşme sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 35 ise Sanayi Dairesi tarafından sağlanan devlet destek ve teşviklerini içermektedir. Sanayi Dairesi fuarlara katılım desteği, yurt dışı reklam desteği, yurt dışı birim desteği, yurt dışı pazar araştırma desteği, 2/2005 teknoloji geliştirme bölgeleri yasasına göre sağlanan muafiyetler, fiyat istikrar fonu ve gümrük vergilerine ilişkin şartlı muafiyetler kapsamında verilen destekler, ISO 9001 - ISO 22000 - ISO 14001 - OHSAS 18001 - TSE Ürün belgesi - CE işareti - ISO/IEC 27001 ve G uygunluk belgesi gibi standart belgelerine sağlanan katkı gibi pek çok alanda sanayi sektörüne devlet destekleri sağlayarak, sanayi sektörünün gelişimine katkı yapmaktadır. Fakat buna rağmen, ülkemizdeki sanayi sektörünün tanıtımını sağlayacak yurtdışı reklamlar yapan ve uluslararası fuarlara katılan

firma sayısı oldukça yetersizdir. Uluslararası fuarlara katılıp katılım desteği alan firma sayısı 2010 yılında 21 adet, 2011 yılında 31 adet, 2012 yılında 24 adet ve 2013 yılında 32 adettir. 2012 ve 2013 yıllarında 5 ile 2010 ve 2011 yıllarında ise tek bir firma yurtdışı reklam desteği almıştır. Ayrıca, 2010 yılında 33, 2011 yılında 34, 2012 yılında 14 ve 2013 yılında 18 firma uluslararası standart belgeleri almayı başarmıştır.

Tablo - 35 Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri

NO	DEVLET DESTEĞİ		YIL				Endeks
			2010	2011	2012	2013	(2010=100)
A	Fuarlara Katılım Desteği	Firma	21	31	24	32	52.4%
		İşlem Sayısı	38	44	35	48	26.3%
		Toplam Miktar (₺)	451,896	497,455	603,238	600,333	
B	Yurtdışı Reklam Desteği	Firma	1	1	5	5	400.0%
		İşlem Sayısı	5	4	8	7	40.0%
		Toplam Miktar (₺)	3,583	800	12,424	44,905	
C	Yurt Dışı Birim Desteği	Firma	1	1	1	2	100.0%
		İşlem Sayısı	1	2	1	2	100.0%
		Toplam Miktar (₺)	27,500	72,011	48,750	96,673	
D	Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği	Firma Sayısı	0	0	2	8	
		İşlem Sayısı	0	0	2	10	
		Toplam Miktar (₺)	0	0	4,212	23,944	
E	2/2005 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'na Göre Sağlanan Muafiyet Miktarı (₺)		166,760	40,893	0	0	
F	Fiyat İstikrar Fonu ve Gümrük Vergilerine İlişkin Şartlı Muafiyetler Kapsamında Muafiyet Sağlanan Fatura Sayısı(adet)		329	404	335	444	35.0%
G	Standart Belgeleri Katkısı (ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001, OHSAS 18001, TSE-HYB Ürün Belgesi, CE İşareti, ISO/IEC 27001 ve G Uygunluk Belgesi)						
	Firma sayısı		33	34	14	18	-45.5%
	Belge Sayısı		54	70	33	18	-66.7%
	Devlet Desteği Toplamı		105,131 €	129,428 €	58,904 €	83,193 TL	
H	47/2000 sayılı Teşvik Yasası'na göre makine teçhizat ve bina inşaatına sağlanan muafiyet miktarı (TL)		9,906,082	7,236,049	7,058,280	9,778,739	-1.3%

Kaynak: Sanayi Dairesi

Ticaret Dairesi'nin teşviklendirdiği sanayi ürünleri tablo 36'da listelenmiştir. 2013 yılında sağlanan %14 teşvik primi miktarı; 2010 yılına göre %1.1 ve 2012 yılına göre %39.4 oranında artışlarla 826,638 TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında sağlanan kara navlun teşvik primi miktarı ise 2010 yılına göre %226.5 ve 2012 yılına göre %62.3 oranında artışlarla 763,392 TL değere ulaşmıştır. 2013 yılında sağlanan hava navlun teşvik primi miktarı ise çok küçük bir değerle 1,640 TL'dir. Ticaret Dairesi tarafından yıllara göre düzenli şekilde teşviklendirilen tek ürün konfeksiyondur. Konfeksiyon ürünlerinin yurtdışı piyasalarda uygun fiyat üzerinden satılması amacı ile 2010 - 2013 yılları arasında kapsayan dört yıllık dönemde 3,132,486 TL değerinde %14 teşvik primi desteği, 982,784 TL kara

navlun teşvik primi desteği ve 26,131 TL hava navlun teşvik primi desteği olmak üzere toplam 4,141,401 TL devlet desteği sağlamıştır.

Tablo - 36 Ticaret Dairesi'nin Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri

NO	ÜRÜN	14 % TEŞVİK PRİMİ				KARA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ				HAVA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ			
		2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1	Konfeksiyon	817,488	895,265	593,095	826,638	189,118	308,100	208,834	276,732	9,198	11,962	3,331	1,640
2	Kahve	-	-	-	-	1,900	3,018	2,242	5,691	-	-	-	-
3	Kompoze Mozaik ve Taş	-	-	-	-	38,251	22,100	7,800	119,916	-	-	-	-
4	Mermer	-	-	-	-	-	-	21,314	-	-	-	-	-
5	İlaç	-	-	-	-	-	-	-	-	5,341	442	-	-
6	Alkollü İçki	-	-	-	-	4,523	900	2,900	-	-	-	-	-
7	Kuruyemiş	-	-	-	-	-	5,500	9,100	-	-	-	-	-
8	Mobilya	-	-	-	-	-	4,000	-	11,428	-	-	-	-
9	Temizlik Malzemesi	-	-	-	-	-	17,680	14,619	-	-	-	-	-
10	Hazır Buz Küpü	-	-	-	-	-	13,300	29,164	29,450	-	-	-	-
11	Donmuş Tavuk Eti	-	-	-	-	-	78,312	158,684	-	-	-	-	-
12	Logar Kutusu	-	-	-	-	-	4,550	-	-	-	-	-	-
13	Meşrubat	-	-	-	-	-	-	11,534	227,511	-	-	-	-
14	Zeytin ve Zeytin Yağı	-	-	-	-	-	-	3,177	2,398	-	-	-	-
15	Poşet Çanta	-	-	-	-	-	-	933	1,314	-	-	-	-
16	Tuğla	-	-	-	-	-	-	-	87,505	-	-	-	-
17	PPRC Boru	-	-	-	-	-	-	-	1,000	-	-	-	-
18	Harup Pekmezi	-	-	-	-	-	-	-	447	-	-	-	-
GENEL TOPLAM		817,488	895,265	593,095	826,638	233,792	457,460	470,301	763,392	14,539	12,404	3,331	1,640

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 37'de süt ürünleri olan hellim, kaşar ve peynire sağlanan ihracat teşvik primi(sübvansiyeye) tutarları ihraç edilen ülkelere göre listelenmiştir. Süt ürünlerine sağlanan ihracat teşvik primi miktarları 2010 yılında 11,003,344 TL, 2011 yılında 15,724,612 TL ve 2012 yılında 13,076,225 TL'dir. 2013 yılında sağlanan teşvik tutarı ise, 2010 yılına göre %43.7 ve 2012 yılına göre ise %20.9 artışla 15,810,416 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 37 Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi(Sübvansiyeye) Tutarları

NO	MAMÜL	BÖLGE	2010		2011		2012		2013	
			Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ (₺)	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ (₺)	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ (₺)	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ (₺)
1	U.H.T (LT)	Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-
		3. Ülke	-	-	425,280	85,056	675,876	135,175	1,010,844	202,169
		TOPLAM	-	-	425,280	85,056	675,876	135,175	1,010,844	202,169
2	HELLİM	Türkiye	976,890	2,323,271	1,332,959	3,609,310	1,387,192	3,005,157	1,576,488	3,369,664
		3. Ülke	2,496,910	6,502,280	2,531,010	7,334,653	2,624,790	5,249,580	3,929,625	7,859,250
		TOPLAM	3,473,800	8,825,551	3,863,969	10,943,963	4,011,982	8,254,737	5,506,113	11,228,914
3	KAŞAR	Türkiye	1,255,906	2,177,793	1,846,164	4,695,593	2,157,155	4,550,150	2,140,504	4,281,802
		3. Ülke	-	-	-	-	-	-	-	-
		TOPLAM	1,255,906	2,177,793	1,846,164	4,695,593	2,157,155	4,550,150	2,140,504	4,281,802
4	MOZERELLA	Türkiye	-	-	-	-	36,936	-	48,608	97,171
		3. Ülke	-	-	-	-	15,200	-	200	360
		TOPLAM	-	-	-	-	52,136	107,563	48,808	97,531
5	PEYNİR	Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-
		3. Ülke	-	-	-	-	14,300	28,600	-	-
		TOPLAM	-	-	-	-	14,300	28,600	-	-
GENEL TOPLAM			4,729,706	11,003,344	6,135,413	15,724,612	6,911,449	13,076,225	8,706,269	15,810,416

Not: 2012 yılında Mozerella'ya sağlanan teşvik primi değerinin Türkiye ve 3.Ülke ayırımı yapılmamıştır.

Kaynak: Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu(SÜTEK)

2010 yılında 4,729,706 kg, 2011 yılında 6,135,413 kg, 2012 yılında 6,911,449 kg ve 2013 yılında 8,706,269 kg süt ürününü işletmeler yurtdışına ihraç ederek ihracat teşvik primi almıştır. Bu değerlere göre, 2013 yılında ihraç edilen süt ürünlerinin kilosunda, 2010 yılına göre %84.1 ve 2012 yılına göre ise %26.0 artışlar gerçekleşmiştir. 2013 yılı ağırlık değerlerine göre ise, süt ürünlerinin %43.3'ünün Türkiye'ye; geri kalan %56.7'sinin ise 3. ülkelere ihraç edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bu ürünlerin %11.61'i süt, %24.59'nun kaşar, %0.0'ının peynir, %63.24'ünün hellim ve %0.56'sinin mozerella olduğu görülmektedir (tablo 37).

Tablo 38 KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların Sanayi ve KOBİ sektörüne kullandığı kredilerin toplamını içermektedir. KKTC Kalkınma Bankası kendi kaynaklarından, hazine kaynaklarından ve Başbakanlık bünyesinde oluşturulan fondan elde ettiği gelirler olmak üzere üç farklı kaynakla öncelikli sektörler için kredi sağlamayı görev edinmiştir. Fonun kaldırılmış olması ve hazine kaynaklı kredilerinden de uzun zamandır kullanılmıyor olması bankanın kendi kaynaklarını daha verimli kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Banka tablodan görüleceği üzere en çok kendi kaynaklarından oluşturduğu krediyi yatırım projelerinin finansmanı için kullanmıştır. Bankanın fon kaynaklı kredi ile hazine kaynaklı kredi kullandırmaması dikkat çekicidir. Her kaynak farklı vade, para birimi ve faiz oranları ile yatırım ve işletme kredisi olarak yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Banka kendi kaynaklarını döviz cinsinden kullandırmayı tercih etmiştir. Banka uyguladığı piyasa faizinin altındaki faiz oranı, ödemesiz süre ve uzun vade imkanları ile sanayi ve KOBİ sektörünün gelişmesine katkı yapmaktadır.

Banka bu amaçla sanayi sektörüne, 2013 yılında 973,314 USD + 174,649 Euro + 295,361 TL yatırım kredisi ile 167,312 USD işletme kredisi kullandırmıştır. İşletme kredisinin yatırım kredisine oranı Euro ve USD dolar cinsinden incelendiğinde ise, dört yılda 11,043,695 USD yatırım kredisine karşılık 2,205,813 USD işletme kredisi ile 2,614,720 Euro yatırım kredisine karşılık 500,000 Euro işletme kredisi kullandırmıştır. Bu değerlere göre, işletme kredisinin yatırım kredisine oranı USD bazında %20.0; Euro kredisi bazında ise %19.1'dir. KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların sanayi sektörüne kullandığı krediler ise, diğer bankalar sanayi kredileri bölümü olarak nitelendirilmiştir. Bu krediler, banka mevduatları ve krediler bölümünden de daha iyi anlaşılacağı üzere, işletme ve yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır. Buna göre, 2010 yılında 87,863 Bin TL,

2011 yılında 104,373 Bin TL, 2012 yılında 111,869 Bin TL ve 2013 yılında büyük artışla 202,662 Bin TL hacmindeki kredi sanayi sektörünün hizmetine sunulmuştur (tablo 38).

Tablo - 38 KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandığı Kredilerin Toplamı

NO	KAYNAK	PARA CİNSİ	YATIRIM KREDİSİ				İŞLETME KREDİSİ			
			2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
A.1	Banka Kaynaklı Kredi	USD	2,553,154	4,777,833	2,739,394	973,314	299,842	949,477	789,182	167,312
		EURO	90,154	211,418	2,138,499	174,649	-	-	500,000	-
		STG	-	-	-	-	-	-	-	-
		₺	-	20,645	-	-	-	25,162	60,000	-
A.2	Hazine Kaynaklı Kredi	USD	-	-	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-	-	-
		₺	-	-	-	-	-	-	-	-
A.3	Fon Kaynaklı Kredi	USD	-	-	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-	-	-
		₺	-	129,421	-	295,361	-	-	-	-
A	KKTC KALKINMA BANKASI TOPLAM SANAYİ KREDİLERİ	USD	2,553,154	4,777,833	2,739,394	973,314	299,842	949,477	789,182	167,312
		EURO	90,154	211,418	2,138,499	174,649	-	-	500,000	-
		STG	-	-	-	-	-	-	-	-
		₺	-	150,066	-	295,361	-	25,162	60,000	-
B	DİĞER BANKALAR SANAYİ KREDİLERİ	Bin ₺	87,863	104,373	111,869	202,662	-	-	-	

Not: Diğer Bankalar Sanayi Kredileri olarak nitelendirilen KKTC Merkez Bankası denetimindeki (TMSF bankaları hariç) bankaların sanayi sektörüne kullandıkları kredilerdir. Bu krediler İşletme ve Yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır.

Kaynak: KKTC Kalkınma Bankası ve KKTC Merkez Bankası

KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) ile TC Çukurova Kalkınma Ajansı arasında yapılan anlaşma doğrultusunda ülkemizde faaliyette olan küçük ve orta boy işletmelerin(KOBİ) kredi ihtiyaçları için TC Kaynaklı Kredi Destek Programları hazırlanmıştır. Bunlar; Esnaf ve Hizmet sektörüne yönelik %6 Faiz Destek Programı, Yarım Kalmış Otel yatırımlarına yönelik Proje Bazlı Kredi, Sanayi yatırımlarına yönelik Faiz Destek Programı ve Genel Maksatlı Kredilerden oluşmaktadır. Tablo 39'dan görüleceği üzere, KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) aracılığıyla 2010 yılında 184 işletmeye 11,051,000 TL, 2011 yılında 928 işletmeye 58,075,350 TL, 2012 yılında 954 işletmeye 60,569,080 TL ve 2013 yılında 686 işletmeye 38,729,899 TL olmak üzere 4 yılda 2,752 Küçük ve Orta Boy İşletmeye 168,425,329 TL kredi kullanılmıştır. Toplam kullanılan kredinin 2010 yılında %68.0'ı, 2011 yılında %24.8'i, 2012 yılında %18.0'ı ve 2013 yılında %36.5'i sanayi sektörüne kullanılmıştır. 2013 yılında sanayi sektörü için kullanılan kredi miktarı; 2010 yılına göre %87.9 ve 2012 yılına göre ise %29.7 oranında artışlarla 14,119,500 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 39 KOBİGEM Tarafından Koordinasyonu Yapılarak Sanayi Yatırımlarına Yönelik Kullanılan Faiz Destek Programı ile İstihdam Endeksli Faizsiz Kredi Programı

NO	SEKTÖR	2010		2011		2012		2013	
		İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI ₺	İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI ₺	İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI ₺	İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI ₺
A	Sanayi Sektörü	148	7,513,000	223	14,412,000	120	10,888,500	162	14,119,500
B	Genel Toplam	184	11,051,000	928	58,075,350	954	60,569,080	686	38,729,899

Not: Genel Toplam; Esnaf ve Hizmet Sektörüne yönelik %6 Faiz Destek Programı, Yarım Kalmış Otel Yatırımlarına yönelik Proje Bazlı Kredi, Sanayi Yatırımlarına yönelik Faiz Destek Programı ve Genel Krediler'den oluşmaktadır.

Kaynak: KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM)

2.1.7. Taşocakçılığı

Sanayi sektörü alt bölümlerinden olan taşocakçılığı aynı zamanda inşaat sektörünün tamamlayıcısıdır. Hammadde olarak ülkemizin doğal kaynaklarını kullanan taşocakçılığı ile kırma kum-çakıl, alçıtaşı, mozaik taşı ve yapıtaşı gibi malzemeler üretilmektedir. Ülkemizde yeni taşocakları açılmasına izin verilmemektedir. Tablo 40'dan görüleceği üzere, ülkemizde mevcut 56 taşocağı vardır. Bunlardan 32 taşocağı faal durumdadır. Ruhsat süresinin sonlanması nedeniyle faal olmayan 8 taşocağı, ruhsat süresi devam etmesine rağmen faal olmayan 5 taşocağı ve emirname içerisinde bulunan 11 taşocağı olmak üzere toplam 24 faal olmayan taşocağı vardır. Faal olan taşocaklarının 8 adeti mozaik taşı, 15 adeti kırma kum-çakıl, 6 adeti yapıtaşı, 2 adeti alçıtaşı ve 1 adeti ise dere kum-çakıl cinsi malzeme üretmektedir.

Tablo - 40 2013 yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları

NO	MALZEME CİNSİ	TAŞ	FAAL TAŞ	FAAL OLMAYAN	RUHSAT SÜRESİ DEVAM	EMİRNAME İÇERİSİNDE
		OCAĞI SAYISI	OCAĞI SAYISI	TAŞ OCAĞI SAYISI	EDEN FAAL OLMAYAN TAŞ OCAĞI SAYISI	BULUNAN TAŞ OCAĞI SAYISI
1	Mozaiktaşı	21	8	3	2	8
2	Kırma Kum Çakıl	19	15	2	2	0
3	Yapıtaşı	12	6	2	1	3
4	Alçıtaşı	3	2	1	0	0
5	Dere Kum Çakıl	1	1	0	0	0
TOPLAM		56	32	8	5	11

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 41'de mevcut taşocaklarının malzeme üretimi ve kullandıkları patlayıcı malzeme miktarları verilmiştir. Mevcut taşocaklarının malzeme üretim değerleri incelendiği zaman, 2013 yılı kırma kum-çakıl üretim değeri, 2010 yılına göre %39.1 ve 2012 yılına göre ise %4.1 oranında azalışlarla 1,948,094 ton olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı alçıtaşı üretimi

ise, 2010 yılına göre %27.8 artış göstermesine rağmen, 2012 yılına göre %24.4 oranında azalmıştır. 2013 yılı mozaik taşı üretimi ise geçmiş yıllara göre büyük düşüş göstererek 29,340 ton olduğu tespit edilmiştir. Yapıtaşının 2013 yılı üretim miktarında ise, 2010 ve 2012 yıllarına göre %32.2 oranında artışlar belirlenmiştir. Ayrıca üretime paralel olarak, kullanılan patlayıcı (Amonyum Nitrat ve dinamit) miktarlarında da yıllar itibarı ile azalmalar olduğu görülmektedir.

Tablo - 41 Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı

NO	MALZEME CİNSİ	TOPLAM MİKTAR (ton)			
		2010	2011	2012	2013
A	Malzeme Üretimi				
	1 Kırma - Kum Çakıl	3,201,000	2,086,300	2,031,458	1,948,094
	2 Alçıtaşı	206,400	287,262	348,914	263,772
	3 Mozaiktaşı	83,766	89,624	65,962	29,340
	4 Yapıtaşı	7,680	7,680	7,680	10,152
B	Kullanılan Patlayıcı				
	1 Dinamit	24.9	15.7	14.7	13.3
	2 ANFO (Amonyum Nitrat)	879.0	594.0	587.9	561.7

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

2.1.8. Enerji

2.1.8.1. Elektrik

KKTC sınırları içerisinde elektrik enerjisi üretiminden tüketiciye ulaştırılmasına kadar sorumlu olan kurum Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu(KIBTEK)'dir. Yasalarımız bu kuruma tesis kurmak, işletmek, bakım-onarım yapmak, iletim ve dağıtım yapmak yetkilerini vermektedir. Bu amaçla kurum Girne'de Teknecik Santrali ile Avrupa Birliği tarafından kuruluş maliyeti karşılanan Serhatköy'deki Güneş Enerji Santralini işletmektedir. Ayrıca, ülkemizin artan enerji ihtiyacının karşılanması için yap işlet modeli ile üretim yapan AKSA Kalecik tesisleri kurulmuştur. Elektrik maliyetlerinin ucuzlaması, enerji arz güvenliğinin sağlanması, alternatif enerji kaynaklarından sağlanan enerjinin artırılması ve CO₂ salımının ve enerji yoğunluğunun belirli oranlarda düşürülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda KKTC Enerji Verimliliği Mevcut Durum ve Öneriler Raporu hazırlanmıştır. Ayrıca, en kısa sürede KKTC Enerji Stratejisinin hazırlanmasına çalışılmaktadır. Bu süreçte, Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'nda ise planlı yatırım projeleri ve borç yapısını iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Tablo - 42 Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri

ÜRETİM SANTRALLERİ	2010		2011		2012		2013	
	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran
Kalecik Dizel Jenaratörleri(8*17.5 MW)	537,016	42.88%	590,466	41.62%	635,453	46.65%	680,444	50.45%
Teknecik Buhar Türbinleri (2*60MW)	592,838	47.34%	588,784	41.50%	490,538	36.01%	480,278	35.61%
Teknecik Dizel Jenaratörleri(6*17 MW)	122,408	9.77%	238,511	16.81%	234,920	17.25%	185,773	13.77%
Serhatköy Solar Enerji Santrali	0	0.00%	910	0.06%	1,192	0.09%	2,142	0.16%
Dikmen Gaz Türbini TG20	5	0.00%	0	0.00%	0	0.00%	0	0.00%
Teknecik Gaz Türbinleri TG20-TG16	0	0.00%	0	0.00%	0	0.00%	0	0.00%
KKTC TOPLAM ÜRETİM	1,252,267	100%	1,418,671	100%	1,362,103	100%	1,348,637	100%
GÜNEYDEN BESLENEN KÖYLER	5,399		6,253		5,520		5,097	
GENEL TOPLAM	1,257,666		1,424,924		1,367,623		1,353,734	

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Ülkemizdeki mevcut elektrik santrallerinin üretim değerleri tablo 42'de görülmektedir. Bu tablodan görüleceği üzere, ülkemizde üretilen toplam enerji 2010 yılında 1,252,267 MWh, 2011 yılında 1,418,671 MWh ve 2012 yılında 1,362,103 MWh'dir. 2013 yılında ülkemizde üretilen elektrik enerjisi ise 2010 yılına göre %7.7 artmasına rağmen, 2012 yılına göre %1.0 azalarak 1,348,637 MWh olarak gerçekleşmiştir. Enerji ihtiyacımızın önemli kısmı yapılan anlaşma gereğince Kalecik'te üretim yapan özel sektör yatırımı tarafından karşılanmaktadır. Üretilen toplam enerjinin 2010 yılında %42.88'sini, 2011 yılında

%41.62'sini, 2012 yılında %46.65'ini ve 2013 yılında %50.45'ini bu mobil santralden elde edilmiştir. Teknecik buhar türbinleri ise üretilen toplam enerjinin; 2010 yılında %47.34'ünü, 2011 yılında %41.51'ini, 2012 yılında %36.01'ini ve 2013 yılında %35.61'ini üretmektedir.

Tablo 43 Mevcut elektrik santrallerinin aylara göre elektrik üretim değerleri bulunmaktadır. Tablo'dan nisan ayının en az enerji üretimi yapılan ay, temmuz ve ağustos aylarının ise en yüksek enerji üretimi yapılan aylar olduğu görülmektedir. Toplam üretimin; 2010 yılı Ağustos ayında %12.0'si, 2011 yılı Ağustos ayında %13.1'i, 2012 yılı Temmuz ayında %10.9'u ve 2013 yılı Ağustos ayında %10.8'i yapılmaktadır Nisan ayı ise 2010 yılında toplam üretimin %6.5'i, 2011 yılında toplam üretimin %6.0'sı, 2012 yılında toplam üretimin %6.3'ü ve 2013 yılında toplam üretimin %6.7'si ile en düşük enerji üretimin yapıldığı aydır. En yüksek ile en düşük ay arasındaki üretim farkı 2010 yılında 68,237 MWh, 2011 yılında 99,847 MWh, 2012 yılında 62,967 MWh ve 2013 yılında 56,188 MWh'dır. Anlaşılabacağı üzere yoğun(peak) saatleri ve günleri dışında ayları da vardır. Bu nedenle elektronik sayaç sistemi tüm yurttan en kısa sürede uygulanarak farklı fiyat tarifeleri ile elektrik kullanımındaki düzensizlikler önlenmelidir. Üretim ortalamaları ise 2010 yılında 104,356 MWh, 2011 yılında 118,223 MWh, 2012 yılında 113,509 MWh ve 2013 yılında 112,386 MWh olarak gerçekleşmiştir. Tüketim değerlerinin aylık üretim ortalama değerlerine yakın olması hem maliyetlerin hem de elektrik kesintilerinin azaltılmasında etkili bir yöntemdir.

Tablo - 43 Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (MWh)

AYLAR	2010		2011		2012		2013	
	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran
OCAK	107,959	8.6%	109,970	7.8%	121,636	8.9%	120,627	8.9%
ŞUBAT	93,161	7.4%	95,997	6.8%	113,791	8.4%	98,216	7.3%
MART	91,508	7.3%	97,084	6.8%	118,841	8.7%	101,677	7.5%
NİSAN	81,715	6.5%	85,588	6.0%	86,142	6.3%	89,742	6.7%
MAYIS	89,989	7.2%	88,913	6.3%	90,163	6.6%	103,334	7.7%
HAZİRAN	104,631	8.4%	105,599	7.4%	117,329	8.6%	116,925	8.7%
TEMMUZ	127,717	10.2%	159,275	11.2%	149,109	10.9%	140,102	10.4%
AĞUSTOS	149,952	12.0%	185,435	13.1%	145,840	10.7%	145,930	10.8%
EYLÜL	116,971	9.3%	150,915	10.6%	119,255	8.8%	119,947	8.9%
EKİM	98,780	7.9%	107,120	7.6%	99,966	7.3%	100,593	7.5%
KASIM	87,783	7.0%	111,491	7.9%	91,219	6.7%	96,431	7.2%
ARALIK	102,101	8.2%	121,284	8.5%	108,812	8.0%	115,113	8.5%
TOPLAM	1,252,267	100%	1,418,671	100%	1,362,103	100%	1,348,637	100%

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Tablo 44’de tüketici sayısı ve tüketiminin tüketici gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Kayıplar, santral iç tüketimi ve Güney Kıbrıs’a satılan enerji hariç ülkemizde 2010 yılında 887,751 MWh, 2011 yılında 1,136,442 MWh, 2012 yılında 1,220,459 ve 2013 yılında 1,197,396 MWh enerji tüketilmiştir. Bu değerlere göre, 2013 yılı tüketim değeri 2010 yılına göre %34.9 artış göstermesine rağmen, 2012 yılına göre %1.9 azalış göstermiştir. Tüketici grubuna göre en çok tüketim ise; konut tarifesi, ticari tarife, turizm tarifesi ve endüstri tarifesi şeklinde sıralanmaktadır. Tüketici sayısına göre yapılan değerlendirmelerde ise 2013 yılında; 2010 yılına göre %7.3 ve 2012 yılına göre ise %1.7 oranında artışlarla 154,027 tüketici sayısına ulaşıldığı belirlenmiştir. Kayıplar, genel tüketim miktarı içerisinde 2010 yılında %26.1, 2011 yılında %10.7, 2012 yılında %5.4 ve 2013 yılında %8.2 paya sahiptir. 2013 yılı oranları 2010 yılına göre azalış gösterse de KKTC gibi küçük bir ülkeye göre çok yüksektir.

Tablo - 44 Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (MWh)

TÜKETİCİ GRUPLARI	TÜKETİCİ SAYISI				TÜKETİM (MWh)			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
01-14. GECİCİ AKIM I-II	2,915	2,841	1,956	1,815	10,382	18,123	18,210	15,235
02. KONUT TARİFESİ(4 farklı)	108,877	112,515	115,508	118,030	381,833	398,484	439,000	417,528
03-04. TİCARİ TARİFE I-II	22,422	23,020	23,267	18,411	171,662	215,034	229,471	235,669
05-06. ENDÜSTRİ TARİFESİ I-II	1,750	1,792	1,771	1,738	56,058	114,964	112,875	112,764
07-08. TURİZM TARİFESİ I-II	357	363	350	355	62,152	151,983	171,992	160,841
09. SU MOTORLARI TARİFESİ	2,657	2,797	2,949	2,848	67,227	65,098	64,148	77,985
10. SOKAK ISIKLARI TARİFESİ	1,546	1,701	1,785	69	30,467	37,247	32,643	12,200
101. KIBTEK SOKAK AYDINLATMA	0	0	0	1,830	0	0	0	34,070
102. SOSYAL YARDIM TAR.	0	0	778	858	2,126	2,235	2,591	2,529
103.MERDİVEN AYAKLARI	0	0	0	4,793	0	0	0	0
106.YÜKSEK GERİLİM ENDÜSTRİ TARİFESİ	0	0	0	1	0	0	0	0
109.SOĞUK ZİNCİR VE AĞILLAR	0	0	0	220	0	0	0	0
11. PİK YUK TARİFESİ	0	0	0	0	157	139	0	0
12. SAVUNMA TARİFESİ	1,902	1,901	1,925	1,918	79,881	92,084	93,701	82,867
13. DEVLET TARİFESİ	1,071	1,104	1,104	1,110	25,083	40,300	55,037	45,083
202. TC ELÇİLİĞİ	15	16	13	16	158	140	145	117
203. DİPLOMAT TARİFESİ	18	17	16	15	565	611	646	508
15. GÜNEY KIBRIS (SATILAN)	0	0	0	0	0	136,401	25,950	0
TOPLAM	143,530	148,067	151,422	154,027	887,751	1,272,843	1,246,409	1,197,396
SANTRAL İÇ TÜKETİMİ					42,286	mevcut değil	46,731	45,987
KAYIPLAR					327,630	152,080	74,485	110,352
GENEL TÜKETİM					1,257,667	1,424,923	1,367,625	1,353,735

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

2.1.8.2. Su (İçme ve Kullanma Suyu)

Global ısınmanın etkisi sonucu yer altı su kaynaklarımızın azalması ve tarımsal ve kişisel su ihtiyacının bilinçsizce tüketilmesi, ülkemizin su ihtiyacını gün geçtikçe artırmaktadır. Akiferlerden plansız ve rezerve bakılmaksızın tüketim talebine göre yeraltı suyu çekimi, akiferlerdeki su kalitesinin düşmesine ve tuzlanmasına neden olmaktadır. İçme, kullanma, ticari ve sanayi sektörü su ihtiyaçları, son derece kısıtlı olan bu akiferlerden sağlanmaktadır. Güzelyurt Akiferi ülkemizin en büyük yeraltı havzası durumundadır. Bu akiferi besleyen yağışların uzun yıllardan beri yetersiz olması ve bu akiferden yeraltı kaynaklarındaki su yoğunluğunu etkileyecek şekilde aşırı su çekimi yapılması, bu akifere deniz suyu karışmasına neden olmaktadır. Güneydoğu Meserya Akiferi'nde de deniz suyu girişimi ve kuruma vardır. Çayönü – İncirli - Türkmenköy arasındaki bölümde rezerv durumundaki yeraltı suyu uzun yıllar öncesinden tüketildiğinden yağışa ve yüzey suyu akışına bağlı yıllık beslenme miktarı kadar çekim yapılabilmektedir. Karpaz yarımadasındaki köylere içme suyu sağlayan Yeşilköy akiferi ise tarımsal maksatlar için yapılan yeraltı suyu çekimi nedeniyle, günümüzde kritik bir noktaya gelmiştir. Büyükkonuk - Yedikonuk akiferi de aynı konumdadır. Girne dağları akiferi ise ülkemizin içme suyu ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Girne dağları ile Değirmenlik arasındaki bölümde su seviyesinin önemli derecede düşmesine bağlı olarak, Değirmenlik pınarı kurumuştur. Bu yüzden yeraltı suyu kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanımını sağlayacak plan ve projelerin hazırlanarak, mevcut akiferlerin düzenli olarak izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye'den ülkemize boru ile su getirilmesi projesi tamamlanmak üzere ve bu suyun belirli bir oranının mevcut akiferlerin beslenmesi amacıyla kullanılması gerekmektedir.

Tablo - 45 Bölgelere Göre Ruhsatlandırılan Kuyu Sayıları

BÖLGE	2010		2011		2012		2013	
	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran
GİRNE	262	35.4%	209	31.2%	199	36.9%	260	40.8%
İSKELE	194	26.2%	156	23.3%	130	24.1%	177	27.8%
GAZİMAĞUSA	173	23.3%	173	25.9%	144	26.7%	135	21.2%
LEFKOŞA	79	10.7%	64	9.6%	63	11.7%	55	8.6%
GÜZELYURT	33	4.5%	67	10.0%	4	0.7%	10	1.6%
TOPLAM	741	100%	669	100%	540	100%	637	100%

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 45’den görüleceği üzere, kuyu ruhsatlandırma çalışmaları neticesinde, 2010 yılında 741 adet, 2011 yılında 669 adet, 2012 yılında 540 adet ve 2013 yılında 637 adet olmak üzere dört yılda toplam 2,587 adet kuyu izni verilmiştir. 2013 yılında ruhsatlandırılan kuyu sayısı; 2010 yılına göre %14.0 azalırken, 2012 yılına göre ise %18.0 oranında artış göstermiştir. Göstergelere göre en fazla izin Girne Bölgesi’nde verilmiştir. Girne Bölgesi’nde ruhsatlandırılan kuyu sayısı toplam ruhsatlandırılan kuyu sayısı içerisinde, 2010 yılında 262 adet ile %35.4’lük, 2011 yılında 209 adet ile %31.2’luk, 2012 yılında 199 adet ile %36.9’lük ve 2013 yılında 260 adet ile %40.8’lik paylara sahiptir. Güzelyurt bölgesindeki ruhsatlandırılan kuyu sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Bu bölgeye 2013 yılında sadece 10 adet kuyu izni verilmiştir.

Belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı 2010 yılında 15,810,096 m³, 2011 yılında 19,686,042 m³ ve 2012 yılında 21,282,758 m³’dür. 2013 yılında belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı, 2010 yılına göre %42.2 ve 2012 yılına göre ise %5.6 artarak 22,480,510 m³ olarak gerçekleşmiştir. Belediyelerin kullanımına sunulan su miktarı aylara göre incelendiğinde, 2010 yılında Haziran ayında, 2011 yılında Temmuz ayında, 2012 ve 2013 yıllarında ise Eylül ayında yıl geneline göre daha çok su kullanıldığı saptanmıştır (tablo 46).

Tablo - 46 Aylara göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m³)

SIRA	AYLAR	SU MİKTARI (m ³)			
		2010	2011	2012	2013
1	Ocak	1,224,023	1,530,906	1,588,683	1,874,815
2	Şubat	1,046,420	1,499,240	1,614,343	1,881,369
3	Mart	1,175,661	1,538,295	1,583,875	1,642,544
4	Nisan	1,292,297	1,622,913	1,768,123	1,800,061
5	Mayıs	1,339,466	1,641,462	1,867,489	1,811,660
6	Haziran	1,432,292	1,703,970	1,830,742	1,948,389
7	Temmuz	1,338,610	1,792,436	1,863,685	1,921,845
8	Ağustos	1,389,256	1,574,773	1,827,415	1,948,109
9	Eylül	1,407,815	1,727,518	1,914,518	2,066,936
10	Ekim	1,417,738	1,701,875	1,764,964	2,001,113
11	Kasım	1,395,513	1,760,027	1,872,799	1,780,276
12	Aralık	1,351,005	1,592,627	1,786,122	1,803,393
TOPLAM		15,810,096	19,686,042	21,282,758	22,480,510

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 47 Su İşleri Dairesi tarafından belediyelerin kullanımına sunulan yıllık su miktarını göstermektedir. 2010 yılında %19.8, 2011 yılında %17.7, 2012 yılında %18.7 ve 2013 yılında %19.3'lük pay ile en çok su Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulmuştur. Daha sonra ise 2010 yılında %15.2, 2011 yılında %14.4, 2012 yılında %14.7 ve 2013 yılında %14.4'lük pay ile Lefkoşa Belediyesi gelmektedir. 2013 yılında Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulan su miktarı 2010 yılına göre %38.3 ve 2012 yılına göre ise %8.8 artışlar göstererek 4,328,551 m³ olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında Lefkoşa Belediyesi'nin kullanımına sunulan su miktarı ise 2010 yılına göre %34.9 ve 2012 yılına göre ise %3.6 artışlar göstererek 3,236,284 m³ olarak gerçekleşmiştir. Diğer büyük ilçemiz Gazimağusa'da ise 2013 yılında kullanıma sunulan su miktarı 2010 yılına göre %15.6 ve 2012 yılına göre ise %17.5 artarak 1,681,327 m³ olmuştur. Akıncılar Belediyesi ise su ihtiyacını Güney Kıbrıs'tan karşılamaktadır.

Tablo - 47 Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m³)

SIRA	BELEDİYELER	2010		2011		2012		2013	
		Su Miktarı (m ³)	Oran	Su Miktarı (m ³)	Oran	Su Miktarı (m ³)	Oran	Su Miktarı (m ³)	Oran
1	Girne Belediyesi	3,129,732	19.8%	3,481,196	17.7%	3,978,722	18.7%	4,328,551	19.3%
2	Lefkoşa Belediyesi	2,398,200	15.2%	2,840,160	14.4%	3,124,515	14.7%	3,236,284	14.4%
3	Güzelyurt Belediyesi	1,447,100	9.2%	1,816,105	9.2%	1,909,925	9.0%	1,911,000	8.5%
4	Gönyeli Belediyesi	1,591,500	10.1%	1,634,685	8.3%	1,629,178	7.7%	2,050,455	9.1%
5	Mağusa Belediyesi	1,454,942	9.2%	1,560,923	7.9%	1,431,250	6.7%	1,681,327	7.5%
6	Lefke Belediyesi	815,050	5.2%	1,051,525	5.3%	1,185,102	5.6%	1,206,898	5.4%
7	Çatalköy Belediyesi	805,650	5.1%	859,652	4.4%	1,111,451	5.2%	1,116,931	5.0%
8	Dikmen Belediyesi	550,130	3.5%	872,225	4.4%	956,895	4.5%	1,052,014	4.7%
9	Değirmenlik Belediyesi	576,350	3.6%	814,895	4.1%	832,260	3.9%	830,160	3.7%
10	Lapta Belediyesi	380,690	2.4%	625,848	3.2%	765,047	3.6%	698,980	3.1%
11	Alsancak Belediyesi	328,443	2.1%	446,966	2.3%	491,675	2.3%	446,324	2.0%
12	Yeni Erenköy Belediyesi	230,417	1.5%	427,466	2.2%	490,740	2.3%	398,965	1.8%
13	Alayköy Belediyesi	298,150	1.9%	366,000	1.9%	363,600	1.7%	364,000	1.6%
14	Yeni İskele Belediyesi	188,767	1.2%	276,007	1.4%	351,433	1.7%	374,841	1.7%
15	Yeni Boğaziçi Belediyesi	153,915	1.0%	285,110	1.4%	338,285	1.6%	516,209	2.3%
16	Beyarmudu Belediyesi	97,480	0.6%	245,140	1.2%	283,250	1.3%	291,200	1.3%
17	Büyükkonuk Belediyesi	82,500	0.5%	238,230	1.2%	261,351	1.2%	209,542	0.9%
18	Esentepe Belediyesi	155,918	1.0%	222,352	1.1%	252,990	1.2%	275,652	1.2%
19	Mehmetcik Belediyesi	87,050	0.6%	211,950	1.1%	232,612	1.1%	226,166	1.0%
20	Geçitkale Belediyesi	226,200	1.4%	278,320	1.4%	229,960	1.1%	224,810	1.0%
21	Dipkarpaz Belediyesi	152,482	1.0%	214,582	1.1%	199,139	0.9%	210,385	0.9%
22	Serdarlı Belediyesi	90,920	0.6%	198,805	1.0%	192,150	0.9%	177,660	0.8%
23	Paşaköy Belediyesi	84,940	0.5%	165,660	0.8%	154,250	0.7%	143,295	0.6%
24	Tatlısu Belediyesi	126,800	0.8%	146,100	0.7%	146,400	0.7%	145,600	0.6%
25	Akdoğan Belediyesi	141,710	0.9%	134,400	0.7%	140,018	0.7%	146,000	0.6%
26	Vadili Belediyesi	121,640	0.8%	142,710	0.7%	126,660	0.6%	124,071	0.6%
27	İnönü Belediyesi	93,420	0.6%	129,030	0.7%	103,900	0.5%	93,190	0.4%
28	Akıncılar Belediyesi	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%
TOPLAM		15,810,096	100%	19,686,042	100%	21,282,758	100%	22,480,510	100%

Not: Akıncılar Belediyesi su ihtiyacını Güney Kıbrıs'tan karşılamaktadır.

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 48 Mevcut göletlerin kapasiteleri ile Mart-Mayıs ve Eylül-Ekim dönemlerini kapsayan doluluk hacimlerini kapsamaktadır. Ülkemizdeki göletlerin toplam kapasitesi 16,515,161 m³ 'dür. Gemikonağı Madendere Göleti 4,121,205 m³ su hacmi ile en büyük kapasiteye sahip gölettir. Sonra sırası ile Geçitköy Dağdere, Akdeniz ve Geçitkale Eğridere Göletleri gelmektedir. Türkiye'den borular aracılığıyla getirilmesi planlanan 75 Milyon m³ su, tamamlanmak üzere olan Geçitköy Dağdere Göletinde depolanacaktır. Bu gölet tamamlandığında brüt hacim kapasitesi yaklaşık 26.5 milyon m³'e ulaşacaktır.

2013 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %63.3 oranıyla 10,446,436 m³; Eylül-Ekim döneminde ise %28.6 oranıyla 4,724,947 m³ olarak ölçülmüştür. 2013 yılı Mart-Mayıs dönemi doluluk hacmi, 2010 yılı aynı dönemine göre %27.4 ve 2012 yılı aynı dönemine göre ise %2.4 oranlarında azalışlar göstermiştir. 2013 yılı Eylül-Ekim dönemi doluluk hacmi ise, 2010 yılı aynı dönemine göre %41.7 ve 2012 yılı aynı dönemine göre ise %15.1 azalışlarla gerçekleşmiştir. 2013 yılı Eylül-Ekim döneminde, %82.8 ile Gönyeli Gölet'inin, %81.1 ile Akdeniz Gölet'inin ve %77.0 ile Kanlıköy Gölet'inin kapasitelerine göre en yüksek doluluğa sahip göletler olduğu belirlenmiştir. Serdarlı Ağılıdere Gölet'i ile Haspolat Gölet'i Dipsavak Altı olduğundan ve Geçitkale Eğridere Gölet'i ise su tutmadığından kapasitelerine göre en düşük doluluğa sahip göletlerdir.

Tablo - 48 Mevcut Göletlerin Kapasitesi, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m³)

NO	GÖLET İSMİ	KAPASİTE (m ³)	MART - MAYIS DOLULUK HACMİ				EYLÜL - EKİM DOLULUK HACMİ			
			2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1	GEMİKONAĞI MADENDERE	4,121,205	4,121,205	2,209,505	4,121,205	4,121,205	699,605	582,753	1,446,731	475,759
2	GEÇİTKÖY DAĞDERE	1,820,150	1,820,150	1,375,736	1,599,220	Ölçülmez	1,438,144	934,540	1,003,988	Ölçülmez
3	AKDENİZ	1,468,157	1,468,157	1,107,333	866,901	1,468,157	1,136,271	703,534	703,534	1,190,421
4	GEÇİTKALE EĞRIDERE	1,360,510	476,010	181,059	120,776	Dipsavak altı	239,673	0	0	0
5	MERSİNLİK AZGANLIDERE	1,145,065	433,004	487,147	340,256	607,873	225,631	Ölçülmedi	284,250	433,004
6	GÖNENDERE	938,666	802,920	709,053	634,683	454,892	717,718	448,394	444,783	251,274
7	BEŞPARMAK ALAGADI ÇİFTLİKDERE	774,575	774,575	227,175	243,719	214,250	294,080	0	0	178,353
8	KANLIKÖY	730,294	730,294	547,008	445,394	730,294	601,139	385,565	317,189	562,203
9	ARAPKÖY AYANIDERE	608,881	608,881	493,766	446,726	300,462	493,766	531,846	311,803	125,452
10	HAMİTKÖY BAŞTANLIKDERE	529,125	529,125	388,366	310,500	529,125	423,799	270,537	220,984	362,936
11	YILMAZKÖY POLATDERE	517,167	517,167	340,133	257,850	342,870	344,694	175,318	193,990	129,396
12	GÖNYELİ	453,857	453,857	313,161	298,789	453,857	375,945	189,864	174,735	375,945
13	ARAPKÖY UZUNDERE	444,150	444,150	387,270	375,220	312,848	375,220	435,934	282,406	213,658
14	ERGAZİ SAYDERE	405,025	136,097	55,375	116,307	112,871	73,304	0	80,251	65,714
15	DAĞYOLU ÜÇPARMAKDERE	392,250	392,250	314,170	254,035	392,250	281,148	187,864	101,469	174,900
16	SERDARLI AĞILLIDERE	391,880	261,527	109,350	62,017	108,252	147,087	0	0	Dipsavak altı
17	DEĞİRMENLİK ÇATALDERE	296,814	296,814	219,542	208,770	264,777	241,100	186,277	0	185,932
18	HASPOLAT	117,390	117,390	0	0	32,453	0	0	0	Dipsavak altı
TOPLAM		16,515,161	14,383,573	9,465,149	10,702,368	10,446,436	8,108,324	5,032,426	5,566,113	4,724,947

Kaynak: Su İşleri Dairesi

2.1.9. Serbest Liman ve Bölgesi

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi 14/77 sayılı yasa ile kurulmuştur. 26/83 sayılı yasa kapsamında yapılan düzenlemeler ile de gelişen ve değişen ekonomik koşullara uygun Serbest Liman ve Bölgesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat geçen sürede, bu bölgeden beklenen verim alınamamıştır. Bazı dönemler ülkemizin tümünün serbest bölge ilan edilmesi ya da her ilçeye yeni serbest bölgeler oluşturulması tartışmaları yapılmıştır. Serbest bölgelerin ülkemize daha fazla katma değer yaratabilmesi için ticaret yerine özellikle üretim odaklı oluşturulmaları gerekmektedir.

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'ndeki işletmeler hurda demir çelik, çimento paketleme, gemi bakım onarım, konteyner depolama, hayvan yemi, küsbe, transit ticaret ve acentelik alanlarında faaliyetler göstermektedir. 2013 yılında bölgede faaliyet gösteren firma sayısı yine önceki yıllar gibi 50-60 aralığında kalarak 57 adet olmuştur. 2013 yılında gelen-giden gemi sayısı ise 2010 yılına göre %39.5 ve 2012 yılına göre ise %20.9 azalış ile 167 adet olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı gelirleri için yapılan değerlendirmede ise, 2010 yılına göre döviz bazında %0.9 ile TL bazında %8.5 artışlar elde edildiği belirlenmiştir. 2013 yılı gelirlerinde ise; 2012 yılına göre TL bazında %1.8 artmasına rağmen, döviz bazında %5.5 azalış elde edilmiştir (tablo 49).

Tablo - 49 Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölge'nin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri

MEVCUT DURUM	2010	2011	2012	2013	Endeks(2010=100) 2010-2013	Endeks(2012=100) 2012-2013
Bölgede Faaliyet Gösteren Firma Sayısı	55	52	52	57	3.6%	9.6%
Gelen-Giden Gemi Sayısı	276	202	211	167	-39.5%	-20.9%
Gelen Yük Miktarı (Ton)	367,403.2	312,579.6	315,895.8	287,694.4	-21.7%	-8.9%
Giden Yük Miktarı (Ton)	351,920.8	316,184.0	294,455.8	311,325.3	-11.5%	5.7%
Döviz Gelirleri (USD \$)	3,085,863	3,297,771	3,294,183	3,114,426	0.9%	-5.5%
TL Gelirleri	1,781,075	1,864,022	1,897,477	1,931,794	8.5%	1.8%

Kaynak: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü

2.2. Sorunlar

Genel Sanayi ve İşyeri sayımı tamamlanmış olmasına rağmen, henüz işletmelerin faaliyet konuları, kapasiteleri, kullandıkları teknoloji, ürün bilgileri, imalat verileri ve istihdam bilgileri hakkında ayrıntılı veri bulunmamaktadır. Sanayi envanterinin yapılmaması nedeni ile mevcut durum bilinmemektedir.

Sanayi sektörünün sürdürülebilir şekilde planlı büyümesini sağlayacak Sanayi Yatırım Stratejisi ve Sanayi Sektörü Gelişim Planları'nın hazırlanmamış olması sektörün yönlendirilememesine neden olmaktadır. Bu da sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, KOBİ Stratejisi'nin Eylem Planları'nı da içerecek şekilde hazırlanarak uygulanması gerekmektedir.

İşgücü piyasası, teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaştırma ve ticaret sektörleri ile sanayi sektörü arasında planlı bir dengenin oluşturulamaması sektörlerin birbiri ile çatışmasına neden olmaktadır. İlgili sektörlerde alınan tedbir ve gelişmelerin sanayi sektörünü etkilediği göz önüne alınarak, buna uygun dengeli plan ve politikaların uygulanması gerekmektedir. Özellikle enerji alanında yaşanan sorunlar sanayi işletmelerini anında etkilemektedir. Ayrıca, ulaşım sektörü gibi bazı sektörlerde yaşanan olumsuz gelişmeler de sanayi sektöründe maliyet artışlarına neden olmaktadır.

Sanayi sektöründeki işletmelerin izleme ve koordinasyonunu sağlamak amacı ile kurulan KOBİ Geliştirme Merkezi, yeterli personele ve yasal altyapıya sahip değildir. Bu merkezin işletme sicillerinin kayıt altına alınmasını sağlayacak Sanayi Sicil Belgesini; Örgütümüz, Sanayi Dairesi ve Kıbrıs Türk Sanayi Odası işbirliği ile en kısa zamanda oluşturması gerekmektedir.

Sanayi işletmelerine araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemi anlatılamamış, teknolojiden yeterince yararlanamayan, beyan dışı üretim yapan, ürün kalite ve standardını yükseltmemeyen, yeni ürünler ve üretim yöntemleri geliştiremeyen, otomasyon yöntemlerini yeterince kullanamayan ve üniversitelerden ARGE konusunda herhangi bir katkı alamayan bir sektör yapısı istenilmeden oluşturulmuştur.

Sanayi sektöründeki işletmeler; kalitelerini, ürünlerini, çevre yönetimini, hizmet ve personel standardını yükselten standart belgelerine gereken önemi vermemiş ve çok az sayıda işletme bu belgeleri almaya hak kazanmıştır.

Ülkemizdeki mevcut sanayi bölgelerinde; altyapı sorunları, yönetsel ve çevresel sorunlar, kaçak inşaat sorunu, arazi ve binaların amaç dışı kullanılması ve uzun süre yarım kalan inşaatların ekonomiye kötü etkisi gibi önemli sorunlar vardır. Bu bölgelerin oluşturulmasından, yönetiminden ve denetiminden sorumlu Sanayi Dairesi, bölge belediyeleri ile yetki karmaşası yaşamaktadır. Ayrıca, sanayi bölgelerindeki arazilerin dağıtım ve planlamasından sorumlu komisyonun önceden belirlenmiş prensipler çerçevesinde arazi tahsisleri yapmasını sağlayacak bir yasal altyapısı oluşturulmamıştır. Bu amaçla, Sanayi Bölgeleri Yönetim, Denetim ve Planlama Yasası'nın hazırlanması gerekmektedir.

Haksız rekabetin önlenmesi amacı ile 36/2009 sayılı rekabet yasası yasallaşmıştır. Bu yasa kapsamında rekabet kurulu oluşturulmuştur. Fakat kurul, etkili çalışmasını ve kararlar üretmesini sağlayacak tüzükleri oluşturamamıştır. Bu yüzden hedeflenen rekabet ortamı oluşturulamamış, devlet yardımları denetlenememiş ve piyasalar istenilen seviyede yönetilememiştir. Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti bozucu anlaşmaların kontrol edilmesi, alış veya satış fiyatlarının doğrudan ya da dolaylı olarak belirlenmesi, piyasa veya tedarik kaynaklarının paylaşılması ve işletmeler arasında rekabeti bozucu etkilerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

İşletmelerin diğer önemli bir sorunu ise pazarlamadır. Pazarlama eksikliği satış gücüne neden olmaktadır. Modern pazarlama anlayışı, hangi mala talep olduğu ve ne üretilmesi gerektiğinin araştırılması ile başlamaktadır. Ülkemizdeki sanayi işletmelerinin araştırma yapma ve bilgi toplama konularında eksiklikleri bulunmaktadır. Üretim kararları yapılan pazarlama araştırmalarına göre değil, şirket sahibi yöneticinin kararlarına dayanmaktadır. Bu nedenle işletmeler, pazarda oluşan değişimlerden anında haberdar olamamakta ve çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. En kısa sürede, diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan malların tespit edilmesi gerekmektedir.

İşletmelerde kalite kontrol bilinci yeterince yerleşmemiştir. Kalite kontrol hizmetinin özellikle gıda sektöründe üretim aşamasında olduğu kadar, pazarlama aşamasında da yerinde izlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Gıda Güvenliği Yasa Tasarısının en kısa sürede yasallaşması zorunludur.

Ülkemizin rekabet edilebilirlik seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki işletmelerin ihracata yönelmesini güçleştiren çok sayıda unsur vardır. Bunlar arasında ulaşımda karşılaşılan güçlükler, ulaşım maliyetleri, üretim maliyetleri, dış pazarı yeterince takip edememe, markalaşmama ve standartlara uygun kaliteyi yakalayamama en önemli sorunlardır. Bu sorunlar ekonomik ambargoların da etkisiyle, ülkemizde üretilen ürünlerin dış piyasalara geçerli fiyat düzeyinden pazarlanamamasına neden olmaktadır.

Sektörün diğer bir sorunu ise hammadde tedariki esnasında karşılaşılmaktadır. Ülkemizin hammadde konusunda doğal kaynakları kısıtlıdır. Yurtdışından hammadde tedariki esnasında yaşanan sorunlar çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar, finansman, fiyat, miktar ve kalitedir. Küçük işletmeler kullanacakları hammaddeyi stok edememekte ve sınırlı miktarda hammadde için de yüksek bedeller ödemektedir. Sık değişen hammadde fiyatları nedeniyle de, maliyetler fiyatların yükselmesine yol açarak bu işletmelerin rekabet gücünü zayıflatmakta ve satış gücünü doğmasına neden olmaktadır. Yüksek girdi maliyetine sahip ürünlerin, dış pazarlarda diğer ülke ürünleri ile rekabet etme olanağı bulunmamaktadır.

Çeşitli nedenler dolayısıyla işletmelerde yaşanan krizler atıl kapasite sorununu daha büyük boyutlara taşımıştır. Atıl kapasite ekonomi için bir yükür. Bunlar bir yandan var olan kıt kaynakların israfına, öte yandan da işletmelerin verimli ve karlı bir şekilde çalışmasını engelleyen maliyet artışlarına neden olmaktadır. İşletmelerin üretim için gerekli hammadde finansmanını sağlayamaması ve ihtiyaç duydukları hammaddeyi istedikleri miktar ve zamanda elde edememeleri de kapasitelerinin atıl kalmasına neden olmaktadır.

Sektörün önemli sorunlarından birisi de nitelikli eleman sağlayamamadır. Küçük işletmeler genellikle düz işçi alıp yetiştirmek durumunda kalmaktadırlar. İş başında eğitim ise üretim değerini etkileyerek, kaliteli mal üretimini engellemektedir. Meslek liselerine gereken önem verilmemektedir.

Asgari ücretin uluslararası kabul edilebilir bir hesaplama yöntemi çerçevesinde hesaplanmaması, işçi ve işveren arasında çatışmaya neden olmaktadır. Yapılan işe, sektöre ve diğer ülke vatandaşlarına farklı tarifelerde asgari ücret belirlenmemesi; imalat sanayide çalışma izinsiz ve uygun olmayan ortamlarda yaşayan işçilerin artışına neden olmaktadır.

Sanayi sektöründeki işletmelerin temel sorunlarından biri de finansman sorunudur. Finansman sıkıntısı, küçük ve orta boy işletmelerin öz kaynak yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Yatırımları ve İhracatı Teşvik Fonu iptal edilmiştir. Reel Sektör Güçlendirme Fonu'nun ise, işletmelerin yatırım ihtiyaçları yanında işletme kredisi ihtiyaçlarını da kapsayacak şekilde düşük faiz oranı ve uzun vade ile kullanılması gerekmektedir.

Doğal çevreye uyumlu sürdürülebilir taşocakçılığı oluşturulması çabaları yetersizdir. Taşocakçılığı yönetim ve yatırım stratejisi hazırlanmamıştır. Taşocağı işletmeleri çevre dostu teknolojilerden yararlanmamaktadır. Mevcut taşocaklarının çevreye yaptıkları zararlar tespit edilmemiş ve olası senaryolar hazırlanmamıştır. Karayollarına ait taşocağı, üretim için hala daha aynalama yöntemini kullanmaktadır. Diğer ocaklar ise uluslararası standartlara uygun basamak sistemi kurallarını uygulayamamaktadır. Faaliyette olan ocaklara verilmiş ruhsat süresini uzatma işlemlerini yapan komisyonun, sivil toplum temsilcilerini de kapsayacak şekilde üyelerini yeniden organize etmesi gerekmektedir.

Ülkemiz karasularına ait Doğalgaz ve Petrol Araştırma ve Yönetim Planı, Kuzey Kıbrıs Maden ve Endüstriyel Hammaddeler Rezerv Haritası ile taşocakçılığı dışındaki maden ve diğer yeraltı kaynaklarının Araştırma ve Yönetim Planı henüz hazırlanmamıştır.

Ülkemizdeki elektrik üretim ve dağıtımından sorumlu Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'nun yeniden yapılandırılması ve çağdaş bir yönetim anlayışı ile yönetilmesi gerekmektedir. Bunların yapılmaması nedeni ile kurum; işletme giderlerini azaltıcı politikalar izleyememekte, bilimsel ve düzenli bilanço hazırlayamamakta, özel sektörden daha fazla hizmet alamamakta, işçi sağlığı ve güvenliğine gereken önemi verememekte ve alacaklarını düzenli toplayamamaktadır. Ayrıca, sürekli kurumun özelleştirileceği ile ilgili çıkan haberler çalışanlar ile idareyi karşı karşıya getirmektedir.

Alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesini sağlayacak yasal altyapı yetersiz olup, Avrupa Birliği normlarına uygun değildir. Elektrik üretim ve dağıtımında yatırımların süreklilik arz etmesi gerektiği ilkesine rağmen, Elektrik Yatırım Stratejisi oluşturulmamıştır. Enerji maliyetlerinin düşürülmesini ve arz güvenliğini sağlayacak yatırımlar yapılamamıştır. Böyle bir ortamda, ileriki yıllarda enerji maliyetlerinin yükselmesi kaçınılmazdır.

Elektrik ve su kullanımında mevcut fiyatlandırma, yöntem ve uygulamalar tasarrufu özendirici biçimde yapılmamaktadır. Enerji verimliliği ile ilgili yasal çalışmaların en kısa sürede sonuçlandırılması gerekmektedir.

Su Dağıtım ve Yönetim Yasası, Su Havzaları Yönetim Planı ve Deniz Suyu Arıtma ve Kullanma Stratejisi hazırlanmamıştır. Su Master Planı'nın ise yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Su İşleri Dairesi teknolojik imkanlardan yararlanmamaktadır. Artık günümüzde, su hatlarında oluşan arıza ve hasarların tespiti için sızıntı(ball) sistemi ile depo ve kuyulardaki su seviyesinin otomatik ölçülmesini, su kalitesinin tespitini ve pompaj ayarlarının merkezi sistemden yapılmasını sağlayan su otomasyon(scada) sistemi vardır.

Ülkemizin tanınmasında etkin rol oynayabilecek, coğrafi avantajlardan yararlanarak dış pazarlara açılmamızı kolaylaştıracak ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı yapabilecek bir yapıya kavuşturulmayan Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nden beklenen verim alınmamıştır. Bu bölgenin, yeni bir yasal düzenleme ve yatırım güdüsü ile üretim odaklı bir bölgeye dönüştürülmesi gerekmektedir.

3. İnşaat

3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnşaat sektörü birçok mal ve hizmet üretimi ile doğrudan bağlantılı olup, istihdama ve büyümeye katkı koymakta, sanayi üretimine altyapı sağlamaktadır. İnşaat sektörünün canlanması, ekonomik duraklamaya giren birçok dünya ülkesinin ekonomik olarak büyümesini sağlamaktadır.

İnşaat sektöründeki büyümeye özel sektör inşaat yatırımları ile birlikte kamu sektörü yol yapım ve tamiri ile su ve kanalizasyon yapım ve tamiri çalışmalarında olumlu etki yapmaktadır.

İnşaat Sektörü, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biri olup, diğer sektörlerin gelişmesi ve arasındaki ilişkilerin düzenli ve seri olabilmesi için bir etkidir. Bu niteliği ile inşaat sektörü için ekonomide lokomotif güç tanımlaması yapılmaktadır. DPÖ'nün 1998 yılı verileri dikkate alınarak ekonominin genel durumunu gösteren girdi-çıkı tablolari incelendiği zaman inşaat sektörünün toplam 63 sektörden 27'sini tetiklediği görülmektedir.

Sektör, başta konut olmak üzere bina, fabrika, yol, kanalizasyon, liman, havaalanı, su regülatörü, gölet, baraj gibi inşaat işlerini bünyesinde toplarken, bahçe mimarisi dâhil, park tanzimi, anıt ve heykel türü inşaatları da kapsamına almaktadır. İnşaat işleri altyapı ve üstyapı olarak sınıflandırıldığı gibi bu sektör bina ve bina dışı inşaat işleri olarak da ayırma tabi tutulmaktadır.

2009 yılında inşaat sektörünün GSYİH'daki payı %6.4 iken, 2010 yılında %5.6, 2011 yılında ise %6.3 olmuştur. 2013 yılına geldiğimizde bu oran 4.9'a gerilemiştir.

Müteahhitler Birliği kayıtlarına göre, inşaat sektöründe faaliyet gösteren müteahhit sayısı 2003 yılında 171 iken 2013 yılında 476'ya ulaşmıştır.

İnşaat Taşeronlar Birliği kayıtlarına göre, inşaat sektöründe 2003 yılında 58 taşeron firma çalışırken 2013 yılında taşeron firma sayısı 692'ye çıkmıştır.

Son dönemde sıkışıklık yaşayan inşaat sektöründe, değerlendirilmeyen mevcut yapıların ve yapılacak yeni yapıların yatırım aracına dönüştürülmesi ve sektörel canlılık yaratmak için 9/7/2007 tarihinde 63/2007 sayılı Mortgage Yasası (Konut Edindirme Yasası) çıkarılmıştır. Bu yasa ile hem tüketicilerin hem de Müteahhitlerin haklarının korunması düşünülmektedir. Oturmaya el verişli konutu olmayan ve yurtdışından kesin dönüş yapacak KKTC vatandaşlarını konut sahibi yapmak bu yasanın amaçlarından biridir.

Mortgage yasası ile tüketicilere uzun vadeli, düşük faizli konut edindirme kredisi sağlanacaktır. Konut, peşin alınarak, bankayla alıcının birlikte belirlediği sözleşme taksitlerine göre ve 20 yıla kadar varabilen sürede kira öder gibi konut sahibi olunacaktır. Bu yasa, inşaat şirketlerinin finans kuruluşları ile faaliyetlerine olanak sağlayarak inşaat sektörünün önünü açacak ve sektörel canlılık yaratacaktır.

3.1.1. İnşaat Malzemeleri

KKTC'nde tuğla, alçı, kireç, mermer, briket, taş kırma, termosifon, alüminyum anodlama, çelik boru, parke ve ahşap, boya, elektrik kablosu, alüminyum doğrama, inşaat demir işleri (kapı-pencere) gibi inşaat malzemeleri (girdileri) üreten tesisler faaliyet göstermektedir.

İnşaat malzemesi üreten tesislerin kapasite darlığı, kalite kontrol ve standart sorunları ile bazı malzemelerin yurtiçi üretiminin yapılmaması gibi nedenlerle talebin büyük bir kısmı dışalım yolu ile sağlanmaktadır. Son yıllarda inşaat sektörünün genel ekonomi içindeki payı ile paralel olarak yaşadığı daralma ile birlikte demir, çimento, tuğla ve diğer inşaat malzemelerinin ithalatında az da olsa düşüş görülmektedir. 2013 yılı ithalat verilerine göre çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 163,608 ton olmuştur. Aynı dönemde inşaat demiri ithalatı 51,274 ton olmuştur

Tablo - 50 Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri

(Cari Fiyatlarla ₺/m²)

İnşaat Türleri	2009	2010	2011	2012	2013
1. Konutlar					
1.1. Ev	1,043	1,155	977	1023	1100
1.2. Apartman	908	908	954	1000	1075
2. Dükkan					
2.1. Dükkan Sendeli	908	908	954	1000	1075
2.2. Dükkan Sendesiz	792	792	832	871	936
3. Okul	808	808	849	890	957
4. Daire	874	994	1,023	1071	1151
5. Garaj	616	616	647	678	729
6. Fabrika	616	616	647	678	728
7. Atölye	616	616	647	678	728
8. Süthane	597	697	732	767	825
9. Salhane	697	697	732	767	825
10. Fırn	932	932	979	1025	1102
11. Otel	1,316	1,320	1,382	1447	1556
12. Sinema	1,297	1,297	1,362	1427	1534
13. Gazino	1,106	1,106	1,162	1217	1309
14. Lokanta	1,106	1,106	1,162	1217	1309
15. Benzin İstasyonu	764	764	802	840	903
16. Oto tamir Evi	616	616	647	678	728
17. Ağıl	306	306	322	337	362
18. Kümes	306	306	322	337	362
19. Depo	570	615	621	650	728
20. Oto-Park	570	570	599	627	674

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.1.2. Konut

Konut, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayan, ekonomik ve rakamsal içeriği olan bir barınaktır.

Konut üretimi, insana dönük bir yatırım ve insanın yaşam koşullarını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Bireysel ve toplumsal refah düzeyi ile çok yakın ilgisi bulunan konut üretimi, gerek istihdama gerekse pek çok üretim dalından girdi alması nedeniyle ekonominin tümüne olan olumlu katkıları bakımından inşaat sektörü içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizdeki toplam yapı inşaatı içerisindeki en büyük pay, gerek parasal değer bakımından gerekse alan bakımından konut inşaatına aittir.

Ülkemizdeki konut ihtiyacını karşılayacak, konut alanlarını ve konut politikalarını saptamak gerekmektedir. Konut politikaları, ülkesel kalkınma planlarında belirtilen kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde olan kural ve önlemleri içermektedir. Konut politikaları, konut ihtiyacını karşılamak için konut çevresi ve yaşayanların sosyo-ekonomik sorunlarının çözümlenmesini de kapsamalıdır.

KKTC’de yaşanan sosyo-ekonomik değişimler ve Annan Planının yaptığı olumlu ekti sonucu inşaat sektöründe özellikle kentlerde konut yapımına hızlı bir ivme kazandırmıştır. Buna paralel olarak kırsal kesimlerde de 2. konut sayılarında ve yabancılara yönelik konut satışlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemdeki konut arzı ülkemize ekonomisine ve istihdamına büyük katkılarda bulunmuştur.

2009 yılında konut inşaat alanının toplam inşaat alanı içerisindeki payı %58.1 iken, 2013 yılında artarak %76.7 olarak gerçekleşmiştir. Konut inşaatı için ayrılan değerin toplam inşaat için ayrılan değer içerisindeki payı 2009’da %66.2 iken 2013’de %74.3 olarak gerçekleşmiştir (tablo 51).

Tablo - 51 Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı
(2009-2013)

(₺)

Yıllar	Toplam Yapı İnşaatı		Konut		Konut İnşaatı Payı (%)	
	Alan (m ²)	Değer	Alan (m ²)	Değer	Alan (m ²)	Değer
2009	721,363	645,264,884	418,973	427,329,389	58.1	66.2
2010	789,355	646,576,632	428,287	399,833,029	54.3	61.8
2011	879,283	877,696,276	476,197	499,939,581	54.2	57.0
2012	783,398	639,465,209	417,091	441,943,273	53.2	69.1
2013	573,716	715,584,726	440,184	531,698,655	76.7	74.3

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2013 yılında konut amaçlı olarak 452'si kentsel ve 1,114'ü de kırsal alanda olmak üzere toplam 1,566 adet inşaat gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ev ve apartman olarak inşa edilen binalardan toplam 2,882 adet konut (daire) üretilmiştir. Söz konusu dönemde üretilen konutların %43.4'ü kentlerde ve %56.6'sı da kırsal alanda yapılmıştır (tablo 52-53).

Tablo - 52 Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme
(2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
1. Yapı Sayısı	468	531	498	310	452
2. Daire Sayısı	1,362	1,478	1,553	1,110	1,251
3. Toplam Yüzölçümü (m ²)	170,399.0	209,634.0	199,902.0	135,358.0	173,100.0
4. Toplam Değeri (TL)	164,847,417.0	196,362,781.0	204,200,407.0	124,735,460.0	202,378,391.0
5. Ort. Konut Birimi Alanı (m ²)	125.1	141.8	128.7	121.9	138.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 53 Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme
(2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
1. Yapı Sayısı	1,138	1,026	1,160	1,020	1,114
2. Daire Sayısı	1,597	1,544	1,744	2,139	1,631
3. Toplam Yüzölçümü (m ²)	244,474	214,855	263,602	277,193	265,014
4. Toplam Değeri (₺)	260,579,652	200,630,407	286,214,636	312,675,913	329,227,934
5. Ort. Konut Birimi Alanı (m ²)	153.1	139.2	151.1	129.6	162.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.2. Sorunlar

Gelişen inşaat sektörü, çevreyi olumsuz etkileyen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkesel fizik planın hazırlanmaması ve bölgesel planların yetersizliğinden kaynaklanan dağınık, düzensiz ve altyapı noksanlığı bulunan, bireysel tercihlere yönelmiş bir yapılaşma eğilimi devam etmektedir. Bu durum sektörün gelişi güzel plansız gelişmesine ve kıt olan doğal kaynaklarımızın bilinçsizce hızla yok olmasına neden olmaktadır. Annan planından sonra özellikle Girne bölgesinde yaşanan konut ağırlıklı inşaat patlaması bu alanda kötü bir örnek oluşturmaktadır. Konut alanındaki plansız büyüme, tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmektedir. Konutla ilgili mevcut yasal boşluklar ve Lefkoşa dışındaki kentlerin imar planlarının henüz yürürlüğe girmeyişi, kentlerde dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. Su ve yolu olan her yere parselasyon yaparak inşaat yapılabilmektedir. Bu yüzden ihtiyacın üzerinde parsel açılmakta ve konut yerleşimi dağınık olmaktadır.

Yapılan her türlü inşaatın zemininin jeolojik olarak incelenmesi için (depremsellik ve heyelan durumu, suyun drenajı, tabakaların geçirgenliği v.b.) gerekli teknik donanım noksanlığı, finansman güçlükleri ve büyük ölçüde dışalım mallarındaki fiyat artışlarından kaynaklanan maliyet artışları sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

KKTC'nde gerek yerel üretimi yapılan, gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistemin

henüz kurulamamış olması inşaat kalitesini düşürücü ve can güvenliğini tehdit eden bir etken olmaktadır. Yapılacak inşaatların proje aşamasından başlayarak, tamamen bitirilmesine kadar geçecek sürede bağımsız ve sadece bu işle uğraşan denetim örgütlerinin olmayışı önemli bir sorundur.

Modern inşaat teknolojisinin ülkemizde henüz yaygın olarak kullanılmaması bakım-onarım maliyetlerini yükseltmekte ve çevre görünümünü bozarak turistik bir ülke olan KKTC'ne dolaylı maliyetler getirmektedir. İzolasyon konusuna yeterince önem verilmemesi hem kış hem de yaz aylarında önemli enerji israfına yol açmaktadır.

KKTC'nde son yıllarda önemli bir büyüme yaşayan inşaat sektöründe faaliyet gösteren kaçak ve kayıtsız müteahhit sayısının artması ve bunların kayıt altında alınmasında yaşanan sıkıntılar sektöründe ciddi sorunlar yaratmaktadır. İnşaat sektöründe çalışan bazı taşeron firmalar yasal olmadığı halde müteahhitlik hizmetleri yapmaktadırlar. İnşaat Encümenliği kaçak müteahhitliği önlemek amacıyla denetimler yapmaktadır. Fakat yaptırım uygulama konusunda gerekli yasal mevzuat altyapısı ve yaptırım gücü olmadığından dolayı tespit ettiği usulsüzlükleri Belediye ve Kaymakamlıklara havale etmektedir. Ülkemizde (1-2-3-4-5) 5 farklı sınıf karnelere sahip müteahhitler bulunmaktadır. Müteahhitlerin mesleki sorumluluk sahibi olanlarının sektör de bulunması ve sektöre yeni katılmak isteyenlerin belli standartlara sahip olması gerekmektedir. Kriter, standartlar ve uygulanacak yaptırımlar konusunda mevzuat ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili kurum, kuruluşlar ve meslek örgütleri ile birlikte gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılmalıdır.

İnşaat piyasasında mevcut olan bitmiş fakat değerlendirilmeyen yapılar ve yarım inşaatlar, sektörün en önemli sorunlarından biridir. Son dönemde piyasada hissedilen durgunluk aşılmadığı takdirde vasıfsız işçilerin yoğun olduğu bir sektörde işsizlik patlaması yaşanacaktır.

2004 yılından itibaren yürürlüğe girmeye başlayan ve günümüze kadar devam eden fiziki planlama ve çevre korumaya yönelik Emirnameler uyarınca inşaatların kullanım alanlarında azalmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle 2003 yılından itibaren patlama yapan

Yap-Sat'a dayalı inşaat sektörü yatırımlarında özellikle konut yapımında önemli azalmalar ve sektörde daralma görülmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, yabancıların Kuzey Kıbrıs'ta gayrimenkul almalarını önlemek için açmış olduğu davalar yabancıları korkutmuş ve alımlarını azaltmıştır. Bu durum yabancılara yönelik üretim yapan müteahhitleri zor duruma sokmuştur. Birçok atıl konut ortaya çıkmış ve sektöre nakit girişi azalmıştır.

Mali sıkıntı içinde bulunan müteahhitlerin, bankalara olan borçları da sorunlarını artırmakta ve yerine getirmeleri gereken taahhütlerini gerçekleştirmelerini engellemektedir.

4. Ticaret ve Pazarlama

4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret

KKTC ekonomisi küçük bir ekonomi olması nedeniyle özel niteliklere sahiptir. Toptan ve perakende ticaret sektörü, yarattığı katma değer, istihdam ve diğer sektörlerle olan ilişkilerinde, ülkemiz ekonomisinin oluşturduğu şartlar gereği önemli bir yer tutmaktadır. KKTC jeolojik yapısı nedeniyle doğal yeraltı kaynaklarına sahip değildir. Bunun bir sonucu olarak, üretim, yatırım ve kaynak yaratılması açısından ve bunların optimum düzeyde kullanılarak optimum bir verim alınabilmesi için yüksek bir ithalatın yaratılması gereği doğmaktadır. Bu nedenle, ülkemiz ekonomisinin gelişmesinde dış ekonomik ilişkilerin, dolayısıyla ticaret sektörünün büyük önemi ve ağırlığı vardır.

2012 yılında 1977 yılı sabit fiyatlarıyla sektör katma değeri, 2,444.6 TL olarak gerçekleşirken bu değer 2013 yılında 2,434.5 TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yıllı milli gelir gerçekleşme rakamlarına göre sektör katma değerinde reel olarak %0.4 oranında bir azalış olmuştur. Sektörün GSYİH’da cari fiyatlarla 2012 yılında %11.4 olan payı 2013 yılı gerçekleşme rakamlarına göre %11.3 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2. Dış Ticaret

KKTC’nin dış ticareti özellikle ihracatımızı engelleyici ABAD kararlarının olumsuz etkilerini gidermek amacı ile alınan kararlı önlemler sonucu Türkiye’ye yönelerek gelişme göstermiştir. 2013 yılı verilerine göre toplam ithalatımız içerisinde Türkiye’nin payı %68 ve diğer ülkelerin %32 olurken, ihracatımız içerisinde Türkiye’nin payı %52.1 ve diğer ülkelerin ise %47.9 olarak gerçekleşmiştir (tablo 54).

Tablo- 54 Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı
(2010-2013)

	(Milyon ABD \$)															
	2010				2011				2012				2013			
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat		
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		
1.Türkiye	1,137.4	70.9	44.7	46.5	1165.7	68.6	61.3	40.1	1235.4	72.4	56.9	46.5	1155.3	68.0	62.9	52.1
2.Diğer Ülkeler	466.8	29.1	51.5	53.5	534.2	31.4	91.6	59.9	469.9	27.6	65.5	53.5	544.1	32.0	57.8	47.9
2.1.AB Ülkeleri	251.2	15.7	11.8	12.3	286.2	16.8	42.6	27.9	247.8	14.5	14.8	12.1	257.0	15.1	9.1	7.5
2.1.1.Birleşik Krallık	74.7	4.7	4.8	5.0	73.4	4.3	4.2	2.7	72.4	4.2	3.5	2.9	76.7	4.5	4.2	3.5
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	176.5	11.0	7.0	7.3	212.8	12.5	38.4	25.1	175.4	10.3	11.3	9.2	180.3	10.6	4.9	4.1
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	69.0	4.3	31.1	32.3	83.5	4.9	36.9	24.1	78.6	4.6	39.8	32.5	86.2	5.1	38.5	31.9
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	44.1	2.7	0.2	0.2	59.3	3.5	-	-	58.1	3.4	0.7	0.6	90.8	5.3	0.8	0.7
2.4.ABD	11.7	0.7	0.1	0.1	13.4	0.8	0.3	0.2	12.7	0.7	0.1	0.1	11.5	0.7	0.1	0.1
2.5.Diğer Ülkeler	90.8	5.7	8.5	8.8	91.8	5.4	11.8	7.7	72.7	4.3	10.1	8.3	98.6	5.8	9.3	7.7
Toplam	1,604.2	100.0	96.2	100.0	1,699.9	100.0	152.9	100.0	1,705.3	100.0	122.4	100.0	1,699.4	100.0	120.7	100.0

Not: 2011 ve 2012 ihracat rakamlarına GKRY'ne yapılan elektrik satışı dahil edilmiştir.
(2011: 33.0 Milyon ABD \$, 2012: 6.1 Milyon ABD \$)

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo-55 Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı
(2010-2013)

	2010		2011		2012		2013	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1.Türkiye	1,182.1	69.5	1,227.0	66.2	1,292.3	70.7	1,218.2	66.9
2.Diğer Ülkeler	518.3	30.5	625.8	33.8	535.4	29.3	601.9	33.1
2.1.AB Ülkeleri	263.0	15.5	328.8	17.7	262.6	14.4	266.1	14.6
2.1.1.Birleşik Krallık	79.5	4.7	77.6	4.2	75.9	4.2	80.9	4.4
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	183.5	10.8	251.2	13.6	186.7	10.2	185.2	10.2
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	100.1	5.9	120.4	6.5	118.4	6.5	124.7	6.9
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	44.3	4.5	59.3	3.2	58.8	3.2	91.6	5.0
2.4.ABD	11.8	0.7	13.7	0.7	12.8	0.7	11.6	0.6
2.5.Diğer Ülkeler	99.3	5.8	103.6	5.6	82.8	4.5	107.9	5.9
Toplam	1,700.4	100.0	1,852.8	100.0	1,827.7	100.0	1,820.1	100.0

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo- 56 Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi
(2010-2013)

	(Milyon ABD \$)											
	2010			2011			2012			2013		
	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi
1. Türkiye	1,137.4	44.7	-1,092.7	1,165.7	61.3	-1,104.4	1,235.4	56.9	-1,178.5	1,155.3	62.9	-1,092.4
2. Diğer Ülkeler	466.8	51.5	-415.3	534.2	91.6	-442.6	469.9	65.5	-404.4	544.1	57.8	-486.3
2.1. AB Ülkeleri	251.2	11.8	-239.4	286.2	42.6	-243.6	247.8	14.8	-233.0	257.0	9.1	-247.9
2.1.1. Birleşik Krallık	74.7	4.8	-69.9	73.4	4.2	-69.2	72.4	3.5	-68.9	76.7	4.2	-72.5
2.1.2. Diğer AB Ülkeleri	176.5	7.0	-169.5	212.8	38.4	-174.4	175.4	11.3	-164.1	180.3	4.9	-175.4
2.2. Orta Doğu Ülkeleri	69.0	31.1	-37.9	83.5	36.9	-46.6	78.6	39.8	-38.8	86.2	38.5	-47.7
2.3. Uzak Doğu Ülkeleri	44.1	0.2	-43.9	59.3	-	-59.3	58.1	0.7	-57.4	90.8	0.8	-90.0
2.4. ABD	11.7	-	-11.7	13.4	-	-13.4	12.7	0.1	-12.7	11.5	0.1	-11.5
2.5. Diğer Ülkeler	90.8	8.5	-82.3	91.8	11.8	-80.0	72.7	10.1	-62.6	98.6	9.3	-89.3
Toplam	1,604.2	96.2	-1,508.0	1,699.9	152.9	-1,547.0	1,705.3	122.4	-1,582.9	1,699.4	120.7	-1,578.7

Kaynak : Ticaret Dairesi

KKTC'nin ihracatı 2013 yılında 120.7 milyon ABD doları, ithalatı ise 1,699.4 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenen KKTC ekonomisi 2010 yılından itibaren toparlanma sürecine girmiştir. Ticaret hacmimiz 2009 yılına göre %21.7 artarak Tablo 55'de de görüldüğü gibi 1,800 Milyon ABD doları seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo-57 Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs'la Olan Ticaret
(2010-2013)

	(ABD \$)			
	2010	2011	2012	2013
İthalat	962,011.94	1,905,353.67	1,216,012.94	1,156,906.91
İhracat	5,746,061.00	37,705,418.00	11,053,456.34	4,192,520.00

Not: 2011 ve 2012 ihracat rakamlarına GKRY'ne yapılan elektrik satışı dahil edilmiştir.
(2011: 33.0 Milyon ABD \$, 2012: 6.1 Milyon ABD \$)

Kaynak: Ticaret Dairesi

2005 yılında Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulamaya girmesi ile Güney Kıbrıs ile olan ticaret hacmimizde gelişme gözlemlenmektedir. Ancak gerek Yeşil Hat Tüzüğü'nün tam anlamı ile uygulanamamasından gerekse KKTC'ye yönelik olan izolasyonların ortadan kaldırılmamasından dolayı Yeşil Hat Tüzüğü beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır.

Güney Kıbrıs ile olan ihracat hacmimiz tablo 57'de görüldüğü üzere dalgalı bir trend izlemektedir. 2011 ve 2012 yıllarında ihracatımızda yüksek orandaki artış bu iki yılda GKRY'ine yapılan elektrik satışından kaynaklanmaktadır. GKRY'ine 2011 yılında 33.0 milyon ABD Doları, 2012 yılında ise 6.1 milyon ABD Doları tutarında elektrik satışı yapılmıştır. Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a olan ihracatımız içerisinde ağırlıklı paya sahip mallar sebze, meyve, balık, plastik mutfak eşyaları, plastik ambalaj malzemeleri ve inşaat malzemeleridir.

2013 yılında tarım ürünlerinin dışsatımımız içerisindeki payı %32.4, sanayi ürünlerinin payı ise %58.9 oranında gerçekleşmiştir (tablo 58).

Ana mal grupları itibarıyla dışalım incelendiğinde, “mineral yakıtlar yağlayıcı madde ve ilgili olanlar” mal grubu birinci sırayı, "yapıldığı maddenin cinsine göre tasnif edilenler" mal grubu da ikinci sırayı almaktadır (tablo 59).

Tablo - 58 KKTC Dışsatımının Yapısı
(2010-2013)

(Milyon ABD \$)

	2010		2011		2012		2013	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Tarım Ürünleri	36.9	38.2	46.6	30.5	43.4	35.5	39.1	32.4
1.1. Narenciye	27.2	28.2	31.4	20.5	26.3	21.5	24.0	19.9
1.2. Patates	0.9	0.9	3.2	2.1	1.9	1.6	1.3	1.1
1.3. Canlı Hayvan
1.4. Diğer Tarım Ürünleri	8.8	9.1	12.0	7.8	15.2	12.4	13.8	11.4
2. Sanayi Ürünleri	52.1	54.0	92.0	60.2	68.3	55.8	71.1	58.9
2.1. İşlenmiş Tarım Ürünleri	39.4	40.8	44.6	29.2	47.3	38.6	61.3	50.8
2.2. Konfeksiyon	4.0	4.1	3.7	2.4	3.3	2.7	3.6	3.0
2.3. Diğer Sanayi Ürünleri	8.7	9.0	43.7	28.6	17.7	14.5	6.2	5.1
3. Minareller	7.5	7.8	14.3	9.4	10.7	8.7	10.5	8.7
Toplam	96.5	100.0	152.9	100.0	122.4	100.0	120.7	100.0

Not: 2011 ve 2012 ihracat rakamlarına GKRY'ne yapılan elektrik satışı dahil edilmiştir.

(2011: 33.0 Milyon ABD \$, 2012: 6.1 Milyon ABD \$)

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo - 59 Ana Mal Gruplarına Göre Dışalım
(2010-2013)

(Milyon ABD \$)

Ana Mal Grupları	2010		2011		2012		2013	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Yiyecek ve Canlı Hayvan	176.9	11.0	127.6	7.5	202.6	11.9	228.3	13.4
2. İçki ve Tütün	86.7	5.4	106.6	6.3	95.5	5.6	103.3	6.1
3. Yakıttan Gayri Yenmeyen Hammaddeler	23.6	1.5	36.6	2.2	23.8	1.4	24.1	1.4
4. Mineral Yakıtlar Yağlayıcı Madde ve İlgili Olanlar	328.1	20.5	418.3	24.6	408.0	23.9	351.8	20.7
5. Hayvan ve Sebze Yağları	10.7	0.7	26.5	1.6	13.1	0.8	12.6	0.7
6. Kimyevi Maddeler	135.1	8.4	152.3	9.0	135.5	7.9	146.5	8.6
7. Yapıldığı Maddenin Cinsine Göre Tasnif Edilenler	331.1	20.6	352.9	20.8	313.9	18.4	349.7	20.6
8. Makine ve Nakliye Araçları	362.2	22.6	375.7	22.1	380.7	22.3	335.6	19.7
9. Çeşitli Mamüller	149.8	9.3	103.4	6.1	132.2	7.8	147.5	8.7
Toplam	1,604.2	100.0	1,699.9	100.0	1,705.3	100.0	1,699.4	100.0

Kaynak : Ticaret Dairesi

4.2. Sorunlar

Ticaret sektörünün belirgin özelliği, çok sayıda küçük ölçekli ticarethanelerden oluşmasıdır. Aynı işi yapan ticari işletmelerin çokluğu ve küçüklüğü dağıtım maliyetlerinin yükselmesine, buna bağlı olarak da fiyatların artmasına neden olmaktadır.

Dış ülkelerle olan ticari ilişkilerimizde özellikle ihracatımızın gelişmesinde önemli bir sorun da taşımacılık ve ulaşım faaliyetlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin ada oluşu, ulaşımın hava ve deniz yoluyla yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu alanda ortaya çıkan başlıca sorunlar.

- Uçak kargo taşımacılığındaki dar kapasite nedeniyle karşılaşılan zorluklar.
- Yükleme ve boşaltmadaki aksaklıklar nedeniyle malların zamanında ve hasarsız ulaşımının sağlanamaması.
- Yükleme ve boşaltma maliyetlerinin yüksek olması.

KKTC'nin coğrafi konumu nedeni ile transit ticaret potansiyeli oldukça yüksektir. Bu alandaki ticaretin özendirilmesi ve geliştirilmesi yanında, başta altyapı eksiklikleri olmak

üzere limanlarımıza liner bağlantılı gemi seferlerinin olmaması, işçilik ücretlerinin yüksek olması, yükleme ve boşaltma için yeterli ve modern araç ve gerecin eksikliği, liman derinliğinin az ve konteyner rıhtımının ve alanının bulunmaması gibi ticaretin gelişmesine engel oluşturan nedenlerin ivedilikle çözülmesi gerekmektedir.

5. Turizm

Küreselleşme ve bölgesel bütünleşmenin güçlendiği bir ortamda meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmeler, ülkelerin birbiriyle olan ilişki ve bağımlılıklarını artırmakta ve yeni ekonomi politikalarının oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kalkınma kavramı değişime uğramakta, sosyal ve ekonomik boyut yanında çevre ve kültür boyutları da kalkınma stratejilerine yansiyarak ağırlık kazanmaktadır. Küreselleşme ve bütünleşme süreçleri, uluslararası turizm hareketlerini de yoğunlaştırmakta ve dünya turizm gelirindeki paylarını artırmak isteyen ülkeler arasındaki rekabet de artmaktadır.

Turizm Sektörü, global krizlere rağmen gelişme gösteren sektörlerden biridir. Turist çeken ülkeler, uluslararası turizm pazarından en yüksek payı almak için turizm çeşitliliğine giderek rekabet üstünlüklerini pazarlama uğraşı içindedir. Yükselen çevre bilinci ve yoğunlaşan kültür faaliyetleri bu rekabetin ana temalarını oluşturmakta ve birçok ülke çevreyle uyumlu turizm stratejilerini turizm politikalarının temeline oturtmaktadır.

Bu koşullar altında, dünya turizm hareketinde önemli bir paya sahip olan Akdeniz bölgesinde yer alan ülkemizde de turizm sektörünün hem kaynağı ve hem de sınırı olan çevrenin korunması ve geliştirilmesini sağlayacak, doğal kaynakların kullanımında geriye dönüşün olmadığı bilincini topluma benimsetecek, ekonomik kazançlarla çevre koşullarının duyarlı bir şekilde dengeyi oluşturmasını sağlayacak, tarihi mirasa ve kültürel dokuya duyarlılık gösterecek, yerel envanterin yapılmasını sağlayacak, ülkemizin kendine özgü koşullarını ve bölgesel farklılıklarını dikkate alacak, bölgesel kalkınmaya en üst düzeyde katkı sağlayacak, turizmde ürün çeşitliliğine gidilmesine olanak verecek, turizmin önceliklerini belirleyecek ve kalite anlayışını benimseyerek rekabet üstünlüğüne dayalı turizm modelinin gelişimini sağlayacak olan sürdürülebilir bir turizm politikasının hayata geçirilmesi amaç olarak benimsenmektedir.

5.1.Mevcut Durum ve Gelişmeler

5.1.1.Yolcu Sayısındaki Gelişmeler

2011 yılında KKTC'ye gelen yolcu sayısı 2010 yılına göre %13.3 oranında artarak 902,390'dan 1,022,089'a yükselmiştir. 2012 yılında KKTC'ye gelen yolcu sayısı 2011 yılına göre % 14.1 oranında artarak 1,166,186'ya yükselmiştir. 2013 yılında da ülkeye gelen yolcu sayısı 2012 yılına göre % 5.7 oranında artarak 1,232,753 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı ile 2012 yılı dikkate alındığında 2012 yılında yolcu sayısı 2010 yılına göre % 29.2 oranında artış göstermiştir. 2010 yılı ile 2013 yılına bakıldığında da 2013 yılında yolcu sayısının 2010 yılına göre %36.6 oranında arttığı görülmektedir (tablo 60).

Tablo - 60 Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme

Ülke	2010		2011		2012		2013	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1. Türkiye	741,925	82.2	801,326	78.4	904,505	77.6	923,308	74.9
2. Diğer	160,465	17.8	220,763	21.6	261,681	22.4	309,445	25.1
Toplam	902,390	100	1,022,089	100	1,166,186	100	1,232,753	100

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.2. Geceleme ve Doluluk Oranları

2010 ve 2011 yıllarında turistik konaklama tesislerinde konaklayan turist sayısı 497,236 ve 594,862, doluluk oranları ise %36.4 ve %41.4 olarak gerçekleşmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında da konaklayan turist sayısı 688,355 ve 713,901, geceleme sayısı 2,663,393 ve 2,877,564, doluluk oranı da % 44.1 ve 47.9 olarak gerçekleşmiştir (tablo 61). 2013 yılında konaklayan turist sayısı 2010 yılına göre %43.6 oranında artış ve 2012 yılına göre de %3.7

oranında artış göstermiştir. 2013 yılı toplam geceleme sayısı ise 2010 yılına göre %58.4 ve 2012 yılına göre de % 8.0 oranlarında artış göstermiştir.

Tablo - 61 Turistik Konaklama Tesislerinde Geceleme ve Doluluk Oranları

	2010	2011	2012	2013
1. Konaklayan Turist Sayısı	497,236	594,862	688,355	713,901
2. Ortalama Kalış Süresi	3.70	3.80	3.90	4.00
3. Toplam Geceleme Sayısı	1,816,970	2,287,869	2,663,393	2,877,564
4. Doluluk Oranı (%)	36.40	41.40	44.10	47.9

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

2013 yılında turistik konaklama tesislerinde en yüksek doluluk oranı % 69.3 olarak 4 Yıldızlı Otellerde gerçekleşmiştir. 4 Yıldızlı Otelleri, II. Sınıf Tatil Köyleri ve Butik Oteller izlemiştir. En düşük doluluk oranı ise, % 4.3 olarak Sınıflandırılmayan Tesislerde gerçekleşmiştir. 2013 yılında bölgelere göre doluluk oranları ele alındığında ise, en yüksek oran % 54.6 olarak Gazimağusa Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Bu bölgeyi sırası ile Girne, Lefkoşa ve İskele bölgeleri izlemiştir. En düşük doluluk oranı ise %6.2 olarak Güzelyurt Bölgesinde gerçekleşmiştir (tablo 62).

Tablo - 62 Turistik Konaklama Tesislerinin Bölgeler ve Tesis Türlerine Göre Doluluk Oranları (2013)

Doluluk Oranları (%)						
Tesisin Türü	Lefkoşa Böl.	Gazimağusa Böl.	Girne Böl.	Güzelyurt Böl.	İskele Böl.	Toplam
1 Yıldızlı Otel	-	31.6	22.2	4.3	15.0	18.6
2 Yıldızlı Otel	-	15.5	37.3	-	20.8	24.8
3 Yıldızlı Otel	44.1	-	53.7	-	-	52.5
4 Yıldızlı Otel	-	-	67.3	-	-	69.3
5 Yıldızlı Otel	43.4	74.0	56.6	-	37.0	52.0
Özel Belgeli Otel	-	-	37.8	-	-	37.8
II. Sınıf Tatil Köyü	-	-	60.3	-	34.2	55.9
Butik Otel	-	61.3	48.8	-	-	54.9
Turistik Bangalov	-	41.7	24.0	-	28.9	25.5
Apart Otel	-	1.1	29.9	-	-	24.2
Yöresel Ev	-	-	-	8.3	23.4	16.3
Turistik Pansiyon	-	13.9	15.2	4.2	6.5	7.6
Sınıflandırılmayan	-	-	4.3	-	-	4.3
Toplam	43.5	54.6	51.8	6.2	33.4	47.9

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

5.1.3. Ulaşım Tercihleri

Ülkemize gelen yolcuların ulaşım tercihleri tablo 63'de verilmektedir. Havayolunu tercih eden yolcuların toplam yolcu sayısı içindeki payı yıllar itibarı ile artış göstererek 2010 yılında %91.2, 2011 yılında %93.5, 2012 yılında %94.9 ve 2013 yılında da %95.1 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık deniz yolunu tercih eden yolcuların toplam yolcu sayısındaki payı azalarak 2010 yılında %8.8, 2011 yılında %6.5, 2012 yılında %5.1 ve 2013 yılında %4.9 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemize deniz yolunu tercih ederek gelen TC uyruklu yolcuların, deniz yolunu tercih eden toplam yolcu sayısına oranı ve sayısı, 2010 yılında 741,925 yolcunun %10.5 oranındaki 77,668'si, 2011 yılında 801,326 yolcunun %7.7 oranındaki 61,989'u, 2012 yılında 904,505 yolcunun %6.2 oranındaki 55,883'ü ve 2013 yılında da 73,071 yolcunun %6.2 oranındaki 57,412'si olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 63 Ulaşım Tercihleri

	2010		2011		2012		2013	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1. Havayolu	1,020,382	91.2	1,171,199	93.5	1,340,370	94.9	1,417,583	95.1
1.1. Yabancı	152,290	13.6	212,590	17.0	254,696	18.0	303,946	20.4
1.2. TC uyruklu	664,257	59.3	739,337	59.0	848,622	60.1	865,896	58.1
1.3. KKTC	203,835	18.2	219,272	17.5	237,052	16.8	247,741	16.6
2. Deniz Yolu	98,858	8.8	81,065	6.5	72,651	5.1	73,071	4.9
2.1. Yabancı	8,175	0.7	8,173	0.7	6,985	0.5	5,499	0.4
2.2. TC uyruklu	77,668	6.9	61,989	5.0	55,883	4.0	57,412	3.9
2.3. KKTC	13,015	1.2	10,903	0.9	9,783	0.7	10,160	0.7

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi ve Polis Genel Müdürlüğü

5.1.4. Turizm Hizmetleri Arzı

Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan ilişkisi nedeniyle bu sektördeki hizmet sunumu ekonomik faaliyetlerin tüm alanlarını kapsamaktadır. Turizm hizmetleri sunumunun göstergeleri olarak konaklama tesisleri, seyahat acenteleri, eğlence ve spor tesislerindeki gelişmeler ile hava ve deniz limanları ve karayollarındaki hizmet durumları göz önüne alınabilir. Limanlar ve karayolları hizmet sunumları dışındaki hizmetlerin bir özeti tablo 64'de görülmektedir. 2010, 2011, 2012 ve 2013 yılları itibarıyla toplam tesis sayısı 761, 927 ve 961, personel sayıları ise 10,967, 12,518, 12,053 ve 12,817 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 64 Turizm Hizmetleri Arzı

Tesisin Türü	2010	2011	2012	2013	Endeks (2010=100)
1. Turistik Konaklama Tesisleri					
1.1. Tesis Sayısı	127	134	145	130	102.4
1.2. Yatak Sayısı	16,947	19,162	19,867	18,766	110.7
1.3. Personel Sayısı	3,738	4,433	4,735	5,369	143.6
2. Diğer Konaklama Tesisleri					
2.1. Tesis Sayısı	15	16	14	15	100.0
2.2. Yatak Sayısı	411	578	530	603	146.7
2.3. Personel Sayısı	47	92	85	92	195.7
3. Turistik Restoranlar					
3.1. Tesis Sayısı	450	580	609	585	130.0
3.2. Personel Sayısı	3,016	3,840	2,888	2,820	93.5
4. Turizm ve Seyahat Acenteleri					
4.1. Acente Sayısı	143	175	170	151	105.6
4.2. Personel Sayısı	346	410	376	453	130.9
5. Kumarhaneler					
5.1. Tesis Sayısı	26	22	23	25	96.2
5.2. Personel Sayısı	3,818	3,743	3,969	4,083	106.9

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

2013 yılında, 2010 yılına göre konaklama tesisi grubunda yer alan tesis sayısında %2.4 yatak sayısında %10.7, personel sayısında da %43.6 oranında artış görülmektedir. Aynı yılda turistik restoranlarda tesis sayısında %30.0 oranında artış, personel sayısında ise %6.5 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Turizm ve seyahat acenteleri grubunda acente sayısında %5.6, personel sayısında %30.9 oranında artış görülmektedir. Aynı dönemde kumarhanelerde ise, tesis sayısında %3.8 oranında düşüş gerçekleşirken, personel sayısında %6.9 oranında artış gerçekleşmiştir(tablo 64).

2010-2013 dönemi, konaklama tesislerinin sınıflarına göre dağılımı tablo 65'de verilmektedir. 2013 yılı verilerine göre KKTC'de mevcut 19,369 yatağın %96.9'u Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki konaklama tesislerinden oluşmaktadır. Diğer Konaklama Tesisleri yatak kapasitesinin toplam konaklama tesisleri yatak kapasitesine oranı ise %3.1'dir. Tesis sayıları esas alınarak yapılan değerlendirmede, 2013 yılında beş yıldızlı konaklama tesislerinin, Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki konaklama tesislerine oranı %11.54, dört yıldızlı tesislerin %3.08, üç yıldızlı tesislerin %7.69, iki yıldızlı tesislerin %10.77, bir yıldızlı tesislerin %12.31 ve turistik bangalovların ise %20.00 olduğu görülmektedir. 2013 yılı yatak kapasitesi dikkate alınarak yapılan değerlendirmede ise, beş yıldızlı konaklama tesisleri yatak kapasitesinin, diğer konaklama tesisleri dışındaki konaklama tesisleri yatak kapasitesine oranı %51.05, dört yıldızlı tesislerin %7.17, üç yıldızlı tesislerin %10.09, iki yıldızlı tesislerin %5.29, bir yıldızlı tesislerin %3.39 ve turistik bangalovların ise %7.79 olduğu görülmektedir.

Tablo - 65 Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Tesisin Türü	2010		2011		2012		2013	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel	19	581	19	583	22	718	16	636
2 Yıldızlı Otel	20	1,435	22	1,588	22	992	14	992
3 Yıldızlı Otel	15	1,959	15	2,211	15	2,211	10	1,893
4 Yıldızlı Otel	6	1,644	6	1,704	6	1,704	4	1,346
5 Yıldızlı Otel	13	7,712	14	9,302	15	9,580	15	9,580
Özel Belgeli Otel	1	34	1	34	1	34	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	6	1,045	6	1,045	6	1,045	5	928
Butik Otel	2	138	2	214	3	418	4	450
Turistik Bangalow	32	1,885	32	1,881	32	1,891	26	1,461
Apart Otel	6	396	7	456	7	456	1	60
Yöresel Ev	1	34	1	34	1	34	3	96
Turistik Pansiyon	6	84	9	110	15	188	16	196
Sınıfı Belirlenmeyen /Kapalı	0	0	0	0	0	0	15	1,094
Toplam	127	16,947	134	19,162	145	19,271	130	18,766
Diğer Konaklama Tesisleri	15	411	16	578	14	530	15	603
GENEL TOPLAM	142	17,358	150	19,740	159	19,801	145	19,369

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

2010 yılında konaklama tesislerinin bölgelere göre dağılımı tablo 66'de verilmektedir. Diğer Konaklama Tesisleri dışındakilerin yatak kapasitesinin büyük oranda Girne Bölgesi'nde toplandığı görülmektedir. Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki yatak kapasitesinin %67.7'nin Girne Bölgesi'nde, %19.6'nın İskele Bölgesi'nde, %8.1'nin Gazimağusa Bölgesi'nde, %3.4'ünün Lefkoşa Bölgesi'nde ve %1.2'nin Güzelyurt Bölgesi'nde yer aldığı görülmektedir. Tesis sayısı ele alındığında ise bu tesislerin %68.5'inin Girne Bölgesi'nde, %19.2'inin İskele Bölgesi'nde, %6.9'un Gazimağusa Bölgesi'nde, %2.3'nün Lefkoşa Bölgesi'nde ve %3.1'inin Güzelyurt Bölgesi'nde yer aldığı görülmektedir.

Tablo - 66 Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı

2013

Tesisin Türü	Lefkoşa Böl.		Gazimağusa Böl.		Girne Böl.		Güzelyurt Böl.		İskele Böl.		Toplam	
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak
	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1 Yıldızlı Otel	-	-	-	-	13	520	1	38	2	78	16	636
2 Yıldızlı Otel	-	-	2	161	7	473	-	-	5	358	14	992
3 Yıldızlı Otel	-	-	-	-	10	1,893	-	-	-	-	10	1,893
4 Yıldızlı Otel	-	-	-	-	4	1,346	-	-	-	-	4	1,346
5 Yıldızlı Otel	2	522	1	850	10	5,492	-	-	2	2,716	15	9,580
Özel Belgeli Otel	-	-	-	-	1	34	-	-	-	-	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	-	-	-	-	4	730	-	-	1	198	5	928
Butik Otel	-	-	1	204	3	246	-	-	-	-	4	450
Turistik Bangalow	-	-	2	184	22	1,139	-	-	2	138	26	1,461
Apart Otel	-	-	-	-	1	60	-	-	-	-	1	60
Yöresel Ev	-	-	-	-	-	-	1	42	2	54	3	96
Turistik Pansiyon	-	-	2	20	2	32	1	10	11	134	16	196
Sınıflandırılmayanlar	1	120	-	-	1	48	-	-	-	-	2	168
Kapalı Tesisler	-	-	1	102	11	686	1	138	-	-	13	926
Toplam	3	642	9	1,521	89	12,699	4	228	25	3,676	130	18,766
Diğer Konaklama Tesisleri	1	41	1	55	4	210	-	-	9	297	15	603
GENEL TOPLAM	4	683	10	1,576	93	12,909	4	228	34	3,973	145	19,369

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

5.1.5. Turizm Gelirleri

2013 yılında toplam döviz gelirleri 1,260.8 milyon \$, ihracat gelirleri 120.7 milyon \$ ve net turizm gelirleri 613.4 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Net turizm gelirlerinin toplam döviz gelirleri içindeki payı %48.7, ihracat gelirlerine oranı ise %508.2 olarak gerçekleşmiştir (tablo 67).

2013 yılı net turizm gelirleri 2011 yılına göre %33.5 ve 2012 yılına göre de %7.3 artış göstermiştir. 2013 yılı toplam döviz gelirlerinde ise, 2011 yılına göre %17.4 ve 2012 yılına göre ise %2.3 oranında düşüş gerçekleşmiştir. 2013 yılı ihracat gelirlerinde ise 2011 yılına göre %21.1 ve 2012 yılına göre %1.4 düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo - 67 Turizm Gelirleri ve Döviz Gelirlerindeki Payı
(Milyon \$)

	2010	2011	2012	2013
1. Net Turizm Gelirleri	405.8	459.4	571.9	613.4
2. Toplam Döviz Gelirleri ¹	1,328.4	1,526.8	1,290.4	1,260.8
3. İhracat Gelirleri	96.4	152.9	122.4	120.7
4. Net Turizm Gelirlerinin Toplam Döviz Gelirlerine Göre Yüzdesi	30.5	30.1	44.3	48.7
5. Net Turizm Gelirlerinin Toplam İhracat Gelirlerine Göre Yüzdesi	421.0	300.5	467.2	508.2

¹ İhracat ve Görünmeyen İşlemler Dengesi

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

5.2. Sorunlar

Turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen faktörlerin ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılmasına rağmen, sektörün çözüm bekleyen birçok önemli sorununun halen mevcut olduğu, ayrıca sektörün ülke ekonomisindeki yerinin henüz istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.

Doğal çevre ve tarihi dokunun yeterince korunmaması, turistik tesis ve yan tesisler ile eklentilerinin doğal çevreye ve özgün mimariye uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmemesi, özel koruma alanları, kıyısal alanlar gibi konularda da etkin politikaların henüz istenilen düzeyde geliştirilmemesi ve paydaşlar arasındaki koordinasyonun sağlanmamasından doğan sorunlar mevcuttur.

Coğrafi konum itibarıyla, yakın çevremizde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ülke turizmini olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizm sektörünün ülke genelinde yönlendirilmesinde esas alınacak olan plan çalışmalarına yasal boyut kazandırılmaması, sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorun olarak varlığını korumaktadır. Ülkemizdeki plansız ve kontrolsüz yapılaşma turizmin kaynağı olan çevrenin bozulmasına, buna bağlı olarak da turizm talebinin azalmasına neden olmaktadır.

Ülkemizdeki altyapı ile fiziksel büyümenin paralel gelişmemesinden kaynaklanan sorunlar da turizm sektörünü olumsuz etkilemektedir. Turizm yatırımlarının belli bölgelerde aşırı yoğunlaşması sorunları daha da artırmaktadır.

Turizm yatırımlarının kontrolsüz ve denetimsiz gerçekleştirilmesi çarpık yapılaşma yanında, hayati tehlike arz edecek sağlıksız tesislerin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu durum ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizin diğer ülkelerde etkin tanıtımının yeterince yapılamaması ve iyi bir imajın yaratılamaması, sektörde istenilen gelişmelerin sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca rekabet üstünlüklerimizin ortaya konulmasındaki güçlükler nedeni ile pazarlamanın düşük fiyatlarla yapılmasının çekim unsuru haline gelmesi, turizm gelirlerinin istenilen düzeyde olmasını engellemektedir.

Ülke genelindeki yatak kapasitesi artış hızının, turist sayısı ve ortalama kalış süresindeki artış hızının üzerinde gerçekleşmesinden dolayı, genel doluluk oranının düşmesine neden olmaktadır.

Tesislerde servis standardının ve kalitesinin düşüklüğü ile yüksek turizm sezonunda kalifiye personel azlığı sektörün gelişmesini engelleyici bir nitelik arz etmektedir.

Direk olmayan uçuşlarda geçmiş yıllara göre bir aşama kaydedilmesine rağmen, yabancı ülkelerden direk ulaşımın sağlanamamış olması ve hava ulaşımındaki organizasyon ve koordinasyon eksikliğinin yarattığı sorunlar sektörü olumsuz yönde etkilemektedir.

Yerel Havayolu şirketimiz olan Kıbrıs Türk Hava Yolları'nın ekonomik durumdan dolayı 2010 yılında kapatılması ülke turizmini ve ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizm yatırımları için yapılan arazi tahsislerinde, mülkiyet durumu ve imar mevzuatının dikkate alınmadığı durumlarda sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca, sektörde deneyimi olmayan kişi veya şirketlere arazi tahsis edilmesiyle, kıt olan doğal kaynaklarımızın tüketilmesi yanında turizmde hedeflenen düzeye ulaşılamamasına neden olmaktadır.

Pazarın çeşitlendirilmemesi, turizm ürününe, özel turizm pazarlarına hitap edebilecek nitelikler kazandırılmasını sağlayabilecek ekonomik, sosyal ve kültürel aktivite ve organizasyonlar ile sektörün desteklenmesi için gereken çalışmaların yeterince yapılmaması sektörün gelişmesini olumsuz etkilemiştir.

Dünya'da turizmdeki yenilik ve çeşitlilik yönündeki değişimlere rağmen, ülkemizde on iki aya yayılan inanç, kültür, agro, eko gibi alternatif turizm modellerinin yeterince dikkate alınmaması, uygulanmakta olan sezonluk kitle turizmi, sektörün istenilen düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır.

Yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin ülkemizi tercih etmesini ve yıl boyu talep yaratılmasını sağlayacak çalışmaların yeterince yapılamaması sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kırsal bölgelerde yerel halka dayalı küçük ölçekli turizm yatırımlarının yeterli düzeyde oluşturulmaması, mevcut teşvik sisteminden de yeterli düzeyde yararlandırılmamaları bu bölgelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamamasına neden olmaktadır.

Mevcut teşvik sisteminin büyük ölçekli turistik tesis yatırımlarını gözetmesi, alternatif turizm çeşitlerinin uygulanmasına yönelik eğilimin sınırlanmasına, doğal kaynaklarımızın tüketilmesine, fiziki, sosyal ve çevresel bozulmalara neden olmaktadır.

Turizm kuruluşlarının devam eden finansman sorunu nedeniyle tesislerde yenileme yatırımı ile ek yatırımların rekabet koşullarının gerektirdiği ölçüde gerçekleştirilememesi, tesislerde standardın düşmesine neden olmaktadır.

Belirli bölgelerde yoğunlaşan tatil amaçlı ikinci konutlar, bölgenin altyapı sorunlarını artırmakla birlikte turistlerin ikinci konutlara yönelmesini sağlayarak, turistik tesislere olan talebin azalmasına neden olmaktadır.

Turizm faaliyetleri içinde yer alan yat turizminin bölgesel ölçüğe uygun olarak planlama yapılmadan uygulanmaya çalışılması, mevcut dokuyu olumsuz yönde etkilemektedir.

Avrupa Birliği turizm politikalarına uyum çalışmalarının ülkemizde yeterince yer almaması, sektördeki gelişmelerin takip edilmemesine neden olmaktadır.

6. Ulaştırma - Haberleşme

6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ulaştırma-Haberleşme sektörü ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel altyapılarından birini oluşturmakta olup ve aynı zamanda diğer sektörlerin karşılıklı uyum içinde, etkin olarak faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Özellikle başta turizm sektörü olmak üzere ticaret, sanayi ve tarım sektörlerine dışsal ekonomi sağlayarak onları harekete geçirmekte, devamlı bir ekonomik gelişmeye katkıda bulunmakta ve öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesini desteklemektedir.

Sektör, karayolu ulaştırması, havayolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetleri, radyo-televizyon hizmetleri olmak üzere altı alt sektöre ayrılmaktadır.

6.2. Ulaştırma

6.2.1. Karayolu Ulaştırması

KKTC yurtiçi ulaşımının tamamen karayolu taşımacılığına dayanıyor olması, karayolu alt sektörünün ekonomi içindeki önemini ve ekonomimize etkilerini artırmaktadır. Ülkemizde toplam karayolu uzunluğunun yaklaşık 1500 km.'si asfalt kaplamalı ve 500 km'si stabilize yol olmak üzere 2500 km'dir. Bir kısım köy yolları stabilize olmakla beraber her köyün şehirler ve kasabalarla bağlantısını sağlayan en az bir asfalt yolu mevcuttur.

Sınırlarımız içinde kalan yol ağının km²'ye düşen miktarı yaklaşık 750 m olup, bu rakam dünya standartlarına göre oldukça iyi bir karayolu ağına sahip olduğumuzu göstermektedir.

KKTC'nde kentlerarası yolların bakım, tamir ve yenileme çalışmaları Karayolları Dairesi tarafından gerçekleştirilirken kentlerde bu hizmet belediyeler tarafından yürütülmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Karayolları Master Planı kapsamında mevcut 2500 km uzunluktaki yol ağımız 2012 yılında revize edilmiş olan KKTC 2012-2020 Karayolu

Master Planı ile 1641 km'si plana girmiş ve projelendirilmiştir. 1641 km uzunluktaki yolların 470 km'si anayolu ağı ve geriye kalan 1171 km'si 3. Sınıf yollar olarak belirlenmiştir.

Güzelyurt anayolu III.Etap (Lefkoşa- Güzelyurt-kalkıanlı) projesi yol yapım çalışmaları ve yine II.Etap Yeni Erenköy – Dipkarpaz yol yapım çalışmaları ve kontrolleri 2013 yılında devam eden projelerdir.

KKTC Karayolları Dairesi'nin yürüttüğü ikinci grup projeler aşağıdaki gibidir.

1. I. Grup Master Plan kapsamında III. Sınıf yollar
2. II. Grup TC Kaynaklı Projeler
3. Bütçe Dahilindeki Projeler

İçişleri Bakanlığı'nın 2006 yılında başlattığı ölümlü trafik kazalarını azaltmak amacıyla hız kamerası uygulaması kapsamında, 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında bölgelerdeki tehlikeli noktalara 43 adet kamera kurulmuş ve toplam kamera sayısı 98 adet olmuştur. Sabit görüntülü kameraların yanında 1 adet de point to point hız kamerası sistemi kurulmuştur.

6.2.2. Havayolu Ulaştırması

Ülkemiz ekonomisinde özel bir yeri bulunan havayolu ulaştırması, havayolu işletmeciliğini, hava alanları işletmeciliğini, hava trafik kontrol hizmetlerini, yer ve ikram hizmetlerini, eğitim, bakım ve diğer havacılık faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin uluslararası zorunluluklara göre koordinasyonu ve denetimini kapsamaktadır.

Çok hızlı gelişen ve yenilenen bir sektör olan sivil havacılıkta yarışabilmemiz için teknik teçhizat, personel eğitimi, lisan (İngilizce), ICAO (International Civil Aviation Organisation)'ın çıkardığı kurallar ve yerel yasalar gibi konularda kalite ve sürekliliğin devamı gerekmektedir.

Ercan Havaalanı'nın işletme haklarının devredilmesine ilişkin 24.05.2012'de başlayan süreç 10 Aralık 2012'de tamamlanmış olup Ercan Havalimanı'nın işletme hakkı 25 yıllığına Taşıyapı Taahhüd Sanayi ve Ticaret A.ş'ne devredilmiştir.

KKTC Ercan Havalimanında, her türlü hava koşulunda uçakların inişine imkan sağlayacak ILS (Instrument Landing System) sistemi Ağustos 2012'de devreye girmiştir.

Havayolu yük ve yolcu taşımacılığında tarifeli hizmet veren hava yolu şirketleri THY, Atlas Jet ve Pegasus olarak sıralanabilir. Bunun yanında charter sefer yapan havayolu şirketleri de mevcuttur. KTHY'nın uçuşları ise TC Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü 21 Haziran 2010 tarihli yazısıyla durdurulmuştur.

Havayolu taşımacılığının toplam yurt dışı taşımacılık içindeki payına bakıldığında 2010 yılında %91.3 olan yolcu taşıma payının 2013'de %95.4'e yükselmiş olduğu ve %0.2 olan yük taşıma oranının ise %0.1 olarak gerçekleştiği görülmektedir. (tablo 68)

Havayolu ile yük taşımacılığında bakıldığı zaman 2010'de taşınan yük miktarının 4,088 ton iken, 2013'de 2,778 tona düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde yolcu taşımacılığına bakıldığı zaman 2010'da 2,151,226 olan yolcu sayısı 2013'de 2,954,728'e yükselmiştir. Bu arada hava sahamızdan geçen uçak sayısının 2013'de 148,537 iken, 2013 yılında 149,602 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir (tablo 69).

Tablo - 68 Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı
(2010-2013)

	A: Yolcu	B: Yük		(Kişi-Ton)	
		2010	2011	2012	2013
1. Toplam Taşıma	A....	2,356,763	2,606,537	2,922,020	3,098,238
	B....	2,047,100	2,063,322	2,009,945	2,089,464
1.1. Hava Yolu	A....	2,151,226	2,443,211	2,777,148	2,954,728
	B....	4,088	3,696	3,018	2,778
1.2. Deniz Yolu	A....	205,537	163,326	144,872	143,510
	B....	2,043,012	2,059,626	2,006,927	2,086,686
2. Oransal Dağılım Toplam (%)	A....	100.0	100.0	100.0	100.0
	B....	100.0	100.0	100.0	100.0
2.1. Hava Yolu	A....	91.3	93.7	95.0	95.4
	B....	0.2	0.2	0.2	0.1
2.2. Deniz Yolu	A....	8.7	6.3	5.0	4.6
	B....	99.8	99.8	99.8	99.9

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi ve Limanlar Dairesi Müdürlükleri

Tablo - 69 Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları
(2010-2013)

	2010	2011	2012	2013
1. Sefer Sayısı	17,631	19,591	22,031	21,856
2. Yolcu Sayısı	2,151,226	2,443,211	2,777,148	2,954,728
3. Kargo (Ton)	4,088	3,696	3,018	2,978
4. Hava Sahamızdan				
Geçen Uçak Sayısı	148,537	152,925	129,759	149,602

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi Müdürlüğü

6.2.3. Denizyolu Ulaştırması

Denizyolu ulaştırması hizmet ve ürünlerin üretim merkezlerinden tüketim merkezlerine, limanlararası yapılan taşıma ve dağıtım hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu hizmetler Limancılık, gemi, yük ve yolcu taşımacılığı, tersanecilik, yük ve gemi acenteliği ve brokerliğinden oluşmaktadır. Ülkemizde denizyolu ulaştırması ile ilgili faaliyetler halen:

- 1) Limanlar Dairesi Müdürlüğü
- 2) Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü
- 3) K.T. Denizcilik Ltd. Şti.
- 4) K.T. Liman İşçileri Şti.
- 5) Gemi ve yük acenteleri eliyle yürütölmektedir.

Ülkemizin belli başlı limanları şunlardır:

- Gazimağusa Liman
- Girne Turizm Liman
- Gemikonağı Liman

KKTC yük taşımacılığında Gazimağusa Limanı, yolcu taşımacılığında da Girne Limanı en önemli limanlardır.

Bunlar dışında denetim ve teknik hizmetler yönünden Gazimağusa Limanına bağlı,

- Kalecik Akaryakıt Dolum Tesisleri
- Kalecik Alçı ve Çimento İskelesi

Girne Limanına bağlı,

- Tekneçik Elektrik Santarlı Akaryakıt Dolum Tesisi
- Girne Yat Limanı

mevcuttur.

Karpaz Yarımadasının Yeni Erenköy bölgesinde, 137,000 m2 alan üzerine kurulan Karpaz Gate Marina, Haziran 2011’de hizmete açılmıştır.

Bunların yanında Limanlar Dairesi’ne bağlı 14 adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Denetim ve teknik hizmetler yönünden Limanlar Dairesi’ne bağlı bulunan İskele Yat Limanı ve diğer tesisler, işletmecilik yönünden kamu ve özel sektör işletmeleri tarafından işletilmektedirler.

2013 yılında KKTC’ne denizyolu ile 2,086,686 ton yük ve 143,510 adet yolcu taşınmıştır (tablo 70).

KKTC gemi siciline 2013 yılı sonu itibarıyla, 33 adet gemi kayıtlı bulunmaktadır.

2013 yılı itibarı ile Gazimağusa Limanı’na gelen yükün %31.9’u ve giden yükün %66.8’si KKTC bandıralı gemilerle, gelen yükün %12.1’i ve giden yükün %8.8’i TC bandıralı gemilerle, gelen yükün %56’si ve giden yükün %24.3’ü Üçüncü Ülke bandıralı gemilerle taşınmıştır (tablo 71).

Tablo - 70 Denizyolu Yük ve Yolcu Taşıması

(2010-2013)

	(Ton, ADET)											
	2010		2011		2012		2013					
	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu
1. Gazimağusa Limanı	989,061	33,439	915,831	27,339	884,551	29,284	998,631	39,976	-	-	-	-
2. Kalecik Akaryakıt Tesisleri	373,797	-	381,261	-	374,270	-	384,508	-	-	-	-	-
3. Kalecik Alçı-Çimento Tesisleri	278,072	-	297,307	-	331,853	-	337,331	11	-	-	-	-
4. Gıme Turizm Limanı	241,604	172,098	277,391	135,987	240,720	115,588	228,211	103,523	-	-	-	-
5. Tekneçik Santralı	160,478	-	187,836	-	175,533	-	138,005	-	-	-	-	-
6. Gıme Yat Limanı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Gem-Yat Delta Marina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. Gemikonağı Limanı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Karpaz Yat Limanı *	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	2,043,012	205,537	2,059,626	163,326	2,006,927	144,872	2,086,686	143,510				

* Haziran 2011 yılında hizmete girmiştir.

Kaynak: Limanlar Dairesi Müdürlüğü

Tablo - 71 Güzümlü Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşınan Gemilerin Milliyetleri
(2010-2013)
(Ton)

Milliyeti	2010		2011		2012		2013	
	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1. KKTC	392,663	112,449	284,708	112,904	232,939	97,459	269,794	101,500
2. TC	73,200	3,942	139,305	14,347	84,010	9,110	102,667	13,481
3. Yabancı	373,028	33,779	323,414	41,153	404,535	56,498	474,198	36,991
Toplam	838,891	150,170	747,427	168,404	721,484	163,067	846,659	151,972

Kaynak : Limanlar Dairesi Müdürlüğü

6.3. Haberleşme

Haberleşme sektörü telekomünikasyon, yayıncılık, bilişim ve posta hizmetlerini kapsamaktadır.

6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimi, telekomünikasyon sektörünü bireysel haberleşmenin sağlanmasının ötesinde, bilgi toplumunun temel altyapısını oluşturan bir sektör durumuna getirmiştir.

KKTC'deki Telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, her yıl yapılan yeni yatırımlar ile devam etmektedir. Bugün KKTC sınırları içerisinde kullanılan Telekomünikasyon sistemleri tamamıyla en son teknoloji ürünü sistemlerdir. 2013 sonu itibarı ile Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt bölgelerinde toplam 139,678 adet abone kapasitesi mevcuttur (tablo 72).

GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri, Vodafone Mobile Operations Ltd.(KKTC Telsim) ve Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd. (KKTCELL) tarafından verilmektedir.

2013 Aralık ayı itibarıyla KKTCELL'in 419,960 ve KKTC Telsim'in ise 176,522 abonesi mevcuttur.

Aralık 2013 sonu itibarıyla ADSL abone sayımız 22,300, çalışan telefon sayımız 99,709 olmuştur.

Tablo - 72 Bölge Santralleri ve Hat Kapasiteleri
(2010-2013)

Bölgeler	2010	2011	2012	2013
1. Lefkoşa	19,966	19,966	19,966	19,966
2. Gazimağusa	20,240	20,240	20,240	20,240
3. Gime	10,000	10,000	10,000	10,000
4. Güzelyurt	6,144	6,144	6,144	6,144
5. Kırsal Bölgeler	70,810	75,011	75,318	83,328
Toplam	127,160	131,361	131,668	139,678

Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

6.3.2. Posta Hizmetleri

KKTC posta hizmetleri düzenli bir şekilde gelişmekte ve çağdaş bir anlayışla sürdürülmektedir. Yurtiçi ve yurtdışı posta gönderilerinin kara, hava ve deniz yolu ile sevki yapılmakta ve gelen postaların dağıtımı süratle gerçekleştirilmektedir. Acele posta servisi başarı ile sürdürülmekte, bu hizmetlere ek olarak, yurtiçi ve TC ile karşılıklı olarak posta havalesi kabul ve ödemesi yapılmaktadır. Bunun yanında uluslararası posta havaleleri tek taraflı olarak TC kanalıyla alınmakta ve alıcıya ödenmektedir. Posta hizmetleri alanında uygulanan etkin görevlerin bir sonucu olarak ülkemizin posta ile haberleşmesi dünyanın heryeri ile başarılı bir şekilde yapılabilmektedir.

2013 yılı itibarıyla KKTC'nde 37 adet posta şubesi ve şubelere bağlı 140 adet posta acentesi ve 24 pul bayisi mevcuttur.

6.3.3. Radyo ve Televizyon

Bayrak Radyo ve Televizyon Kurumu (BRTK) tarafından yürütölmekte olan radyo ve televizyon hizmetlerinin geliştirilmesi çağdaş bir anlayışla sürdürölmektedir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde bülten ve bilgi akışı, ölkeler arasında sınırsız bir şekilde oluşmaya başlamıştır. BRTK, çağımızın yayıncılık gereklerini yerine getirebilmek için atılımlarını devam ettirmektedir.

BRTK'nun kendi TV ve Radyo yayınlarına ek olarak vermekte olduğu TRT1 ve TRT2 yayınları yanında TC Orijinli özel TV ve Radyo yayınlarında düzenleyen yeni yasanın gündeme gelmesi ve kısmen de yürürlüğe girmesi ile KKTC'de de özel yayıncılık alanda etkinlik gösteren kuruluşların verici ve yansıtıcı donanımı için gerekli enerji, bina, anten kulesi vb. altyapı gereksinimleri ile ölçü-bakımları da BRT Kurumu tarafından karşılanmaktadır. 2013 yıl sonu itibarıyla ölkemizde yayın yapan toplam 22 TV ve 43 Radyo kanalı bulunmaktadır (tablo 74 ve 75).

Tablo - 73 Radyo ve Televizyon Şebekesi Gelişim Tablosu

Bölgeler	2010	2011	2012	2013
1. Radyo Yayınları				
1.1. Orta Dalga Radyo Vericileri				
1.1.1. Verici Sayısı	3	3	3	3
1.1.2. Toplam Güç (kW)	110	110	110	110
1.2. Kısa Dalga Radyo Vericileri				
1.2.1. Verici Sayısı	1	1	1	-
1.2.2. Toplam Güç (kW)	25	25	25	-
1.3. FM Radyo Vericileri				
1.3.1. Verici Sayısı	12	12	12	14
1.3.2. Toplam Güç (kW)	152.3	152.3	152.3	103
1.4. Toplam Yayın Saati				
1.4.1. Radyo I	8,760	8,760	8,760	8,760
1.4.2. BRT International (Radyo II)	8,760	8,760	8,760	8,760
1.4.3. Bayrak FM (Radyo III)	8,760	8,760	8,760	8,760
1.4.4. Radyo Klasik	8,760	8,760	8,760	8,760
1.4.5. Bayrak Haber	-	-	-	-
1.4.6. Bayrak Türk Müziği	5,840	5,840	5,840	8,760
2. TV Yayınları				
2.1. TV Ana Verici Sayısı	9	9	9	13
2.2. Toplam Güç (kW ERP)	1,320	1,320	1,320	725
2.3. TV Kanal Aktarıcı Sayısı	36	36	36	36
2.4. TV Aktarıcı Toplam Gücü (kW ERP)	936	936	936	936
2.5. Toplam Yayın Saati				
2.5.1. BRT TV 1	6,762	6,762	6,762	8,760
2.5.2. BRT TV 2	5,840	5,840	5,840	8,448
2.5.3. Eğitim TV	312	312	312	312
3. Uydu Yayınları				
3.1. Uydu Verici Sayısı	1	1	1	1
3.2. Toplam Güç (kW ERP)	1,000	1,000	1,000	1,000
3.3. Toplam Yayın Saati				
3.3.1. BRT TV1	6,752	6,752	6,752	8,760
3.3.2. BRT Radyo 1	8,760	8,760	8,760	8,760
3.3.3. Bayrak International	8,760	8,760	8,760	8,760
3.3.4. Bayrak FM	-	-	-	8,760
3.3.5. Bayrak Klasik	-	-	-	8,760
3.3.6. BRT TV 2	-	-	-	8,760

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo - 74 TV Kanal Sayısı

		2010	2011	2012	2013
KAMU	KKTC	2	2	2	2
	TC	2	2	2	3
ÖZEL	KKTC	7	8	8	8
	TC	7	8	8	6
	ÜNİVERSİTE	3	3	3	3
Toplam		21	23	23	22

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo - 75 Radyo Kanal Sayısı

		2010	2011	2012	2013
KAMU	KKTC	5	5	5	6
	TC	-	-	-	1
ÖZEL	KKTC	11	11	11	23
	TC	3	3	3	3
	SİVİL SAVUNMA T.B	2	2	2	3
	GKK	1	1	1	1
	ÜNİVERSİTE	6	6	6	6
Toplam		28	28	28	43

Kaynak: BRT Kurumu

6.3.4. Türk Ajansı - Kıbrıs (TAK)

Türk Ajansı - Kıbrıs (TAK) 21 Aralık 1973 yılında faaliyete başlamış ve 1983 yılında yasal statüye kavuşmuştur.

Bağımsız bir kurum olan TAK, 7 kişilik Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir.

TAK, günlük iç ve dış haberlerden oluşan “Haber Bülteni”, Güney Kıbrıs’ta yayınlanan Rumca ve İngilizce gazetelerden alınan haberlerin tercümelerini içeren “Rum Basın Özetleri Bülteni” ile izlenen olayların fotoğraflarını abonelerine servis etmektedir. Haberler abonelere web sayfası üzerinden, fotoğraflarıyla birlikte anında ulaştırılmaktadır.

TAK, abone olan KKTC basınına, Türkiye basınına KKTC’deki temsilciliklerine, Uluslararası Ajanslara (Reuters, AFP, AP, İRNA), Devlet ve Hükümet kurumlarına hizmet vermektedir.

TAK günlük olarak ortalama 70-100 haber; 70 fotoğraf üretmektedir.

Servis edilen haber ve fotoğrafların basın yayın organlarında kullanılma oranı %95’i aşmaktadır.

TAK, Anadolu Ajansı ile imzaladığı İşbirliği ve Dayanışma Protokolü ile karşılıklı ücretsiz haber alış-verişi yapmaktadır.

Protokol uyarınca Anadolu Ajansı ile yakın işbirliği ve dayanışma içinde olan TAK, diğer Türk Cumhuriyetlerindeki Ajanslarla da işbirliği imkanları yaratmış durumdadır.

Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA)’nın kurucu üyesi olan TAK, halen TKA’nın başkan yardımcılığını yürütmektedir.

TAK’ın Haber servisinden 56 abone, Rum Basın Özetleri bülteninden 43 abone, fotoğraf servisinden ise 42 abone yararlanmaktadır.

Aboneler, TAK'ın hizmetlerine internet ortamında istediği zaman erişerek yayına verilen haberleri görüp alabilmektedir.

TAK'ın mevcut sorunlarından birisi 1983'de çıkarılan yasanın güncelleştirilmesidir. Kadroların genel ihtiyaçlara göre düzenlenmesi ancak yeni bir yasayla mümkün olabilecektir. TAK'ın etkin ve verimli hizmetleri için Yasa'nın geçirilmesi ivedi ihtiyaçtır. Ajansın halen görev yaptığı binanın bugünkü çalışanları ancak sığıdığı, Ajansın her geçen gün gelişip güçlendiği dikkate alındığında, Ajansın hizmetlerine uygun bir binaya kavuşması kaçınılmazdır. Bu amaçla, BRTK'nın kuzeyinde TAK'a yeni bina inşaatı başlatılmıştır. Halen ikinci etap inşaatı yapılıyor.

Buna paralel olarak, Ajansın teknik donanımının da çağdaş gereklere uygun olarak yeniden yapılandırılması zorunlu görülmektedir. Bunlar için de imkanlar ölçüsünde gereken düzenlemelerin yapılması yönüne gidilmektedir.

Ajansın hedefleri arasında, globalleşen dünyaya KKTC'nin haberlerini en hızlı şekilde aktarmak amacıyla İngilizce Haber Bülteni hazırlamak da vardır. İngilizce haberler, yeterli olmasa da web sayfasında yayınlanmaktadır.

6.4. Sorunlar

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması nedeniyle Türkiye dışındaki ülkelerle doğrudan hava bağlantısı yapılamamakta, KKTC siciline kayıtlı gemiler ise genelde TC-KKTC arasında sefer yapabilmekte ve tarifeli gemi seferleri yapılamamaktadır. Bu durum ulaştırma maliyetlerini yükseltmekte ve gelir kaybına neden olmaktadır.

Hızlı ve plansız kentleşme sonucu yollarda artan yük taşımaları ve aşırı yüklemeler zaten yetersiz olan karayolu altyapısının daha da yıpranmasına ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur.

Artan karayolu ulaşım talebi ile birlikte nüfus yoğunluğu yüksek olan bölgelerde trafik önemli sorunlardan bir haline gelmiştir. Karayollarındaki ağır taşıt trafiği de trafik güvenliğinin azalmasında önemli bir etkidir.

2013 yılında 49 kişinin ölümü ve 806 kişinin yaralanması ile sonuçlanan trafik kazaları ülkedeki etkili ve acil çözümler gerektiren en önemli sorunların başında yer almaktadır.

Yine hızla artan yapılaşma nedeniyle bazı bölgelerde telefon ve internet hizmetlerinde altyapı yetersizliğinden dolayı birçok sorunlar yaşanmaktadır.

7. Eğitim

7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kıbrıs Türk Milli Eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olarak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

7.1.1. Örgün Eğitim

Belirli yaş gruplarına, belirli bilgi ve becerileri, belirli bir süre içerisinde vermeyi amaçlayan örgün eğitim, temel, orta ve yüksek öğrenimi kapsar.

7.1.1.1. Okul Öncesi Eğitim

İlköğretim yaşına gelmemiş çocukların eğitimi olarak ele alınan okul öncesi eğitim, Milli Eğitim Yasası gereği 5-6 yaş grubunu kapsamaktadır. Devlet eliyle yürütülen ve çağ nüfusunun tümünü kapsayacak şekilde bir programa bağlı olarak yaygınlaştırılan okul öncesi eğitim bir veya iki yıl sürelidir.

Milli Eğitim Yasası gereği beş veya altı yaş grubunu kapsamaktadır. Eğitimde yeniden yapılanma sonucunda anasınıf eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. Böylece okul öncesi eğitimde, 2013-2014 ders yılında altı yaş grubu için okullaşma oranı %100 olmuştur (tablo 76).

Okul öncesi eğitim, devlet anaokullarında, ilkokullara bağlı anasınıflarda ve özel anaokullarda sürdürülmektedir.

Bu eğitim kademesinde, Devlet Anaokulları'nda 2012-2013 öğretim yılında 2,020 olan öğrenci sayısı 2013-2014 öğretim yılında 1,950'e gerilemiş, öğretmen sayısı 121'den 123'e yükselmiş öğrenci öğretmen oranı 17.6'dan 15.9'a, okullaşma oranı %27.8'den, %26.5'e gerilemiştir.

Tablo - 76 Okul Öncesi Eğitim
(2009-2010 -- 2012-2013)

	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
1. Devlet Anaokulları				
1.1. Okul Sayısı	18	22	23	23
1.2. Öğrenci Sayısı	1,655	2,073	2,020	1,950
1.3. Öğretmen Sayısı	116	121	121	123
Öğrenci/Öğretmen	14.3	17.1	16.7	15.9
Okullaşma Oranı (%)	23.7%	28.9%	27.8%	26.5%
2. Özel Anaokullar				
2.1. Okul Sayısı	64	62	69	70
2.2. Öğrenci Sayısı	1,975	1,996	2,203	2,379
2.3. Öğretmen Sayısı	254	243	257	271
Öğrenci/Öğretmen	7.8	8.2	8.6	8.8
Okullaşma Oranı (%)	28.2%	27.8%	30.3%	32.4%
3. Anasınıflar				
2.1. Şube Sayısı	132	112	123	125
2.2. Öğrenci Sayısı	2,571	2,217	2,277	2,187
2.3. Öğretmen Sayısı	132	112	123	125
Öğrenci/Öğretmen	19.5	19.8	18.5	17.5
Okullaşma Oranı (%)	76.5%	62.2%	63.0%	59.9%

Kaynak: Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı

Toplam 23 olan anaokullarının 7 tanesi Lefkoşa'da, 6 tanesi Güzelyurt'ta, 4 tanesi Girne'de, 3 tanesi Gazimağusa'da ve 3 tanesi de İskele'de bulunmaktadır.

Özel anaokullarda ise 2012 - 2013 öğretim yılında 69 olan okul sayısı 2013 - 2014'te 70'e yükselmiş, öğrenci sayısı 2,203'ten 2,379'a, öğretmen sayısı 257'den 271'e, okullaşma oranı da %30.3'den %32.4'e, öğrenci öğretmen oranı 8.6'dan 8.8'e yükselmiştir.

Program dönemi içerisinde ise ilkokullara bağlı anasınıflarda 2012 - 2013 öğretim yılında 123 olan Şube sayısı, 2013 – 2014 öğretim yılında 125'e, öğretmen sayısı 123'den 125'e yükselmiş, öğrenci sayısı 2,277'den 2,187'ye okullaşma oranı %63.0'dan 59.9'a gerilerken, öğrenci-öğretmen oranı ise 17.5 olmuştur.

7.1.1.2. İlköğretim

KKTC'nde 17/86 sayılı Milli Eğitim Yasası'na göre 7-11 yaş grubunu kapsayan ilköğretim zorunlu olup, o yılın 31 Aralık gününden önce altı yaşını dolduran çocukların onbir yaşını tamamlayıncaya kadar süren eğitim ve öğrenimlerini kapsar. Bu eğitim süresi 5 yıldır.

Söz konusu eğitim kademesinde, Devlet İlkokulları ile özel ilkokullarda, 2013 – 2014 öğretim yılında toplam okul sayısında bir önceki yılki rakamda (93) kalmıştır. 2012 - 2013 eğitim yılında öğrenci sayısı 17,983 olan öğrenci sayısı 2013 – 2014 eğitim yılında 18,569'e, öğretmen sayısı ise 1,624'den 1,658'ye yükselmiş, öğrenci öğretmen oranı ise 11.2 olmuştur. 2013 – 2014 öğretim yılında, ilkokullarda okullaşma oranı %100 olarak korunmuştur (tablo 77).

Tablo - 77 Özel ve Devlet İlkokullar
(2010-2011 -- 2013-2014)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2010-2011	94	18,053	1,567	11.5	100.0
2011-2012	93	17,912	1,572	11.4	100.0
2012-2013	93	17,983	1,624	11.1	100.0
2013-2014	93	18,569	1,658	11.2	100.0

Kaynak: Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı

7.1.1.3. Ortaöğretim

Ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az yedi yıl süreli eğitimin tümünü kapsar. İlköğretimi tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgili ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir.

7.1.1.3.1. Ortaokullar

Ortaokul öğrenimi, Milli Eğitim Yasası uyarınca, kız ve erkek ayırımı yapılmaksızın her yurttaş için bir hak ve ödev olup zorunludur. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler. Süreleri ise üç yıldır. 12-14 yaş grubunu kapsayan bu eğitim kademesinde belirlenen genel amaç ve ilkeler doğrultusunda öğrenciler, bir üst öğretim kurumu olan Genel Lise veya Meslek Liseleri'ne hazırlanırlar.

2013 – 2014 öğretim yılında KKTC'de Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı 1 Güzel Sanatlar Ortaokulu, 4 Kolej, 14 bağımsız ortaokul, 16 tane de liselere bağlı ortaokul olmak üzere toplam 35 ortaokul eğitimlerini sürdürmüştür. Bu eğitim kademesinde üniversiteler bünyesinde 4 tane özel kolej ile 4 tane de bağımsız özel ortaokul bulunmaktadır.

Söz konusu eğitim kademesinde, 2012 – 2013 öğretim yılında 35 olan okul sayısı, 2013 – 2014 öğretim yılında değişmemiş, 10,495 olan öğrenci sayısı 10,338'e düşmüş, 1,092 olan öğretmen sayısı 1,162'ye yükselmiş, öğrenci öğretmen oranı ise 8.9 olmuştur. Bir önceki dönemde %100 olan okullaşma oranı değişmemiştir (tablo 78).

Tablo - 78 Özel ve Devlet Ortaokulları
(2010-2011 -- 2013-2014)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2010-2011	36	10,487	1,108	9.5	100.0
2011-2012	35	10,596	1,112	9.5	100.0
2012-2013	35	10,495	1,092	9.6	100.0
2013-2014	35	10,338	1,162	8.9	100.0

Kaynak: Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı

7.1.1.3.2. Liseler

Liseler, ortaokul üstü dört yıllık çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler ile meslek liselerinden oluşurlar.

15-18 yaş grubunu kapsayan bu eğitim kademesinde amaç, Milli Eğitim Yasası'nda yer alan "Genel Amaç ve Temel İlkeler" doğrultusunda, öğrencileri toplum ekonomisinin gereklerini de gözeterek çeşitli programlar çerçevesinde ilgi ve yeteneklerine göre geliştirerek yüksek öğretime veya hem mesleğe hem yüksek öğretime veya toplumsal yaşama ve iş olanaklarına hazırlamaktır.

7.1.1.3.2.1. Genel Liseler

Dört yıllık öğretim kurumları haline getirilen genel liselerde bir yıllık hazırlık sınıfları konmuştur.

Genel Liselerde, 2013 – 2014 öğretim yılında okul sayısı bir önceki öğretim yılına göre değişmeyip 26 olarak kalmıştır. Bu eğitim kademesinde, 2012 – 2013 öğretim yılında 8,158 olan öğrenci sayısı, 2013 – 2014 öğretim yılında 8,105'e, okullaşma oranı %65.3'ten %63.0'e, öğretmen sayısı 981'den, 884'e gerilemiş, öğrenci öğretmen oranı ise 8.3'den 9.2'ye yükselmiştir (tablo 79).

Tablo - 79 Özel ve Devlet Genel Liseleri
(2010-2011 -- 2013-2014)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2010-2011	27	7,786	973	8.0	63.1%
2011-2012	26	7,858	963	8.2	64.0%
2012-2013	26	8,158	981	8.3	65.3%
2013-2014	26	8,105	884	9.2	63.0%

Kaynak: Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı

7.1.1.3.2.2. Mesleki Teknik Öğretim

KKTC'de Mesleki ve Teknik Öğretim etkinlikleri büyük ölçüde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Mesleki Teknik, Örgün Eğitim yanında Yaygın ve Çıraklık Eğitimi olarak da işlevlerini sürdürmektedir. 15-18 yaş grubunu kapsayan ve ortaokul üstü üç yıllık programları uygulayan bu eğitim kademesinde, 2013 - 2014 öğretim yılında 3 Endüstri Meslek Lisesi, 3 Ticaret Lisesi, 8 Meslek Lisesi, 1 tane de İlahiyat Koleji faaliyetlerini sürdürmüştür.

Tablo - 80 Mesleki Teknik Liseler
(2010-2011 -- 2013-2014)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı ¹	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2010-2011	11	3,080	524	5.9	24.9%
2011-2012	11	2,877	518	5.6	23.4%
2012-2013	12	3,089	591	5.2	24.7%
2013-2014	12	3,396	593	5.7	26.4%

¹ Bazı öğretmenlerden yaygın eğitimde de yararlanılıyor.

Kaynak: Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı

Mesleki Teknik Öğretimde, okul sayısı bir önceki yıla göre değişmemiş ve 2013-2014 öğretim yılında 12 olarak kalmışmıştır, öğretmen sayısı 591'den, 593'e yükselirken, öğrenci sayısı 3,089'dan 3,396'ya, öğrenci öğretmen oranı 5.2'den 5.7'ye, okullaşma oranı %24.7'den %26,4'e yükselmiştir (tablo 80).

7.1.1.4. Yüksek Öğretim

Milli Eğitim Yasası'na göre yüksek öğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsar.

Liselerden herhangi birini başarı ile tamamlayan öğrenciler, yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla bu kurumdan yararlanma hakkına sahiptirler.

Yüksek öğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yüksek öğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenir.

Yüksek öğretim paralıdır; ancak maddi olanakları elverişli olmayan başarılı öğrenciler ile özürlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri olanaklar ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla devletçe karşılanmaktadır.

Bu eğitim kademesinde, KKTC'de ikisi vakıf, dört tanesi özel olmak üzere altı üniversite, bir Anadolu Üniversitesine bağlı Açık Öğretim Fakültesi, ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, İTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsüne devlet eliyle yürütülen Atatürk Öğretmen Akademisi, olmak üzere, on yüksek öğretim kurumu vardır. Ayrıca, ÖSYM ve diğer sınavlarda yüksek öğrenim hakkı kazanan öğrenciler Türkiye'de öğrenim görmektedirler. Bunların yanında üçüncü ülkelerde de öğrenim gören öğrenciler vardır.

7.1.1.4.1. KKTC'deki Yüksek Öğretim Kurumları

7.1.1.4.1.1. Atatürk Öğretmen Akademisi

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı, liselere dayalı 4 yıl süreli eğitim ve öğretim yapmakta olup, ilkokullara öğretmen yetiştirmektedir.

Atatürk Öğretmen Akademisi'ne öğrenci alımları, Bakanlığın ihtiyaçları göz önüne alınarak sınavla yapılmaktadır 2012-2013 öğretim yılında 89 olan öğrenci sayısı, 2013-2014 eğitim yılında 48 olmuştur (tablo 90).

7.1.1.4.1.2. Doğu Akdeniz Üniversitesi

18/1981 sayılı yasa ile oluşturulan ve 1979-1980 eğitim yılında faaliyete geçen Yüksek Teknoloji Enstitüsü 1986-1987 öğretim yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne (DAÜ) dönüştürülmüştür. DAÜ eğitim dili İngilizce olan ve yurt dışından gelen öğrencilere de hizmet veren bir yüksek öğretim kurumudur.

Yarı yıl esasına dayalı öğretim vermekte olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde halen 11 Fakülte ve 5 yüksek okul çatısı altında eğitim öğretim hizmeti sunulmaktadır.

Bunun yanında bir de İngilizce Hazırlık Okulu vardır. Tıp Fakültesi programı, Ankara Üniversitesi ile yapılan bir protokol uyarınca, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde yürütülmektedir. Üniversiteye öğrenci kabulü ile ilgili esaslar "DAÜ Öğretim

ve Sınav Tüzüğü" ve bu Tüzüğe bağlı "DAÜ Giriş Sınavı ve Öğrenci Kabul Yönetmenliği ile belirlenmiştir.

Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde son dört yıllık döneme ait durumu ise tablo 81'de verilmiştir.

Tablo - 81 Doğu Akdeniz Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2010-2010	2,236	7,318	1,379	10,933
2011-2012	2,515	7,134	3,023	12,672
2012-2013	2,712	6,986	3,938	13,636
2013-2014	2,888	7,669	5,532	16,089

Kaynak: Doğu Akdeniz Üniversitesi

Tablo 83'ten de görüleceği gibi, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde 2012-2013 eğitim yılında 2,712'ye olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 2,888'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 6,986'dan 7,669'a, Üçüncü Ülke Uyruklu öğrenci, sayısı ise 3,938'den 5,532'ye yükselmiştir. Bu verilere göre 2013-2014 eğitim yılında toplam öğrenci sayısı bir önceki eğitim yılına göre artmış ve 16,089 olmuştur.

7.1.1.4.1.3. Lefke Avrupa Üniversitesi

1990-91 öğretim yılında eğitim vermeye başlayan Lefke Avrupa Üniversitesi, bir Vakıf Üniversitesi'dir. İngilizce dilinde eğitim yapmakta olan üniversite, ön lisans, lisans ve lisans üstü eğitim programları uygulamaktadır.

Lefke Avrupa Üniversitesi bünyesinde, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri (TBT) Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Fakültesi, Eğitim Fakültesi olmak üzere sekiz Fakülte, bir İngilizce Hazırlık okulu ile üç Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 82 Lefke Avrupa Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2010-2011	181	1,863	317	2,361
2011-2012	310	2,036	392	2,629
2012-2013	360	2,361	582	3,303
2013-2014	257	2,752	363	3,372

Kaynak: Lefke Avrupa Üniversitesi

Yukarıda verilen tablo 82'den de görüleceği gibi 2012-2013 öğretim yılında 360 olan KKTC'li öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 257'ye gerilemiş, TC uyruklu öğrenci sayısı da 2,361'den 2,752'ye yükselmiş, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 582'den 363'e gerilemiştir. 2012-2013 eğitim yılında 3,303'a olan toplam öğrenci sayısı da artarak 2013-2014 eğitim yılında 3,372'ye ulaşmıştır.

7.1.1.4.1.4. Girne Amerikan Üniversitesi

Girne Amerikan Üniversitesi, University College of Northern Cyprus (UCNC) adı ile 1985 yılında İşletme ve Ticaret alanında kursların verilmeye başlanması ile eğitime açılmış ve Eylül 1986'da İşletme alanında lisans eğitimi vermeye başlamıştır.

1990-1991 Öğretim Yılında Girne Amerikan Üniversitesi olarak adını değiştirmiştir. Girne Amerikan Üniversitesi bünyesinde, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Bilimleri, Denizcilik ve Ulaştırma Fakültesi olmak üzere dokuz Fakülte ve dört de Meslek Yüksek Okulu vardır.

İngilizce dilinde eğitim yapan Üniversitede iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Tablo - 83 Girne Amerikan Üniversitesin'deki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III. Ülkeler	
2010-2011	591	4,013	865	5,469
2011-2012	710	4,894	1,171	6,775
2012-2013	1,086	5,572	1,818	8,476
2013-2014	1,424	6,908	2,419	10,751

Kaynak: Girne Amerikan Üniversitesi

Tablo 83'den de görüleceği gibi 2012-2013 eğitim yılında 1,086 olan KKTC'li öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 1,424'e, TC uyruklu öğrenci sayısı ise 5,572'ten, 6,908'ya, 1,818 olan Üçüncü Ülke uyruklu öğrenci sayısı 2,419'a yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 2012-2013 eğitim yılında 8.476 iken, 2013-2014 eğitim yılında 10,751 yükselmiştir.

7.1.1.4.1.5. Yakın Doğu Üniversitesi (NEU)

Lefkoşa'da Yakın Doğu Üniversitesi, öğretim faaliyetlerine 1988-1989 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğrenim kurumudur.

Üniversitede halen İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Denizcilik Fakültesi, Sahne Sanatları Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Eczacılık Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi, Dış Hekimliği Fakültesi ve Güzel Sanatlar ve Tasarım olmak üzere toplam on altı fakülte ile Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu, Meslek Yüksek Okulu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Sağlık Hizmetleri Yüksek Okulu ve bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 84 Yakın Doğu Üniversitesindeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam
2010-2011	4,573	7,914	1,019	13,506
2011-2012	5,813	9,519	1,434	16,766
2012-2013	6,703	10,397	2,942	20,042
2013-2014	6,763	10,786	3,918	21,467

Kaynak: Yakın Doğu Üniversitesi

Yakın Doğu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, Tablo 84'den de görüldüğü gibi 2012-2013 eğitim yılında olan 6,703 KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 6,763'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 10,397'ten 10,786'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 2,942'den 3,918'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 20,042'den, 21.467'ye ulaşmıştır.

7.1.1.4.1.6. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına Lefkoşa Ortaköy'de 1997-1998 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversite'de, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi olmak üzere dokuz Fakülte, dört yıllık eğitim veren iki yüksek okul, önlisans programı uygulayan üç meslek yüksek okulu ile bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 85 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesin'deki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2010-2011	230	3,714	594	4,538
2011-2012	626	4,235	1,467	6,328
2012-2013	849	4,902	2,221	7,972
2013-2014	907	4,481	2,548	7,936

Kaynak: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Tablo 85'den de görüleceği gibi 2012-2013 öğretim yılında 849 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 907'ye, 2,221 olan Üçüncü Ülke Uyruklu öğrenci sayısı 2,548'ye yükselmiştir, TC uyruklu öğrenci sayısı ise 4,902'den 4,481'e gerilemiştir. Toplam öğrenci sayısı ise azalarak 7,972'den 7,936'ya gerilemiştir.

7.1.1.4.1.7. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kuzey Kıbrıs Kampüsü

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin daveti üzerine, her iki ülkenin Hükümetleri ve ODTÜ Rektörlüğü arasında 2000 yılında imzalanan üçlü-protokol ile başlatılan bir yükseköğretim projesidir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü 2003 yılında Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, akademik ve idari bakımdan bütünüyle ODTÜ Senatosu, ODTÜ Yönetim Kurulu ve ODTÜ Rektörlüğü'ne bağlı bir yapı içinde faaliyet göstermektedir.

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü 2003-2004 akademik yılında lisans programına öğrenci kabul etmiştir. Bu öğrenciler eğitimlerine Ankara'daki ana kampusta başlamışlar ve 2005-2006 akademik yılından itibaren, KKTC'nin Güzelyurt bölgesinde kurulan ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde sürdürmüşlerdir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde eğitim dili İngilizce'dir. Üniversitede halen toplam on beş bölüm bulunmaktadır.

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2012-2013 eğitim yılında 138 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 130'a düşerken, TC uyruklu öğrenci sayısı 1,642'den 1,698'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 122'den 178'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 1,902'den, 2,006'ya yükselmiştir (tablo 86).

Tablo - 86 Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü'deki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı (2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2010-2011	90	1,336	74	1,500
2011-2012	119	1,436	95	1,650
2012-2013	138	1,642	122	1,902
2013-2014	130	1,698	178	2,006

Kaynak: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü

7.1.1.4.1.8. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri

İTÜ-KKTC Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri ile ilgili ilk adım, 2008 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümetleri ve İTÜ Rektörlüğü arasında imzalanan Çerçeve Protokolü ile başlar. Yine aynı yıl Türkiye Cumhuriyeti imzalanan protokolu TBMM’de kanunlaştırılır. 2009 yılında ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. 2011-2012 akademik yılında Yabancı Diller Hazırlık Okulu faaliyete girdi. Hala hazırda üç mühendislik bölümünde eğitim verilmektedir.

Tablo - 87 İstanbul Teknik Üniversitesi KKY'deki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2011-2012 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2011-2012	1	41	-	42
2012-2013	2	93	-	95
2013-2014	3	94	2	99

Kaynak: İstanbul Teknik Üniversitesi KKTC

İTÜ Kuzey Kıbrıs Yerleşkelerinde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2012-2013 eğitim yılında 2 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 3’e, TC uyruklu öğrenci sayısı 93’ten 94’e yükselmiştir, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenciler ilk kez 2013-2014 eğitim yılında 2 öğrenciyle görünmektedir. Toplam öğrenci sayısı ise 95’ten, 99’a yükselmiştir (tablo 87).

7.1.1.4.1.9. Akdeniz Karpaz Üniversitesi

Akdeniz Karpaz Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına Lefkoşa'da 2012-2013 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversitede halen İşletme Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Hava Ulaştırma Fakültesi, olmak üzere toplam üç fakülte ile Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu, Havacılık Meslek Yüksek Okulu, İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu, Mutfak Sanatları Yüksek Okulu, üç enstitü ve bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 88 Akdeniz Karpaz Üniversitesi'ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2012-2013 -- 2013-2014)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2012-2013	33	15	20	68
2013-2014	141	95	138	374

Kaynak: Akdeniz Karpaz Üniversitesi

Akdeniz Karpaz Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2012-2013 eğitim yılında 33 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim yılında 141'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 15'ten 95'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenciler ise 20'den 138'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 68'den, 374'e yükselmiştir (tablo 88).

7.1.1.4.1.10. Anadolu Üniversitesi

KKTC'inde 1982-1983 öğretim yılında, iki bölüm olarak öğretime başlayan Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Üniversitesi daha sonraki yıllarda öğrenci sayısındaki gelişme yanında, 1984 yılında kamu görevlilerine ayrılan kontenjanlarla, Özel Sektör ile

Kamu kesiminde çalışanlara özel giriş sınavı uygulanarak öğrenim olanağı sağlanmıştır. Ancak özel sınavla alınan öğrencilere ait kontenjanlar 1991-1992 öğretim yılından itibaren kaldırılmıştır. 1992-1993 öğretim yılında İktisat Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Açık Öğretim Fakültesi olmak üzere 3 fakülteyi bünyesinde taşıyan Anadolu Üniversitesi Lefkoşa Kampüsü oluşmuştur. Lisans düzeyinde Açıköğretim, İktisat ve İşletme Fakülteleri eğitimi sürdürürken, 2 yıl süreli önlisans programları da uygulamaktadır.

1999-2000 öğretim yılından itibaren ise Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim (Master) programlarına başlamıştır.

Tablo - 89 Anadolu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uruklarına Göre Dağılımı
(2010-2011 -- 2013-2014)

Yıllar	Lisans			Toplam
	KKTC	TC	III. Ülkeler	
2010-2011	1,281	1,645	-	2,236
2011-2012	1,314	2,136	1	3,451
2012-2013*	3,123	4,814	8	7,945
2013-2014*	3,358	4,978	11	8,347

Kaynak: Anadolu Üniversitesi

* Aktif olmayan öğrenciler de dahildir.

Anadolu Üniversitesi'nde 2012-2013 akademik yılında toplam 7,945 öğrenci öğrenim görürken, bu rakam 2013-2014 akademik yılında 8,347'ye ulaşmıştır (Bu rakamlar kayıtlarını donduran (aktif olmayan) öğrencileri de içermektedir) (tablo 89).

Anadolu Üniversitesi'nde basılı malzeme ve eğitim teknolojisi, Radyo ve Televizyon aracılığı ve uzaktan eğitim olanaklarıyla öğretim sürdürülmektedir. Bu arada yüzyüze eğitim ve akademik danışmanlık da uygulanmaktadır.

7.1.1.4.2. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar

ÖSYM tarafından hazırlanan sınavlarda başarılı olanlar Türkiye'deki üniversitelere bağlı fakülte, akademi ve meslek yüksek okullarında öğrenim görmektedirler. Türkiye'de 2012-2013 eğitim yılında 1,486 öğrenci lisans ve önlisans alanlarında öğrenimlerini sürdürmüştür; bu rakam 2013-2014 eğitim yılında 901 olmuştur.

Başta ABD ve İngiltere olmak üzere Üçüncü Ülkelerde 2012-2013 eğitim yılında 535 öğrenci lisans ve önlisans, öğrenimlerini sürdürmüştür. 2013-2014 eğitim yılında bir önceki yıla göre artış yaşanmış ve 888 öğrenci öğrenim görmüştür.

Tablo 90'da Yüksek Öğrenime Devam Eden Öğrenci Dağılımı, incelendiğinde; 2012-2013 eğitim yılında 13,991 olan KKTC'li öğrenci sayısı, 2013-2014 eğitim yılında 14,350'ye okullaşma oranı ise %80,2'ye yükselmiştir.

Tablo - 90 Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımları
(2012-2013 -- 2013-2014)

Eğitim Kurumu	Öğrenci Sayıları ve Uyrıkları										Okullaşma Oranı ¹ (%)		
	2012-2013					2013-2014					Toplam	2012-2013	2013-2014
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam					
1. Doğu Akdeniz Üniversitesi	2,712	6,986	3,938	13,636	2,888	7,669	5,532	16,089	15.5%	17.2%			
2. Yakın Doğu Üniversitesi	6,703	10,397	2,942	20,042	6,763	10,786	3,918	21,467	38.4%	40.2%			
3. Girne Amerikan Üniversitesi	1,086	5,572	1,818	8,476	1,424	6,908	2,419	10,751	6.2%	8.5%			
4. Lefke Avrupa Üniversitesi	360	2,361	582	3,303	257	2,752	363	3,372	2.1%	1.5%			
5. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	849	4,902	2,221	7,972	907	4,481	2,548	7,936	4.9%	5.4%			
6. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü	138	1,642	122	1,902	130	1,698	178	2,006	0.8%	0.8%			
7. İstanbul Teknik Üniversitesi - KKY	2	93	-	95	3	94	2	99	0.0%	0.0%			
8. Akdeniz Karpaz Üniversitesi	33	15	20	68	141	95	138	374	0.2%	0.8%			
8. Türkiye'de Öğrenim Görenler	1,486	-	-	1,486	901	-	-	901	8.5%	5.4%			
9. III. Ülkelerde Öğrenim Görenler	535	-	-	535	888	-	-	888	3.1%	5.3%			
10. Atatürk Öğretmen Akademisi	89	-	-	89	48	-	-	48	0.5%	0.3%			
Toplam	13,991	31,875	11,643	57,604	14,350	34,483	15,098	63,931	80.2%	85.4%			

¹ Okullaşma oranı 2011 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre, KKTC Uyrıklı Öğrenciler baz alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak : Millî Eğitim Bakanlığı

KKTC'deki üniversitelere devam eden TC uyruklu öğrenci sayısı ise 2012-2013 eğitim yılında 31,875, iken 2013-2014 öğretim yılında artmış ve 34,483'e ulaşmıştır.

Üçüncü Ülkelerden gelerek KKTC'deki üniversitelere devam eden öğrenci sayısı ise 2012-2013 eğitim yılında 11,643, iken 2013-2014 öğretim yılında 15,093'e yükselmiştir. Anılan öğrencilerin çok değişik ülkelerden gelmiş olması, hem KKTC'nin tanınmasına yardımcı olmakta, hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Bu durum, KKTC'ndeki eğitim endüstrisinin hizmet sektörü olarak güçlendiğinin ve ekonomiye doğrudan katkısının arttığına göstergesi kabul edilmektedir.

7.1.1.5. Özel Eğitim

Özel eğitim, bedenen veya ruhen engelli olup, özel eğitim ve öğretime ihtiyaç olan okul öncesi eğitim yaşına ulaşmış çocukların onsekiz yaşına kadar olan eğitimlerinin tümünü kapsar.

Özel eğitime gereksinim duyan her öğrenci, zorunlu eğitim çağında iken ilgi ve yeteneği oranında, zorunlu eğitimden parasız veya parasız yatılı yararlanma hakkına sahiptir. Ayrıca zorunlu eğitim yaşı dışında da özel eğitim kurumları, özel programlar uygulayan ayrı okullar halinde kurulur veya diğer okullar bünyesindeki özel sınıflardan veya guruplardan oluşur.

Engelli çocuğun engeline, gereksinim ve yeteneklerine göre bir plan ve program dahilinde, kullanılacak en uygun yöntemleri saptayarak, en başarılı olacağı eğitim ortamına yerleştirilmesini amaçlayan entegrasyon çalışmaları başlatılmış ve Bakanlıkça "Özel Eğitim Birimi" kurulmuş ve kaynak sınıflar oluşturulmuştur

7.1.1.5.1. Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi

2007-2008 öğretim yılında kurulan okul daha önce Lapta'da işitme engelli öğrenciler için hizmet veren okulu da bünyesine alarak Dr. Burhan Nalbantoğlu Hastahanesi kampüsünde eğitim vermeye başlamıştır. Okula 6-18 yaş grubundaki öğrenciler devam etmektedir. 2010-2011 ve 2011-2012 öğretim yıllarında 35 öğrenci, 8 öğretmen ve öğretici usta hizmetlerini sürdürmüştür. 2012-2013 öğretim yılında 38 öğrenci, 8 öğretmen ve öğretici usta hizmetlerini sürdürmüş, 2013-2014 öğretim yılında 30 öğrenci varken öğretmen ve öğretici usta sayısında bir değişiklik olmadan hizmetlerini yürütmüştür.

7.1.1.5.2. Girne Özel Eğitim Merkezi

Girne'de yatılı olarak eğitilebilir ve öğretilebilir 6-18 yaş grubundaki öğrencilere hizmet veren okul 2010-2011 öğretim yıllarında 12 öğrenci, 7 öğretmen ve öğretici usta hizmetlerini sürdürmüş, 2011-2012 ve 2012-2013 öğretim yılında 22 öğrenci varken, 2011-2012 öğretmen ve öğretici usta sayısı bir önceki yıla göre değişmemiştir. 2012-2013 öğretim yılında 5 öğretmen ve öğretici usta hizmet vermiştir. 2013-2014 öğretim yılında 20 öğrenci ve 6 öğretmen ve öğretici usta hizmetlerini sürdürmüştür.

7.1.1.5.3. Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi

Bu merkezde, 0-18 yaş grubunda, çeşitli sakatlık derecesindeki öğrenciler eğitim görmektedir. Ayrıca Merkez öğrenim güçlüğü olan öğrenciler için bir rehberlik merkezi görevi de yapmaktadır. Öğrencilerin rehabilitasyonları ile Sağlık Bakanlığı ilgilenmektedir.

Merkez 2010-2011 öğretim yılında 56 öğrenciye 8 öğretmen ve 1 fizik tedavi uzmanı ile hizmet vermiştir. Öğretmen sayısı 2011-2012 öğretim yılında değişmezken öğrenci sayısı 33 olmuştur fizik tedavi uzmanı ise hizmetlerini devam etmiştir. 2012-2013 öğretim yılında 38 öğrenci ve 9 öğretmen varken 2013-2014 öğretim yılında 30 öğrenci ve 8 öğretmen ve önceki yılda olduğu gibi 1 fizik tedavi uzmanı ile hizmet vermiştir.

26 Ocak 1990 tarih ve 11 sayılı Resmi Gazete'de yer alan ve 25/1985 Öğretmenler Yasası'nın 17. maddesinde yapılan değişiklik ile, özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlere asli maaşlarının %25'i oranında ek tahsisat hakkı sağlanmıştır.

7.1.1.5.4. Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi

2007-2008 öğretim yılında kurulan okul bölgede önemli bir eksikliği kapatma açısından yararlı olmuştur. 2010-2011 öğretim yılında toplam 26 öğrenciye hizmet veren okulda 4 öğretmen hizmet vermiştir. 2011-2012 öğretim yılında ise 12 öğrenciye hizmet veren okulda 2 öğretmen hizmet vermiştir. 2012-2013 öğretim yılında 20 öğrenci ile 4 öğretmen varken 2013-2014 öğretim yılında 21 öğrenci ile 5 öğretmen eğitim hayatlarını sürdürmüşlerdir.

7.1.1.5.5. Rauf Raif Denктаş Görme Engelliler Eğitim Okulu

2010-2011 öğretim yılından 2013-2014 öğretim yılına kadar bu okulda 2 öğretmen hizmet vermeye devam etmiştir. Öğrenci sayısı ise 2010-2011 ve 2011-2012 öğretim yıllarından 11 olurken 2012-2013 öğretim yılında 9'a gerilemiş, 2013-2014 öğretim yılında yeniden 11'e yükselmiştir.

7.1.1.5.6. Gazimağusa Özel Eğitim Merkezi

2006-2007 öğretim yılında eğitime başlayan bu merkezde 2010-2011 öğretim yılında 49 öğrenci ve 6 öğretmen ile eğitimlerini sürdürmüştür. 2011-2012 öğretim yılında ise öğrenci sayısı 51 olurken öğretmen sayısı 5 olmuştur. 2012 -2013 öğretim yılında öğrenci sayısı 62'ye öğretmen sayısı ise 11'e yükselmiştir. 2013-2014 öğretim yılında öğrenci ve öğretmen sayıları artmaya devam etmiş ve 72 öğrenciye hizmet veren 14 öğretmenle eğitim faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

7.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitimimin özel amacı, Kıbrıs Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimin herhangi bir kademesinden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir kademesinde bulunan yurttaşlara, örgün eğitim yanında veya dışında eğitim hizmeti vermektedir.

Yaygın eğitimin genel amacı ise örgün eğitim yanında veya dışında verilen ve endüstrimizin ihtiyaç duyacağı becerili ve nitelikli ara insan gücünü yaratma veya günlük yaşantıda gereksinime duyulan becerileri kazandırma veya mevcut bilgi ve becerilerin artırılmasına yöneliktir. Zorunlu eğitim yaşını tamamlayan bireyler için sürdürülen bu eğitim uygulamaları, Pratik Sanat Okullarında, Köy Kadın Kurslarında ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde yürütülmektedir.

Pratik Kız Sanat Okulları, Kız Meslek Liseleri bünyesinde veya büyük yerleşim merkezlerinde bağımsız olarak kurulan ve 9 ay süreli kurslar şeklinde uygulamalarla giyim, nakış, çiçek, yemek, resim, makrome, makina nakış, seramik, batık ve bakır işi gibi dallarda pratik eğitim veren kuruluşlardır.

Köy Kadın Kursları ise, küçük yerleşim merkezlerinde yürütülen çalışmalarla kursiyerlerin becerilerini geliştirmek ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile giyim nakış, el sanatları, ev ekonomisi ve beslenme konularında eğitim veren 2 yıl süreli kurslardır.

Yaygın eğitimdeki kurum ve kursiyer sayıları tablo 91'de verilmiştir.

Tablo - 91 Yaygın Eğitim
(2010-2011 -- 2013-2014)

Eğitim Kurumu	2010-2011		2011-2012		2012-2013		2013-2014	
	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı
1. Pratik Sanat Okulları	4	398	4	518	4	454	4	448
2. Köy Kadın Kursları	44	1,020	40	896	49	1,063	47	1,152
3. Çıraklık Eğitim Merkezi	3	112	2	19	1	7	1	32
4. Esnaf ve Zanaatkarlar Odası Çıraklık Eğitimi	1	122	1	359	1	555	1	625
Toplam	52	1,652	47	1,792	55	2,079	53	2,257

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.2. Sorunlar

Eğitim sistemi ezberci temele oturmuş, öğrenciler düşünmeyen, sorgulamayan bir yapıya kavuşmuştur.

Eğitim sistemimiz ilköğretimde kolejlere, orta öğretimde ise üniversitelere girişe endekslenmiş ve okullarda eğitim değil öğretim yapıldığı ve başarı sadece bu sınavlar neticesi ile değerlendirilir hale gelmiştir.

Kolejlerin çoğaltılması ile ilköğretimdeki eğitim ezberciliğe itilmiş ve esas amacı Üçüncü Ülkelere öğrenci göndermek olan kolejler, günümüzde klasik liselerden farkı kalmamıştır.

Sınıflardaki öğrenci fazlalığı, özellikle büyük bir sorun olmakta ve eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı ortaöğretim kurumlarında Fizik, Kimya Biyoloji ve Fen Bilimleri Laboratuvarı yetersizdir yada hiç yoktur. Mevcut olan laboratuvarlarda ise araç-gereç eksikliği vardır.

Teftiş Dairesinde görev yapan müfettiş sayısının yetersiz oluşu, okulların denetimini zorlaştırmaktadır.

Özel ders-not ilişkisi eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Okul binaları artan öğrenci potansiyeline cevap verebilecek standard ve düzeyde değildir.

Ortaokullarda okuma-yazma bilmeyen veya zorlanan öğrenci sayısında artış vardır. Orta öğretimde okutulan derslerin seçimi, hedefleri ve içeriği sistemin amaçlarından ve öğrenci ihtiyaçlarından çok öğrencilerin yüksek öğrenime hazırlanması gerektiği varsayımına göre bilgi aktarma şeklinde görülmektedir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde ihtiyaç duyulan ara eleman tespiti yapılmadığı için Mesleki Teknik Öğretime arzu edilen düzeyde sağlıklı yönlendirme yapılamamaktadır.

Meslek Liseleri teknolojiye uygun cihaz ile araç ve gereçler yeterli olmayıp, döner sermayeli atölyeleri ile Okullardaki döner sermaye işleri arzu edilen düzeyde değildir.

Gerek özel eğitim veren kurumlarda gerekse diğer kurumlarda oyun oynamanın eğitsel bir faaliyet olduğu bilindiğinden çocuklara ayrılan oyun alanlarının geniş tutulmasına önem verilmelidir.

Köy kadın kursları, kadro azlığı ve kurs merkezi olmaması nedeniyle geniş olarak yapılamamaktadır.

Ülkemizde açılan üniversitelerin kuruluşları KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin onayıyla olmalıdır.

İç ve dış politik etkenler, güven ortamı KKTC'nin tanınmamişliği ile ambargolar, üniversitelere dıştan öğrenci akışını engellemektedir.

TC Üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin yurt, lokal ve ulaşım sorunları vardır.

Üçüncü Ülkelerde öğrenim gören öğrencilerin ulaşım, askerlik erteleme ve burs sorunları vardır.

8. Kùltür

8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kùltür, bir toplumun yaşantısından doğan maddi ve manevi değerlerle, türünü sürdürme, örgütlerini düzenleme, öğrenilmiş davranış biçimlerini, bilgi ve becerilerini, duygu, düşünce, inanç, gelenek ve sanatsal varlıklarının tümünü içeren; insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren gereksinimlerini karşılamak için bir bütün olarak benliğini ve varlığını ortaya koyan bir yaşam biçimidir.

Kùltür, günümüzde günlük hayat içerisinde kişinin ve toplumun duyup yaşadığı bir ruh ve şahsiyet bütünlüğü olarak ele alınmalı ve bu görüşle araştırılıp değerlendirilmelidir.

Kùltürel miras, geçmişle gelecek arasında kimlik sorunu çözücü, tarih bilinci yaratıcı, yeni kuşakları uluslararası toplumlar arasında etkin ve saygın kılıcıdır. Bu yüzden geçmişten geleceğe akıp gelen kùltürel değerlerin üstüne hızla yeni değerler ekleyebilecek çağdaş yöntemler bulunarak geliştirilmeli ve yerleştirilmelidir.

Bir yandan, kùltür varlık ve mirasımızın tespit edilip ortaya çıkarılmasına, bunlara sahip çıkılarak özenle korunmasına, öz değerlerimizle geliştirilerek benimsetilmesine ve yaygınlaştırılıp gelecek kuşaklara aktarılmasına çalışılırken, diğer yandan da kùltürümüzün dünyaya tanıtılıp, dünya kùltürüne katkıda bulunması ve dünya kùltürü ile olan etkileşiminin sağlanması yönünde gayret sarfedilmektedir.

Bu çerçevede Lefkoşa'daki Atatürk Kùltür Merkezi ve Milli Kùtùphane ile Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, İskele, Akdoğan, Değirmenlik, Yeni Erenköy ve Mehmetçik'teki Halk Kùtùphaneleri yeni kitaplarla takviye edilerek hizmet sunmaya devam etmişlerdir. Bu kùtùphanelerden, her yaştaki kişiye ve her seviyedeki okuyucuya, ücretsiz, serbestçe yararlanma imkanı sağlanmaktadır.

Kıbrıs Türk Milli Kùtùphane ile Halk Kùtùphanelerindeki kitaplar yenileriyle takviye edilerek artırılmış 2013 yılı sonunda toplam kitap sayısı 252,129 olmuştur (tablo 92).

Tablo - 92 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları
(2010 - 2013)

Kütüphanenin Adı	2010 Kitap Sayısı	2011 Kitap Sayısı	2012 Kitap Sayısı	2013 Kitap Sayısı
1. KT Milli Kütüphanesi	91,793	94,317	96,189	97,725
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	24,816	25,096	25,392	25,669
3. Girne Halk Kütüphanesi	25,245	26,354	27,305	28,317
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	26,910	27,795	28,522	29,352
5. İskele Halk Kütüphanesi	21,502	21,826	22,180	22,357
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	18,913	19,135	19,425	19,729
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	7,733	7,837	7,961	8,072
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	11,245	11,732	12,374	12,841
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	7,869	7,931	7,931	8,067
Toplam	236,026	242,023	247,279	252,129

Kaynak: Kültür Dairesi

K.T. Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerindeki üye sayısına bakıldığında 2012 yılında 3,592 olan üye sayısının, 2013 yılında 3,679'a yükseldiği görülmektedir (tablo 93).

Tablo - 93 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları
(2010 - 2013)

Kütüphanenin Adı	2010 Üye Sayısı	2011 Üye Sayısı	2012 Üye Sayısı	2013 Üye Sayısı
1. KT Milli Kütüphanesi	631	651	938	875
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	374	291	306	496
3. Girne Halk Kütüphanesi	588	801	890	842
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	813	758	684	669
5. Yeni İskele Halk Kütüphanesi	205	188	259	205
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	312	298	254	272
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	50	56	79	64
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	123	142	153	218
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	103	56	29	38
Toplam	3,199	3,241	3,592	3,679

Kaynak: Kültür Dairesi

Tablo - 94 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı
(2010 - 2013)

Konu Adı	2010		2011		2012		2013	
	Kitap Sayısı	%	Kitap Sayısı	%	Kitap Sayısı	%	Kitap Sayısı	%
1. Genel Konular	6,706	2.8	6,198	2.6	6,267	2.5	6,345	2.5
2. MİRACAAT ESERİ	8,609	3.6	7,060	2.9	7,073	2.9	7,078	2.8
3. Çocuk Eserleri	60,214	25.5	63,994	26.4	65,428	26.5	66,603	26.4
4. Felsefe	4,330	1.8	4,368	1.8	4,506	1.8	4,614	1.8
5. Din	5,234	2.2	5,008	2.1	5,063	2.0	5,102	2.0
6. Sosyal Konular	29,147	12.3	30,497	12.6	31,479	12.7	32,326	12.8
7. Dil Bilimleri	6,245	2.6	5,820	2.4	5,851	2.4	5,872	2.3
8. Nazari İlimleri	3,152	1.3	3,902	1.6	3,959	1.6	3,968	1.6
9. Teknoloji	6,622	2.8	6,794	2.8	6,899	2.8	6,999	2.8
10. Güzel Sanatlar	10,432	4.4	8,104	3.3	8,253	3.3	8,416	3.3
11. Edebiyat	75,369	31.9	79,491	32.8	81,419	32.9	83,482	33.1
12. Tarih-Coğrafya	19,966	8.5	20,787	8.6	21,082	8.5	21,324	8.5
Toplam	236,026	100	242,023	100	247,279	100	252,129	100

Kaynak: Kültür Dairesi

Tablo 94’de görüleceği gibi 2012 yılında kütüphanelerimizde bulunan kitap toplamı 247,279 iken 2013 yılında 252,129 olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılımda en çok %33.1 payla ve 83,482 kitap sayısı ile edebiyat alanındaki kitapların ve en az %1.6 payla ve 3,968 kitap sayısı ile nazari ilimler konularındaki kitapların yer aldığı görülmektedir.

Kitap alımına ayrılan bütçenin sınırlı olması ve yayın dünyasında yaşanan patlamada kitap sayısı artış hızını da engellemektedir. Mevcut bütçenin daha da artırılarak, okuyuculara daha fazla imkan sunulabilmesi için kaynak yaratma çalışmaları devam etmektedir.

Kültür ile ilgili düşün ve sanat ürünlerinin eksiksiz olarak derlenmesi KKTC düzeyinde kaynakçal denetimin sağlanması, toplanan ürünlerin gelecek kuşaklara aktarılacak üzere düzenlenmesi ve elverişli ortamlarda saklanması, uluslararası bilgi ve belge değişiminin en ekonomik ve sağlıklı yoldan gerçekleştirilebilmesi konularının hayata geçirilebilmesi için hazırlanan Düşün ve Sanat Ürünleri Derleme Yasası kabul edilip yürürlüktedir.

Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerinin hizmetlerinin gelişmesi, artması ve çeşitlenmesi, ayrıca kullanıcılarının bilinçlendirilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Üniversite Kütüphaneleri, Kütüphanecilik Kursüleri ve Türk Kütüphaneciler Derneği ile işbirlikleri devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2013’te de yerli yazarlarımızın yayınladıkları tüm eserler kütüphane amaçları için satın alınmış ve Halk Kütüphanelerine dağıtım için Atatürk Kültür Merkezi'ne gönderilmiştir.

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitapevleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri gözönünde bulundurularak satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Kütüphaneler Haftasında konferanslar, yarışmalar, sergiler ve benzeri çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

Milli Kütüphaneye bağış yoluyla gelip demirbaş fazlası olan kitaplar ihtiyacı olan kurum ve kuruluş kütüphanelerine gönderilmiş ve böylece daha çok okurun kitapla buluşması sağlanmıştır.

Milli Kütüphanenin ana görevi ulusal yayınları ve yurt dışında ülkemiz ile ilgili yayınlanan yayınları sağlamak ve hizmete sunmaktır. Bu bağlamda Milli Kütüphanenin Kıbrıs konulu veya Kıbrıslı yazarların, araştırmacıların yazdığı ve kaydettiği eserlerden oluşan bir koleksiyonu oluşturulmuştur. KKTC’de yayınlanan tüm eserler hangi konuda isterse olsun hızla sağlanıp hizmete sunulmaktadır. Bugün ülkemizde hizmet veren kütüphanelerden en zengin Kıbrıs konulu koleksiyon Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

Milli Arşiv’in daha iyi bir düzeye getirilebilmesi için özel çaba sarfedilmekte ve eldeki imkanlar zorlanmaktadır.

Yeni bir Arşiv Sitesinin yapılması için yoğun çabalar saf edilmekte ve projeler üretilip finans kaynakları bulunmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında milli arşiv malzemelerinin scan edilip stoklanması için gayret gösterilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır.

Osmanlıca, Rumca ve İngilizce belgelerin katologlama çalışmaları ve arşiv kutularına yerleştirilme işlemleri yıpranmış kitapların dijitale alınarak duplikasyonu ve mevzuat çalışmaları sürdürülmüştür.

Elektronik ortamlarda oluşturulan ve oluşturulacak olan arşiv malzemelerinin standartlarının belirlenmesi ve Elektronik Belge Rehberi’nin hazırlanması çalışmaları yapılmıştır.

2013 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi’ndeki kitap, dergi ve benzeri dökümanların yıllık kullanımları tablo 95’te yer almıştır

Tablo - 95 Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nin Kaynaklarının Yıllık Kullanımı
(2010-2013)

	Kitap	Dergi	Gazete	Defter	Belge	CD	Yazma	Dosya
2010	957	219	705	43	2014	141	5	50
2011	246	9	183	22	216	8	15	35
2012	351	44	592	1	16	20	2	4
2013	382	14	349	41	43	71	5	32

* Eylül - Aralık 2011'de salon görevlisi olmaması nedeniyle araştırmacılara hizmet verilemedi.

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kaynaklarından 2013 yılında en çok kitaplardan yararlanılmıştır. 2013 yılında toplam 382 kitap araştırmacılara ışık tutmuştur. İkinci sırayıysa 2012 yılında ilk sırada bulunan gazeteler yer almıştır. 2013 yılında toplamda 71 CD kullanılmıştır, bu sayı 2012'ye göre düşmüştür. 2013 yılında da tıpkı 2012 yılında olduğu gibi en az başvuru alan kaynak yazmalar olmuştur.

2013 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'ndeki kitap, dergi ve benzeri dökümanları kullanan ziyaretçilerin milliyet, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre dağılımları tablo 96'da yer almıştır.

Tablo - 96 Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Yurttaşlık,
Cinsiyet ve Eğitim Durumuna göre Yıllık Dağılımı (2010 - 2013)

	K.K.T.C	T.C.	Diğer	Erkek	Kadın	Lise ve altı	Lisans	Lisans üstü
2010	424	151	28	271	332	67	240	296
2011	229	149	15	145	248	21	95	277
2012	121	95	26	143	99	17	123	102
2013	174	102	18	204	90	23	158	113

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2013 yılında 2012 yılına olduğu gibi Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ziyaretçilerini göz önünde bulundurduğumuzda en çok lisans düzeyindeki kişiler kaynaklardan yararlanmıştır. Buna göre 2013 yılında lisans düzeyine 158, lisans üstü düzeyinde 113, lise ve altı düzeyindeki ziyaretçi sayısı 23 olmuştur. Öte yandan tüm eğitim seviyesindeki ziyaretçilerde bir artış gözlemlenmiştir ve 2012 yılında 242 olan kullanıcı sayısı 2013 yılında 294'e yükselmiştir.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kitap koleksiyonunun bilgisayar ortamında tasnif etmeye devam etmiştir ve internette <http://arsiv.kamunet.net> adresinde hizmete sunmuştur.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesi dünya insanlığının ortak kültür mirası olan eski eserleri ve bunların içinde bulunduğu alanlar ile müzeleri en geniş anlamda korumak, yaşatmak, tanıtmak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve restore etmek için gerekli olan saptama, belgeleme, kazılarla açığa çıkartma, değerlendirme, fonksiyon verip kullanma ve yeni müzeler kurmakla ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirmek amacı ile 1975 yılında kurulmuştur.

Tarihi miras ve antik değerlerimizin korunması, aslına uygun olarak restore edilmesi, kurtarma kazıları yapılarak tarihi eserlerimize sahip çıkılması çalışmalarına devam edilmiş ve elde edilen tarihi eserler envanter edilmiştir.

Yeni elde edilen tarihi eserlerin envanter edilmesiyle mevcut eski eser sayıları artmakta ve yeni müzelere olan ihtiyacı da artırmaktadır. Son birkaç yıldan beridir yeni müze açılmamış olması bu konudaki sıkıntıların günden güne daha da büyümesine neden olmaktadır.

Bölgelere göre baktığımız zaman Lefkoşa'da 11 tane, Gazimağusa'da 16 tane, Girne'de 21 tane ve Güzelyurt'ta ise 6 tane olmak üzere toplam 54 adet müze ve ören yeri bulunmaktadır. 2013 yılı içerisinde de restorasyon, bakım, onarım, temizlik, araştırma, kazı belgeleme, envanter ve değerlendirme, yayın, tanıtma, sergileme çalışmalarına devam edilmiştir.

Tablo 97'den görüldüğü gibi arkeolojik, etnoğrafik ve ikon eserler 2012 yılına göre 2013'de attığı kaydedilmiştir. Envanteri yapılan eski eserlerin dökümü aşağıda verilmiştir.

Tablo - 97 Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü
(2010-2013)

Eser Türleri	2010 Sayı	2011 Sayı	2012 Sayı	2013 Sayı
1. Arkeolojik	25,812	26,630	26,918	27,202
2. Etnoğrafik	6,637	5,803	5,809	5,833
3. Kilise Malzeme	11,445	7,637	7,641	7,668
Toplam	43,894	40,070	40,368	40,703

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Eski eserler ve müzelerimizi ziyaret eden kişi sayısında 2012 yılına göre 2013 yılında düşüş olmuştur. Bu ziyaretlerden sağlanan yıllık gelirleri 2013'da 3,049,153 TL olmuştur ve 2012 yılına göre artış yaşanmıştır (tablo 98).

Tablo - 98 Ziyaretçi Sayıları ile Sağlanan Gelirler
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
Ziyaretçi Sayısı	508,969	600,971	824,783	738,747
Sağlanan Yıllık Gelir (₺)	2,039,502	2,858,171	2,983,562	3,049,153

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Eski eserlerimizin korunup teşhir edilebileceği yerler olan müzelere bakıldığı zaman birkaç yıldan beri yeni müze açma çalışmaları yapılmasına rağmen henüz istenilen düzeyde yeni müze açılmamış ve var olan müze sayısında artış olmamıştır. Müzelerin türlerine göre dağılımı tablo 99'da verilmiştir.

Tablo - 99 Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı
(2010-2013)

Müze Çeşitleri	2010 Sayı	2011 Sayı	2012 Sayı	2013 Sayı
1. Milli Müzeler	4	4	4	4
2. Etnoğrafya Müzesi	7	7	7	7
3. Arkeolojik Müze	8	8	8	8
4. İkon Müzesi	7	7	7	7
5. Taş Eserler (Ortaçağ)	6	6	6	6
6. Kilise Manastır	1	1	1	1
7. Güzel Sanatlar	1	1	1	1
Toplam	34	34	34	34

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Büyük bir bölümü Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü'nün denetim, gözetim ve kontrolünde 34 müze, 2 Han, 5 Kale, 1 Kule, 11 Harabe-Örenyeri, 1 Kültür Sanat Merkezi ve 1 Müze Ev olmak üzere 54 adet ziyarete açık müze ve ören yeri bulunmaktadır.

KT Tiyatrosunun daha çağdaş bir düzeye ulaştırılması ve hizmet etkinliğinin artırılması için yasal ve idari düzenlemeler yapılması zorunluluğu vardır.

KT Devlet Tiyatrolarına ait bir salon bulunmamaktadır. Bugünkü şartlarda oyun çıkarsa bile oyunların sunulabileceği salonlar yok derecede veya yetersizdir.

27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü etkinliklerle kutlanmıştır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrosu her yıl olduğu gibi temsiller ve turneler düzenlemiştir. Bununla beraber belediye tiyatroları ve özel tiyatroların temsilleri de sahnelenmiştir.

Amatör ve özel tiyatrolar yıl boyunca çeşitli etkinlikler düzenlenmişler ve oyunlar sergilemişlerdir.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korosunun 3 sanatçı ve 1 işçi çalışanı bulunmaktadır. Bu durum istenilen düzeyde görev yapılmasını güçleştirmektedir. Halen kullanılmakta olan binada restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

8.2. Sorunlar

Okullarda eğitim programlarını destekleyici kütüphaneler olmadığından Milli Kütüphane daha çok okul kütüphanesi görevi görmektedir. Bu yüzden asli görevi olan ulusal araştırmalara kaynak teşkil edebilmek veya koleksiyon ile ilgili araştırmalar yapabilmek görevlerini aksatmakta, personel ve bütçenin büyük çoğunluğunu orta öğrenim öğrencilerine yönlendirmektedir.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin kuruluş yasasında arkeologların dışında etnograf, topoğraf, kemik uzmanı, konservatör, restorasyon uzmanı, epigraf ve kütüphaneci olmaması dairenin atılım yapmasını ve bilimsel bir kuruluş haline gelmesini olanaksız hale getirmektedir.

Bugüne kadar müzelere mal edilen eski eserlerin konservasyonları çok kısıtlı bir şekilde ve tam anlamı ile bilimsel olarak yapılamamaktadır.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan malzemenin ayıklama ve düzenlemeye ihtiyacı olması tüm personelin bu çalışmaya girmesine neden olmakta ve bu nedenle daire asli görevlerinden olan araştırma ve yayın görevlerini yerine getirememektedir.

Ülkemizde bir "Milli Arşiv Yasası'na" ivedilikle ihtiyaç vardır. Bu yasa çıkarılmadan yapılan çalışmalardan istenilen sonucu almak mümkün değildir.

Arşiv malzemesinin uygun koşullar ve yerlerde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Mevcut binalar arşiv malzemesinin korunmasını sağlayacak özelliklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde bilimsel anlamda eğitim görmüş derlemeci, araştırmacı, yorumculara ihtiyaç vardır. Folklor konusunda eğitim görmüş yeni mezun gençler ise kadro sorunları yüzünden istihdam edilememektedir.

Dernekler, kültür, sanat ve folklor etkinliklerinin kitlelere yayılmasında önemli bir yere sahip olmasına karşın dergi, kitap basımı, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar, araştırma ve arşiv çalışmalarında maddi sorunlar yaşamakta ve yeterince üretken olamamaktadırlar.

KKTC Devlet Tiyatrolarının salonu yoktur ve teknik personelin hem sayısı hem de işlev açısından niteliği yetersizdir. Bu kurumun yetersiz sayıdaki oyuncu çalışanıyla işlevini yapabilmesi çok zordur.

Amatör ve özel tiyatrolar maddi bakımdan zorluk çekmekte ve kısıtlı imkanlara rağmen ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korusu halen 1981 yılında çıkarılan Genel Kadro Yasası altındaki bir tüzükle çalışmaktadır. Yeni bir yasal düzenleme yapılmaması durumunda kadronun genişletilme imkanı bulunmamaktadır.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korusu Müdürlüğü etkin bir biçimde kültürümüze katkısını gösterememektedir. 27 yıldan fazladır faaliyette olan bu müdürlüğün çalışanı 3 kişidir ve amatör bir katılımıla yılda bir iki kez etkinlik ortaya çıkarılabilmektedir.

9. Gençlik

9.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumda 12-24 yaş içerisindeki nüfus grubunu belirtmek için kullanılan ve çocukluk ile orta yaş arasındaki dönemi kapsayan terim gençliktir. Gençlik toplum içinde en önemli; gelişim ve değişime en açık, en enerjik ve dinamik kesimdir. Bu nedenle gençliğin toplum sorunlarına duyarlılığının artırılması, inisiyatif almalarını teşvik etmek ve demokratik süreçlere etkin biçimde katılmalarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Gençliğin kötü alışkanlıklardan korunması polisiye tedbirler ve yasal önlemler dışında sosyal, psikolojik yanları da ele alınarak değerlendirilmektedir.

2013 yılı için 306,368 olarak tahmin edilen toplam nüfusumuzun %23,4'ünü (71,833) 12-24 yaş grubundaki kişilerden oluşacağı tahmin edilmektedir. 2012 yılı ile 2013 yılı arasında genç nüfus yüzdesinde bir artış olmuştur. Ülkemizdeki üniversiteler göz önüne alındığında bu nüfusun içinde ülkemize eğitim maksadıyla gelen öğrencilerin dışındaki genç nüfusun sayısı önem arz etmektedir. Genç nüfusun yıllara göre dağılımı tablo 100'de görülmektedir.

Tablo - 100 12- 24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Toplam Nüfus	12-24 Yaş Grubu	Genç Nüfus (%)
2010	279,914	62,790	22.4
2011	286,649	64,087	22.4
2012	297,608	68,607	23.1
2013	306,368	71,833	23.4

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Ülkemizdeki gençlerin sorunlarının tesbit edilmesi, çözümlerine yardımcı olunması, gençlerin boş zamanlarını çeşitli etkinliklerle iyi bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunması ve gençlerimizin duyarlı ve iyi bir şekilde yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla faaliyet gösteren Gençlik Dairesi, gençlere yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Ülkemizdeki izciler, 2013 yılında doğa konusunun yanı sıra trafik konusunda dikkat çekmek için bir çok faaliyet gösterdi. Ayrıca ihtiyaçlı kişilere yardım kampanyası düzenlendi. Ülkemizde izcilerin bir kısmı hem devlete bağlı olarak faaliyetlerini sürdürürken diğer bir kısmı faaliyetlerini sivil toplum örgütü olarak sürdürmektedir. Tıpkı “Gençlik Merkezleri” gibi izcilik birimleri de sivil toplum örgütü olma yolundadır. Konunun ivme kazanması, düzgün işleyebilmesi ve izciliğin kurumsallaştırıp bir çatı altında toplaması maksadıyla İzcilik Federasyonu’nun kurulması planlanmaktadır.

Gençlik kampları yurt içinde Lapta ve Kantara olmak üzere iki bölgede sürdürülmektedir. 2013 yılını boyunca faaliyet gösteren Kantara Kampı ile Lapta Kampı gibi yıl boyunca faaliyetlerde bulunmuş ve gençlik kamplarımızda yaklaşık 4000 genç konaklama imkanı bulmuştur. Kantara Gençlik Kampı kış ve yaz mevsiminde çeşitli devreler halinde 12-16 yaş dilimindeki öğrencileri kapsayarak gerçekleştirilmektedir. Faaliyetlerse liderler tarafından gönüllülük çerçevesinde yürütülmektedir. Lapta Gençlik Kampındaysa faaliyetler gruplar tarafından oluşturulurken yatı ve yemek temini Gençlik Dairesi tarafından karşılanır. Kamplar ayrıca talebe göre üniversiteler, spor kulüpleri ve sivil toplum örgütlerine yemek ve yatak için ödenen cüzi bir ücret karşılığında Gençlik Dairesi tarafından tesis edilir.

2013 yılında Gençlik Dairesi bünyesindeki çeşitli Gençlik Merkezleri halk danslarında uluslararası alanda düzenlenen festivallerde ülkemizi temsil etmiştir.

Gençlik Dairesinin temel amacı ülkemiz gençlerini Atatürk İlkeleri doğrultusunda Ulusal, Toplumsal ve Evrensel Kültür Bilinci içinde yetiştirilmesine yardımcı olmaktır. Bununla birlikte, gençliğin her türlü zararlı alışkanlıktan uzak yetişmesini sağlamak amacıyla etkinlikler hazırlamak ve hazırlanan etkinlikleri desteklemektir.

2011 yılı Mart ayında yapılan 4. Gençlik Kurultayı’nın alınan tavsiye nitelikli kararlar KKTC Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. 2005 yılında Gençlik Kurultayı’nın rutinleşmesine ve her 3 yılda bir yapılmasına karar verilmiştir, buna mukabil yasada kurultayların 5 yılda bir yapılması gerekmektedir.

9.2. Sorunlar

Gençliğe hizmet verme olan Gençlik Dairesi'nin, yasa ile ihdas edilen ve üniversite mezuniyeti gerektiren kadrolarının doldurulamaması, genç nüfusa hizmet verebilecek yeterli sayıda eğitmenin bulunmaması, ayrıca gerekli araç-gereç ve bina sıkıntısı olması Daire'nin verimli hizmet sunmasını güçleştirmektedir. Özellikle bazı büyük yerleşim yerlerinde bu tesislerin eksikliği gençlere yeterli hizmet verilememesine neden olmaktadır.

Bunun yanısıra, yapılması planlanan etkinlikler yeterli mali kaynağa ulaşılmadığı için sınırlandırılarak yapılmaktadır. Bu durumsa, dairenin planladığı şekilde aktif etkinlikler yapılmasını etkilemektedir.

Derneklere üye olma yaşının 16 yerine 18 olarak belirlenmiş olması, gençlerin ilgili derneklere katılıp etkinlikte bulunmalarını kısıtlamaktadır.

Okuldaki müfredatın yüklü olması ve özel derslerin maddi ve manevi zorlukları nedeni ile gençlerin yeterli sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılması güçleşmektedir. Özel dersler ise eğitimde eşitliği engelleyen bir faktördür. Okul müfredatının yanısıra yeterince spor tesisinin olmaması sosyal ve sportif aktivitelere katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Kardeş okul ve kulüplerin olmamasıysa paylaşımı, sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesini önlemektedir.

Spor gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak kalmasına spor faaliyetleri önemlidir. Bu bağlamda okullardaki spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve spor yönetimlerinin modernizasyonu gerekmektedir.

Öğrencilerin okullarda kendi hakları konusunda bilgilendirilip öğrenci konseyinde, okul yönetiminde söz hakkı ve yaptırım gücünün olmaması gençliğin inisiyatif almasını ve demokratik süreçlere katılmaları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Ülkemizdeki işgücünün nitelik ve nicelik bakımından tam anlamıyla bilinmemesi ve yetersiz branşlara yönelik ihtiyaç planlamasının yapılmaması gençlerin iş edinme ve iş güvenceleri konusunda sorunlar yaratmaktadır.

10. Spor

10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumun en önemli eğitim araçlarından biri olan spor; insanın fiziksel, ruhsal, toplumsal ve zihinsel gelişimini sağlamak, etik ve estetik duygularını geliştirmek, bireysel ve toplumsal barışa ve dayanışmaya katkıda bulunmak, bireyde kurallar içinde mücadele ve rekabet anlayışını yerleştirmek, ülke kültürünü sporcularla dünyaya tanıtmak gibi çok yönlü fonksiyonları yerine getiren çok önemli bir vasıtadır. Bunun hammaddesi bütün dünya ülkelerinin büyük bir özenle yetiştirmeye çalıştığı gençliktir. Günümüzdeki teknolojik gelişmelere bakıldığında insanların hareketsizliğinden kaynaklanan çok büyük sorunlar olduğu görülmektedir. Bundan dolayı spor yapmanın önemi artmıştır.

Spor, beden ve ruh sağlığını geliştiren, bireysel ya da toplu oyun veya yarışma anlayışıyla belirli kurallara göre gerçekleştirilen bedensel etkinliklerin bütünüdür. Sporun kökeni çok eskilere gitmekle birlikte bugünkü anlamda doğuşu XIX yy'da olmuş, XX yy'ın başından itibaren toplumsal bir kimlik kazanmıştır. Spor, yarışma sporu ve kitle sporu olarak katagorize etmek mümkündür. Yarışma sporu belli bir grup tarafından yapılırken kitle sporu yaygın şekilde geniş halk kitleleri tarafından yapılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de basın aracılığıyla spora olan ilgi artmıştır. Bundan hareketle, spor yapabilmek amacıyla geniş halk kitlelerinin spor altyapısı konusundaki talepleri de yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, ülkemizde spor konusunda faaliyet gösteren birimler, hem yarışma hem de kitle sporunun daha fazla geliştirilebilmesi yönünde faaliyetlerine devam etmektedir.

KKTC spor yönetiminin çağdaşlaştırılmasını, federasyonlarımızın ve kulüplerimizin güçlendirilmesini, sporun daha geniş kitlelere yaygınlaştırılmasını sağlamak, tabana yayılmasını teşvik etmek için aile, okul, kulüp ve spor teşkilatı işbirliğini gerçekleştirmek ve spor tesislerinin dengeli dağılımını ve verimli kullanılmasını sağlamak yönünde gayret sarfedilmektedir.

İnsan yaşamında ve sağlığında önemli rol oynayan sporun eğlence ihtiyacını karşıladığı gibi sağlıklı bir yaşam içerisinde kaçınılmaz bir etkinlik haline geldiği bilinmektedir. Her yaşta insanın kendi yaşına uygun, bilinçli spor yapması için, Spor Dairesi gerekli girişimleri yapmaktadır.

Ülkemizde spor, Spor Dairesi'ne bağlı 32 spor federasyonu tarafından sürdürülmektedir. Spor aktivitelerinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynayan tescilli spor kulüp ve dernekleri 2012 yılında 435 iken 2013'te 506 olmuştur. Spor Federasyonlarında da lisanslı olarak 2012 yılında 23,290 sporcu, 829 hakem ve 903 antrenör verken bu sayılar 2013 yılında 24,085 sporcu, 1,091 hakem ve 1,037 antrenör olarak artış göstermiştir (tablo 101).

Tablo - 101 Federasyonların Sayısal Durumları

Federasyonlar	2012				2013			
	Sporcu Sayısı	Antrenör Sayısı	Hakem Sayısı	Kulüp Sayısı	Sporcu Sayısı	Antrenör Sayısı	Hakem Sayısı	Kulüp Sayısı
1. Atıcılık Federasyonu	2,021	4	18	46	2,293	12	21	47
2. Atletizm Federasyonu	265	24	48	6	300	50	100	6
3. Avcılık Federasyonu	1,765	-	15	47	2,200	-	-	49
4. Badminton Federasyonu	167	6	13	8	78	21	18	8
5. Basketbol Federasyonu	620	27	55	19	798	45	52	12
6. Bilardo Federasyonu	176	16	27	11	193	16	27	12
7. Bisiklet Federasyonu	34	6	6	6	85	6	2	10
8. Cimnastik Federasyonu	270	10	5	6	257	13	6	7
9. Futbol Federasyonu	6,270	325	180	92	2,927	166	174	92
10. Güreş Federasyonu	472	10	11	10	450	9	12	11
11. Hentbol Federasyonu	590	26	26	15	378	16	30	17
12. Herkes İçin Spor Federasyonu	70	12	6	12	200	20	10	13
13. Masa Tenisi Federasyonu	133	17	27	10	118	11	12	10
14. Okçuluk Federasyonu	25	5	2	-	126	7	4	13
15. Engelliler Spor Federasyonu	36	3	12	1	27	2	10	1
16. Binicilik Federasyonu	12	2	-	1	15	6	-	1
17. Su Sporları Federasyonu	-	-	-	-	314	49	40	7
18. Taekwondo - Karate-Aikido-Kurash ve Vuşu Fed.	7,292	219	190	23	7,465	219	190	23
19. Tenis Federasyonu	300	39	48	7	275	38	48	8
20. Voleybol Federasyonu	273	49	32	9	338	59	33	9
21. Futbol Tenisi Federasyonu	-	-	-	-	46	14	4	7
22. Golf Federasyonu	138	3	-	3	200	4	6	7
23. Boks Federasyonu	-	-	-	-	165	9	20	7
24. Eskrim Federasyonu	100	24	6	10	166	17	16	11
25. Vücut Geliştirme ve Halter Federasyonu	30	43	20	-	138	105	28	8
26. Judo Hapkido Kickboks	211	16	30	9	944	57	111	9
27. Hava Sporları	263	5	-	7	297	4	-	6
28. Triatlon Federasyonu	35	2	32	5	82	13	25	8
29. Yelken Federasyonu	46	5	10	7	110	7	16	8
30. Satranç Federasyonu	46	5	10	5	1,300	42	76	22
31. Darts Federasyonu	430	-	-	53	400	-	-	50
32. Üniversiteler Federasyonu	1,200	-	-	7	1,400	-	-	7
Toplam	23,290	903	829	435	24,085	1,037	1,091	506

Kaynak : Spor Dairesi

Ülkemizde 2013 yılı itibarıyla mevcut spor dairesine bağlı tesislerine baktığımız zaman 16 spor salonu, 61'i çim, 54'ü toprak, 7'si de sentetik olmak üzere 122 futbol sahası, 19 halı saha, 8 atletizm pisti, 18 tenis sahası, 6 atış poligonu, 1 sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 beach voley alanı ve 1 de kapalı yüzme havuzu mevcuttur (tablo 102).

Tablo - 102 Mevcut Spor Tesislerimiz
(2012-2013)

Tesisler	2012	2013
1. Spor Salonu	16	16
2. Futbol Sahası	117	122
2.1 Çim Saha	57	61
2.2. Toprak Saha	55	54
2.3. Sentetik Saha	5	7
3. Atletizm Pisti	8	8
4. Tenis Sahası	18	18
5. Atış Poligonu	6	6
6. Halı Saha	20	22
7. Sporcu Kamp ve Eğitim M	1	1
8. Beach Voley Tesisi	1	1
9. Kapalı Yüzme Havuzu	1	1

Kaynak : Spor Dairesi

Ülkemizde spor faaliyetlerinin yürütülmesi, tesis yapımı ve geliştirilmesinin başlıca finansman kaynakları olarak, devlet bütçesi, Milli Piyango, Devlet Piyangosu, Spor Toto-Loto, Sayısal Loto, At Yarışları, Betting Ofislerden, Hemen Kazan, Şans Topu gibi şans oyunlarından elde edilen gelirler, ilgili yasa ve tüzükler çerçevesinde kullanılmaktadır.

Her yıl olduğu gibi 2013 yılında da Spor Dairesince spor tesisleri yenilenmiş, gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılmıştır.

10.2. Sorunlar

Bütçe olanakları çerçevesinde spor federasyonları ve spor kulüplerine ayrılan pay yetersizdir.

Spor dairesinin üstlenmiş olduğu görevlerin etkin bir şekilde yürütülebilmesinde mevcut kadro yetersiz kalmaktadır. Özellikle teknik eleman eksikliği önemli ölçüde hissedilmektedir.

KKTC'nin dış dünyaya tanıtılması ve sporumuzun uluslararası deneyim kazanması için uluslararası federasyonlara üyelik konusunda yapılmakta olan girişimlerden henüz bir sonuç alınmamış olması da ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Mevcut altyapı ve tesislerimizin çoğu ile bazı spor federasyonlarımız uluslararası standartlara uygun değildir.

11. Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımına göre sağlık, ruhsal, bedensel ve sosyal bakımdan iyi durumda olma halidir.

Başka bir tanıma göre ise, kişinin fiziksel ve toplumsal çevreye ilişkin olarak vücut ve kafanın düzenli biçimde çalışmasıdır.

Kişi ve toplumun sağlığı, çevresel, davranışsal ve tıbbi olmak üzere üç ana unsurla ilişkilendirilmektedir. Sağlığın korunup geliştirilmesi ekonomik, sosyal, biyolojik ve fiziksel çevre şartlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması, toplum üyelerinin davranış ve hayat tarzında gerekli değişikliklerin yapılması ve son olarak gerekli tıbbi yöntemlerin uygulanması ile sağlanabilir.

11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

KKTC'de sağlık hizmetleri kamu kesiminin temel görevleri arasındadır. Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinden Devlet sorumludur. Sağlık alanında devletin gözetim ve denetiminde özel teşebbüs de faaliyet göstermektedir. Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı bünyesindeki hastane ve sağlık merkezlerinde verilmektedir.

Hastane ve sağlık merkezlerine kamu görevlileri ile devlet işçileri sağlık kartları ile, yoksullar ise Sosyal Hizmetler Dairesi'nden aldıkları dar gelirlilik belgeleri ile müracaat ederek, sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadırlar. Ancak hastaların kategorilerine göre mevcut Sağlık Kurumları Ücretler Tarifesi uyarınca %20-%30 katkı payı alınmaktadır. Ayrıca sigortalı ve sigorta emeklileri ile bakmakla yükümlü oldukları eş ve çocuklarına da her türlü sağlık hizmeti, yapılan harcamalar Sosyal Sigortalar Dairesi'nden talep edilmek kaydıyla karşılıksız verilmektedir. Özel kesim tarafından yürütülen sağlık faaliyetleri ise özel klinik, muayenehane ve laboratuvarlarda, her yıl Bakanlar Kurulu'nca tespit edilen ücretler karşılığında sürdürülmektedir.

11.1.1. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Ülkemizde, ihtisas eğitimi veren 1 eğitim hastanesi, 1 genel hastane, 2 bölge hastanesi, 2 özel dal hastanesi, kalabalık nüfuslu bölgelerde 13'ü kırsal 2'si kentsel olmak üzere 15 sağlık merkezi ve 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermektedir. Ayrıca diğer Bakanlıklara ve bağımsız kuruluşlara da hizmet veren bir Devlet Laboratuvarı mevcuttur. Hastane ve sağlık merkezlerinde halen 226 uzman hekim, 6 pratisyen hekim, 22 diş hekimi, 14 eczacı, 692 hemşire, 19 ebe ve çok sayıda yardımcı personel görev yapmaktadır (tablo 103). Hastane ve sağlık merkezlerinde 1007 yatak mevcut olup, dökümü tablo 105'de görülmektedir.

Tablo - 103 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı

	2011	2012	2013
Uzman Hekim	228	223	226
Pratisyen Hekim	6	6	6
Diş Hekimi	21	21	22
Eczacı	14	14	14
Hemşire	664	680	692
Ebe	25	25	24
Toplam	958	969	984

Kaynak : Sağlık Bakanlığı

Tablo - 104 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı
(2013)

	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Diş Hekimi	Eczacı*	Hemşire	Ebe
1. Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	125	3	5	10	371	10
2. Gazimağusa Devlet Hastanesi	37	1	2	5	126	6
3. Dr. Akçiçek Hastanesi	28	1	2	2	51	-
4. Cengiz Topel Hastanesi	8	-	1	2	33	-
5. Barış Ruh ve Sınır Hastanesi	8	-	-	2	37	8
6. Kronik Hastalıklar Hastanesi	-	-	-	-	-	-
7. Lefkoşa Kentsel Sağlık Merkezi	8	4	3	3	13	-
8. Maraş Semt Polikliniği	1	-	-	-	4	-
9. Lefke Sağlık Merkezi	1	-	1	-	1	-
10. Güzelyurt Sağlık Merkezi	3	3	1	2	4	-
11. Lapta Sağlık Merkezi	-	1	1	-	2	-
12. Esentepe Sağlık Merkezi	-	1	-	-	2	-
13. Değirmenlik Sağlık Merkezi	1	-	1	-	3	-
14. Serdarlı Sağlık Merkezi	-	1	1	-	4	-
15. Yeni İskele Sağlık Merkezi	4	1	1	-	9	-
16. Yeni Erenköy Sağlık Merkezi	-	2	1	1	8	-
17. Akdoğan Sağlık Merkezi	-	1	1	-	5	-
18. Geçitkale Sağlık Merkezi	1	1	1	-	4	-
19. Mehmetçik Sağlık Merkezi	-	-	-	-	7	-
20. Dipkarpaz Sağlık Merkezi	-	1	-	-	3	-
21. İnönü Sağlık Merkezi	1	-	-	-	3	-
22. Akıncılar Sağlık Ocağı	-	-	-	-	1	-
23. Tatlısu Sağlık Ocağı	-	-	-	-	-	-
24. Vadili Sağlık Ocağı	-	-	-	-	1	-
Toplam	226	21	22	27	692	24

* Hastane ve Sağlık Merkezlerindeki eczacıları ve eczacı kalfalarını içermektedir.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetlerini Temel Sağlık Hizmetleri, Yataklı Tedavi Hizmetleri, İlaç ve Ecza Hizmetleri ve Laboratuvar Hizmetleri olarak dört ana başlıkta toplayabiliriz.

11.1.1.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre koruyucu hekimlik "Bedensel ve ruhsal sakatlıkların oluşumunu ve gelişimini, toplumun organize edilmiş çabalarıyla önlemenin yanı sıra, bireylerin ve bunların ailelerinin sağlığından sorumlu olan iyi bir hekim tarafından bağışıklama, sağlık eğitimi ve benzeri çabalarla herkesin bir bütün olarak toplum sağlığını daha iyiye götürmek için tüm olanakları kullanarak yapılan hekimliktir".

Toplumu hastalıklardan korumak, insan ömrünü uzatmak, beden ve ruh sağlığını düzeltmek amacı ile çevrenin sağlık koşullarını iyileştirmek, sıtma, tüberküloz ve diğer bulaşıcı hastalıkları kontrol altına almak, temiz su, temiz gıda kontrolleri yapmak, sağlıklı beslenmeyi sağlamak, ana-çocuk sağlığı hizmeti sunmak, basamak hekimliği hastaları muayene, tedavi, sevk ve takip etmek ve halk sağlığı eğitimi ile ilgili çalışmalar, Temel Sağlık Hizmetleri çerçevesinde yürütülmektedir.

Ülkemizde Temel Sağlık Hizmetleri, kentsel ve kırsal sağlık merkezlerinde görevli pratisyen hekimler ve diğer yardımcı sağlık personeli tarafından verilmektedir. Ayrıca, sağlık merkezinde görevli pratisyen hekimler ve yardımcı sağlık personeli, kendi bölgelerdeki sağlık ocağı olan köyleri Sağlık Bakanlığı'nca onaylanan bir program çerçevesinde ziyaret etmektedirler. Ayrıca, 1992 yılından beri Lefkoşa'da, 1994 yılından beridir de Gazimağusa'da ev ziyaretleri yapılmaktadır.

11.1.1.2. Yataklı Tedavi Hizmetleri

Yataklı Tedavi Hizmetleri, yataklı tedavi kurumlarınca ayakta ve yatılı olarak yürütülen II. ve III. Basamak hekimliği hizmetlerini kapsamaktadır. Ayakta ve yatılı hizmetlerinin yürütüldüğü hastaneler, günün 24 saatinde faaliyette olup, uzmanlık gerektiren hastaların havale edildiği poliklinik ve yatılı servislerden oluşmaktadır.

Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi, Gazimağusa Hastanesi, Dr. Akçiçek Hastanesi ve Cengiz Topel Hastanesi genel hastane niteliğindedir. Barış Ruh ve Sinir Hastanesi ile uzun süreli tedavi ve bakım isteyen hastaları kabul eden Kronik Hastalıklar Hastanesi, ve Talassemialı hastalara hizmet veren Talassemia Merkezi ile kanser

olaylarının teşhis ve tedavisini yürüten Radyasyon Onkoloji Merkezi özel dal hastaneleridir.

Hastanelerimizde yatılı tedavi hizmetleri yanında, çeşitli uzmanlık dallarında (tablo 104) poliklinik, Hematoloji, Biyokimya, Mikrobiyoloji, Patoloji, Röntgen, Invasiv Kadiyoloji laboratuvarları, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi ve Ameliyathaneler ile hizmet verilmektedir.

Tablo - 105 Kamu ve Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının Bölgelere Göre Dağılımı

(2013)			
Bölge	Kamu	Özel	Toplam
1. Lefkoşa	713	219	932
2. Gazimağusa	166	51	217
3. Girne	70	33	103
4. Güzelyurt	58	0	58
5. İskele	-	-	-
Toplam	1007	303	1310

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.1.1.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

İlaç herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürebilmek amacıyla kullanabileceği en önemli vasıtalarından biri olup, GMP (Good Manufacturing Practice) kurallarına uygun olarak üretilen, tedavi edici ve koruyucu özelliği olan bir mamüldür. Ancak her ilacın, tedavi edici özelliği olduğu gibi, tedavi dozu suistimal edildiği takdirde, her ilaç bir zehirdir. Bu itibarla, doktor ve eczacı denetiminde kullanılan ilacın, tedavi ve koruyucu özelliğinden faydalanılabilmektedir. Sağlık servislerimizde gereksinimi duyulan ilacın bir kısmı direk üretici firmalardan, bir kısmı ise ihale yöntemi ile temin edilmektedir. İhale

yöntemi ile temin edilen ilaçlardan bir kısmı, KKTC'de faaliyet gösteren ilaç üretim fabrikasından karşılanmaktadır.

İlaç ve Eczacılık hizmetleri, İlaç ve Eczacılık Dairesi ve buna bağlı olarak görev yapan Genel Ecza Deposu tarafından yürütülmektedir. Kamuda çalışan, 7'si hastane ve sağlık merkezlerinde olmak üzere 14 eczacı mevcuttur.

11.1.1.4. Laboratuvar Hizmetleri

Laboratuvar hizmetleri, Devlet Laboratuvarı tarafından tüm kamu kurum ve kuruluşlar ile özel kurum ve kuruluşlara verilmektedir. Hizmet alanları İlaç ve Kimyasal Analizler, Pestisit Kalıntı Analizleri, Besin Analizleri, Adli Kimya ve Fen Analizleri, Mikrobiyolojik Analizler ile Radyasyon ve Çevre Analizlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmalar, 1997 yılından itibaren Devlet Laboratuvarının yeni binasında sürdürülmektedir.

11.2.1. Sağlık Harcamaları

Ülkemizde kamu sağlık harcamaları, Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Tablo 108'den de görüldüğü gibi kamu sağlık harcamaları 2013 yılında cari fiyatlarla 242,677,957.1 TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında kamu sağlık harcamalarının bütçe toplamı içerisindeki payı %7.4, GSMH içindeki payı ise %3.2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 106 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Uzman Doktorların Branşlarına Göre Dağılımı (2013)

Branşlar	Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	Barış Ruh ve Sinir Hastanesi	Gazimağusa Devlet Hastanesi	Dr. Akçiçek Hastanesi	Cengiz Topel Hastanesi	Lefkoşa Kentisel Sağlık Merkezi	Güzelyurt Sağlık Merkezi	Lefke Sağlık Merkezi	Yeni İskele Sağlık Merkezi	Akdöğün Sağlık Merkezi	Döğürmenlik Sağlık Merkezi	Yeni Erenköy Sağlık Merkezi	Geçitkale Sağlık Merkezi	Maraş Şemt İnönü Sağlık Merkezi	Toplam
1. Dahiliye Uzmanı	8	-	5	5	1	2	1	-	1	-	-	-	1	-	24
2. Genel Cerrahi Uzmanı	8	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
3. Kadın Doğum Uzmanı	7	-	3	3	1	1	1	-	2	-	-	-	-	1	19
4. Çocuk Sağlığı Uzmanı	17	-	3	4	1	2	1	-	1	-	1	-	-	1	31
5. Psikiyatri Uzmanı	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
6. Kulak Burun Boğaz Uzmanı	5	-	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	11
7. Göz Hastalıkları Uzmanı	7	-	1	2	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	14
8. Ortopedi-Travmatoloji Uzmanı	6	-	4	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15
9. Cildiye Uzmanı	3	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
10. Radyoloji Uzmanı	7	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
11. Fizik Tedavi Uzmanı	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
12. Hematoloji	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
13. Neonatoloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
14. Enfeksiyon Uzmanı	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
15. Anestezi ve Reanimasyon Uzmanı	6	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
16. Patoloji Uzmanı	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
17. Beyin Cerrahi	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
18. Nöroloji Uzmanı	4	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
19. Üroloji Uzmanı	6	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
20. Göğüs hastalıkları Uzmanı	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
21. Adli Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
22. Nükleer Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
23. Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
24. Plastik Cerrahi Uzmanı	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
25. Kardiyoloji Uzmanı	7	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
26. Endodonti Uzmanı	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
27. Gastroenteroloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
28. Endokrinoloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
29. Spor Hekimi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
30. Nefroloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
31. Romatoloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
32. Acil Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	128	4	38	28	8	8	3	1	4	0	1	1	1	1	226

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.2.2. Sağlık Yatırımları

Toplam sağlık yatırımları, 2013 yılında cari fiyatlarla 7,953,661.8 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımlar içerisindeki payı %3.1, bütçe içerisindeki payı ise % 0.1 olmuştur (tablo 107).

Tablo - 107 Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi ve GSMH'ya Oranı
(2011-2013)

	(₺)		
	2011	2012	2013
1. Toplam Sağlık Harcamaları	204,408,300.9	217,023,151.3	242,677,957.1
2. Devlet Bütçesi	2,844,717,192.2	2,964,278,216.8	3,261,442,097.8
3. GSMH	6,559,174,528.7	6,915,831,629.3	7,579,403,276.2
Bütçeye Oranı (%)	7.2	7.3	7.4
GSMH'ya Oranı (%)	3.1	3.1	3.2

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 108 Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar ve Bütçe İçerisindeki Payı
(2011-2013)

	(₺)		
	2011	2012	2013
1. Toplam Sağlık Yatırımları	3,353,271.2	2,694,640.7	7,953,661.8
2. Devlet Bütçesi Toplamı	2,844,717,192.2	2,964,278,216.8	3,261,442,097.8
3. Toplam Yatırımlar	231,357,144.3	249,947,836.2	305,456,773.0
Bütçeye Oranı (%)	0.1	0.1	0.1
Toplam Yatırımlara Oranı (%)	1.5	4.2	2.6

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.1.2. Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Özel kesimdeki sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı denetimindeki özel hastane, klinik,eczane ve laboratuvarlarda verilmektedir. Özel sağlık kuruluşları 32/1998 sayılı Özel Hastane, Özel Klinik, Özel Dispanser ve Özel Muayeneler (Denetim) Yasası uyarınca denetlenmektedir.

Özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla, özel sağlık yatırımları dahil, 47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca, 2001 yılından beri yatırım projelerine Teşvik Belgesi verilmektedir. Bu bağlamda 2001 yılından itibaren 2013 yılına kadar, Devlet Planlama Örgütü tarafından teşviklendirilen özel sağlık yatırım projelerinin sabit yatırım tutarı 250,791,446 TL'dir.

Son yıllarda ülkemizde sağlık hizmeti sunan özel hastanelerin sayısı giderek artmaktadır. 2013 yılı özel sağlık kuruluşlarının bölgelere göre dağılımları tablo 109'da görülmektedir. Buna göre Lefkoşa'da 4, Gazimağusa'da 3, Girne'de 3 olmak üzere toplam 10 özel hastane mevcuttur. Yataklı sağlık kuruluşlarındaki yatak sayısı ise 303'dür. Ayrıca Lefkoşa'da 75, Gazimağusa'da 42, Girne'de 30, Güzelyurt'ta 14 olmak üzere toplam 161 eczane mevcuttur.

Tablo - 109 Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının Bölgelere Göre Dağılımı
(2013)

Bölge	Özel Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Eczaneler	Ecza Depoları
Lefkoşa	4	219	81	16
Gazimağusa	3	51	36	2
Girne	3	33	30	8
Güzelyurt	-	-	14	-
Toplam	10	303	161	26

Kaynak : Sağlık Bakanlığı

11.3. Sorunlar

Sağlık hizmetlerinin sunulduğu bürokratik engeller ve hükümetlerle birlikte sürekli değişen sağlık politikaları, hizmetlerin eşit ve dengeli dağılımını engellemektedir.

Sağlığın finansmanı, genel bütçeden vergi veren ve Sosyal Sigortalara katkı yapan kesim tarafından sağlanmaktadır. Bunlara hiçbir katkısı olmayan çok geniş bir kesim (öğrenciler, vatandaş olmayanlar, sağlık turistleri vb.) tarafından sağlık hizmetleri ücretsiz veya çok cüzi katkılarla alınmaktadır. Bu da zaten yetersiz olan sağlık bütçesini zorlamaktadır.

Sağlık personelinin günün 24 saatinde kesintisiz hizmet vermesi gereği ve hizmetin özelliği nedeniyle, çalışma koşullarını yeniden düzenleyecek yasal değişikliğin henüz çıkarılmaması huzursuzluklara neden olmaktadır.

Sağlık finansmanına ilişkin Genel Sağlık Sigortası ve Döner Sermaye yasalarının henüz yürürlüğe konulmaması sağlık harcamalarında dengesizliklere yol açmakta ve sağlık hizmetlerinin beklentilere yanıt verecek şekilde, rekabet koşulları içinde hem kamu ve hem özel sektörce sunumunu güçleştirmektedir.

Hastaların sağlık hizmetlerini alırken haklarını koruyacak ve düzenleyecek Hasta Hakları Yasası'nın henüz yürürlüğe konulamaması bir takım huzursuzluklara ve istenmedik uygulamaların devamına yol açmaktadır.

Özel sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltecek ve herkes için ulaşılabilir kılacak, kamu sağlık hizmetlerinin yükünü hafifletecek Özel Hastahaneler ve Dispanserler Yasası'nda değişiklik yapılmaması, bir yandan kamu sağlık hizmetlerinin yükünü ağırlaştırırken, aynı zamanda özel sağlık hizmetlerinin kalitesi yönünde bir takım sıkıntılar yaratmaktadır.

Üst düzey uzmanlaşmayı gerektiren belirli alanlarda sağlık yatırımlarının yetersiz oluşu, yurt dışına hasta sevkini zorunlu kılmakta ve sağlık kurumlarına yönelik güvenin henüz tam anlamı ile oluşmaması, yurt dışı tedavi taleplerini artırarak önemli maddi giderlere yol açmaktadır.

Çağdaş beklentilere yanıt verecek, hasta kayıtlarının paylaşımını sağlayacak, tıbbi ve idari işleri kolaylaştıracak ve yurttaşlarımızın e-sağlık kapsamında sağlıkla ilgili bilgilere arzuladıkları zaman ulaşabilecekleri kapsamlı bir otomasyon sisteminin kurulamaması, sağlık hizmetlerinin sunumunda ciddi sorunlara ve bürokratik güçlüklerle yol açmaktadır.

Resmi nitelikte bir ulusal ilaç politikasının olmayışı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde yeterli otomasyona gidilememesi ilaç yönetiminde beklenen kaliteye ulaşılmasını engellemekte ve ciddi savurganlıklara yol açmaktadır.

Kurumlar ve bölgeler arası hasta sevk sisteminin oluşturulmaması, bir yandan hastalarımızın zamanında ve beklentilerine yanıt verecek sağlık hizmeti almalarını engellediği gibi, bir yandan da ikinci ve üçüncü kademe sağlık merkezlerinin gereksiz kullanılması nedeniyle zaman, malzeme ve emek sarfiyatına neden olmaktadır.

Tüm çabalara rağmen koruyucu sağlık hizmetlerine, diğer bir deyişle hastalıkların baş göstermeden önlenmesine ilişkin uygulamalara yeteri kadar önem verilmediğinden sağlık harcamalarının yükselmesine ve yurttaşlarımızın çeşitli hastalıklara maruz kalarak sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır.

Dünyada sağlık turizmi gelişirken, ülkemizde bu alandaki teşviklerin sınırlı olması, tanıtım yapılmaması ve ulaşım gibi sorunlar sağlık turizminin gelişimini engellemektedir.

12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

12.1. Çalışma Yaşamı

12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketi'ne Göre İstihdam

Çalışma kısaca üretim sürecine katılma; istihdam ise belli bir dönem içerisinde işi olup ekonomik faaliyette bulunanları ifade etmektedir.

KKTC'de İşgücü Piyasası için asıl veri kaynağını Hanehalkı İşgücü Anketleri oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki ilk Hanehalkı İşgücü Anketi Ekim 2004 tarihinde yapılmıştır. Bu anketlerin amacı KKTC'deki işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilenlerin, ekonomik faaliyet, meslek, işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise; iş arama süresi ve iş aradıkları meslek ve benzeri özellikleri hakkında bilgi derlemektir. Hanehalkı İşgücü Anketi, KKTC'de yaşayan ve kurumsal olmayan sivil nüfus kapsamında yer alan yabancı uyruklular da dahil olmak üzere hanehalkı özelliği teşkil eden yerlerde uygulanmaktadır.

Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2012 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (çalışma çağındaki nüfus) 214,981 kişi olarak saptanmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı ise 96,539 olmuştur. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun çalışma çağındaki nüfusa (ÇÇN) oranı %44.9 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında istihdam edilen nüfus 2012 yılına göre %1.0 artarak 106,796'ya yükselmiştir. Aynı dönemde ÇÇN 221,646 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun ÇÇN'a oranına bakıldığında %44.2 olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile çalışabilir nüfusun %55.8'inin çalışmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmayan bu kesimi ev kadınları, askerler, öğrenciler, işsizler, çalışamaz durumda olanlar, emekliler v.b. oluşturmaktadır (tablo 111).

Tablo - 110 Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın
İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı ¹
(2010-2013)

İktisadi Faaliyet	2010	%Pay	2011	%Pay	2012	%Pay	2013	%Pay
1. Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Bahçecilik	5,300	5.7	3614	3.7	3892	4.0	4901	5.0
2. Madencilik ve Taşocakçılığı	73	0.1	54	0.1	179	0.2	157	0.2
3. İmalat Sanayi	8,393	9.0	6964	7.2	6632	6.9	5961	6.1
4. Elektrik, Gaz, Su, Kanalizasyon, Atık Su Arıtımı	1,051	1.1	1436	1.5	1356	1.4	1421	1.5
5. İnşaat	7,746	8.3	7047	7.3	7224	7.5	7139	7.3
6. Toptan ve Perakende Ticaret	16,547	17.7	18144	18.7	16141	16.7	16689	17.1
7. Lokanta ve Oteller	7,470	8.0	8254	8.5	9518	9.9	8007	8.2
8. Ulaştırma, Depolama, Haberleşme ve Yayıncılık, Programcılık	5,026	5.4	5415	5.6	5156	5.3	6133	6.3
9. Mali Aracı Kuruluşlar	3,498	3.7	3506	3.6	3312	4.4	3404	3.5
10. Gayrimenkul, Kiralama, Teknik ve İdari Hizmet Faaliyetleri	4,686	5.0	5721	5.9	6714	7.0	5931	6.1
11. Kamu Yönetimi	15,669	16.8	17766	18.3	15775	16.3	18559	19.0
12. Eğitim Hizmetleri	9,149	9.8	9885	10.2	10028	10.4	10040	10.3
13. İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetle	2,481	2.7	2944	3.0	3487	3.6	2838	2.9
14. Diğer Toplumsal Hizmetler	6,408	6.9	6352	6.5	7125	7.4	6688	6.8
Toplam	93,498	100.0	97,103	100.0	96,539	100.0	97,867	100.0

2008 yılına kadar NACE Rev.1 kullanıldı. 2009 yılında ise NACE Rev.2 kullanılmaya başlandı.

¹Sektörlerin toplamı yuvarlamadan dolayı genel toplamı vermeyebilir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 111 Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Bazı Temel Göstergeler
(2010-2013)

	2010	2011	2012	2013
1. Çalışma Çağındaki Nüfus (ÇÇN)	213,795	215,721	214,981	221,646
2. İşgücü	106,117	107,514	105,713	106,796
3. İşgücüne Katılma Oranı(%)	49.6	49.8	49.2	48.2
4. İstihdam	93,498	97,103	96,539	97,867
5. İşsiz Sayısı	12,619	10,411	9,174	8,929
6. İşsizlik Oranı (%)	11.9	9.7	8.7	8.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.2. 2006 Yılı Nüfus ve Konut Sayımına Göre İstihdam

2006 Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre istihdam edilen kişi sayısı 92,088 olarak saptanmıştır. İstihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo - 112 2006 Yılı Genel Nüfus ve Konut Sonuçlarına Göre İstihdam Edilen Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

Ekonomik Faaliyet	Çalışan Sayısı	%Pay
1. Tarım, Avcılık ve Ormancılık	2,003	2.2
2. Balıkçılık	86	0.1
3. Madencilik ve Taşocakçılığı	216	0.2
4. İmalat	7,497	8.1
5. Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtım	299	0.3
6. İnşaat	12,298	13.4
7. Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtlar, Motosikler, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı	13,881	15.1
8. Oteller ve Lokantalar	5,076	5.5
9. Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	5,180	5.6
10. Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	2,705	2.9
11. Gayri Menkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	2,865	3.1
12. Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	19,048	20.7
13. Eğitim	8,054	8.7
14. Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	2,058	2.2
15. Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	4,056	4.4
16. Ev İçi Personel Çalıştıran Hanehalkları ve Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Üretim Faaliyetleri	525	0.6
17. Uluslararası Örgütler ve Temsilcilikleri	308	0.3
18. Bilinmeyen	5,933	6.4
Toplam	92,088	100.0

2006 yılı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre (De-jure) işgücüne katılma oranı %49.4, istihdam oranı %44.2 olarak hesaplanmıştır. İşsiz sayısı 10,874 olarak tespit edilmiş buna göre işsizlik oranı %10.6 olarak hesaplanmıştır.

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.3. İstihdamı Destekleme Merkezi

Yerli istihdamın desteklenmesine yönelik olarak Şubat 2009'dan itibaren İhtiyat Sandığı bünyesinde "Teşvik Prim Sistemi" olarak adlandırılan yeni bir prim uygulamasına başlanmıştır. Buna göre 1 Ocak 2008 tarihinden başlayarak ilk kez İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı yapılan yabancı uyruklu çalışanlar ile daha önce İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı olup olmadığına bakılmaksızın 1 Şubat 2009 tarihinden sonra yurtdışından çalışma maksadı ile gelen yabancı uyruklular için işverenleri, brüt maaş veya ücretlerinin %5'i oranında yerli istihdamına katkı primini, İhtiyat Sandığı'na yatırmakla yükümlü kılınmıştır. Böylece işverenin yabancı uyruklu çalışanın aylık maaş ve ücretinin %5'i oranında İhtiyat Sandığı Dairesi'ne yatıracağı yerli istihdamına katkı primi, yerli istihdamı teşvik amacı ile kullanılması sağlanmıştır.

Yerli istihdamı teşvik uygulaması işverenler açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ve Sosyal Güvenlik kuruluşlarına borcu olmayanları kapsamına alırken çalışanlar açısından KKTC yurttaşı; üniversite veya yüksekokul mezunları, meslek lisesi mezunları ile Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen meslek edindirme kurslarından mezun olanları kapsamaktadır. İşkolları açısından ise turizm ve basın yayın işkolları kapsama alınmıştır.

Uygulamada ortaya çıkan hukuksal durum nedeniyle 49/2009 sayılı yasa ile İhtiyat Sandığı Yasası'nda yapılan tadilatlar 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile iptal edilerek "Teşvik Prim Sistemi Uygulaması" sonlandırılmıştır. Yine 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile Esas Yasa'da yapılan değişikliklere bağlı olarak 2013 yılında çıkarılan "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile İstihdamı Destekleme Merkezi (İDM) oluşturularak uygulamaya tekrar başlanmıştır.

12.1.1.4. Çalışma Dairesi

Çalışma Dairesi'ne kaydını yaptırmış kayıtlı tamamen işsiz sayısına bakıldığı zaman 2013 yılında ortalama işsiz sayısı 956 olarak belirlenmiştir (tablo 113).

Tablo - 113 Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı
Genel Görünüm Tablosu
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1. Yıl İçinde iş isteğiyle müracaatlar	5,598	5,923	4,363	4,085
2. İşe yerleştirilenler	395	529	611	477
3. Kayıttan düşenler	5,449	4,588	3,904	3,674
4. Yıl sonu itibarıyla iş isteği ile bekleyenler	1,253	1,059	907	841
5. İşe yerleştirilenlerin, iş isteği ile müracaat eden kişilere oranı (%)	7.1	10.8	14.0	11.7
6. Yıllık ortalama işsiz sayısı	1,600	1,108	1,013	956

Kaynak: Çalışma Dairesi

Tablo 113'e bakıldığı zaman 2013 yılında iş isteği ile müracaat eden kişi sayısının 2012 yılına göre arttığı görülmektedir. Müracaat eden kişilerin %11.7'si (477 kişi) işe yerleştirilmiştir.

2013 yılında 3,576'sı iş ve 895'i cihaz olmak üzere toplam 4,471 teftiş yapılmıştır. Aynı dönemde 198 çalışma izni olmayan yabancı uyruklu işçi tespit edilip gerekli işlemler yapılmıştır. Tespit edilen kaçak işçilerin 62'si pasaportla, 136'sının ise kimlikle KKTC'ye giriş yaptığı belirlenmiştir. 2013 yılı içerisinde 21,158'i ilk kez 6,222'si uzatma olmak üzere toplam 27,380 çalışma izni verilmiştir (tablo 114).

Tablo - 114 Yabancı Uyruklulara Verilen Çalışma İzinleri
(2010-2013)

Yıllar	İlk Kez Başvuru	Uzatma Başvurusu	Toplam
2010	6,791	21,833	28,624
2011	4,777	19,844	24,621
2012	7,033	21,678	28,711
2013	6,222	21,158	27,380

Kaynak: Çalışma Dairesi

2013 yılı sonu itibarıyla Çalışma Dairesi tarafından 4,896 özürlü belgelenmiştir. Bu dönemde Çalışma Dairesi kanalıyla 509 özürlü kamuda (KİT, Vakıflar ve Belediyeler dahil) 60 özürlü de özel sektörde istihdam edilmiştir.

2013 yılına ait rakamlar incelendiğinde Çalışma Dairesi'ne işsizlik kaydı yaptıran, aktif işsizlerin eğitim seviyelerine göre dağılımına bakıldığında zaman %26.9'luk pay ile ilköğretim mezunlarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir (tablo 115).

Çalışma Dairesi tarafından işe yerleştirilen işsizlerin yerleştirildikleri sektörler itibarıyla dağılımları tablo 116'da yer almaktadır.

Tablo 116 'da görüldüğü gibi 2013 yılında Çalışma Dairesi tarafından yapılan plasmanların sektörler itibarıyla dağılımına bakıldığında en fazla plasmanın %98.7'lik pay ile hizmetler sektörüne yapıldığı görülmektedir.

Çalışma Dairesi tarafından son üç yılda yapılan plasmanların kamu ve özel kesim ayırımına göre dağılımına bakacak olursak yalnızca özel kesime plasman yapıldığı görülmektedir (tablo 117).

Plasmanı yapılan kayıtlı tamamen işsizlerin ana meslek gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında zaman (tablo 118) yapılan plasmanların yoğun olarak nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo - 115 Kayıtlı Aktif İşsizlerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı
(2010-2013)

Yıllar	2010		2011		2012		2013	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Eğitim Durumu								
1. Okur Yazar Değil	25	1.6	15	1.3	15	1.5	10	1.0
2. Diplomasız Okur-Yazar	11	0.7	6	0.5	5	0.5	6	0.6
3. İlkokul Mezunu	445	27.8	307	27.7	286	28.2	257	26.9
4. Ortaokul Mezunu	276	17.2	148	13.4	157	15.5	146	15.3
5. Lise ve Dengi Okul Mezunu	517	32.3	361	32.6	332	32.8	327	34.2
6. Fakülte veya Yüksek Okul Mezunu	288	18.0	236	21.3	191	18.8	194	20.3
7. Yüksek Lisans	38	2.4	35	3.2	27	2.7	16	1.7
Toplam (Yıllık Ort.)	1,600	100.0	1,108	100.0	1,013	100.0	956	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 116 Yapılan Plasmaların Sektörlere Göre Dağılımı
(2010-2013)

Sektörler	A: Kişi Sayısı	B: Pay (%)			
		2010	2011	2012	2013
1. Tarım					
	A: ...	54	43	52	-
	B: ...	4.3	8.1	8.5	-
2. Sanayi					
	A: ...	26	9	17	6
	B: ...	2.1	1.7	2.8	1.3
3. Hizmetler					
	A: ...	1,173	477	542	471
	B: ...	93.6	90.2	88.7	98.7
4. Toplam					
	A: ...	1,253	529	611	477
	B: ...	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 117 Yapılan Plasmanların Kamu ve Özel Sektör Ayrımına Göre Dağılımı
(2010-2013)

	A: Kişi Sayısı	B: Pay (%)			
		2010	2011	2012	2013
1. Kamu Kesimine Yapılan Plasmanlar					
	A: ...	-	-	-	-
	B: ...	-	-	-	-
2. Özel Kesime Yapılan Plasmanlar					
	A: ...	395	529	611	477
	B: ...	100.0	100.0	100.0	100.0
3. Toplam Plasmanlar					
	A: ...	395	529	611	477
	B: ...	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

Tablo - 118 Plasmanı Yapılan İşsizlerin Ana Meslek Gruplarına Göre Dağılımı
(2010-2013)

Yıllar	2010		2011		2012		2013	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
1. Yasa Yapıcı, Üst Düzey Yönetici ve Müdürler	14	3.5	5	0.9	11	1.8	11	2.3
2. Profesyonel Meslek Mensupları	26	6.6	14	2.7	23	3.8	10	2.1
3. Yardımcı Porfesyonel Meslek Mensupları	16	4.0	16	3.0	16	2.6	10	2.1
4. Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışanlar	91	23.0	82	15.5	120	19.6	115	24.1
5. Hizmet ve Satış Elamanları	82	20.8	84	15.9	133	21.8	119	25.0
6. Tarım, Hayvan, Orman, Su Ürünlerinde Çalışanlar	4	1.0	6	1.1	1	0.2	3	0.6
7. Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	15	3.8	11	2.1	28	4.6	19	4.0
8. Tesis ve Makine Oper. Ve Montajcılar	35	8.9	32	6.2	32	5.2	42	8.8
9. Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	112	28.4	279	52.7	247.0	40.4	147	30.8
0. Tanımlanamayanlar	-	-	-	-	-	-	1	0.2
Toplam	395	100.0	529	100.0	611	100.0	477	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

Çalışma hayatında, dikkatsizlik, umursamazlık, tedbirsizlik ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkan iş kazaları, bir yandan milli ekonomide kayıba yol açarken, diğer yandan çalışanların, güçlerini veya hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır.

Son dört yılda meydana gelen iş kazalarına bakıldığında en fazla iş kazasının 2010 yılında olduğu görülür. 2013 yılında ise meydana gelen 237 iş kazası neticesinde 7 kişi hayatını kaybetmiştir (tablo 119).

Tablo - 119 İş Kazaları ve Neticeleri
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	Değişim (%) (2013/2012)
1. İş Kazası	285	276	218	237	8.7
2. Yaralanan Kişi Sayısı	283	270	214	230	7.5
3. Ölen Kişi Sayısı	2	6	4	7	7.5
4. Ölümün İş Kazalarına Oranı (%)	0.7	2.2	1.8	3.0	-

Not: İş kazaları Çalışma Dairesi'ne bildirilenleri kapsamaktadır

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

12.1.1.5. Asgari Ücret

Çalışma hayatımız içerisinde önemli bir yeri olan ve vasıfsız bir işçinin ortalama ücretinin ekonomik nedenlerle sosyal yönden kabul edilmez bir düzeye inmesini önlemek temel amacına yönelik olarak asgari ücret tespit edilmektedir. 2013 yılı boyunca asgari ücret 1,415 TL uygulanmıştır. Uygulanmakta olan asgari ücret miktarı gelir vergisi yasası'ndaki muafiyetlerden dolayı gelir vergisi kapsamı dışındadır. Ancak tespit edilen asgari ücret miktarı üzerinden çalışan hissesi olarak %9 Sosyal Sigorta ve %4 İhtiyat Sandığı kesintisi yapıldıktan sonra çalışanlara ödeme yapılmaktadır.

Tablo - 120 Asgari Ücretteki Gelişmeler
(2010-2013)

Uygulama Süresi	Günlük Asgari Ücret (₺)	Aylık Asgari Ücret (₺)(Brüt)
1 Ekim 2009 - 31 Aralık 2010	57.00	1,237.00
1 Ocak 2011 - 31 Aralık 2012	60.00	1,300.00
1 Ocak 2013 - 31 Aralık 2013	65.30	1,415.00

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.6. Sendikalar Mukayyitliği

Sendikalar Mukayyitliği, 13/71 sayılı Sendikalar Yasası'nda kendisine verilen yetki görev ve sorumluluklar çerçevesinde, sendikaların yasada öngörülen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takibini yapmaktadır.

Çalışma barışının sağlanmasına ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan sendikaların üye sayılarına ilişkin veriler tablo 121'de verilmiştir.

Tablo - 121 KKTC'nde Faaliyet Gösteren Sendika Ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı
(2010-2013)

Yıllar	2010		2011		2012		2013	
	Sayı	%Pay	Sayı	%Pay	Sayı	%Pay	Sayı	%Pay
Hür İşçi Sendikaları Federasyonu (Hür-İş)	5,562	22.1	6,185	24.5	5,064	21.0	6,826	26.4
KT İşçi Sendikaları Federasyonu (Türk-Sen)	1,827	7.3	1,783	7.0	2,135	8.8	2,040	7.9
Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (Dev-İş)	876	3.5	888	3.5	852	3.5	895	3.5
Hiçbir Federasyona Bağlı Bulunmayan Sendikalar	16,896	67.1	16,432	65.0	16,099	66.7	16,106	62.2
Toplam	25,161	100.0	25,288	100.0	24,150	100.0	25,867	100.0

Kaynak: Sendikalar Mukayyitliği

Tablo 121’de görüldüğü gibi 2012 yılına göre 2013 yılında toplam sendikalı sayısında %7.1 oranında artış olmuştur. Hiçbir federasyona bağlı bulunmayan sendikaların üye sayısı nerdeyse aynı kalırken Hür-İş Federasyonu’nun üye sayısı %34.8 oranında artmıştır. Türk-Sen Federasyonu’nun üye sayısı %4.4 oranında azalırken, Dev-İş Federasyonu’nun üye sayısı ise %5.0 oranında artmıştır.

12.1.2. Sorunlar

13/71 sayılı Sendikalar Yasası’nın günümüz koşullarında yetersiz kalması varolan sorunların devam etmesine ve çalışma yaşamında huzursuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer yandan sendikalarla sıkı bir ilişki içerisinde olması gereken Sendikalar Mukayyitliği’nin sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamış olması sendikal alandaki sıkıntıları daha da artırmaktadır.

42/96 sayı ile yürürlüğe girmiş olan Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Referandum Yasası’nda öngörülen tüzüklerin hazırlanıp yürürlüğe konamaması sorun çıkmasına yolaçabilecektir.

Eğitim-sanayi işbirliğinin tam olarak kurulamamış olması ve eğitim sistemindeki eksiklikler özellikle genç işgücünün çalışma yaşamına girişini zorlaştırmaktadır.

Özel sektörde işçi ve işveren sendikalarının örgütlenmemesi sosyal tarafların oluşumu ve sosyal dialog mekanizmasının ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

12.2. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte modern anlamda sosyal güvenlik anlayışının gelişmesi sanayi inkilabının getirdiği ağır sosyal olumsuzlukların ve sefaletin önüne geçilmesi amacıyla mecburi sosyal sigortaların kurulması ile başlamış ancak bugün anladığımız anlamda sosyal güvenlik kavramının oluşması 1930’lu yıllarda gerçekleşmiştir. Günümüzde sosyal güvenlik insan için bir hak, devlet için ise bir görev olarak görülmüş ve bu anlayış İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile ILO’nun 1952 tarihli ve Sosyal Güvenliğin Asgari Normları hakkındaki 102 sayılı sözleşmesinde de

açıkça ifade edilmiştir. KKTC Anayasası'nın 55. maddesinde de herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Sosyal güvenliği kısaca toplumun bütün fertlerinin uğrayabilecekleri tehlikelere ve tehlikenin zararına karşı ekonomik ve sosyal olarak güvence altına alınması şeklinde tanımlayabiliriz.

Bu bağlamda kişi için temel bir hak olan sosyal güvenlik ile ülkemizde, tehlikeye uğrayan insanları tehlikenin zararlarından koruma ve insan haysiyetine yaraşır asgari bir geçim seviyesi sağlama amacına yönelik bir anlayış benimsenmiştir.

12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ülkemizde sosyal güvenlik kapsamı içerisinde hizmet veren sosyal güvenlik müesseseleri mevcuttur. Bu müesseseler, Sosyal Sigortalar Dairesi, İhtiyat Sandığı, Emeklilik Müessesesi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'dir. Mevcut sosyal güvenlik sistemimiz içinde nüfusumuzun tamamı sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Sosyal Güvenlik sistemimizin, günümüzde birçok dünya ülkesinde ulaşılmaması hedef alınan nüfusun tamamını kapsaması yanında, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak normların çağdaş kriterlere uygun nitelikte olması da ülkemiz açısından dikkat çeken önemli bir olgudur.

Uzun yıllardan buyana Sosyal Güvenlik alanında gerçekleştirilmesi öngörülen yeniden yapılanma çalışmaları konusunda 9 Temmuz 2007 tarihinde Cumhuriyet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası ile önemli bir mesafe alınmıştır. Söz konusu yasanın uygulanmasına 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren başlanmıştır.

12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası

Yasa ile esas olarak çalışanlar arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması, eşit nimet-eşit külfet ilkesine bağlı olarak, sosyal güvenlikte norm ve standart birliğinin sağlanması, farklı sosyal güvenlik sistemlerine tabi olan kesimlerin aynı sistem ve aynı çatı altında toplanması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, kamu ve özel sektör çalışanları arasında emeklilik hak ve menfaatleri bakımından farklılıklar ortadan kalktığından kamudan özele,

özelden kamuya geçişler daha kolay gerçekleşebilecektir. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle başlayan işyeri ve sigortalı tescillerinin 2013 yılı sonu itibarıyla durum tablo 122'de, prim oranları ise tablo 123'de gösterilmektedir.

Tablo - 122 İşyeri ve Sigortalı Tescillerinin Bölgelere Göre Dağılımı
(2013)

Bölge	İşyeri	Sigortalı
1. Lefkoşa	4,400	30,487
2. Girne	2,783	22,282
3. Gazimağusa	2,456	10,180
4. İskele	733	4,766
5. Güzelyurt	664	5,508
6. Lefke	274	823
Toplam	11,310	74,046

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo - 123 Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Prim Oranları¹

Sigorta Kolu	Kamu Görevinde Sürekli Personel Olarak Çalışanlar				Kamu Görevinde Sürekli Personel Haricinde Çalışanlar ile Kamu Görevi Dışında Olup Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar				Kendi nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftler Dahil) ve İşverenler					
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
1. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00
2. Hastalık Sigortası	2.25	2.25	2.00	6.50	2.25	2.25	2.00	6.50	4.50	2.00	6.50	4.50	2.00	6.50
3. Analık Sigortası	0.50	0.50	-	1.00	0.50	0.50	-	1.00	1.00	-	1.00	1.00	-	1.00
4. Malullük, Yaşlılık Ölümlük Sigortası	5.50	7.00	4.00	16.50	5.50	7.00	4.00	16.50	12.50	4.00	16.50	12.50	4.00	16.50
5. İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	0.75	0.75	-	1.50	-	-	-	-	-	-
Toplam	8.25	Min. 10.25 Max. 15.75	6.00	Min. 24.50 Max. 30.00	9.00	Min. 11.00 Max. 16.50	6.00	Min. 26.00 Max. 31.50	Min. 18.50 Max. 24.00	6.00	Min. 24.50 Max. 30.00	Min. 18.50 Max. 24.00	6.00	Min. 24.50 Max. 30.00

¹ 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren çalışmaya başlayanlar için
Kaynak: Sosyal Güvenlik Yasası

Yukarıdaki tabloda gösterilen prim oranları yanında %4 çalışandan %4'de işverenden olmak üzere toplam %8'lik bir kesinti de İhtiyat Sandığı Fonuna yapılmaktadır.

12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası

Genel olarak Sosyal Sigorta kişinin iktisaden faal olduğu dönemde zorunlu olarak ödediği primler vasıtasıyla doğabilecek tehlikelere karşı tahlikenin tazmini yönünde sağladığı bir güvencedir.

KKTC'de Sosyal Sigortalar 16/1976 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na dayalı olarak ve sigortalı çalışanları ömür boyu karşılayacakları mesleki, fiziki, sosyal ve ekonomik risklere karşı koruma ve tazmin etme temel amacına yönelik olarak kurulmuş ve faaliyet gösteren bir müessesedir.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına kamu veya özel tüm ekonomik faaliyet kollarında, gerek bir hizmet veya çıraklık akdine dayanarak gerekse işveren durumunda veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan 14 yaşını doldurmuş herkes zorunlu olarak girmektedir. Bunun dışında ev kadınları da isteğe bağlı olarak prim yatırmak koşuluyla Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına girebilmektedir. Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesinde yeni aktif iştirakçi kabul edilmemektedir.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın amacı; iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, evlenme, işsizlik, mallülük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardım ve hizmet sağlamaktır.

Sosyal Sigortalar Fonu, birikim (kapitalizasyon) sistemi ile çalışan işçi, işveren ve Devlet üçlüsünün yatırdığı primler ile prim dışı gelirlere oluşmaktadır.

Sosyal Sigortalar Fonu'nun idaresi, dört Devlet, iki işçi ve bir işveren temsilcisinden oluşan yedi kişilik İdare Heyeti tarafından yürütülmektedir.

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren ise Sosyal Güvenlik Yasası'nın uygulanmaya başlanması ile Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında yeni aktif iştiraki kabul edilmesine son verilmiştir.

Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından, sigortalı çalışanlara uygulanmakta olan prime esas kazançların alt ve üst sınırları asgari ücrette yapılan değişikliklere bağlı olarak artırılarak iştirakçilerin yatırımlarının günün koşullarına uydurulması sağlanmakta, buna karşılık emekliye ayrılanların daha yüksek maaş almasına imkan yaratılmaktadır. Tablo 124'de Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından uygulanan prime esas kazançların alt üst sınırları gösterilmiştir.

Tablo - 124 Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları
(2009-2013)

Uygulandığı Tarih	Alt Sınır		Üst Sınır	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık
(1.10.2009 - 31.12.2009)	41.23	1,237.00	206.17	6,185.00
(1.1.2011- 31.12.2012)	43.33	1,300.00	216.67	6,500.00
(1.1.2013 - 31.12.2013)	47.17	1,415.00	235.83	7,075.00

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalardan yapılan maaş ödemelerinin alt ve üst sınırları tablo 125'de gösterilmiştir.

Tablo - 125 Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları
(2010-2013)

Geçerli Olduğu Aylar	2010		2011		2012		2013	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
1. Ocak-Haziran	1,225.27	2,523.21	1,265.33	2,605.70	1,265.33	2,605.70	1,374.57	2,724.72
2. Temmuz -Aralık	1229.07	2,531.03	1,265.33	2,605.70	1,274.57	2,624.72	1,419.93	2,814.64

Kaynak : Sosyal Sigortalar Dairesi

2008 yılında Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle ilk defa çalışmaya başlayanlar ile kamuda daimi kadrolara atanarlara bu Yasa uygulanmaya başlanmıştır. Böylece Sosyal Sigortalar Yasasına tabi tescil edilen sigortalı sayısı sınırlı kalmıştır (tablo 126).

Tablo - 126 Tescilli Sigortalı Sayıları
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1. Tescilli Sigortalı Sayısı	240,296	240,318	240,331	240,341

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tescil edilen sigortalıların bölgeler itibarıyla dağılımına bakıldığında zaman en fazla sigortalının Lefkoşa'da olduğu, bunu Gazimağusa'nın takip ettiği görülmektedir (tablo 127).

Tablo - 127 Tescilli Sigortalıların Bölgelere Göre Dağılımı
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1. Lefkoşa	111,887	111,887	111,887	111,891
2. Girne	46,063	46,072	46,079	46,084
3. Gazimağusa	47,248	47,258	47,263	47,264
4. İskele	9,717	9,720	9,720	9,720
5. Güzelyurt	20,251	20,251	20,252	20,252
6. Lefke	5,130	5,130	5,130	5,130
	240,296	240,318	240,331	240,341

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tescilli sigortalıların başta Lefkoşa olmak üzere büyük yerleşim yerlerinde yoğunlaşması, şehirleşmenin ve buralardaki iş imkanlarının daha fazla olmasından kaynaklanan doğal bir sonuçtur.

Sosyal Sigortalar kapsamında tescilli olup fiilen çalışan işyerlerinin bölgelere göre dağılımı tablo 128’de gösterilmiştir.

Tescil edilip fiilen çalışan işyerlerinin, tescilli sigortalılar gibi Lefkoşa Bölgesi'nde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Lefkoşa’da tescilli olup fiilen çalışan işyerleri toplam işyerleri içerisinde %42.8'lik pay oluşturmaktadır. Daha sonra Gazimağusa %22.7'lik payla Lefkoşa'yı takip etmektedir. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle Sosyal Sigortalar Yasası altındaki yeni tescillerin durmuş olması ve kapanan işyerlerinin olması nedeniyle Sosyal Sigortalar Yasası altında fiilen çalışan işyerlerinin sayısında yıllar itibarıyla bir azalma yaşanmaktadır.

Tablo - 128 Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1. Lefkoşa	10,655	10,261	9,892	9,629
2. Girne	4,234	4,055	3,940	3,829
3. Gazimağusa	5,929	5,583	5,303	5,107
4. İskele	1,658	1,547	1,473	1,417
5. Güzelyurt ¹	2,898	2,795	2,621	2,519
Toplam	25,374	24,241	23,229	22,501

¹ Lefke dahil

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalar Fonu'ndan yaşlılık, malüllük ve ölüm aylığı alan kişi sayıları yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2010 yılında Fon'dan yaşlılık, malüllük ve ölüm aylığı alan kişi sayısı 27,036 iken bu sayı 2013 yılında %12.5'lik artış kaydederek 30,417 kişiye yükselmiştir (tablo 129).

Tablo - 129 Sosyal Sigortlardan Maaş Alanların
Kategorilerine Göre Dağılımı
(2010-2013)

Yıllar		A: Kişi Sayısı		B: Pay (%)	
		2010	2011	2012	2013
1. Yaşlılık	A....	20,114	21,057	21,945	22,778
	B....	74.4	74.8	74.8	74.9
2. Malüllük	A....	1,060	1,101	1,154	1,175
	B....	3.9	3.9	3.9	3.9
3. Ölüm	A....	5,862	6,008	6,239	6,464
	B....	21.7	21.3	21.3	21.2
Toplam	A....	27,036	28,166	29,338	30,417
	B....	100.0	100.0	100.0	100

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sigortalı olarak özel uygulamalar ve ekli cetvellere göre menfaat alanların sayıları ile toplam içerisindeki yüzde payları sürekli düşmektedir. Özel uygulamalardan menfaat alan sigortalıların sayısının azalması çeşitli nedenlerle (ölüm, ayrılma v.b) kapsam dışı kalmalarından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık 1976 Sosyal Sigortalar kalemlerinden menfaat alanların sayısı ve payı artmaktadır. 2010-2013 döneminde özel uygulamalar kaleminden menfaat alanların sayısı 298'den 272'ye, toplamdaki payı %1.1'den %0.9'a düşerken aynı dönemde 1976 sosyal Sigortalar kaleminden menfaat alanların sayısı 19,845'den 23,617'e toplamdaki payı ise %73.4'den %77.6'ya yükselmiştir (tablo 130).

Tablo - 130 Sosyal Sigortlar'dan Maaş Alanların Statülerine
Göre Dağılımı
(2010-2013)

	A: Kişi Sayısı	B: Pay (%)			
		2010	2011	2012	2013
1. Özel Uygulamalar ve Ekli Cetvellere					
Göre Maaş Alanlar ¹	A....	298	285	276	272
	B....	1.1	1.0	0.9	0.9
2. Özel Uygulamalar ve KTS Sigortalar					
Fonundan Maaş Alanlar ²	A....	6,893	6,767	6,654	6,528
	B....	25.5	24.0	22.7	21.5
3. KT Sosyal Sigortalar Fonundan					
Maaş Alanlar ³	A....	19,845	21,114	22,408	23,617
	B....	73.4	75.0	76.4	77.6
Toplam					
	A....	27,036	28,166	29,338	30,417
	B....	100.0	100.0	100.0	100

¹Tüm prim kesintileri Rum Sosyal Sigortalarına yatanlar.

²Prim kesintilerinin bir kısmı Rum Sosyal Sigortalarına, bir kısmı da KT Sosyal Sigorta Fonu'na

³Tüm prim kesintileri KT Sosyal Sigortalar Fonuna yatanlar.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 131'de Sosyal Sigortalar'dan maaş alan kişilere ödenen toplam miktar ile Fon-Devlet ayırımı yeralmaktadır.

Tablo - 131 Sosyal Sigortalar Maaş Ödemelerinin
Fon ve Devlet Ayırımı
(2010-2013)

Yıllar	A: Miktar	B: Pay (%)			
		2010	2011	2012	2013
1. Fon					
	A....	451,420,889	488,821,090	513,526,236	577,522,545
	B....	87.3	88.2	88.8	89.4
2. Devlet					
	A....	65,510,817	65,369,395	64,510,718	68,320,345
	B....	12.7	11.8	11.2	10.6
Toplam					
	A....	516,931,706	554,190,485	578,036,954	645,842,890
	B....	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 131'de görüldüğü gibi yapılan toplam ödemeler içerisinde Fon'un yüzde payı sürekli artarken devletin payı sürekli azalmaktadır. Bu da KT Sosyal Sigortalar Fonu'ndan

menfaat alanların sayısının artmasından, devletten menfaat alanların (SSY'nın XVII. bölümü kuralları çerçevesinde) sayısının ise azalmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesine bildirilen işsizlik vakalarına bakıldığında 2010-2013 yıllarında sürekli bir azalma olduğu görülmektedir. İşsiz sayısının azalması Sosyal Sigortalar Fonu'nun mali yükünü de azaltılması açısından fon üzerinde olumlu etki yapmaktadır (tablo 132).

Tablo - 132 Sosyal Sigortalara Bildirilen İşsizlik Vakalarının Seyri
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1. İşsizlik Vaka Sayısı	2,877	2,774	1,937	1,834
2. Önceki Yıla Göre Değişim (%)	-8.9	-3.6	-43.2	-5.3

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo - 133 Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre (1.2.2012 tarihinden itibaren) Prim Oranları

Sigorta Programı	Kamu Görevinde Aday Kadroda Çalışanlar Md.4(1)				Hizmet veya Çıkarılık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar Md. 4(2)				Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftçiler Dahil) Md. 4(3/4)			
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam
1. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0.5 Max 6	-	Min.0.5 Max 6	-	Min. 0.5 Max 6	-	Min 0.5 Max 6	Min. 0.5 Max 6	-	-	Min. 0.5 Max 6
2. Hastalık Sigortası	-	-	-	-	2	2	2	6	4	2	2	6
3. Analık Sigortası	-	0.5	0.5	1	-	0.5	0.5	1	0.5	0.5	0.5	1
4. Matürlük, Yaşlılık Ötüm Sigortası	6	7	3	16	6	7	3	16	12	4	4	16
5. İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-	-
Toplam	6	Min.8 Max 13.5	3.5	Min.17.5 Max 23	9	Min. 11 Max 16.5	6.5	Min.26.5 Max.32	Min. 17 Max.22.5	6.5	6.5	Min. 23.5 Max.29

Kaynak: Sosyal Sigortalar Yasası

12.2.1.3. Emeklilik Yasası

26/1977 sayılı yasa ile oluşturulan Emeklilik Müessesesi, yasada belirlenen koşullar çerçevesinde yasa kapsamına giren kamu görevlilerine emeklilik hakkı vermektedir. Bu hak emeklilik ve malüllük durumlarında kişinin kendisini, ölüm halinde dul eş ve yetimlerini kapsamaktadır. Birçok kez değişikliğe uğrayan yasa, emeklilik menfaatine hak kazanmak için yaş haddi aranmaksızın, en az fiili hizmet koşullarını içeren iki kategoriye ayrılmıştır. Buna göre;

2 Nisan 1985 tarihinden önce göreve atananlar için asgari 10 yıl;

2 Nisan 1985 tarihinden 1 Temmuz 1987 tarihine kadar olan dönem içerisinde göreve atananlar için ise 15 yıl asgari çalışma koşulları getirilmiştir.

Bu yasa kamu görevine girenlerin mecburi hizmet süresini doldurduktan sonra emekliye ayrılmasına zemin teşkil etmiş, bu da ülkemizde kısa sürede genç emekliler ordusunun doğmasına yol açmıştır.

Günden güne büyük sorun haline gelen ve bütçedeki yükü artıran bu uygulamanın yarattığı olumsuzlukların giderilmesi için 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren kamu hizmetine atananlar için 39/1987 sayılı yasa ile ayrı bir Emekli Sandığı Fonu oluşturulmuştur. Bu Fona tabi olanlara asgari 25 yıl fiili hizmet verme ve emekli maaşı almak için asgari 55 yaşını doldurmuş olma koşulu getirilmiştir. Görüldüğü gibi daha önce kamu hizmetinde çalışanlar yaş koşulu aranmaksızın, asgari hizmet koşuluyla (10 veya 15 yıl) emekli olabilirken, yeni yasaya tabi olanlara yaş koşulu getirilip hizmet süreleri artırılmıştır. Getirilen bir diğer değişiklik ise emeklilik iştirak paylarında yapılan düzenlemelerle ilgilidir. 1 Temmuz 1987'den önce göreve atananlardan emeklilik menfaatleri için asli maaş üzerinden %5.5 kesinti yapılırken (bayanlar için tercihe dayanıyor) 1 Temmuz 1987'den itibaren göreve atananlardan brüt maaş üzerinden toplam %8 zorunlu kesinti yapılmıştır. 1 Eylül 1997 tarihinden geçerli olmak üzere ise bu oran %9'a çıkarılmıştır. 1.1.2002 tarihinden itibaren hayat pahalılığı ödeneği asli maaşlara konsolide edildiğinden asli maaşlar brüt maaşa eşit olmuş ve sözkonusu tarihten geçerli olmak üzere kamu hizmetine 1 Temmuz 1987 den önce girenlere uygulanmakta olan emeklilik iştirak payı

kesintisi de %12'den %2.5'e dűşürűlműştűr. Hak sahiplerinden yapılan iűtirak payı kesintileri tablo 130'da gűsterildiđi gibidir.

Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yűrűrlűđe giren Sosyal Gűvenlik Yasası ile kamu dahil yeni alıűmaya baűlayanlar sűz konusu yasaya tabi olduklarından emeklilik ile ilgili menfaatleri de bu yasa kuralları çerçevesinde yűrűtűlmeye baűlanmıűtır. Dolayısıyla 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Emekli Sandıđı Fonu'na yeni iűraki giriűi olmamıűtır.

Emekli Sandıđı Fonu'nun yűnetimi dűrt Devlet temsilcisi ve bir de sendika temsilcisi olmak űzere toplam beű űyeden oluűmaktadır. Yűnetimin bugűne kadar dűzenli bir alıűma sergilememesi sorun yaratabilecektir.

Tablo - 134 Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri¹

	1 Temmuz 1987 Öncesi Kamu Hizmetine Girenler (Asli Maaş Üzerinden % Olarak)		1 Temmuz 1987'den İtibaren Kamu Hizmetine Girenler (Brüt Maaş Üzerinden % Olarak)	
	26.04.85-31.08.97	01.09.97-31.12.2001	01.01.02'den İtibaren	01.07.87-31.08.97 01.09.97'den itibaren
1. Evli Erkeklerin Kendileri için	-	-		4
2. Evli Erkeklerin Eş ve Çocukları için	5.5	12	2.5	4
3. Bekar Erkeklerin Kendileri için	-	-		4
4. Erkeklerin Evlenmeleri Halinde Geriye Dönük Olarak	-	-		4
5. Kadınlarm Kendileri için	-	-		4
6. Kadınlarm Evli Olması Halinde Tercihe Bağlı Olarak Eş ve Çocukları için	5.5	12	2.5	4

¹ 1.1.2002 tarihinden itibaren HP ödeneğinin tamamı asli maaşa konsolide edildiğinden asli maaş = brüt maaş olmuştur. Ayrıca 1 Ocak 2008'den itibaren kamu hizmetine girenler 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamına alındığından sözkonusu yasaya göre prim ödenmektedirler.
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.1.4 İhtiyat Sandığı Yasası

Değiştirilmiş şekliyle 34/93 sayılı İhtiyat Sandığı Yasası'na göre faaliyet gösteren İhtiyat Sandığı bir sosyal güvenlik kurumu şeklinde çalışmaktadır. Sosyal Sigortalar Yasasına tabi olarak çalışanlardan kesilen asgari %5 prim ile işverenden kesilen asgari %5 depozit çalışanın hesabına Fon'a yatırılmaktaydı. Ancak 1 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4/2012 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası uyarınca prim ve depozit oranları bu tarih itibarıyla %4'e düşürülmüştür. 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası altında çalışmaya başlayanlar için ise sözkonusu oranlar yasanın yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 2008'den itibaren %4 prim ve %4 depozit olarak uygulanmaktadır.

İhtiyat Sandığı Fonu'nda biriken paralar, İhtiyat Sandığı yönetim kurulunun kararı ve Bakanlar Kurulu'nun tasvibi ile uygun sahalarda işletilmektedir. İhtiyat Sandığı Fonu'nun yönetimini üstlenen Yönetim Kurulu, dört Devlet temsilcisi, en çok üyeye sahip işveren sendikasının iki temsilcisi, en çok iştirak sahibi üyesi bulunan işçi sendikası federasyonunun iki temsilcisi ve ikinci en çok iştirak sahibi üyesi bulunan işçi sandikası federasyonunun bir temsilcisinden oluşmaktadır. Üyeler Bakanlar Kurulu tarafından iki yıllık bir süre için atanmaktadır.

İhtiyat Sandığı'na aylık ortalama yatırım yapan işveren sayısı 2013 yılında önceki yıla göre %3.4 artarak 4,461 kişi olmuştur. Aynı dönemde fiilen çalışıp yatırım yapan (aylık ortalama) kişi sayısı ise yaklaşık olarak aynı kalmıştır (tablo 135).

Tablo - 135 İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları
(2010-2013)

	2010	2011	2012	2013
1. Yatırım Yapan Fiili İşveren Sayısı	5,029	4,457	4,315	4,461
2. Fiili Çalışan Sayısı	46,988	42,928	43,780	43,768

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı'nın, yıllar itibarıyla yaptığı tahsilatların nevine göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir (tablo 136).

Tablo - 136 İhtiyat Sandığına Yapılan Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı
(2009-2013)

Yıllar	Prim Depozit	Avans	Diğer	Kredi	Mevduat	Toplam
	Tahsilatı	Tahsilatı	Tahsilatlar	Tahsilatı	Aktarması	Tahsilat
2009	142,755,711	20,611,591	7,673,150	1,580,400	9,422,212	182,043,063
2010	140,433,032	25,529,130	7,992,602	11,250,086	55,121,118	240,325,967
2011	140,375,139	27,771,044	5,113,927	-	63,679,439	170,510,790
2012	135,394,586	32,120,333	7,244,833	-	31,181,262	205,941,014
2013	143,717,640	32,924,109	6,531,034	-	17,090,211	200,262,994

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı Fonu'ndan ödenen kişilerin sayısı 2013 yılında önceki yıla göre %28.2 oranında azalarak 7,831'den 5,619'a gerilemiştir (tablo 137).

Tablo - 137 İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı
(2010-2013)

Yıllar	Ödeme Yapılan Kişi Sayısı
2010	14,573
2011	9,493
2012	7,831
2013	5,619

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.2.1.5. Sosyal Hizmetler Dairesi

Sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde, diğer sosyal güvenlik müesseselerini tamamlayıcı bir unsur olarak görev yapan Sosyal Hizmetler Dairesi, herhangi bir prim veya katkı esasına dayanmayan, çağdaş ve sağlıklı bir toplum yaratmak için çalışan ve çeşitli nedenlerden dolayı zor duruma düşen yurttaşlarımıza geçici veya sürekli sosyal yardım yapan ve hizmet götüren bir müessesedir.

Sosyal Hizmetler Dairesi, toplumsal değişimler sonucu fonksiyonlarını yitiren ve bireylerin davranışlarını düzenleyen sosyal, ekonomik ve kültürel kurumların yerine yenilerini ikame etmek, kişi grup ve toplulukların fiziksel ve çevre koşullarından doğan eşitsizlik veya yoksulluklarını gidermelerine yardımcı olmak, toplumsal değişim veya sosyal çevreye uyum sağlayamayan bireylerin karşılaştıkları sosyal, psikolojik ve benzeri sorunlarını çözümlenerek topluma kazandırılmalarını sağlamak, sonuç olarak bireylerden hareketle toplumsal refah seviyesini yükseltmek amacıyla hizmet vermektedir.

Yatalak olmayan fakat kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan bakıma muhtaç yaşlıların huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için Lapta Huzurevi'nde bakımları yapılmaktadır. Lapta'daki Huzurevi'nde 2013 yılında aylık ortalama 33 bakıma muhtaç yaşlı barındırılmıştır.

Dar gelirli ve yoksul ailelerin çocukları Sağlık Bakanlığı'na bağlı Yataklı Tedavi Kurumları Dairesi'yle işbirliği içerisinde 2013 yılı içerisinde de sünnet ettirilmiştir. Bu çerçevede Lefkoşa'da 13 çocuk, Gazimağusa'da ve Karpaz'da 23 çocuk ve Girne'de 10 çocuk olmak üzere toplam 46 çocuk sünnet ettirilmiştir.

Sosyal Hizmetler Dairesi kişi veya toplulukların fiziksel veya sosyal problemleri yanında karşılaştıkları psikolojik ve ekonomik sorunlarını çözümlenmede yardımcı olma amacına yönelik olarak rehabilitasyon ve bakım hizmetlerini de yürütmekte, çalışamayacak durumda olan ve güç duruma düşen vatandaşlar ile dar gelirli ailelere yasa ve tüzükler çerçevesinde nakdi ve ayni olarak yardımda bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2012 yılına göre 2013 yılında nakdi yardım yaptığı kişi sayısı %1.5, oranında artarak 4,337'ye yükselmiştir. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2013 yılında çeşitli kategorilerdeki

vatandaşlara ödediği toplam miktar ise önceki yıla göre %12.0 oranında artmış ve 50,041,930 TL'den 56,062,749 TL'ye yükselmiştir (tablo 138).

Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından şehit ve hadise kurbanı ailelerin kız çocukları ile Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı kızlar yurdunda yetişen kızlara, evlenme masraflarına katkı olmak üzere cihaz yardımı yapılmaktadır. Ekim 2012 – Eylül 2013 döneminde evlenme yardımından 3 kız yararlanmıştır. Kişi başı cihaz yardımı miktarı ise 3000 TL olarak uygulanmıştır (tablo 139).

Tablo - 138 Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin
Nevine Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar
(2010-2013)

Ödemelerin Nevi		A: Kişi Sayısı		B: Miktar (₺)	
		2010	2011	2012	2013
1. Sosyal Yardım (Yoksul) Maaşı	A....	3,194	3,261	3,312	3,367
	B....	25,909,980	25,863,966	26,771,159	31,526,477
2. Malül Maaşı	A....	112	109	99	105
	B....	2,141,901	2,148,296	2,111,705	2,217,468
3. Şehit Ailesi Maaşı	A....	421	418	417	410
	B....	13,361,143	13,516,214	13,413,975	14,097,314
4. Malül Gazi Maaşı	A....	254	253	242	248
	B....	5,711,576	5,862,861	5,824,824	6,204,415
5. Şehit Ebeveynleri Maaşı	A....	160	145	129	124
	B....	1,757,898	1,692,181	1,520,902	1,518,844
6. Acil Yardımlar	A....	35	47	43	52
	B....	7,850	9,500	9,899	12,500
7. Koruyucu Aile Maaşı	A....	31	28	30	31
	B....	377,496	390,870	389,466	485,731
Toplam	A....	4,176	4,261	4,272	4,337
	B....	49,267,844	49,483,888	50,041,930	56,062,749

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 139 Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı ve Kişi Başı Miktarı
(2010-2013)

Yıllar	(₺)			
	2010	2011	2012	2013
1. Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı	2	1	1	5
2. Cihaz Yardımının Kişi Başına Miktarı	3000	3000	3000	3000

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 140 Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları
(2010-2013)

Yıllar	(₺)			
	2010	2011	2012	2013
Ödenek Kategorileri	1 Ocak	1 Ocak	1 Ocak	1 Ocak
1. Şehit Eşine	2,420	2,500	2,500	2,618
2. Şehit Ebeveynlerine	817	817	817	917
3. I.Derece Malül Gaziler	2,781	2,842	2,872	2,993
4. VI.Derece Malül Gaziler	1,518	1,568	1,568	1,679
5. I.Derece Malüller	2,552	2,635	2,635	2,754
6. VI.Derece Malüller	1,250	1,291	1,291	1,400
7. Yoksul Yardımları (Bir Kişi)	589	598	589	689
8. Yoksul Yardımları (Karı-Koca)	697	697	697	797

Not: Şehit eşine, malül gazi ve malülerin maaşlarına kamu görevlilerinin maaşlarına yapılan konsolide oranında artış yapılmaktadır. Ödemeler kişi başıdır. Malüller ile Malül Gaziler altı derecede mütalaa edildikleri için en düşük olan VI. Derece ile en yüksek olan I. dereceye tabi olanlara tabloda yer verilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.2. Sorunlar

Devletin, Sosyal Güvenlik Fonlarına yapması gereken katkıları zamanında yapamaması bu fonların zora girmesine ve bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır.

Sosyal güvenlik fonları birikimlerinin istenilen düzeyde gelir getirici sahalara kanalize edilememesi fon birikimlerinin yeterli düzeyde artmasını engellemektedir.

Prim karşılığı olmayan ödemeler sistemde sıkıntı yaşanmasına yol açmaktadır.

Sosyal hizmetler alanında yaşlı, korunmaya ve desteklenmeye muhtaç insanlar için istenilen standartta hizmet verilememesi sorun teşkil etmektedir.

13. Çevre

Çevre, tanımı ve kapsamı çok geniş olan ve çeşitlilik arzeden bir kavramdır. Günümüzde Çevre; doğal, yapısal, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin bir bütünü olarak ele alınmakta ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim gözetilmektedir. Bir ilişkiler bütünü olan çevrenin soruna dönüşmesi, insandan kaynaklanan etkilerin doğanın dengesini zorlaması sonucu olmaktadır. Doğal dengeler karşılaştıkları yeni yükleri kaldıramaz hale geldiklerinde “Kirlenme” diye adlandırılan dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. Böylece insanoğlunun bitmeyen beklentileri ile yenilenemeyen kaynaklar hızla tükenirken, yenilenebilir kaynaklarda da tahrip ve bozulmalar görülmekte hatta gürültü ve estetik bozulması gibi kişi huzurunu bozan gelişmeler insan-çevre ilişkilerindeki olumsuzlukları artırmaktadır.

İnsanoğlu varolduğundan bu güne kadar çevresiyle yakından ilgilenmiş ve yakın çevresinde bulunan tabiat kaynaklarını kullanmıştır. Başlangıçta tükenmez gibi görünen bu doğal kaynaklar, kaynak israfına varan aşırı kullanımlar sonucunda Toprak, Su ve Hava kirliliği olarak ortaya çıkmış ve insanın kendi yaşamını tehdit edecek boyutlara varmıştır.

Hızla artan dünya nüfusu, hızlı ve çarpık kentleşme, plansız endüstrileşme, sulak alanların kirlenmesi, zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve kontrolsüz kullanımı, orman yangınları ile meydana gelen kirlenmeler bunların başında gelmektedir. Yanlış ve aşırı kullanımlar; hava, toprak, su ve buralarda yaşayan canlıların yaşam ortamlarının [habitatlarnın (ekolojik denge)] bozulmasına neden olmakta ve sonuçta başta insan olmak üzere, bütün canlıların yaşama ortamları giderek kötüleşmekte ve küçülmektedir. Bunlara bağlı olarak gelişen önemli bir çevre sorunu ise biyolojik çeşitliliğin azalması veya türlerin yok olmasıdır. Bilim çevrelerinin son yıllarda yaptığı bir çalışmada, yeryüzündeki canlı türlerinin beşte birinin önümüzdeki yirmi yıl içinde kaybolabileceğinden ve mevcut eko sistemlerin tamamen çökebileceğinden söz edilmektedir. Doğada var olan enerji zinciri içinde bir halkanın yok olması, bütün sistemi etkilemekte ve sonuçta bundan en çok insanoğlu zarar görmektedir.

Dünya ülkelerinde çevre kirliliğinin yarattığı sorunlar tartışılmaktadır. Bunlardan en güncel olanlardan birisi Küresel Isınma denilen iklim değişikliği dünyamızın gündemine oturmuş bulunmaktadır. Bilim adamları bu gidişatın durdurulamaması halinde 2100 yılına

kadar dünyamızda 1.4 - 5.8 derece arasında sıcaklık artışı olacağı, dünyanın çevre feleketleri açısından geri dönülmez noktaya geleceğini duyurmaktadırlar. Bilindiği üzere 19. yüzyılın ortalarından beri, iklimdeki doğal değişebilirliğe ek olarak, ilk kez insan etkinliklerinin de iklimi etkilediği yeni bir döneme girilmiştir. Bu yüzden günümüzde iklim değişikliği, sera gazı birikimlerini artıran insan etkinlikleri dikkate alınarak da tanımlanabiliyor. Temel olarak; fosil yakıtların yakılması, sanayi süreçleri, arazi kullanımı değişiklikleri ve ormansızlaşma gibi çeşitli insan etkinlikleri sonucunda, önemli sera gazlarının atmosferdeki birikimleri sanayi devriminden beri hızla artmakta ve doğal sera etkisi kuvvetlenmektedir.

Kuzey Buz Denizi'ndeki buzların beklenenden daha hızlı yok olduğu, deniz seviyelerinin sanılandan daha fazla yükselerek tehdit oluşturmaya devam ettiği ve su kaynaklarının gerek eriyen buzlardan, gerekse kuraklık ve sel gibi olaylardan dolayı artan şekilde risk altında olduğu vurgulanmıştır.

Çevrenin ilk kez uluslararası gündeme yerleşmesi ve ekonomik gelişme ile çevre üzerindeki etkilerinin tartışılmaya başlanması, 5 Haziran 1972 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı'na dayanır. Konferans'ın en önemli beklentisi, siyasal rejimleri ve kalkınma düzeyleri ne olursa olsun tüm katılımcı ülkelerin, evrensel bir nitelik kazanan çevre sorunları karşısındaki ortak sorumluluklarını kabul eden bir yaklaşımı paylaşmaları olmuştur. Konferansın hemen ardından Aralık 1972'de Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulurken, toplanan Avrupa Topluluğu (Bugünkü AB) da 1973-1979 yıllarını kapsayan Birinci Çevre Eylem Programı'nı hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. Geçen zaman içinde AB şu anda 2020 yılına kadar geçerli olması öngörülen Yedinci Çevre Eylem Programını sürdürmektedir. Söz konusu eylem programlarında AB'nin çevre politikaları, hedef ve stratejileri belirlenmekte ve bunlara uygun mevzuat geliştirilmektedir. Daha sonra Birleşmiş Milletler, her on yılda bir büyük çapta çevre konferansı veya zirvesi düzenlemeye devam etmiş, 1982'de Nairobi'de, 1992'de Rio'da, 2002'de Johannesburg'da 26 Ağustos - 4 Eylül 2002 BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi toplanarak gelecekteki dünya kalkınma gündemini şekillendirmiş, son olarak 7-18 Aralık 2009 tarihleri arasında BM'in Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da düzenlenmiş olduğu İklim Konferansı Zirvesi yapılmıştır. 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Habitat 1 Konferansı'nda; yeterli konut, sağlıklı yerleşim, insan onuruna yakışır gerekli

hizmetlerin sağlanması, tarihi değerlerin korunması, çevrenin tahrip edilmesine karşı duyarlı olunması gibi konular gündemi oluşturmuştur. 1996 İstanbul Habitat 2 İnsan Yerleşimleri ve Kentleşme Konferansı diğer bir etkinlik olmuştur.

Çevre konularının bütünlüklü olarak ele alınıp tartışılabilmesi ve etkinlikler düzenlenebilmesi için tüm dünyada 5 Haziran Dünya Çevre Günü ilan edilmiştir. Ayrıca 2 Şubat Dünya Sulak Alanlar Günü, 21 Mart Dünya Ormancılık Günü, 22 Mart Dünya Su Günü, 22 Nisan Dünya Yeryüzü Günü, 22 Mayıs Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Günü, 17 Haziran Dünya Çölleşme ve Kuraklık ile Mücadele Günü, 4 Ekim Hayvanları Koruma Günü, 31 Ekim Uluslararası Karadeniz Günü olarak değerlendirilmektedir.

Seksenli yıllarda, kalkınma ile çevre ilişkisinin, giderek kalkınmanın bugünkü neslin gereksinimlerinin karşılanması adına, gelecek neslin gereksinimlerini karşılama kabiliyetlerini yok etmemesi anlayışına geldiği görülür. 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından “Ortak Geleceğimiz” adı altında yayınlanan ve katkılarından dolayı dönemin Norveç başbakanı Brundlant’ın adıyla da anılan kalkınma raporunda ise sözü edilen “Sürdürülebilir Kalkınma” ilkesiyle, çevre sorunu bir kalkınma ve yaşama katılma sorunu haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde, çevre politikalarının tüm ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunun önemi giderek artmıştır.

“Sürdürülebilir kalkınma”; doğal kaynakları tüketmeyen, gelecek kuşakların da gereksinimlerini karşılayabilme olanaklarını ellerinden almayan, ekonomi ve ekosistem arasındaki dengeyi koruyan (ekolojik ekonomi), ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan ekonomik kalkınma olarak tanımlanabilir.

1992 yılında Brezilya’nın başkenti Rio’da yapılan, Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi olarakta bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda bir araya gelen ülkeler, çevre ve kalkınma konularındaki bütün hizmet ve politikaları yönlendirecek ilkeleri “Gündem 21” adı altında bir deklarasyonda topladılar. Gündem 21, Kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel yönden nasıl sürdürülebilir olabileceği üzerine bir plandır. Gündem 21; ülkelerin ulusal çevre eylem planı hazırlayarak bu stratejilerini sürdürülebilir kalkınma kavramına uyduracak hukuki düzenlemeleri yapmalarını ve bunun gönüllü kuruluşlar ve halk dahil olmak üzere geniş katılım ile sağlanması için hükümetlere çağrıda

bulunmaktadır. Nitekim, Avrupa Birliği'nin 5. Çevre Eylem Programı da bu dönemde "Gündem 21"de belirlenen öncelikler gözönünde bulundurularak hazırlanmıştır.

1992 Rio Dünya Zirvesi'nden sonra birçok ülkenin yerel gündem 21'ler oluşturarak yasalarına girmeye başlamış olan sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik, KKTC' de 18/2012 sayılı Çevre Yasası'nın dördüncü ve beşinci maddelerinde yer almıştır.

13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

13.1.1. Çevreyi Oluşturan Kaynaklar, Kaynakları Etkileyen Bazı Faaliyetler ve Etkileri

Ülkemizin doğal çevre kaynakları; hava, su, toprak başta olmak üzere yeraltı kaynakları, sulak alanlar, akarsu bakımından zayıf dere yatakları, kıyıları ve denizler, kıyı ve kara kumulları doğal ve ekolojik yapının bir parçasıdır. Bitki örtüsü, orman varlığı, makiler, zeytinlik ve harnıp ağaçları, Kıbrıs özel bitkiler ve çiçekler, dağlar, tarımsal alanlar, hayvanlar, yaban eşekleri, kaplumbağalar, kuşlar ise biyolojik çevre kaynaklarımızı oluşturmaktadır. İnsanın varolduğu zamandan beri meydana getirdiği yaşam alanları, arkeolojik alanlar, eski kent dokuları, mahalleler, sivil mimari örnekleri, nüfusun kimliği, kültürel yapısı ve yaşam biçimi ise insan yapısı çevre kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Ülkemiz koşullarında hava kirliliğinin genel anlamda ciddi bir tehdit düzeyinde varmadığı söylenebilir. Bunu nüfusun azlığı ve Sanayi faaliyetlerinin sınırlı oluşuna bağlayabiliriz. Ancak, bilimsel düzeyde bir genelleme yapmak için elde edilen veriler yeterli kabul edilmeseler bile, sonuçları itibarı ile işaret ettiği olasılıklar bakımından değer taşıyan yerel düzeyde yapılmış bazı araştırmalar ve göstergeler, ülkemizdeki bazı faaliyetlerin ya da ülkeyi etkisi altına alabilen ülke dışı meteorolojik hareketlerle bunların etkilerinin, yerel düzeyde kirliliklere yada atmosferik değişikliklere yol açtığını veya tehdit oluşturduğunu göstermektedir.

Hava kalitesiyle ilgili olarak Avrupa standartlarına uygunluğun sağlanması yönünde, mevcut durumun bölgesel bazda belirlenmesine yönelik "Hava Kalitesi Ölçüm Projesi"

BM Proje Hizmetleri Ofisi UNOPS'un önerisi ve BM Kalkınma Programı UNDP ve Amerika Uluslararası Kalkınma Programı USAID'ın finansmanı ile 30 Kasım 2003 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.

Kıbrıs'ı da içine alan bölgede ozon tabakasının incelmelerinden dolayı ultraviyole B ışınlarının ülkemize direkt geldiği bilinmektedir. Ne var ki KKTC'de iklim değişimleri, ozonda meydana gelen değişimlerin ölçümleri geçmişte yapılmadığından, havayla ilgili dış tehditler ve bunların yarattığı değişimlerle ilgili sağlıklı bilgi verilememektedir. Hava Kalitesi Ölçüm Projesi'yle yapılan ölçümlerde özellikle yaz aylarında ozon oranının limitlerin üzerinde çıktığı tespit edilmiştir.

Elektrik santralleri, dağınık sanayi faaliyetleri, eksoz gazları, çöp yakılması, kömür ocakları, taş ocakları, beton ve asfalt şantiyeleri, yüksek ve yoğun yapılaşma, yerleşim alanlarındaki yapılaşmış alan ve açık alan dengesizliği, Kuzey Afrika üzerinden taşınan toz ve kumun yerel meteorolojik koşullarla birleşmesi, havayı tehdit eden en önemli faktörlerdir.

KKTC'deki santrallerde, kükürt oranı %3'ün üzerinde olan 6 nolu fuel oil kullanılmakta, Tekneçik Santralinde filtre bulunmamaktadır. Tüm bu nedenlerle birlikte, kıyı şeridinin darlığı ve hava akımlarının yardımı ile santralin, çevresinde olumsuz etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. Tekneçik Santrali çevresinde yapılan gözlemlerde, bitki örtüsünde toplu bozulma ve kurumalar belirlenmiştir. Bilindiği üzere kükürt dioksit emisyonları atmosferde rüzgarla taşınmakta, sonra yağmurla birlikte yere inerken asitleştirmeye yol açarak, insan sağlığına, tahıl üretimine, bitki türlerine, sulak alanlara ve arkeolojik mirasa zarar vermektedir.

Kıbrıs su kaynakları bakımından zayıftır, Kuzey Kıbrıs'ın her alandaki su ihtiyacının hemen hemen tümü (%98) yeraltı su kaynaklarından karşılanmaktadır. Ülkemizde yeraltısuyu ihtiva eden 13 farklı akifer bulunmaktadır. Bu akiferlerden üç tanesi ülkemizdeki yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunun su ihtiyacını karşılamaktadır. Güzelyurt Akiferi ülkemizdeki en büyük ve en önemli akifer konumundadır. Güzelyurt akiferi kendi bölgesinin yanı sıra, Gazimağusa ve Lefkoşa'ya içme ve kullanma suyu sağlamaktadır. Girne Sıradağları akiferi ülkemizdeki ikinci önemli akifer konumunda olup başta Girne kenti ve köyleri olmak üzere Mesarya Bölgesindeki birçok belediye ve

yerleşim biriminin, Girne Dağlarının eteklerinde bulunan köy ve yerleşim alanlarının ve kısmen Lefkoşa'nın içme suyu ihtiyacını karşılamaktır. Yeşilköy akiferi Karpaz bölgesinde bulunan yerleşim birimlerinin birçoğuna içme ve evsel kullanım suyu sağlamaktadır. Bu akiferler, üzerlerinde bulunan yerleşim alanlarında atık su toplama ve arıtma sistemlerinin bulunmamasından dolayı septik kuyulardan kaynaklanan mikrobiyolojik kirlilik, gereği üzerlerinde yeraltısuyu çekimi yapıldığı için deniz suyu girişimi sonucu oluşan kimyasal kirlilik yaşamaktadırlar. Sonuç olarak su ihtiyacının tamamının karşılanmasında kullanılan akiferlerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Akiferler doğada bulunan diğer kaynaklardan farklı olarak yenilenebilirlik imkanı olan kaynaklardır. Eğer beslenme ve çekim dengesi sağlanabilirse bu kaynaklar herhangi bir sorunla karşılaşmadan kullanılabilir.

Su kaynaklarımız bilinçsiz sondajlarla azalmakta, kaybolmaktadır. Yerleşim birimlerinde kullanılan su dağıtım şebekelerinin zemin özelliklerinden kaynaklanan korozyon sorunu, işçilikten kaynaklanan bağlantı yerleri yetersizliği ve ömürlerinin dolmuş olması nedeniyle ciddi su kayıpları meydana gelebilmektedir.

Dünya iklimindeki global ısınma yanında, doğal bitki örtüsü olan ormanların da yangınlardan zarar görmesiyle, ülkemizdeki yağış miktarlarında 30 yıldan beri genelde bir istikrarsızlık ve azalma görülmektedir.

İç kullanım (insan kullanımı) için gerekli ve yeterli su kaynaklarımız mevcuttur. O nedenle tasarrufa gidilecek tek alan tarımda kullanılan sudur. Bu da gelişmiş sulama sistemlerinin bir an önce kullanıma sokulmasıyla mümkündür.

Su sıkıntısı çekilen bir ortamda çevre kirliliğinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkisi, sorunu bir o kadar daha kritik konuma getirmektedir. Ülkede kanalizasyon ve su arıtma tesislerinin yeterli düzeyde olmayışı (Lefkoşa arıtma tesisi hariç), çöp ve lağım sularının gelişigüzel yerlere dökülmesi, suni gübrelerin doğaya verdiği zararın hiçbir şekilde ölçülmemesi, yeraltı sularında tarımsal ilaç kaynaklı ve bakteriyolojik kirlenmeler, sorunun insan sağlığını tehdit eder seviyelere gelmesine neden olmaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde 18 adeti sulama maksatlı, 12 adeti ise yeraltı sularını besleme amaçlı 30 adet gölet bulunmakta ve bunların sulama amaçlı olanlarının toplam kapasitesi 16.5 milyon m³'tür.

Sulama maksatlı mevcut onsekiz göletin büyük bir çoğunluğunda tarım alanlarına dağıtım şebekesi bulunmamaktadır. İklim koşullarının da kolaylaştırması ile buharlaşma meydana gelmekte ve sonuçta göletlerdeki kullanılmayan birikmiş su tuzlanmaktadır. Göletlerin yerseçimi, jeolojik ve jeokimyasal yapı araştırması ve incelemesi yeterince irdelenmeden yapılmıştır.

Büyük bir bölümünün deniz ile çevrili olduğu KKTC'de, denizlerimiz genel anlamda temiz kabul edilebilir. Ancak, KKTC denizlerinde yerel kirlilikler yaşanmaktadır, kirliliğe yol açan dış etkenler; Ortadoğu'dan gelen tankerlerle, limanlarımıza girip-çıkan gemilerin bıraktıkları tonlarca atık, komşu ülkelerden akıntılar ve rüzgarla gelen atıklardır. Özellikle Gazimağusa limanı ve çevresinde deniz dibinde çöp birikmesine neden olmaktadır. Ülkenin kirli bir havzada bulunması denizlerimiz açısından tehditdir. Ancak bu tehditin ne ölçüde etkili olduğu ölçülememektedir.

KKTC 200 km'yi aşkın kıyı şeridiyle, bu alanda, dünyanın en zengin ve şanslı ülkeleri sınıfına girmektedir. Ancak, kıyı şeridini kirlilikten korumakta yetersiz kalınmaktadır. Kirliliğe yol açan iç etkenler ise; Kıyılarıdaki yapılaşma alanlarında kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin bulunmaması, turistik tesislerde yeterince paket arıtma olmaması veya tam olarak çalışmaması gösterilmektedir. Bu da denizlerimizin kirlenmesine ve denizdeki ekolojik yapının değişmesine yol açmaktadır.

Taşocağı İşletmeciliği'nin yapıldığı yerlerde; hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, atık kirliliği, görsel kirlilik ve gürültü kirliliği oluşmaktadır. 56 taşocağının bulunduğu ülkemizde, bunlardan 32'si faal olarak çalışır durumdadır. Özellikle birçoğu Lefkoşa'dan da görünen ve dağlarımızı kemirmeye devam eden kırma kum-çakıl ocaklarının sayısı 15, toplam ocak sayımız ise 32 olduğu düşünüldüğünde bu sayının toplam ocak sayısı içerisindeki yerinin %47 olduğu görülmektedir. Kırma kum-çakıl üretimi yapan taşocaklarının 2013 yılındaki toplam üretim miktarı 1,948,094 ton olmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından finanse edilen bir düşünce kuruluşu olan UNDP-Act'ın 2008-2009 yılına yönelik yaptığı araştırmada, Kıbrıs genelinde taşocaklarının durumu ortaya konmuştur. Rapora göre Kıbrıs genelinde aktif ya da terk edilmiş, izinli veya izinsiz 300 taşocağı mevcuttur.

Düşünce Grubu'nun yerinde yaptığı saptamalara göre; terk edilmiş ocakların çoğunun rehabilitasyonu başarısız bulunmuştur. Kentsel planlama, madencilik, jeolojik inceleme ve çevre ile ilgili dairelerin koordinasyon içinde çalışmaması, verilen taşocağı işletme izinlerinin agrega rezervlerinin yaklaşık 25 yıl daha yetebileceği bilinmesine rağmen, bu maddelerin çıkarılması faaliyetlerine ilişkin uzun vadeli bir programlanmanın olmaması, inşaat sanayisini teşvik etme politikalarının beton ve tuğla üretimi gereksinimini artırması, dolayısıyla bu malzemelerin ömrünün sona ermesiyle ne yapılacağına ortaya konmaması olumsuzluklar olarak sıralanmıştır.

Toprak karakteri ve toprağın diğer çeşitli özellikleri bilinmeden düzenli bir tarımsal faaliyet sürdürmek çok zordur. Diğer taraftan su olmadan ekonomik şekilde tarım yapılamaz. Yeraltı su rezervlerinden çekilen suyun tarım alanlarında uzun yıllar vahşi sulama olarak tabir edilen salma sulama şeklinde kullanılması ve çeşitli nedenlerle daha tasarruflu ve randımanlı modern sulama sistemlerine geç geçilmesi ve ardı ardına gelen kurak yıllar gibi önemli nedenler tarıma büyük bir darbe vurmuştur.

KKTC'nin 1974'den hemen sonra 120,000 dönüm civarında olan sulu tarım arazisi 2012 yılında 71,113 dönüme düşmüştür. Örneğin dış satımda en çok döviz girdisi sağlayan narenciye ise 70,000 dönümün üzerinde iken 2012 yılı verilerine göre 40,073 dönüme düşmüştür. Sulu arazilerde %43'lük azalma mevcuttur. KKTC'nin arazi varlığı tablo 141 ve 2012 yılındaki tarımsal arazi kullanımını tablo 142'de görülmektedir.

Tablo - 141 KKTC'nin Arazi Varlığı

Arazi Çeşidi	Miktar		Dağılım (%)
	(Dönüm)	(Dekar)	
1. Tarımsal Arazi	1,398,123	1,870,689	56.71
2. Orman Arazisi	480,740	643,230	19.50
3. Hali ve Mera Arazisi	122,157	163,446	4.95
4. Kasaba, Köy, Dere ve Gölet Arazisi	263,471	352,524	10.69
5. Kullanılmayan Arazi (taşlık, kayalık, sahil)	201,061	269,019	8.15
Toplam	2,465,552	3,298,908	100.0

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

Tablo - 142 KKTC'nin Tarım Arazisi Kullanımı (2012)

Arazi Çeşidi	Miktar	Dağılım (%)	(Dönüm)	
			Kuru Tarım Arazisi	Sulu Tarım Arazisi
A. Ekilen Arazi	905,986	64.80	834,874	71,112
1. Tahıl Arazisi	612,700	43.82	612,700	-
2. Nadas Arazi	49,928	3.57	49,928	-
3. Baklagiller	84,702	6.06	84,702	-
4. Endüstriyel Bitkiler	-	-	-	-
5. Yağlı Tohumlar	-	-	-	-
6. Yumru Bitkileri	8,457	0.60	-	8,457
7. Yem Bitkileri	49,579	3.55	48,571	1,008
8. Yaprığı Yenen Sebzeler	4,226	0.30	-	4,226
9. Meyvesi Yenen Sebzeler	4,402	0.31	482	3,920
10. Baklagil Sebzeleri	1,957	0.14	-	1,957
11. Soğansız Yumru ve Kök Sebzeleri	473	0.03	-	473
12. Diğer Sebzeler	347	0.02	-	347
13. Sert Kabuklu Meyveler	2,017	0.14	-	2,017
14. Yumuşak Çekirdekli Meyveler	512	0.04	-	512
15. Taş Çekirdekli Meyveler	1,405	0.10	-	1,405
16. Üzüm ve Üzümsü Meyveler	44,100	3.15	38,491	5,609
17. Turunçil Meyveleri	40,073	2.87	-	40,073
18. Sera ve Tüneller	1,108	0.08	-	1,108
B. Ekilmeyen Arazi	492,137	35.20	-	-
Toplam	1,398,123	100.00	834,874	71,112

Kaynak: Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı

KKTC'nin toplam 2,465,552 dönümden (3,298,908 dekar) ibaret olan arazi varlığının 1,398,123 dönümünü (1,870,689 dekar) tarımsal topraklar oluşturmaktadır. Tarımsal topraklar bu durumda oran itibarıyla ülkenin %56.71'ini teşkil etmektedir.

Orman Amenajman Plan verilerine göre gerçek orman alanı 60,934 hektar olarak hesaplanmıştır. Mevcut orman alanının 16,264.5 hektarlık kısmı (%26.69) verimli ormandır. Orman alanlarının niteliği tablo 143 ve orman alanlarının mülkiyeti tablo 144’de görülmektedir.

Tablo - 143 Orman Alanlarının Niteliği

	Hektar	Dağılım (%)
1. Ormanlık Saha	60,934	94.75
2. Orman Açmaları ve Orman İçi Açıklıklar	3,379	5.25
Toplam	64,313	100.0

Kaynak: Orman Dairesi

Tablo - 144 Orman Alanlarının Mülkiyeti

	Hektar	Dağılım (%)
1. Devlet Orman Alanları	61,338	95.38
2. Özel Orman Alanları	2,436	3.74
3. Vakıf Orman Alanları	539	0.83
Toplam	64,313	100.0

Kaynak: Orman Dairesi

Meyilli arazi topraklarında yağmur erozyonu, nisbeten düz ve yüksek boylu bitki örtüsünden yoksun olan Mesarya Ovası topraklarında rüzgâr erozyonu mevcuttur. KKTC’de su ve rüzgar erozyonuna açık alanların 66,365 hektar olduğu bilinmektedir. KKTC topraklarının %24’ünün erozyan etkisi altında olduğu hesaplanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde birinci derecede 29,572 hektar potansiyel su erozyonu alanı mevcuttur. Bu alanlar tamamen, koruyucu bitki örtüsünden yoksundur. Bunun yanında kısmen erozyona açık olan potansiyel alan ise toplam 34,805 hektardır. Bu durumda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içerisinde su erozyonunun halen devam ettiği toplam alan 64,377 hektardır. Bu alanlarda, yılda ortalama olarak 2 mm. kalınlığındaki bir toprak tabakasının aşağı kısımlara taşındığını kabul edersek yılda ortalama 1,753,000 m³ toprak aşağı kısımlara veya denizlere taşınmaktadır. Herhangibir koruyucu bitki örtüsünden yoksun olan toplam 1988 hektar kumul alanda ise rüzgar erozyonu etkili olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde erozyonu etkileyen faktörler ve sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz;

- Yanlış arazi kullanımı
- Aşırı hayvan otlatması
- Bitki örtüsünün tahribi
- Topoğrafik ve jeolojik yapı
- İklim faktörü

Ana kayası kalkerden oluşan Beşparmak Dağlarının özellikle güney yamaçlarında toprak aşğılara taşınmış, kayalar tamamen açığa çıkmıştır.

Ülkemizin doğal bitki türü, Akdeniz bitki türü olan maki türlerinden oluşmaktadır. Ormanlarımızın doğal ağaç türleri: Kızıl çam, servi ve fıstık çamı'dır (tablo 145). Yapılan araştırmalarda ülkemizde toplam 1250 adet bitki türü mevcut olduğu tespit edilmiştir. Mevcut bitki türlerimizin 49 adedi endemik türlerdir. 49 adet endemik bitki türünün 17 adedi, dünyada sadece ülkemiz sınırları içerisinde doğal olarak yetişmektedir.

Tablo - 145 KKTC Orman Alanının Ağaç Türlerine Göre Dağılışı

Ağaç Türü	Alanı (Hektar)	Dağılım (%)
1. Kızılçam	21,816.5	35.80
2. Fıstıkçamı	821.5	1.35
3. Servi	98.0	0.16
4. Okaliptüs	44.0	0.07
5. Akasya	413.0	0.68
6. İbreliler	5,755.0	9.45
7. Yapraklılar	23,928.5	39.27
8. İbrelili+Yapraklı	8,057.5	13.22
Toplam	60,934.0	100.00

Kaynak: Orman Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Parklar ilk defa 1976 yılında gündeme gelmiş, bu amaçla oluşturulan komisyon KKTC'nde toplam 8 bölgenin milli park alanı olarak ilan edilmesini Bakanlar Kurulu'nun 357/78 sayılı kararı ile sağlamıştır. Ancak ilan edilen bu milli parklar için hiç bir düzenleme çalışması yapılmamıştır.

Zafer Burnu Milli Parkı için Bakanlar Kurulu'nun, *E(K-1) 588/86*, *E(K-2) 207/88* ve *E-428-91* sayılı kararları mevcuttur. Ancak Kapraz Milli Parkı 30 Mayıs 2007'de Bakanlar Kurulu kararıyla Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir. Bakanlar Kurulu 19 Eylül 2007 tarihinde son olarak aldığı bir kararla Kapraz'ın flora ve faunasını, biyolojik çeşitliliğini, tarihi ve kültürel değerlerinin korumasını, yörenin ekonomik aktivitelerinin nasıl gelişeceğini düzenleyen Karpaz Milli Park Alanı Yasa Tasarısı'nı onaylamıştır. Ancak tasarı kadük olmuştur.

Orman içi dinlenme ve piknik alanları rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip olup 11 adet ve toplam 48 hektarlık bir alana sahiptir. Bununla birlikte talep olması halinde genişleme imkanı mevcuttur (tablo 146).

Tablo - 146 Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları

Adı	Orman Serisi	Alanı (Hektar)
1. Alevkaya	Beşparmak-Kartaldağ	12
2. Karga	Beşparmak-Kartaldağ	1
3. Darboğaz	Girne-Yaman	12
4. Özgürlük	Girne-Yaman	4
5. Kalkanlı	Güzelyurt-Hacıbayram	2
6. Hacıbayram	Güzelyurt-Hacıbayram	2
7. Kantara	Sinandağ	5
8. Karpaz	Sinandağ	1
9. Mersinlik	Sinandağ	2
10. Salamis	Sinandağ	5
11. Taşkent	Girne-Yaman	2
Toplam		48

Kaynak: Orman Dairesi

Ülkemiz, kuşların göç yolu üzerinde olması, çok sayıda göçmen kuşu ve türleri tükenmek üzere olan kuşları barındırması sebebiyle uluslararası bir statüye sahiptir. 300 göçmen ve 46 yerleşik tür (2 endemik, 5 endemik alt tür) kuş söz konusudur. Yazın yumurtlamak için gelen 27 türün yanısıra rastlantısal olarak gelen 51 tür kuşu konuk etmekteyiz, ayrıca göç ederken Kıbrıs'ı kullanan 220 tür kuş her yıl düzenli olarak göçlerini yapmaktadır. Dünyada türleri tükenme tehlikesi altında olan kuş listesinde yer alan 20 kadar kuştan 12'si bizim ülkemizde de yaşamakta, birkaç türü de üreme yapmaktadır. Zengin kuş türlerinin bulunduğu ülkemiz yoğun av baskısı altındadır. İngiltere Kuşbilimi Derneği'nin yaptığı bir çalışmada Kıbrıs'ın güneyinde yılda 6 milyon, kuzeyinde ise 2 milyon civarında çeşit tür kuş avlandığı söylenmektedir. Avrupa'da kuş ve çevre sağlığı konusunda faaliyet gösteren "Birdlife", Kıbrıs'ta yaşayan 94 vahşi kuş türünün 41 çeşidinin yaşam ortamlarının uygunsuz olduğunu belirtmiştir. Bir yandan yaşam alanlarının daralması bir yandan yoğun av, kuşların sayılarını azaltmakta ve tür kaybına neden olmaktadır. Sulak alanların kirliliği, hava kirliliğinin neden olduğu iklim değişikliği, yoğun ve çarpık yapılaşma, kıyı yağmacılığı, orman kaybı, artan tarımsal ilaç kullanımı, bitki örtüsünün değişmesi diğer olumsuzluklardır.

Su kuşları sulak alanlarımızda, küçük kuşlar ovalık ve orman alanlarımızda, yırtıcı kuşlar orman alanlarımız ve kayalık (tepe ve dağlarda) alanlarımızda yaşarlar ve üreme yaparlar.

Karpaz bölgesi, kuş popülasyonumuzun büyük bir kısmını barındırır. Girne bölgesi dağlık alanlarında özellikle yırtıcı kuşlar çoğunluktadır. Sulak alan ve lagünlerde de su kuşları barınır. Kıyılarımızda taşlaşmış kumullarda Arı Kuşları'nın ürediği saptanmıştır (Bafra, Altın kum). Ayrıca kıyılarımız Martı'ların yaşam alanlarıdır. Zafer Burnu açıklarında 9 adacıktan en büyüğü olan Klithes adasında Avrupa'da türü tükenmek üzere olan Ada Martısı ve Karabatak üreme yapmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerinde çalışmaların başladığı 1992 yılından bu yana son yıllarda yapılan araştırmalarda Akdeniz'de yaşadığı kabul edilen *Chelonia mydas* türü deniz kaplumbağalarının yaklaşık %25'i ile *Caretta caretta* türü deniz kaplumbağasının yaklaşık %10'u nun yumurta bırakmak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerini seçtiğini göstermektedir (Godley and Broderick,1995,1996). Ancak, kaplumbağaların her yıl yuva yaptığı sahillerde insan faaliyetlerinin artması nedeniyle yuva sayısında önemli düşüşler saptandığı yetkililerce ifade edilmektedir.

Karpaz Bölgesi'nde bulunan ve Milli Park kapsamı içinde yer alan, dünyada benzeri görülmemiş şekilde evcil yaşamdan doğal yaşama geçen hür eşekler, kendine özgü iri yapıları ve genetik özellikleriyle Literatüre "Kıbrıs Eşegi" olarak girmişlerdir. Gerek bölge halkına, gerekse ülkeye büyük zenginlikler katabilecek potansiyele sahip bu hayvanlar asırlardır doğa koşullarına göğüs gererek yaşamlarını ve nesillerini sürdürme başarısını göstermişlerdir.

İnsan yerleşmeleri insanın, barınma, beslenme ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılamak için tarih boyunca meydana getirdiği ve kendini ait hissettiği yaşam alanlarıdır. İnsan yerleşmelerinin çevre niteliklerinin bozulması, trafik sıkışıklıkları, konut alanları ile iş ve eğlence yerlerinin içiçe olması, altyapı yetersizlikleri gibi birçok nedenden ötürü yerleşmeler yaşanması zor hal almaktadır. Tarihi yerleşim merkezlerinin bozulması, yık yap sürecinde kaybolması, kültür ve beklentiler dikkate alınmayan tasarımlarla da insanın kimlik ve bir yere ait olma duyguları zedelenmektedir. Bu durumdan KKTC de nasibini almaktadır.

Kültürel çevreyi oluşturan değerler ve kaynaklar; toplumsal ve kültürel kimliği yansıtan, fiziki çevrede oluşan mimari ve kentsel doku, bunu meydana getiren estetik ve sanatsal özellikler, siluet,ölçek, hacim ve oranlar korunması ve yaşatılması gereken değerlerdir. Bu

değerlerin meydana getirdiği arekeolojik, doğal ve kentsel sit alanları, anıtlar, askeri ve sivil mimarlık örnekleri, meydanlar ve sokaklar, yerel ve yöresel malzeme, doğal bitki örtüsü, yararlanılması - geliştirilmesi ve kullanımı sürdürülebilir kılınması gereken ekonomik değer taşıyan kaynaklardır.

Doğal ve tarihi çevre değerleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler, turizm hareketlerinin başlangıç ve sınır koşullarını oluştururlar. Turizm süreci kendi başlangıç ve sınır koşullarını etkileyebilmektedir. Örneğin tarihi ve doğal çevre değerlerini dikkate almayan bir turizm gelişmesi kendisini doğuran bu değerlerin yok olmasına, dolayısıyla sürecin ortadan kalkmasına yol açabilir. Turizm hareketi genellikle çekiciliği yüksek olan doğal dengenin çok hassas ve kırılabilir olduğu yerlerde başlamakta, gelişmekte ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde bu dengeyi kolaylıkla bozmakta, sonuçta çekicilik de yok olmakta ve faaliyetin ömrü kaynakla birlikte tükenmektedir.

Ülkemizde turizm sektörü büyük ölçüde kıyılarda yoğunlaşmıştır. Altyapı yetersizliği, kıyı bölgeleri ile verimli tarım topraklarının ve hassas alanların dağılık, düzensiz yoğun yapılaşma ve ikinci konut alanlarıyla betonlaşması gibi faktörler ekosistemdeki dengeleri bozmaktadır.

13.1.2. Yasal ve Örgütsel Durum

KKTC Anayasa'sının özellikle 38, 39 ve 40'inci maddeleri çevrenin korunmasını, geliştirilmesini, devlet ve kişilere ödev olarak vermekte, sağlıklı çevrede yaşama hakkını güvence altına almaktadır.

Ülkemizde çevre korumaya yönelik çok sayıda hukuki düzenleme bulunmaktadır. Gerek Çevre Yasası, gerekse çevre ile ilgili mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar göze çarpmaktadır. Bu durum, çevre mevzuatının uygulanmasında güçlükler neden olmaktadır.

Çevre Koruma Dairesi 1989 yılında 10/1989 sayılı yasayla (52/1993, 31/1994, 2/2001, 20/2008 Değişiklik) kurulmuş ve 9/1990 sayılı Çevre Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile faaliyetlerine başlamıştır. Geçen süreç içerisinde yasada görülen eksiklik ve aksaklıkları

gidermek amacıyla 21/1997 sayılı yeni Çevre Yasa'sı yürürlüğe girmiştir. Kasım 2001'de ise 36/2001 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile "Gürültü Kirliliğinin Önlenmesi"ne ilişkin esas yasanın 17'inci maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra 24/2004 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile "Motorlu Kara, Hava ve Deniz Taşıtlarının" emisyon standartları ve emisyon azaltıcı önlemlerine ilişkin yasanın 15'inci maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Son olarak 51/2007 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile cezalarla ilgili 33 ve 36'ncı maddelerdeki kurallar güncelleştirilerek, yeni kurallar yasaya eklenmiştir. Geline nokta çevre mevzuatımızı, AB çevre mevzuatına uyumlaştırmak için 18/2012 sayılı Çevre Yasası 12 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

Çevre Yasası'nın amacı; bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; insan sağlığını olumsuz etkileyen, su, toprak, hava kirliliğinin ve gürültünün önlenmesi ve ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlık, kültür ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini, çevrenin korunmasına ilişkin temel ilkeler çerçevesinde düzenlemektedir.

Bilindiği üzere KKTC'de bugüne kadar 8 bölge Bakanlar Kurulu kararıyla Özel Çevre Koruma Alanı ilan edilmiştir; Alagadi ÖÇK Bölgesi, Koca Reis-Park Otel arası ÖÇK Bölgesi, Ronnas Körfezi-Ay Philon ÖÇK Bölgesi, Kalkanlı ÖÇK Bölgesi, Karpaz ÖÇK Bölgesi, Güney Karpaz Sahilleri ÖÇK Bölgesi, Akdeniz Köyü ÖÇK Bölgesi ve Gazimağusa Sulak Alanlar ÖÇK Bölgesi.

55/1989 sayılı İmar Yasası: 1989 yılında yürürlüğe giren Yasa ülkedeki düzensiz yaygın kentsel büyümenin durdurulması, ülke düzeyinde fiziki planlamanın gerçekleştirilebilmesi, planlı imar ve gelişmenin yaygın hale getirilebilmesi ve buna bağlı olarak, kıt kaynakların akılcı ve dengeli kullanımının sağlanması için yasal zemini oluşturmaktadır. İmar Yasası fiziki planlamada dört plan şekli getirmektedir. Bunlar Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve imar planları altında Öncelikli Alan Planları'dır.

İmar Yasası, planlama makamı olarak görevlendirilmiş olan Şehir Planlama Dairesi'ne kalkınma planı temel hedeflerine uygun olarak ülkesel düzeyde plan yapmak yetki ve sorumluluğu vermekte, kent planlarının da bu ülkesel düzeydeki plana göre hazırlanması

öngörülmektedir. Ancak, Yasa ülkesel bir planın hazırlanmamış olduğu hallerde alt düzeyde planlama yapılabilmesi için kalkınma planının hedeflerine uygun olarak planlama yapılmasını öngörmektedir.

Çevreyle ilgili bu iki temel yasa dışında Fasıllar 59 Sahilleri Koruma Yasası, Fasıllar 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası, 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası gibi birçok yasa daha mevcuttur.

KKTC’de yürürlükte bulunan yasalar çevre korunması, kaynakların dengeli kullanımı, çevre değerlerinin geleceğe taşınmasında ve eski yerleşim dokularının bulunduğu arkeolojik ve kentsel sit alanlarında kültürel özelliklere uygun mimarlık örneklerinin yaratılmasında, çevrenin korunarak kullanımı ve geliştirilmesi için gerekli planlamaların yapılmasını, belirleyici olan yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu yasalar farklı kuruluşlara çeşitli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu kuruluşlar; Çevre Koruma Dairesi, Şehir Planlama Dairesi, Devlet Planlama Örgütü, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Anıtlar Yüksek Kurulu, Meteoroloji Dairesi, Orman Dairesi, Tarım Dairesi, Su İşleri Dairesi, Jeoloji ve Maden Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Vakıflar İdaresi, Belediyeler, Kaymakamlıklar ve Kültür Dairesi’dir.

Çevre konularında temel politikaları saptamak ve kuruluşlar arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlamakla görevli olarak kurulan Çevre Koruma Dairesi bugün bu fonksiyonlarını yerine getirmede teknik araç gereç ve donanımlı personel eksikliği nedeniyle sıkıntılar yaşamaktadır.

Korunması gerekli taşınmaz eski eserler ve doğa varlıkları ile ilgili hizmetleri bilimsel esaslara göre yürütmek ve/veya yürütülmesini sağlamak amacıyla Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Eski Eserler ve Müzeler Dairesi KKTC’deki tüm taşınır ve taşınmaz eski eserler ile müzelerden sorumlu olan ve bu konulardaki tüm gelişmelerle ilgili olarak 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası’nda belirlenen ilke ve kurallar çerçevesinde çalışmalarını yürüten kuruluştur.

Sivil Toplum Kuruluşları ve bunların faaliyetleriyle ilgili olarak KKTC’de yaklaşık 980 kulüp, kooperatif, sendika, meslek örgütü, dernek ve vakıftan ancak 150’si aktif olup, bunların da yalnızca %3’nün çevreyle ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran, son

yıllarda çevre bilinci geliştikçe artmaktadır. KT Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Yeşil Barış Hareketi, Lefke Çevre ve Tanıtma Derneği, Kuşları ve Doğayı Koruma Derneği, KT Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği, Sürdürülebilir Çevre Platformu, Kıbrıs Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Sürdürülebilir Gelecek için Profesyonel Yaklaşım Derneği (Pro Action), Çevre ve Enerji Derneği, Ses Kirliliği ile Mücadele Derneği, Hayvanları Koruma Derneği, Çevre Koruma Vakfı (ÇEKOVA), LAÜ Çevre Araştırmaları ve Eğitim Merkezi, GAÜ Kırsal Gelişim ve Çevre Araştırmaları Merkezi, Zeytin Ağaçlarını Koruma ve Araştırma Derneği (ZAKAD) bunların en başta gelenleridir.

The Management Centre of The Mediterranean'in UNDP-ACT (BM Kalkınma Programı İşbirliği için Hareket) sponsorluğunda ve Intercollege ortaklığıyla, ada çapındaki sivil toplum örgütlerini bir kitapta toplayan STÖ Rehber Projesi ile adadaki örgütlerin misyon ve aktivitelerini belirleyen çalışma Ekim 2006 tarihi itibarıyla başlatılmış ve 2007 yılı içinde sonuçlandırılmıştır. Buna göre KKTC'de 150 ve Güney Kıbrıs'ta 350 aktif STÖ belirlenmiştir.

Çevreyle ilgilenen STK'ları; kirlilik, kıyıların kullanımı, taşocakçılığı, yapılaşma, kuşlar-kaplumbağalar-bitki örtüsü ve diğer biyolojik çeşitlilik, erozyon, ses ve gürültü kirliliği, maden artıkları, tarımsal ilaçların kullanımı, alçak orman arazilerinin kullanımını gündeme getirme açısından başarılı olmuşlardır. Ancak; bu kuruluşların yapılanmaları yetersiz, çevrenin iyileştirilmesine yönelik toplum üzerinde ve yönetim mekanizmalarına olan etkileri zayıf, paydaşları arasında yakınlaşma, işbirliği, ortak çalışma, ağ ve platform oluşturmaları gelişmemiş, özel ve devlet sektörleriyle dayanışmaları çok az olduğundan katılımcılıkları söylem düzeyinde kalmakta, pratik yaşama yeterince geçirilememektedir. Sivil toplum örgütlerinin başarıları dışta verilen kararlara tepki göstermek ve bunları etkilemekle sınırlı kalmaktadır.

Yirmibirinci yüzyıla girerken; Dünyada çevre yönetimi konusunda başarılı olmuş tüm ülkelerde uygulanmakta olan ve çevresel kalitenin ve değerlerin korunmasında en fazla paya sahip olduğu bilinen ÇED uygulaması 21/1997 sayılı Çevre Yasası'nda hayata geçirilmiştir. Çevreyle ilgili yönetsel bir araç olarak kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Çevre Koruma Dairesi tarafından hazırlanıp 872/1997 sayılı

tüzükle yürürlüğe girmiştir. ÇED, tüzükte belirtilen ekonomik amaçlı yatırım etkinlikleri için zorunlu tutulmaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporu, gerçekleştirilmesi planlanan bir faaliyetin çevre üzerinde yapacağı olumlu ve olumsuz etkilerin belirlenmesini, olumsuz etkilerin yer ve teknoloji alternatifleri dikkate alınarak nasıl yok edileceğinin yada en aza indirileceğinin ortaya konulması için yapılan çalışmaları içeren bir rapordur. ÇED raporları, herhangi bir yatırımın planlanma aşamasında hazırlanmak durumundadır; çünkü söz konusu gelişme ve/veya yatırım, ancak “ÇED olumlu” belgesinden sonra onay ve izin alabilmektedir. ÇED prosedürü devletin kendi yatırımlarında da hassasiyetle uygulanmalıdır.

18/2009 sayılı “Av ve Avla İlgili Yaban Hayatını Düzenleme Yasası” kapsamında Büyük Av günlerinde artık cikla (ardıç kuşu), ördek ve yaban kazı avalanabilecek av kuşları listesinden çıkarılmıştır. Bu Yasa’ya göre ava yeni başlayacak 18 yaşını doldurmuş kişilerin ilk kez eğitime alınacağı ve başarılı olanlara sertifika verilerek avlanma ruhsatı çıkarabilecekleri duyurulmuştur. Ruhsatsız avlanan kişilere yeni yasa kapsamında 2 yıl hapislik ve 25 bin TL para cezası da getirilmiştir. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle 19/1934 sayılı “Av ve Yaban Kuşlarını Koruma Yasası” yürürlükten kaldırılmıştır.

Yasal ve örgütsel durum içerisinde, doğal hayatın korunmasıyla ilgili olarak 19 Eylül 1979 tarihli “Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi” olan ve kısaca Bern Sözleşmesi diye bilinen Konvansiyonunu, 186/2001 sayılı Amme Enstrümanı olarak Flora ve Faunanın Korunması Emirnamesiyle uygulamaya konmuştur.

13.1.3. Eksiklikler ve Kısıtlayıcılar

Doğal kaynakların ve mimari mirası oluşturan yerleşim birimlerinin yeterince korunması gereken bir değer olarak algılanmaması, buna bağlı olarak bu gibi alanlardaki düzenlemelere “yatırım” adına direnç gelişmesi önemli bir eksikliktir. “Sürdürülebilir gelişme”, sürdürülebilir insan yerleşmesinin ne olduğu, uygulamasının nasıl yapılabileceği konusunda bilgi eksikliği ve /veya *anlayış farklılıkları*, planlamanın ve çevre korumanın engellerini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme ile sosyal kalkınmanın ve çevrenin

korunmasının birlikte gerçekleŖebileceđi anlayıŖı yerine, *yatırım ile evre korumayı birbirine zıt olarak kabul eden anlayıŖın hala etkili oluŖu önemli eksiklik ve kısıtlayıcılarımızdandır.*

Yasal eksiklik ve kısıtlayıcılar olarak ise; KKTC’de evre Yasası, İmar Yasası ve evre ile ilgili diğer mevzuatla bunlara bağlı tüzüklerin uygulanmasında, ilgili kuruluŖlar arasındaki yetki ve sorumluluk paylaŖımındaki belirsizlik ve yetersizlikler nedeniyle evre yönetiminde etkinlik sağlanamamaktadır. Aynı konuyla ilgili olarak birden fazla kuruluŖun yetkili olması, koordinasyon ve iŖbirliđi konusunda yaŖanan sorunlar hizmetin etkili bir Ŗekilde yerine getirilmesini gleŖtirmektedir.

Su kaynaklarının planlanmasında, yönetiminde, korunmasında “entegre su kaynakları yönetimi”nin oluŖturulamamasından kaynaklanan yetersizlikler devam etmekte, kuruluŖlar arasında bilgi akıŖı ve koordinasyon etkili olarak sağlanamamaktadır. İçmesuyu ve kanalizasyon tesislerinin bakım, onarım ve yenileme alıŖmalarının zamanında yapılmaması hizmetin kalitesini ve tesislerin verimli alıŖtırılmasını olumsuz etkilemektedir.

İnsan kaynaklı sera gazı salınımlarını 2000 yılı sonrasında azaltmaya yönelik yasal yükümlülükleri Kyoto Protokolü düzenlemektedir. Kyoto Protokolü’ne göre, Ek 1 tarafları (OECD ve AB lkeleri), Protokol’de Ek-A’da listelenen sera gazlarını 2008-2012 döneminde 1990’daki düzeylerinin en az yüzde 5 altına indirmekle ykmlendirmiŖtir. Ancak Kyoto Protokolü’nn ve Kyoto düzeneklerinin uygulanmasına iliŖkin yasal kuralların erevesi, uzun ve zor grŖmeler sonucunda Temmuz 2001’de kabul edilen Bonn AntlaŖması ile olmuŖtur.

Elektriğin yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilmesini teŖvik etmek ve desteklemek politikaları kapsamında AB tarafından; CO₂ emisyonu yaratan yakıtlara ek vergi getirilirken, yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerji için arz tarafına, yatırım desteği, vergi indirim veya ekolojik vergi geri ödemesi gibi destek uygulamaları, talep tarafına da vergi muafiyeti ve sübvansiyonlar gibi teŖvik uygulamaları gündeme getirilmektedir. KKTC’de 47/2011 sayılı Yenilenebilir Enerji Yasası 7 Ekim 2011 tarihinde yürürlüğe girmiŖtir. Yasayla yenilenebilir enerjiyle ilgili uygulanacak kurallar, teŖvik ve denetim tedbirleri dzenlenmiŖtir.

Yeterli ve güvenilir veri tabanı eksikliği, çevre koşullarıyla ilgili kapsamlı mevcut durum envanter çalışmaları bulunmayışı, kamuda çevre ile ilgili yetkili ve sorumlu kurumların bu tür girdileri gerektiği gibi üretecek bütçe olanaklarının kısıtlı oluşu, gerek kamuda gerekse özel sektör meslek kurumlarında vasıflı eleman eksikliği, önlemlerin izlenmesini zorunlu kılacak mekanizmaların yetersizliği veya bulunmayışı ÇED'in etkili olarak kullanılmamasına yol açmaktadır. Yatırım kararlarını alan kurumlar arasındaki yetki ve sorumluluk uyuşmazlıkları, ÇED tüzüğünde halkın katılımı ve görüşlerine yer verilmemiş olması, ÇED raporlarını hazırlayan şirketlerin her proje için aynı raporları biraz değiştirerek kullanması, projelere uygulama sonrası takip yapılmaması son derece ciddi yetersizliklerdir. ÇED tüzüğündeki eksiklik ve yetersizliklerin Avrupa Birliği Mevzuatına uydurulması çalışmaları devam ettirilmelidir. Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Etki Değerlendirmesine ilişkin TAIEX'in (Avrupa Komisyonu Teknik Yardım Bilgi Alışverişi Birimi) 7-11 Mart 2005 tarihlerindeki Misyon Raporu önemli bir referanstır.

Kıyılardaki 100 metrelik sahil şeridi ile ilgili yasal düzenleme eksikliğinin yarattığı yasal boşluğun çeşitli istismlara ve tahribatlara neden olması devam etmektedir.

Yasalarda "Kamu Yararı" ifadesinin yeterli açıklıkta tanımlanmamış olması, yapılan hatalı yorumlamalarla istismlara neden olmaktadır. Kamu yararı, Kamu Hukuku ile birlikte ele alınmalıdır.

Mevcut *Eski Eserler Yasası*, listelenmeye değer anıtsal değerdeki ve mimari değeri yüksek yapıların dışında doku oluşturan mahalle ve/veya sivil mimari örneklerinin korunmasına olanak sağlayacak yönde yeterli değildir. Listelenmesine gerek olmayan ancak korunmaya değer bina ve mahallerin sahiplerine Anayasa gereği bazı kolaylıklar sağlanmasına yasa olanak vermemektedir.

Uluslararası çevre ve korumaya yönelik sözleşme, protokol ve deklarasyonlar yeterince dikkate alınmamaktadır. Gündüz ve gece yırtıcılarının tümü, su kuşlarının tümü ve endemik kuşlar türü tükenme tehlikesinde olan kuşlardır. Ramsar Sözleşmesi ile Sulak Alanlar ve Su Kuşlarının Korunması gereği yanında, diğer çevre koruma sözleşmelerine uyarlanmamış yasalar sözkonusudur.

Çevre finansman sistemi, bilgi/veri tabanının oluşturulamaması, hukuksal düzenlemelerin etkin bir çevre yönetimine olanak tanıyacak biçimde geliştirilememesi önemli eksikliklerimizdendir.

Çevre ile ilgili olarak görev ve sorumlulukları bulunan daireler ve kurumlar, çevre koruma ve geliştirmekle ilgili parasal güçlüklerle karşılaşmaktadırlar;

- Mevcut mali kaynakların korumaya yönelik olarak kullanılmasına öncelik verilmemesi.
- Ekonomik çıkarların öncelikli ve etkin olması.
- Dış kaynaklardan yeterince yararlanılamaması.
- Devlet bütçesinden ayrılan ödeneğin yeterli miktarda olmaması engel teşkil etmektedir.

Yurttaşların, kararların nasıl alındığına ve sürece nasıl katılabileceklerine ilişkin bilgileri genellikle yoktur. Çevreye yönelik programlara, politikalara ve projelere ilişkin olarak üretilen bilgilere kolayca ulaşılammaktadır.

Çevrenin korunması ve yönetiminde bir çok ülkenin etkili bir şekilde uyguladığı caydırıcı ve özendirici ekonomik araçların, düzenlemelerin KKTC’de yeterince bulunmaması önemli bir eksikliktir. Taşınmaz Mal Vegilendirme Yasasında; Değer artışı veya değer kaybına göre vergilendirme gibi teşvik edici ve caydırıcı düzenlemelerin bulunmayışı, kaliteli insan yerleşmeleri oluşturma yönünde önemli kısıtlayıcılarıdır.

13.1.4. Fırsatlar ve Olanaklar

18/2012 sayılı Çevre Yasası, 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası, 55/1989 sayılı İmar Yasası, Eski Eserleri Koruma Fonu’nun oluşturulmuş olması, ÇED Tüzüğü, Katı Atık Kontrol Tüzüğü, Hava Kalitesinin Kontrolü ve Korunması Tüzüğü, Sulak Alanlar’ın Korunması Tüzüğü, Flora ve Faunanın Korunması Emirnamesi ve benzerleri yürürlükte olan yasal olanaklardır.

Eski Eserleri Koruma Fonu özel mülkiyete konu taşınmaz eski eserler ile devletin mülkiyetinde veya gözetim ve denetiminde bulunan taşınır ve taşınmaz eski eserleri korumak, yaşatmak, bakım ve onarımını yapmak, restore etmek, belgelemek, tanıtmak ve bunlarla ilgili her türlü iş ve işlemleri, bilimsel ve teknik çalışmaları yapmak ve/veya yaptırmak için aynı, nakdi ve teknik yardım yapmak için kurulmuştur.

Ülkesel Fizik Plan Çalışması yanında 1993 Girne Beyaz Bölge Emirnamesi, 2004 Karpaz Emirnamesi, 2004 Tatlısu-Büyükkonuk Bölgesi Emirnamesi, 2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi, 2006 Bafra Turizm Alanı Emirnamesi, 2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi, 2006 Beşparmak Dağları Aküferi Geçiş Süresi Emirnamesi ve 2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesi, S(K-II) 1056-2007 Bakanlar Kurulu Kararıyla Karpaz Milli Park Alanı'nın ÖÇK Bölgesi olarak ilan edilmesi, S(K-II) 860-2008 Bakanlar Kurulu Kararıyla Güney Karpaz Sahilleri, Akdeniz Köyü ve Gazimağusa Sulak Alanları'nın ÖÇK Bölgesi ilan edilmesi sürdürülen planlama olanaklarıdır.

Uluslararası Kuruluşlarla ilişkilerde UNOPS (Birleşmiş Milletler Projesi Servisi) v.b. kuruluşlardan sağlanan finansman kaynakları, TAIEX gibi (Avrupa Birliği Komisyonu Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Ofisi) ve yabancı ülkelerden sağlanan teknik konulardaki yardımlar ve uzman desteği, sivil toplum örgütlerinin uluslararası kuruluşlarla ilişki ve ortaklıkları, üyelikleri önemli gelişmelerdir.

13.1.5. 2013 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar

KKTC Su Temin Projesi, Türkiye'deki Anamur Dragon Çayı üzerindeki Alaköprü Barajı ve KKTC'deki Geçitköy Barajı ile 107 kilometrelik boru hattı (80 kilometresi deniz geçişi) ve iki adet terfi istasyonundan oluşmaktadır. Projede ilk temel 7 Mart 2011 tarihinde Alaköprü Barajı için atılmış olup proje Türkiye, deniz geçişi ve KKTC'de olmak üzere üç aşama halinde ve eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Proje tamamlandığında KKTC'ye yılda 75 milyon metreküp su taşınmış olacaktır. Bu suyun %50.3'ü içme-kullanma suyu, %49.7'si ise sulamada kullanılacaktır. Sulamada kullanılacak su ile yaklaşık 4,824 hektarlık bir alanda sulu tarım yapılması planlanmaktadır. 2013 yılında baraj projeleri büyük oranda tamamlanmış olup çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemizin için en uygun yenilenebilir enerji kaynağı güneş enerjisidir. Avrupa Birliği finansmanı ile finanse edilen ve 2011 yılı başında tamamlanan Serhatköy'deki Güneş Panelleri on dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Herbiri 206 W olan toplam 6,192 adet panel ve 86 adet inverterden oluşmaktadır. Paneller 18'li gruplar halinde toplamda 72 adet panel bir invertere bağlanmıştır. İnverterler bir panoda toplanıp ana panoya buradan da 11 KV'lık hatlara verilmektedir. Serhatköy'deki Güneş Panellerinde üretilen elektrik enerjisinin KKTC'de üretilen elektrik enerjisi içindeki payı 2011 yılı için %0.06, 2012 yılı için %0.09 ve 2013 yılı için ise de %0.16 olmuştur.

Gürültünün, insanların ruh ve beden sağlığına olumsuz etkileri günümüzde kesin olarak kanıtlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak uzmanlar her geçen gün yeni bulgular ortaya koymakta ve çevre bilinci gelişmiş ülkelerde gürültünün önlenmesi amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir. Çevre Yasası ve bu yasa altında çıkarılan Tüzük gereğince Çevre Koruma Dairesi tarafından denetimler sürdürmüştür. Denetimlerin amacı, Yasa ile ilgili Tüzük'te öngörülen şartların yerine getirilerek uygulanmasını sağlamaktır.

Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı'na bağlı Tarımsal İlaçlar Denetim Kurulu, ülkede yetiştirilen ve ülkeye ithal edilen tarımsal ürünlerde gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla yaptığı denetimleri sürdürmüştür. Denetimler merketlerde, toplancı halinde ve üreticiye ait tarlalarda yapılmıştır.

Kalecik Elektrik Santalinde Ocak 2013 tarihinde baca gazı arıtma sistemi (filtre) devreye konmuştur. Santralde maksimum %3.5 kükürt içeren fuel oil kullanılmaktadır. Baca gazı deniz suyu ile yıkanarak baca gazındaki kükürt dioksit ve toz arıtılmaktadır. Denizden çekilen su ile baca gazı yıkanmakta ve yıkma suyu bir havuzda toplanıp içindeki katı maddeler ayrıştırıldıktan sonra su tekrar denize verilmektedir. Santralde, baca gazı sürekli ölçüm sistemi kurulmuş olup baca gazındaki kükürt dioksit, azot oksitler, karbon monoksit ve toz sürekli olarak ölçülmektedir.

Turizm, Çevre ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Çevre Koruma Dairesi ile ODTÜ Yeşil Kampüs İnsiyatifi işbirliğinde düzenlenen "KKTC'de Katı Atık Yönetimi Mevcut Durum ve İleriye Yönelik Tesbitler" konulu çalıştay 14 Mart 2013 tarihinde ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde yapıldı. Çalıştayda KKTC'deki Katı Atık Yönetim Sisteminin mevcut

durumu ortaya konmuş ve Entegre Katı Atık Yönetim Sistemi'nin kurulabilmesi için öneriler tartışılmıştır.

Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilen bölgelerin öne çıkan özelliklerine zarar verecek yapılaşmayı engellemek amacıyla Ekolojik Etki Değerlendirmesi Tüzüğü 178/2013 sayılı Amme Enstrümanı olarak 2 Nisan 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konmuştur. Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen bölgelerden herhangi birinde gerek inşaat, gerekse bir festival veya her hangi bir faaliyet yapılabilmesi için öncelikle Çevre Koruma Dairesi tarafından yapılacak ekolojik etki değerlendirilmesinin olumsuz olmaması gerekmektedir. Bu bölgelerde yapılacak inşaatlarla ilgili sınırlamalar, kural ve koşullar Emirnamelerle belirlenmiştir. Ancak bu Tüzük inşaat sürecinde bölgenin öne çıkan özelliklerine zarar verilmesini önlemeye yöneliktir.

15 Temmuz 2013 tarihinde Kelecik'te bulunan santralin yakıt depolarına gemiden fuel oil ikmali sırasında boruların patlaması sonucu denize 100 tona yakın yakıt akmış ve bir çevre felekati yaratmıştır. Oluşan kirliliğin giderilmesi çalışmalarına anında başlanmıştır. Ayrıca temizlik çalışmalarına Türkiye'den deniz temizliği konusunda faaliyet gösteren bir şirketin ekipleri de kısa sürede dahil edilmiştir. Ağustos sonu itibarıyla kaba temizlik çalışmaları tamamlanmıştır. ODTÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü uzmanlarınca hazırlanan rapora göre bilirkişi ekibi kaza bölgesindeki yaklaşık 10 kilometrelik bir alanda karadan (onbir alanda) ve denizden (dokuz istasyonda) incelemeler yapmış ve örnekleri analiz etmiştir. Bilirkişi raporuna göre petrol kirliliği kazanın olduğu yerden doğuya doğru on üç kilometrelik kıyıda gözlenmiştir. Kazanın olduğu ilk bir kilometrede kayalarda ve kumsalda yaşanan deniz canlılarının tamamen yok olduğu tesbit edilmiştir. Görünen kirlilik ile ilgili analizlerde ise sudaki toplam petrol hidrokarbon (PAH) kirliliğinin en yüksek TPH miktarı 0.03 mg/l kirliliğin en temiz TPH miktarı ise 0.0006 mg/l olarak belirlenmiştir. Literatür araştırması sonucu toksit olarak kabul edilen toplam PAH değeri 23 mg/l civarında olduğu dikkate alındığında kirliliğin deniz suyuna yüksek oranda karışmadığı tesbit edilmiştir. Denize dökülen petrolün temizlenmesi amacıyla yapılan harcamalar ilgili şirket tarafından karşılanmıştır. Ayrıca yasa gereği verilebilecek olan en yüksek ceza olan "aylık asgari ücretin 60 katı" ceza her iki şirkete de kesilmiş ve tahsil edilmiştir. GAÜ, Akdeniz Sualtı Araştırma Merkezi'nin kaza yeriyle ilgili hazırladığı araştırma raporunda bölgede insan sağlığını ve deniz yaşamını olumsuz etkileyen negatif bir durum olmadığı tesbit edilmiştir.

Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, Meteoroloji Dairesi Müdürlüğü ile TC Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün işbirliğiyle 25 Eylül 2013 tarihinde Lefkoşa'da düzenlenen ve üç gün süren Uluslararası Katılımlı İklim Değişikliği İzleme ve Değerlendirme Çalıştayı yapılmıştır. Katılımcıların bilgi birikimine katkı sağlamak ve iklim değişikliği hakkında farkındalığı artırmak amacıyla düzenlenen Çalıştay'da Akdeniz Havzası'nın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en hassas bölgeler arasında olduğu dikkate alınarak, iklim değişikliğine uyum sağlama ve oluşacak zararları azaltma çalışmalarına yönelik sunumlar yapılmıştır.

Trafikte seyreden motorlu taşıtlardan kaynaklanan egzoz gazlarının neden olduğu hava kirliliğinin azaltılmasını sağlamak, denetimler yapmak ve kirliliğe karşı gerekli yaptırımları uygulamak üzere hazırlanan Motorlu Taşıt Egzoz Emisyon Kontrolü Tüzüğü 588/2013 sayılı Amme Enstrümanı olarak 14 Kasım 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konmuştur.

13.2. Sorunlar

Ülkemizin enerji gereksiniminin kesintisiz karşılanabilmesi için sürdürülebilir enerji politikalarımızın eksikliği yanında, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarımızın yeterince devreye sokulamayışı, fosil kaynaklı yakıta dayalı enerji santrallerimizin yarattığı hava kirliliği ve yüksek maliyetli enerji kullanımı sorun olmaya devam etmektedir.

KKTC'de su kaynaklarının bilinçsizce kullanılması ve kirletilmesi, çevre sorunlarının başında yer almaktadır. Yeraltı suları aşırı çekim nedeniyle azalmakta ve kalitesi giderek bozulmaktadır. Yıllık yağışların azalması yeraltı sularının azalmasına da neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yüzey sularının kısıtlı ve yıllık akışının çok kısa süreli olması, derelerin bir kısmının denize akışının engellenememesi, yeraltı suyunu beslemek amacıyla inşa edilen göletlerin geçirimsiz zeminler üzerine inşa edilmiş olması nedeniyle yaşanan buharlaşma ve erozyon nedeniyle göletlerin toprak dolması gibi nedenler bir dizi olumsuz durumu ortaya çıkarmaktadır. Suyun miktarı kadar kalite yetersizliği de önemli bir sorundur.

Yeterince denetim olmaksızın açılan su kuyuları ve aşırı su çekimi akifer katmanlarını bozmakta ve var olan pınarları kuruturken suyun kaybolmasına neden olmaktadır. Aşırı pompaj ayrıca kuyularda tuzlanmaya yol açmaktadır.

Ülkemizde kanalizasyon sisteminin büyük kentler dışında olmayışı yeraltı su kaynaklarımızı kirletmekte, vidanjörle çekim ve boşaltım, atık su problemini oluşturmaktadır. Toprağın geçirgenlik özelliği olmadığı bölgelerde ise devamlı taşan kirli sulardan etrafa kötü kokular yayılmakta ve sineklerin üremesi için ortam sağlanmaktadır.

Tarımda verimi artırmaya ve zararlılarla mücadeleye yönelik aşırı pestisit ile suni gübre kullanımı, yeraltı su kaynaklarının kirlenmesine neden olan faktörlerdendir.

Süt ürünleri üretimi, sanayi atıkları ve turizm faaliyetleri sonucunda çıkan atık suların ön arıtma yapılmadan çevreye gelişigüzel verilmesi yeraltı sularını kirletmektedir. Süt ve süt ürünlerinin üretimini yapan fabrikaların peyniraltı atıksularının gelişigüzel, vidanjörlerle açılan çukurlara veya kanalizasyon şebekelerine dökülmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Arıtma tesisi yapacağını taahhüt eden işyerleri ise kapasitelerinin az olduğunu gerekçe göstererek arıtma tesisi kurmaktan kaçınmaktadırlar.

Son yıllarda iklimde görülen değişiklik ve yarı kurak iklim koşullarının hakimiyeti, mevcut su açığının daha da artacağını göstermektedir. Modern tarım tekniklerinin en çok uygulama sahası bulduğu yer sulu tarım arazileridir. Ancak, tarımda ekonomik sulama sistemlerini yeterince uygulayamayışımız su konusunda ikilem oluşturmaktadır. Sulu arazilerin ortadan kalkması bir nevi tarımın ortadan kalkması demektir. Denize yakın tarım topraklarının sulanmasında kullanılan tuzlu su ülkenin en verimli topraklarını tehdit etmektedir.

Ülkemizde çöplerin toplanması, yok edilmesi ve çöp alanlarının yetersizliği yanında , çöplerin ekonomiye yeniden kazandırılması sorunu ile ilgili teknik ve fiziki çalışmalar henüz tamamlanıp uygulamaya geçilememiştir. Uygun düzenli çöp depolama alanlarının tamamlanarak, sorunun çözümünde daha fazla geç kalınmamalıdır. Bu bağlamda tıbbi atıklar ülkemizde her türlü denetimden uzak ve kurallara uygun olmadan toplanmaktadır. Tıbbi atıkların ayrı toplanıp depolanması ve imha edilmemesi, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını tetiklemektedir. Bilindiği üzere ülkemizde bazı verilere göre yıllık üretilen

toplam atık miktarının 290 bin ton olduğu, bu miktarın 107 bin tonunun evsel atık, 129 bin tonunun inşaat artığı ve %10'unun ise tehlikeli atık olduğu hesaplanmıştır.

Bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve yabancı otlar gibi tarımsal ürünlerin azalmasına sebep olabilecek çeşitli etmenlere karşı kullanılan kimyasal bileşikler olan pestisitler, sebze ve meyvelerde kalıntı bırakmak suretiyle insanları ve hayvanları zehirlemekte, birçok hastalıklara zemin hazırlamaktadırlar. Pestisitler, toksit yapıları nedeniyle doğrudan veya dolaylı yollarla insan ve çevresini olumsuz etkilemektedir. AB lkeleri dahil, tüm gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünler üretimden-tüketicie ulaşana dek her safhada "pestisit kalıntı izleme çalışmaları" adı altında bir program dahilinde sürekli değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu konuda ciddi ve güvenilir bir sistem kurulamadığı ortadadır.

Topraktaki plansız yapılaşma ve erozyon sorunu uzun dönemde verimli tarımsal toprakların ortadan kalkmasına, beslenme yetersizliğine ve gelecekte ülkenin en önemli üretim sektörünün ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Yanan orman arazileri süratle ağalandırılıp yeniden yeşertilmezse, ağaçsız arazilerin devlet eliyle başka amaçlarla kullanılması krkleyecektir. Bu Őekildeki uygulamalarla orman yangınları teşvik edilmiş olacaktır.

Taş ocaklarının oluşturduğu fiziksel ve görsel tahribat, kaynak kaybı, çevresel riskler, sarsıntı, doğal yaşama ve yeraltı su kaynaklarına yaptığı olumsuz etkiler önemli boyutlardadır. Ülkemizde toz kirliliği konusunda en kötü durumdaki işletmelerin taş kırma tesisleri olduğu bilimsel olarak saptanmıştır.

Kuzey Sahillerimize özellikle gemilerden atılan yabancı ülke kaynaklı katı ve sıvı atıklar birikmektedir. Plastik cisimler, petrol, motor yağları, deterjan ve tıbbi malzemeler bunlar arasındadır.

Kıyılarımızdaki yerleşim birimlerinden ve turistik tesislerden artılmamış veya yeterli derecede artılmamış kirli suların denize verilmesi gelecekte önemli bir soruna dönüşme eğilimi taşımaktadır.

Lefke bölgesinde yıllar önce üretimi durdurulan Kıbrıs Maden Şirketi (CMC)'nin maden artıkları, kıyı şeridinin su kalitesini, denizi ve toprağı olumsuz yönde etkileyen bir potansiyele sahiptir. Yerleşim ve üretim alanlarıyla iç içe geçmiş olan bu kirli alanlar toprak ve sudaki ağır metal konsantrasyonunu artırarak insan sağlığına ciddi tehdit oluşturmaya devam etmektedir.

Belediye sınırları içerisinde kalan kıyılarda gelişme ve inşaat faaliyetini kurala bağlayacak olan “Kıyı İmar Yasası”, Anayasa'nın emredici gücüne rağmen yıllardır çıkarılmamıştır. Bu yasal boşluk nedeniyle kıyılarda bir çok inşaat yapılmış, kıyılar gelişigüzel yapılaşma ile yoğunlaşmış, estetik değerlerin kaybolmasına neden olunmuştur.

Kentleşme ve turizm yatırımlarının kıyı ve ormanlık alanlara kayması sonucu kuşların yaşam alanlarının daralması, erozyon ve çölleşme sonucu yiyecek ve su bulamayan kuş türlerinin tükenmesi (dere kuşu) önemli sorunlardan biridir.

Tarihi kent ve köy dokuları yeterince korunamamaktadır. Tarihi ve kültürel doku özelliğı taşıyan bölgelerin gerçek sahiplerinin çeşitli nedenlerle bu konutlarını ve bölgeyi terk etmeleri, yeni gelen nüfusun demografik yapısının, yerel sosyal ve kültürel yapıdan farklı olması nedeniyle meydana gelen değışim sorunlar yaratmaktadır.

Kaynaklardan hakça ve eşit yararlanma yerine, kaynakları kullanmada rekabet vardır. Toprak, su, kıyılar, ormanlar, sulak alanlar, tarihi ve kültürel alanlar, sektörel paylaşım kavgasında tüketilmektedir.

Bireyler, bireysel hakları etkilenmedikçe çevrelerindeki gelişmelere yeterince ilgi göstermemektedirler. Ortak yaşam alanlarını, sokakları ve mahalleleri kullananlar ve paylaşanlar arasında ortak yaşam bilinci yeterince gelişmemiştir. Sınırsız mülkiyet hakkı anlayışı hala geçerlidir ve geliştirilen planlama kararlarında dirence yol açmaktadır.

Kaçak inşaat, standartlara uygun olmayan yapılar yapılabilmektedir. Yerel yönetimlerin denetim gücü sınırlıdır, bu da görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Devletin ilgili kuruluşları; kadro, teknik donanım eksiklikleri, örgütlenme ve politik karışmacılıkla uğraşmakta, sorumluluk ve yetki alanlarında yeterince etkili olamamaktadırlar.

14. Fiziki Planlama

Fiziki planlama; ülkesel düzeyde sektörel hedef ve yatırımlar dikkate alınarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, nüfus yerleşimleri, konut alanları ve yoğunluklarını, bina kat sayılarını, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, altyapı, kamu ve sosyal servisleri, tarımla ilgili genel politikaları, sosyal-kültürel-tarihsel ve mimari önemi olan bölgeleri düzenlemek amacıyla hazırlanan, ayrıca mali plan-program ve politikaları da kapsayan stratejik bir planlama türüdür.

Fiziki planlama, ülke ölçeğinden alt ölçeklere inen planlar sistemi ve küçük ölçeklerden büyük ölçeklere doğru bilgi akımı ile yeniden gözden geçirme ve düzenleme etkinliklerini içeren bir sistem bütünü, yönetim ve işletme sürecidir. Fiziki planlar; Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve Öncelikli Alan Planları olmak üzere isimlendirilirler. Bu planlar kademeli olarak ve birbiriyle bağlantılı olarak çalışırlar.

Fiziki planlama aynı zamanda toprağın akılcı ve amacına uygun olarak kullanılması yanında toplum içinde çeşitli çıkar farklılıkları arasındaki dengeyi kurmakla da doğrudan ilgilidir. Buna ek olarak kıt kaynakların dengeli ve etkin kullanımı, yatırımların dengeli yapılması, ülkede nüfus dağılımının planlı ve akılcı olması, fiziki planların kalkınma planlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda planlama esasen bir kamu hizmetidir.

Ülkemizde etkin bir planlama ve denetimin yeterince gelişmemesi, fiziki planlamanın kavram ve kapsam olarak tam anlamıyla uzun yıllar yerleşmemiş olması, çevrenin kısıtlı kaynaklar ve yetersiz olanaklarla baş edilemez şekilde tehdit altına girme eğilimini tetiklemiştir.

Dolayısıyla bir taraftan parasal değerlendirme konusu olan ekonomik yatırımlar ve bunlar için gerekli olan altyapı, diğer taraftan parasal değerlerle ölçülemeyen çevresel değerler (doğal - yapay) arasındaki ilişkinin doğru kurulması, plancılardan en önemli ve en zor görevlerindedir. Fiziki planlar hazırlanırken, öncelikle ülkemizin esas kaynağı olan çevresel değerlerin korunması bilincinin oluşması gerekmektedir. Ayrıca toplum duyarlılığının bu yönde oluşması doğal ve ekolojik dengenin korunması yanında tarihi,

kültürel, mimari, tarımsal ve diğer tüm insan yapısı çevresel değerlerin kalıcılığının sağlanmasını kolaylaştıracaktır.

Nüfus, fiziki planlamanın ve her sektörün planlanması sırasında bilinmesi gereken temel, öncelikli, sosyal ve demografik bir olgudur. Nüfus; genel anlamıyla belirli bir zamanda, belirli bir bölgede yaşayan bireylerin toplamı olarak tanımlanabilir.

Bir yerleşim biriminin planlanması sırasında kullanılan nüfus sayısı; göç olaylarının saptanması, nüfusun okur yazarlık oranı, çalışanların sektörel dağılımı, aile büyüklükleri, nüfusun sosyal ve demografik yapısıyla ilgili bilgilerden elde edilmektedir.

14.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

14.1.1. Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları

KKTC'nin 7 Mayıs 1985'de yürürlüğe giren Anayasası, toprağın akılcıl kullanımının sağlanması için bazı düzenleyici kurallar ve hükümler getirmiştir. Toprağın kullanımı, kıyıların kullanılması, çevrenin korunması, tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunmasına ilişkin olarak ülke ve kent planlamasını da içeren bazı görevleri Anayasa devlete ve kişilere sorumluluk olarak vermiştir.

Bu bağlamda imar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyi düzenleyen yasal çerçeve altı ana başlık altında irdelenebilir:

- 1) Koruma ve kontrol ağırlıklı olarak, parçacı yöntemlerle özel sorunlara çözümler getiren İngiliz Sömürge Döneminden itibaren yürürlükte olan yasa ve tüzükler; Sahil şeritlerini fiziki olarak korumaya yönelik Sahilleri Koruma Yasası (1934) ile İnşaat ve parselasyon rushatlarının verilmesini düzenleyen Fasıl 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası (1946),
- 2) 16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası; Turizm hizmeti veren turizm kuruluşlarının ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin kuralları kapsayan yasa.

- 3) 55/1989 sayılı İmar Yasası; Ülke düzeyinde kaynakların rasyonel kullanımının sağlanabilmesi için sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, ülke ve kent ölçeğinde veya hızlı bir gelişme, yenileşme içinde olan tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan alanların, düzenli gelişmesini sağlamak amacıyla fiziki planların hazırlanıp yürürlüğe konmasına olanak veren yasa,
- 4) 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası; Taşınır veya taşınmaz eski eserler ile doğal varlıkların korunup yaşatılması için ilke ve koruma esaslarını belirleme ve düzenlemeye yönelik yasa,
- 5) 18/2012 sayılı Çevre Yasası; Ülkede yaşayan tüm yurttaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi için yapılacak düzenleme ve alınacak önlemleri düzenleyen yasa,
- 6) 47/2000 sayılı Teşvik Yasası; Hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlara uygun, çevre koruma ağırlıklı, yapısal ve bölgelerarası dengesizlikleri giderici özellikleri de içeren ve yatırımlara sağlanacak teşvikleri düzenleyen yasa.

İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyle ilgili izin ve kontrol işlemleri; teknik personel ve donanımı bulunan belediyelerce yürütülmektedir. Donanımı bulunmayan belediyelerde ise Kaymakamlıklar aracılığıyla Şehir Planlama Dairesi tarafından yürütülmektedir.

Ülke düzeyinde her türlü fiziki plan yapma yetki ve sorumluluğu 55/1989 sayılı İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak görevlendirilmiş bulunan Şehir Planlama Dairesi'ne verilmiştir. Şehir Planlama Dairesi bu yetki ve sorumluluğunu, kalkınma planlarının temel hedef ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.

Fiziki planların hazırlanması sürecinde, ilgili kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve yöre halkının görüş ve önerilerinin alınması yasa gereğidir. Şehir Planlama Dairesi; koruma alanları ile ilgili konularda Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, doğal koruma alanları ile ilgili konularda Çevre Koruma Dairesi, turizm alanları v.b. konularda ise Turizm Planlama Dairesi ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Ayrıca, planlama çalışmalarının

özelliğine göre, gerekli durumlarda, diğer ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş ve bilgi almaktadır.

İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi dört tip plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu planlar:

Ülkesel Fizik Planı: Ülke kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlamak üzere, sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, düzenli gelişmeyi özendirme ve denetleme, farklı sektörlerle ilgili genel politikalar ve özel sosyal-kültürel-tarihi-mimari alanları belirlemek amacıyla yapılan planlardır.

İmar Planı: Yerleşim birimlerinin düzenli gelişmesini sağlamak, yörede yaşayanlara sağlık, huzur, sosyal refah içinde yaşanabilir bir çevre oluşturmak; sosyal, tarihi, kültürel ve mimari önemi ve özelliği bulunan yapı ve bölgeleri korumak amacı ile hazırlanan planlardır. Bu planlar, ülkesel fizik planının olmaması halinde Kalkınma Planı'nın ilke, amaç ve hedefleri doğrultusunda hazırlanırlar.

Çevre Planı: Hızlı bir gelişme/ yenileşme içinde olan, tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan ve sorunların yoğun olduğu alanlar için hazırlanan planlardır.

Öncelikli Alan Planı: İvedilikle çözümlenmesi gereken yoğun sorunları bulunan alanlarda gelişmeleri sınırlandırmak, yönlendirmek, denetim altına almak ve düzenli gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan planlardır.

İmar Yasası uyarınca, planlama makamı tarafından yapılması öngörülen Ülkesel Fizik Plan Bakanlar Kurulu tarafından, İmar Planları/ Çevre Planları ise plan alanında tek bir belediye olması halinde ilgili belediye, birden fazla belediyenin yetki ve sorumluluk alanlarını içermesi durumunda ise Birleşik Kurul tarafından onaylanarak yürürlüğe girer. Birleşik

Kurul; plan alanındaki belediyeler, varsa muhtarlıklar, kaymakamlık ve Şehir Planlama Dairesi temsilcilerinden oluşur.

Koruma alanları ile ilgili planlar/ planlarda öngörülen değişiklikler konusunda ise Eski Eserler Yasası'nın 42. Maddesi uyarınca oluşturulan 'Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun görüş bildirmesi, karar alması ve onaylaması esası geçerlidir.

55/1989 sayılı İmar Yasası yürürlüğe girmeden önce, yukarıda sözü edilen planların hayata geçirilebilmesi için gereken yasal zemin bulunmamasına rağmen, Şehir Planlama Dairesi Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Lefke kent merkezi ve Güzelyurt'la ilgili fiziki plan çalışmalarında bulunmuştur:

1979 yılında Birleşmiş Milletlerin bir yan kuruluşu olan ve kısa adı UNDP olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı öncülüğünde ve teknik yardımlarıyla, iki toplumlu ortak bir şehir olarak planlanan ve 1984 yılında ilk aşaması ve 1986 yılında ikinci aşaması tamamlanan, ancak uzun yıllar yasallaşmadığı için yürürlüğe konulamayan Başkent Lefkoşa İmar Planı, 17 Nisan 2001 tarihinde fiilen yasalaşarak uygulamaya girmiştir. Söz konusu plan KKTC'de bugüne kadar yapılmış en kapsamlı plan çalışması olmuştur. Plan, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında birçok uluslararası düzeyde yabancı uzman katkısı ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu plan yasanın yürürlükte olmadığı dönemde tümü ile uygulanamamasına karşın, bazı ana kararları "Fasıl 96" altındaki bölgeleme kuralları çalıştırılarak uygulanmış, konut dışı kullanımlara ilişkin bölgeleme yapılarak, sanayi ve depolama alanları kent dışına çıkarılmış, idari merkez, fuar alanı belirlenmiştir. Söz konusu plan önce 29 Kasım 2005 tarih ve 704 sayılı Amme Enstrümanı ile ilk kez ve daha sonra 18 Şubat 2009 tarih ve 154 sayılı Amme Enstrümanı ile ikinci kez ve 4 Haziran 2012 tarih ve 323 sayılı amme Enstrümanı ile üçüncü kez tadil edilmiştir.

Başkent Lefkoşa İmar Planı çalışmaları kapsamında çok sayıda proje yıllardır devam etmektedir. Plan alanı içinde öncelikli alan planları olarak nitelendirilebilecek Lefkoşa Sur-içi'nin korunmasına yönelik olarak hazırlanan Girne Caddesi İyileştirme Projesi, Arasta Yayalaştırma Projesi, Selimiye Meydanı projesi uygulanmış, Arabahmet Koruma ve Rehabilitasyon Projesi ise bina restorasyonu ve sokak düzenlemesi şeklindeki uygulamalarla devam ettirilmiştir.

Girne Koruma Çevre Planı 1993 yılında yürürlüğe girmiş olup Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İmar Yasası uyarınca uygulanan ilk plan olma özelliğini kazanmıştır. İmar Yasa'sının yürürlüğe girdiği 1989 yılında koruma alanı olarak ilan edilen Kale arkası ve Türk mahallesinin korunup, bu alanlarda yer alacak her türlü gelişmenin, koruma amacına uygun bir biçimde düzenlenmesi ve yönlendirilmesini sağlamak öngörülmüştür.

Beylerbeyi Emirnamesi yayınlanmıştır. 1992 yılında yayınlanan bu emirname ile tarihi Manastır civarında yer alabilecek gelişmelerin kontrol ve denetiminin sağlanması öngörülmüştür. 2006 yılında 637 sayılı Amme Enstrümanı olarak yürürlüğe giren Girne 2. Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi ile Beylerbeyi Emirnamesi yürürlükten kaldırılarak yeni emirname kuralları uygulanmıştır.

1993 yılında Girne Beyaz Bölge Emirnamesi yayınlanmıştır. Bu emirname ile Girne Koruma Çevre Planı alanı dışında kalan eski belediye hudutları içindeki bölgede meydana gelebilecek gelişmeleri yönlendirmek, düzenlemek ve denetim altına almak amacı güdülmüştür.

Gazimağusa İmar Planı çalışmaları sürdürülmekte olup, Şehir Planlama Dairesi, Gazimağusa Belediyesi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi ile birlikte, plan çalışmalarına ivme kazandırılmıştır. Ancak, bütün bu çalışmalara rağmen Gazimağusa İmar Planı ön çalışmaları bugüne kadar yapılabilmemiş, uygulamaya dönük bir noktaya gelinememiştir.

Kapraz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi yayınlanmıştır. 12 Ağustos 2004 tarih ve 463 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazetenin Ek III'nde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; planlama sınırı içerisinde kalan yerleşim birimleri ile sahil şeridi, orman alanları, tarım alanları, kumulları, yabancı eşekleri, kaplumbağa yumurtalama alanları, flora ve fauna yapısı, doğal kaynaklar, Apostolos Andreas Manastırı, Antik Karpasia arkeolojik sit alanı, diğer doğal ve arkeolojik sit alanlarının turizm gelişmesi baskısı altında kalan ve yaygın-düzensiz yapılaşma tehdidi olan bölgelerin gelişme disiplini altına alınması güdülmüştür.

2004 Tatlısu-Büyükkonuk Emirnamesi yayınlanmıştır. 25 Ekim 2004 tarih ve 604 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'nde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; Emirname bölgesinde ormanlık ve tarım alanları ile doğal kaynakları, tarihi

ve kültürel zenginlikleri, turizm ve konut amaçlı gelişmeler nedeniyle yaygın, yoğun ve düzensiz yapılaşma tehdidi altındaki bölgede sağlıklı, işlevsel, adil, güzel, ekonomik, güvenli, kimlikli ve yaşanabilir yaşam alanları yaratılması öngörülmüştür.

2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi 19 Ağustos 2005 tarihli Resmi Gazete Ek III'nde 479 sayılı Amme Enstrümanı olarak yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu emirnameyle Girne'nin batısındaki 7 köyü içeren düzensiz yapılaşma kontrol altına alınmıştır.

Bafra ve Yakın Çevresi Birinci Etap Emirnamesi yayınlanmıştır. 30 Haziran 2006 tarih ve 401 sayılı Amme Enstrümanı olarak sayılı Resmi Gazete'nin EK III'ünde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; kamu yararı için, Bafra köyü ve yakın çevresinde yer alan sahil şeridi, orman alanları, tarım alanları, göçmen kuşların uğrak yeri olan dere ve lagun, kıyı kumulları, flora ve faunası ile diğer kaynakları, turizm gelişme alanlarının baskısı ve düzensiz gelişmesine karşı korunması güdülmüştür.

2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi yayınlanmıştır. 2 Ekim 2006 tarih ve 559 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; emirname bölgesinde orman alanları, harup/zeytinlik, tarım alanları, doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel zenginliklerin konut kullanım amaçlı yoğun ve düzensiz gelişmelere karşı korunması öngörülmüştür.

2006 Beşparmak Dağları Aküferi Koruma Geçiş Süresi Emirnamesi yayınlanmıştır. 18 Ekim 2006'da yürürlüğe giren emirnameyle; 47 yerleşim biriminin idari hudutları içinde bulunan sözkonusu alan içindeki su kaynakları ve orman alanlarının tuizm ve konut kullanım amaçlı gelişmeler nedeniyle yapılaşma ve kirlenme tehdidinin azaltılması amaçlanmıştır. Bu emirname 357/2007 sayılı Amme Enstürmanı olarak yürürlüğe konan Girne 2. Bölge (Değişiklik) Emirnamesi ile belirlenen Planlama Alanı Sınırı içinde kalan bölgedeki kuralları yürürlükten kaldırılarak yerine Girne 2. Bölge Emirnamesindeki kurallar uygulanmıştır.

Girne 2. Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi 16 Kasım 2006 tarih ve 637 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu emirnameyle 31 Ocak 2007'ye kadar geçici süreli olarak Karşıyaka-Bahçeli arasındaki yoğun yapılaşmalara kısıtlama getirilmiştir. Sözkonusu tarihten itibaren emirname

yürürlükten kaldırılarak “2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesi” yürürlüğe girmiştir. Söz konusu emirnamede 30 Ocak 2007 tarih ve 69 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak 31 Ocak 2007 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

“Başkent Lefkoşa İmar Planı, Girne I.'nci Bölge Emirnamesi, Girne 2'nci Bölge Kapsamlı Emirnamesi, Girne Beyaz Bölge Emirnamesi, Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi, Tatlısu-Büyükkonuk Bölgesi Emirnamesi, Karpaz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Genel İmar Emri” yayınlanmıştır. 26 Aralık 2007 tarih ve 956 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin EK III'ünde yayınlanarak 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren emirnameyle; uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemeler yapılmıştır.

Başkent Lefkoşa İmar Planı (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Özel İmar Emri yayınlanmıştır. 26 Aralık 2007 tarih ve 957 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren emirnameyle; uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemeler yapılmıştır.

Salamis sit alanı, Karpaz Milli Park alanı, Doğal ve Arkeolojik Sit alanı ve diğer küçük ölçekli sit alanları yukarıda sözü edilen planlar ve plan çalışmalarının yanı sıra, İmar Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte koruma alanı olarak ilan edilen Lefkoşa Sur-içi ve Gazimağusa Sur-içi ve Girne Kale arkası ve Türk Mahallesi'nde Şehir Planlama Dairesi tarafından listeleme çalışması yapılmış, hazırlanan listeler Eski Eserler Yasası uyarınca oluşturulmuş olan Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Şehir Planlama Dairesi İmar kontrol, plan yapma, emirname yayınlama, planlama onayı verme görev ve sorumluluklarının yanı sıra, asli görevi olmayan eşdeğer işlemleri için ifraz ekipleri aracılığı ile hizmet vermektedir. Bu çerçevede İTEM Yasası altında fiziki planlamaya dayalı kamu yararına ayrılacak yer tespit çalışmaları ve bunun gibi birçok işleri de Şehir Planlama Dairesi sürdürmektedir.

Ülkemizde sistemli olarak nüfus sayımı 1960 yılına kadar sürdürülmüştür, 1974 sonrası ise Kuzey Kıbrıs'ta belirli dönemlerde yapılan tarım sayımı ve seçmen sayımıyla nüfus hakkında veriler derlenmeye çalışılmıştır. Bu sayımların amaçlarının farklı olması nedeniyle nüfusun sosyal ve demografik yapısı hakkında yeterli bilgi edinilememiştir.

KKTC’de ilk defa 15 Aralık 1996 tarihinde gerçek anlamda bir Genel Nüfus Sayımı yapılmıştır. Sözkonusu sayımda KKTC’de 166 adet yerleşim birimi tesbit edilmiştir. Bu yerleşimlerden 6’sı kentsel yerleşim ve 160’ı ise kırsal yerleşim birimlerinden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000’in üzerinde olan yerleşim birimleri; Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve Gönyeli olarak belirlenmiştir.

30 Nisan 2006 tarihinde KKTC’de ikinci kez “2006 Nüfus ve Konut Sayımı” adı altında Genel Nüfus Sayımı yenilenmiştir. Bu sayımda KKTC 154 yerleşim biriminin 8’i kentsel yerleşim ve 146’sı ise kırsal yerleşim biriminden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000’in üzerinde olan kentlere İskele ve Değirmenlik de katılmıştır (tablo 147).

Tablo - 147 Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri¹
(1996, 2006, 2011)

Yerleşim Yeri Büyüklüğü	1996			2006			2011		
	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı (%)	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı (%)	Mahalle Sayısı	Nüfus	Oranı (%)
0 - 199	44	5,066	2.7	43	4,926	1.3	49	5,822	2.0
200 - 499	55	17,913	9.5	48	16,280	6.5	73	25,320	8.8
500 - 999	36	25,103	13.3	25	17,558	6.9	56	39,655	13.9
1000 - 1999	18	24,791	13.1	15	19,333	7.7	33	46,317	16.2
2000 - 4999	7	17,848	9.5	15	45,508	17.8	30	91,137	31.8
5000 - 9999	2	12,385	6.6	3	19,374	7.6	6	39,383	13.8
10000 - 24999	3	48,722	25.8	3	48,416	18.9	3	38,623	13.5
25000 - +	1	36,834	19.5	2	85,249	33.3	-	-	-
Toplam	166	188,662	100.0	154	256,644	100.0	250	286,257	100.0

¹ De jure nüfus

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

4 Aralık 2011 tarihinde üçüncü kez yapılan Genel Nüfus Sayımı ile KKTC nüfusu ile bilgiler güncellenmiştir. Ancak 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile köylerin belediyelere bağlanması sonucunda kent-kır tanımındaki nüfus kriteri bir anlamda geçerliliğini yitirmiştir. Konuya ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus yönünden bakacak olursak 1996 yılında %46.8 olan ilçe merkezindeki nüfus oranı sırasıyla 2006 yılı için %48.8 ve 2011 yılı için %56.8’e yükseldiği görülmektedir (tablo 148)

Tablo - 148 Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı ¹
(1996, 2006, 2011)

Yıllar	1996		2006		2011	
	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %
1. İlçe Merkezleri	88,285	46.8	125,136	48.8	162,357	56.8
1.1. Lefkoşa	36,834	19.5	49,868	19.5	61,378	21.5
1.2. Gazimağusa	23,295	12.4	35,381	13.8	40,920	14.3
1.3. Girne	12,917	6.9	23,839	9.3	33,207	11.6
1.4. Güzelyurt ²	12,510	6.6	12,391	4.8	18,946	6.6
1.5. İskele ²	2,729	1.4	3,657	1.4	7,906	2.8
2. Diğer Bölgeler	100,377	53.20	131,508	51.2	123,345	43.2
Genel Toplam	188,662	100.0	256,644	100.0	285,702	100.0

¹ De jure nüfus

² 33/1998 sayılı Yasa ile ilçe merkezi olmuştur.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

14.1.2. Çevreyi Etkileyen Sektörlerle İlgili Planlama Çalışmaları

Çevre, doğal çevre ve yapay çevre olarak ele alınabilir. Doğal çevre, canlı ve cansız varlıkların birlikte var oldukları ortamlardır. Yapay çevre ise gerek kent ölçeğinde gerekse yapı ölçeğinde insanın yarattığı çevredir.

Bir araç olarak Fiziki Planlama çevreyi değiştirmede en çok kullanılan yöntemdir. Fiziki Planlama, çevreyi eldeki olanaklar ve ihtiyaçlar çerçevesinde en az zarar verecek şekilde değiştirme olarak düşünülmelidir. Çevre kavramının özünde çevreye en az zarar verecek şekilde değiştirme anlayışı bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik kalkınması için gerekli yatırımlar çevreyi kaçınılmaz olarak değiştirmektedir. Birbirine karşıt gibi görünen kalkınma ve çevre arasındaki dengenin bulunması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için gerekli yöntem fiziki planlamadır.

Doğal kaynakları kullanırken bunları tüketmeden kullanmak ve sürdürülebilir dengeleri gözetmek çok önemlidir. Bu dengeler için, fiziksel planların çevresel etkilerinin çok yönlü değerlendirilmesi ve planlamada gerçek gereksinmelerin dışındaki kapasite artışının hedeflenmemesi gerekmektedir.

Ülkenin kalkınmasında başlıca sektörler olarak ele alınan turizm ve eğitim dışında, ulaşım, tarım, sanayi, ticaret ve bunlara bağlı olarak gelişen inşaat sektörü, çevreyi en çok etkileyen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkesel düzeyde etkin bir fiziki planlamanın olmayışı bu sektörlerin gelişigüzel plansız gelişmesine ve kıt olan doğal kaynaklarımızın bilinçsizce hızla yok edilmesine neden olmaktadır. Annan Planı'nın 2002 yılında gündeme gelmesiyle, özellikle Girne Bölgesi'nde yaşanan konut ağırlıklı inşaat patlaması bu alanda kötü bir örnek teşkil etmektedir. İnsanoğlunun çevreye bencilce müdahale etmesi ekolojik dengeyi de bozmaktadır. Ayrıca plansız büyüme, sektörlerarası çatışmalara neden olmakta ve sektörlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin konut alanındaki plansız büyüme, tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmektedir.

Günümüzde bütün ekonomik ve sosyal politikalara sürdürülebilir çevre hedefinin entegre edilmesi ve bağlantısının kurulması zorunludur. Ülke kalkınmasının büyük ölçüde turizm potansiyeline dayalı olduğu göz önünde bulundurulursa bunun önemi daha da kolay anlaşılabilir. Turizmin gelişmesinde getirilecek ekonomik özendirme önlemlerinin yanı sıra, düzenli ve bozulmamış bir çevre, tüm taşınmaz mallar ile kıyıların akılcı ve dengeli kullanılması, kültürel ve tarihi zenginliklerin korunması, sonuçta sürdürülebilir yatırımların gerçekleştirilmesi için önde gelen koşul olarak değerlendirilmelidir.

Turizm gelirlerini artırmayı hedefleyen, özellikle yatak kapasitesini çoğaltmaya yönelik planlarda, plan kapsamına giren doğal alanlara ilişkin taşıma kapasitesi, eko-sisteme verilen zararlar, gelecekteki insan kitlesinin gereksineceği enerji kaynakları ve enerji üretimiyle yol açılacak doğa tahribatı gibi konuların değerlendirilmesine gereğince önem verilmemektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürü yeterince etkin kullanılmamaktadır. Kıyı şeridinde turistik tesis yığılması ile taşıma kapasitesi zorlanan Girne kenti, artan elektrik gereksinimi üzerine kaplumbağa üreme kumsalında ek termik santral inşa edilmesi, dengenin doğa aleyhine bozulmasına kötü bir örnek teşkil etmektedir.

KKTC'nin henüz yapılaşmamış ve bozulmamış alanları, kültürel mirasın zenginliği, değişik türde doğal ve insan yapımı çekiciliklerin var olması ise turizmi olumlu yönde etkilemektedir.

14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama

Konut, en kısa tanımıyla birey veya ailenin temel gereksinimlerinden birini karşılayan bir barınak toplumsal, ekonomik ve mekansal içeriği olan bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

Ülkesel Fiziki Planlama'nın hedeflerinden bir tanesi de ülkedeki konut ihtiyacını karşılayacak, konut alanlarını ve konut politikalarını saptamaktır. Konut politikaları ülkesel kalkınma planlarında belirtilen ve kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde yürütülen amaç, kural ve önlemleri içerir. Konut politikalarının, konut ihtiyacını karşılayacak çözümlerin yanısıra konut çevresinin sorunları ile burada yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarına yönelik çözüm önerilerini de kapsamı gerekmektedir.

8-10 Mart 2006 tarihinde Kıbrıs Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği tarafından Kuzey Kıbrıs'ta Konut-Sorunlar-Öneriler başlığı altında II. Konut Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultayda 9 oturumda 46 bildiri sunulmuştur. Bu çerçevede; konut tasarımı, konut politikaları, sağlıklı konut, çevresel faktörler, planlama modelleri vb. konuta ilişkin tüm konular tartışılarak, irdelenmiştir. Kurultay sonucunda ortaya çıkan öneriler ülkesel fiziki planın hazırlanmasında, konut alanlarının ve konut politikalarının belirlenmesinde bir bilimsel çalışma olarak değerlendirilmelidir.

Konutla ilgili mevcut mevzuattaki boşluklar ve Lefkoşa dışındaki kentlerin imar planlarının henüz yürürlüğe girmeyişi, kentlerde politikasız ve hedefsiz, dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. Günümüzde su ve yolu olan her yere parselasyon yaparak inşaat yapılabilmektedir. Böylece ihtiyacın üzerinde parsel açılmakta ve dağınık konut yerleşmeleri oluşmakta, belediye sınırları delinmektedir. 2010-2013 döneminde KKTC'de bitirilen inşaat sayısı ve açılan arsa sayısı tablo 149'da görülmektedir.

Tablo - 149 KKTC'de İnşaat ve Parselasyon Adeti
(2010-2013)

	2010	2011	2012	2013
İnşaat (Adet)	2,479	2,618	2,127	2,559
Arsa (Adet)	644	833	700	777

Kaynak: DPÖ İnşaat ve Parsel İstatistikleri

Konut alanındaki plansız büyümenin yanı sıra ülkede artan eğitim faaliyetleri de plansız büyümeden payını almaktadır. Yeni kurulan üniversite ve kolejler, çevrelerinde konut, ticaret ve rekreasyon ihtiyacı yaratmakta ve kentin plansız büyümesini daha da artırmaktadırlar.

Konut politikası ve bunun bir parçasını oluşturan kentsel ve kırsal alanlarda konut alanlarının planlanması, ülkesel ve kentsel düzeyde toprağın akılcı ve dengeli kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir.

14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi

İmar Yasası uyarınca 1992 yılında yayınlanmış Beylerbeyi Emirnamesi, 1993'de yürürlüğe girmiş bulunan Girne Koruma Çevre Planı ve Girne Beyaz Bölge Emirnamesi işlerlik kazanan ilk plan alanı olmaları sıfatıyla sözkonusu bölgelerde planlama onayı sistemi uygulanmaktadır. Bu sisteme Haziran 1999'da yürürlüğe giren Alagadi Özel Koruma Çevre Planı ve 17 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren Başkent Lefkoşa İmar Planı da dahil olmuştur. İlerleyen yıllarda 12 Ağustos 2004 tarihinde yürürlüğe giren Karpaz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi'yle, 25 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe giren 2004 Tatlısu-Büyükkonuk Emirnamesi'yle, 19 Ağustos 2005 tarihinde yürürlüğe giren 2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi'yle Planlama Onayı uygulanan alanlar çoğalmıştır. Daha sonra 30 Haziran 2006 tarihinde Bafra ve Yakın Çevresi Birinci Etap Emirnamesi, 2 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren 2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi'yle, 18 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren 2006 Beşparmak Dağları Akiferi Koruma Geçiş Süresi Emirnamesi'yle, 16 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe giren Girne 2.

Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi ve bu emirnameyi 30 Ocak 2007'de yürürlükten kaldıran 2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesiyle, 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Genel İmar Emri ve son olarak yine 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren Başkent Lefkoşa İmar Planı (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Özel İmar Emri'yle sistem genişlemiştir.

Planlama onayı ile İmar Yasası'nda tanımlandığı şekliyle taşınmaz mal üzerindeki her türlü gelişme, inşaat, mühendislik, madencilik, tarım faaliyetleri veya üzerindeki binada yapılan herhangi bir nitelik ve kullanım değişikliği, yıkım, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi tarafından verilecek izne bağlanmıştır. Ancak, uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak Şehir Planlama Dairesi'nin çıkardığı bazı emirnamelerde değişiklik yapan İçişleri Bakanlığı 26 Aralık 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 956 sayılı Amme Enstrümanı "Genel İmar Emri" ve Lefkoşa'ya dönük 957 sayılı Amme Enstrümanı "Özel İmar Emri" hazırlamıştır. Söz konusu emirnamelerle belediye ve kaymakamlıklara yetki devri verilerek Şehir Planlama Dairesi'nin yükünün bir nebze azaltılması öngörülmüştür. Böylece telleme, boyama ve benzeri küçük tadilatlar için belediye ve kaymakamlıklardan alınan planlama onayı yeterli olacaktır. Amaç, Şehir Planlama Dairesi'nin yoğun işgücünü azaltarak ülkesel fiziki plan gibi temel görevlerini yerine getirmesine daha çok zaman ayırmasını sağlamaktır.

Planı bulunmayan tüm yerleşim yerlerinde gelişmelerin denetimi, inşaat faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunun denetlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede inşaat ve parselleme dosyalarına yerinde de inceleme yaparak görüş verilmektedir. Bu çalışmalar, kentsel ve kırsal tüm yerleşim birimlerinde teknik personel ve donanımın mevcudiyetine bağlı olarak belediyeler veya kaymakamlık aracılığı ile Şehir Planlama Dairesi tarafından Fasıllık 96 Yollar ve Binalar Yasası ile yürütülmektedir.

14.1.5. Parasal Kaynaklar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 1997 yılı sonuna kadar beş yıllık kalkınma planları daha sonraki yıllarda ise yıllık programlar aracılığı ile planlı bir kalkınma hedeflenmiştir. Her program yılı öncesinde, müteakip yılda Bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlarda yapılacak kamu yatırımları belirlenmekte ve o yıl için gerekli olan kaynak bütçeye

konmaktadır. Parasal kaynaklar serbest bırakılabildiği ölçüde yatırımlar gerçekleşmektedir. Bu bağlamda fiziki planların uygulanması da gerekli kaynağın bütçeye konulması ve serbest bırakılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Plan alanlarında yerel yönetimlerin mali açıdan yüklendiği görevler ve kişilere yönelik teşvik uygulamalarında ise süreklilik sağlanamamaktadır.

Yerel kaynakların yanısıra, dış yardımlarla da uygulamalar ve yatırımlar yapılmaktadır. Dış yardımların büyük bir çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sağladığı mali katkı büyük ölçüde altyapı yatırımlarına yöneliktir. Yoğun bir biçimde uygulanmakta olan Karayolları Master Planı bu yatırımlar içinde en güncel olanıdır. Bunun yanında, Başkent Lefkoşa İmar Planı kapsamında hazırlanmış bulunan bazı projeler, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Göçmenler Yüksek Komiserliği (UNHCR) yardımları ile uygulanmıştır. Birleşmiş Milletler'in bir yan kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Proje Servisi Ofisi (UNOPS) içinde bulunduğumuz dönemde Başkent Lefkoşa İmar Planı kapsamındaki Arabahmet Koruma ve Rehabilitasyon Projesi ve Apostolos Andreas Manastırının restorasyon projelerini finanse etmektedir. Arabahmet bölgesi rehabilitasyon projesine USAID; UNHCR ve UNOPS aracılığıyla proje katkıları 2009 yılında da sürdürülmüştür. Ayrıca, Amerika Bileşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından finanse edilen ve UNOPS tarafından yürütülen Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi ve Camisinin restorasyonu Aralık 2005'de tamamlanmıştır. Avrupa Birliği'nin yapısal fonlarından, 2006-2011 yılları arasında verilen 259 milyon Euro'luk hibe yardım programından da, kırsal kesimin geliştirilmesi, bölgesel ve kentsel altyapının geliştirilmesi veya fiziki çevrenin korunmasına yönelik katkı sağlanmıştır.

14.1.6. 2013 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar

Yıllık program ile beş yıllık kalkınma planlarının genel amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanması gereken Ülkesel Fiziki Plan'ın tamamlanması ile özellikle çevresel açıdan korunacak alanlar, milli park alanları, turizm öncelikli yatırım alanları, üretime yönelik yatırım alanları, v.b. diğer sektörler için öncelikli alanlar belirlenmiş olacaktır. Düzenli ve yerinde yatırımı getirecek olan Ülkesel Fiziki Plan aynı zamanda ülkenin "Fiziki Kullanım Haritası" olup, sektörel bazda yapılacak olan master planların da temelini oluşturacaktır.

Ülkesel Fiziki Planın hazırlanabilmesi için; ortak siyasi iradeye ve işbirliğine, kurumsal idari idare ve kararlılığa, teknik çalışma ekibine, ihtisas alanlarında uzmanlara, bilimsel katkı ve yönlendirmeye, sektörler ve ilgili kurumlar arası etkileşim ve işbirliğine, teknolojik olanaklara ihtiyaç vardır.

Avrupa Birliği uzman desteği ile, Mayıs 2010'da Şehir Planlama Dairesi koordinatörlüğü'nde kurumlararası işbirliği ile başlatılan lkesel Fiziki Plan çalışmalarına devam edilmiştir. Ülkesel Fizik Plan Taslağı 19 Aralık 2012 tarihinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve meslek odalarının görüş ve önerilerine sunulularak Danışma Süresi başlatılmıştır.

Danışma Süresi'nde, plan taslağı beş ilçede açılan sergilerle ve internette halkın bilgisine getirilmiştir. Kırk günlük danışma süresi içinde sivil toplum örgütleri, meslek odaları ile sektörel kurum ve kuruluşlarla, görüş ve önerilerini almak için toplantılar yapılmış ve taslak tartışılmıştır. Yasal olarak kırk günlük danışma süresinin 15 Şubat 2013 tarihinde dolmasına rağmen lkesel Fizik Planın ilk kez hazırlanıyor olması, incelenmesi gereken taslağın kapsamlı ve hayli kabarık olması nedeniyle bu süre 5 Nisan 2013 tarihine kadar uzatılmıştır.

Şehir Planlama Dairesi Plan Taslağı'nın daha da olgunlaştırılabilmesi için 20 Haziran 2013 tarihinde KTMMOB lkesel Fizik Plan alışma Komsiyonu, KTMMOB ve birliğe bağlı odalar ile Taslak ve Danışma süreci ile sonuçları hakkında bilgilendirme toplantısı yapılmıştır. Takibeden günlerde de odalarla ayrı ayrı görüş alişverişi yapılabilmek ve görüşlerin yazılı alınabilmesi için toplantılar srdrlmştir.

Danışma sürecinde, yapılan tartışmalardan çıkan sonuçların ve gelen önerilerin değerlendirilme ve analiz çalışmaları devam ederken Taslağın Mekansal Strateji Bölümünün gözden geirilmeşi çalışmaları da srdrlmştir.

KKTC'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına, sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasına bir araç olarak katkıda bulunacak kentlerin İmar Plan alışmaları ve emirname hazırlama çalışmaları srdrlmştir: Bu dönemde 2013 Girne 2. Bölge (Değeriklik 1) Kapsamlı Emirnamesi, 2013 Tatlısu-Büyükkonuk Bölgesi (Değeriklik 1)

Emirnamesi ve Bafra ve Yakın Çevresi Birinci Etap (Değişiklik 3) Emirnamesi hazırlanarak yürürlüğe konmuştur.

Belediye veya Kaymakamlıklar, ülke genelinde Kıbrıs Türk Mütahhitler Birliği'nin desteğiyle izinsiz inşaatlarla ilgili denetim ve yasal işlem başlatma faaliyetlerini bu dönemde sürdürmüşlerdir.

14.2.Sorunlar

Planlama çalışmalarında kullanılması gereken sosyo-ekonomik yapıya ilişkin içerikli verilere ulaşmak şehir plancıları açısından istenilen düzeyde olmamıştır. Bu eksiklik yeni vatandaşlık ve nüfus hareketlerindeki yoğunluk da dikkate alındığında, her düzeyde plan çalışmalarının yürütülmesinde bazı zorluklara neden olabilmektedir. KKTC'de genel anlamda planlama çalışmaları yaşamın ve değişimin gerisinde kaldıklarından mevcut duruma yanıt verememektedirler.

Fiziki planlamanın önemi, devletin genel politikası içerisinde olması gereken önem ve önceliğe ulaşamamıştır. Buna bağlı olarak 1989 yılında yürürlüğe giren İmar Yasası uyarınca Planlama Makamı olarak görevlendirilen Şehir Planlama Dairesi'nin, temel misyonu olan plan yapma işlevini yerine getirecek bir biçimde (nitelik ve nicelik açısından) örgütlenmesine, teknik donanımının sağlanmasına ve güçlendirilmesine hala ihtiyaç duyulmaktadır.

Eski Eserler Dairesi de yüklendiği görevleri etkin bir biçimde yerine getirebileceği nitelik ve nicelik açısından yeterli bir örgütlenmeye sahip değildir. 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası ile gerek oluşum gerekse kapsam açısından oldukça yetkili ve etkili duruma getirilmiş bulunan Anıtlar Yüksek Kurulu da, tamamıyla Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin olanakları ile çalıştığından ötürü, yasa ve tüzüklerin kendine yüklediği görev ve yetkileri yerine getirmekte zorluk çekmektedir.

Fiziki planlarla yakinen ilgili olan Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi ve Yerel Yönetimler, gerek örgütlenme biçimi gerekse kadrolarının yetersizliği nedeniyle görevlerini yeterince yerine getirebilecek boyutta değildirler.

Fiziki planların yapılıp hayata geçirilmesi için yasal çerçeve oluşturan İmar Yasasına rağmen, uygulamada gereksinim duyulacak araçlar mevcut değildir. Caydırıcı ve özendirici tedbirler, gelişme hakkının devredilmesi, emlak vergilerinin plan kararlarını teşvik edecek bir biçimde düzenlenmesi v.b eksiklikler gözlemlenen sorunlardır. Bugün eksiklik olarak tanımladığımız araçlar, üzerinde yeterince durulmadığı takdirde karşımıza ciddi uygulama sorunları olarak çıkmaktadırlar.

Fiziki Planlama'yla ilgili olarak, sosyal, ekonomik ve fiziki planlama anlayışıyla bütünlüklü ve entegre bir planlama şarttır. Kaldı ki, fiziki planlar tek başına yeterli değildir, bunları “yönetim planları”yla desteklemek gerekmektedir. Ayrıca her sektörde ayrı-ayrı yapılan sektörel master planlar, bütünlüklü bir anlayışı yansıtmıyor ve birleştirilemiyor. Bu tür kararlar ortak alınabilmelidir.

Engelli bireylerin sosyal, ekonomik, politik ve toplumsal hayata katılmalarına engel teşkil eden alt ve üst yapıların planlanmasında, fiziki ve mimari engeller kaldırılarak, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik yeterince dikkate alınmamaktadır.

Fiziki gelişme ve imar faaliyetlerini genel olarak veya kendi özel ilgi alanları açısından yönlendiren, denetleyen yasalar (İmar Yasası, Eski Eserler Yasası, Çevre Yasası, Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası, Teşvik Yasası, Belediyeler Yasası, Fasıllar ve Binalar Düzenleme Yasası ve bu yasaları tamamlayan tüzükler) arasında zaman – zaman yetki çatışması ve karmaşası yaşanmaktadır.

Yasalar arasındaki yetki karmaşasının yanısıra, icraatları fiziki gelişmeyi yönlendirmek ve denetlemeye yönelik olan kurumlar (Belediyeler, Şehir Planlama Dairesi, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Karayolları Dairesi, Polis, Savcılık, v.b.) arasında yeterli iletişim, eşgüdüm ve işbirliği eksikliği, uygulama aşamasında ve sonrasında büyük sıkıntılara neden olabilmektedir.

Fiziki planların (büyük ölçekli ülkesel fiziki plan, imar planları) yapımı ve yönlendirilmesi ile ilgili tıkanıklıkların aşılamaından dolayı Şehir Planlama Dairesi, zaman içinde daha küçük ölçekli (daha dar kapsamlı) planların yapılıp uygulanmasına yönelmiştir. Bu eğilim, büyük ölçekli planların hazırlanması sürecinin daha da yavaşlamasına neden olmuştur. İmar Emirnameleri de bu bağlamda geçici düzenlemeler olarak kullanılırken, sözkonusu emirnamelerin kısa sürede yasal hale getirilerek belirsizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Gerek ülkesel fiziki plan, gerekse Lefkoşa dışındaki kent imar planlarının tamamlanamayışı veya hiç yapılmamış olması nedeniyle, imar faaliyetleri ve fiziki gelişmeler Fasil 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası kuralları çerçevesinde özel sektörün istek ve eğilimleri doğrultusunda meydana gelmekte, gerek kentlerde gerekse kırsal alanlarda dağınık, düzensiz ve plansız bir yapılaşma ortaya çıkmaktadır. Plansız ve dağınık yapılaşma sonucunda, bu alanlara diğer sosyal hizmetlerin gitmesi konusunda sorunlar yaşanmakta, altyapı maliyetleri de artmaktadır.

İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmelerde özel sektör inisiyatifinin ağırlıklı olması, kısa/uzun vadeli parasal değerlerle ölçülebilen ekonomik çıkarların, toplum çıkarlarının önünde tutulmasına yol açmakta, plan çalışmalarının getirmeye çalıştığı düzenlemeler etkisiz hale gelmektedir.

Başkent Lefkoşa İmar Planı'nın uygulanması arzu edilen düzeyde gerçekleştirilememektedir. Bu alandaki sıkıntılar; sorunlara çözüm üretmekteki yavaşlık, siyasilerin plana yönelik kaynak yaratmadaki istek ve yetersizlikleri, kişisel çıkarların toplum çıkarları önünde yer almaya devam etmesi, yasal-örgütsel ve parasal altyapının yeterli düzeyde olmayışı, planda yapılması öngörülen işlerin hangi bütçe ve program yılında yapılacağını belli olmayışı, sorumlu olarak işaret edilen kurumların bunları yapacak iradeyi ortaya koyamamaları, Plan'ın uygulanması aşamasında Şehir Planlama Dairesi ve Belediye'nin her türlü teknik donanım ve personel eksikliği, merkezi yönetimle Belediye arasındaki yetki uyumsuzluğu sıkıntılarının kaynağını oluşturmaya devam etmektedir.

Toplum yararına ayrılan arazilerin amaç dışı kullanımından dolayı okul, yeşil alan gibi kentin ihtiyacı olan sosyal altyapı alanları gelişmemektedir.

Şehirlerarası Trafik Master Plan'ı yanında, şehiriçi trafik master planının olmayışı büyük bir eksikliktir. Bazı iyileştirmeler yanında özellikle Lefkoşa trafiğindeki keşmekeş devam etmektedir.

Ülkemizin Deprem Kuşağı üzerinde yer almış olması, imar planlarının buna göre düzenlenmesini, inşaatlarda zemin etüdünün yapılmasını, inşaatlarda yapı denetimi ve kullanılan malzemenin denetimini zorunlu kılmaktadır. Bu alandaki çalışma ve yasal eksiklikler devam etmektedir.

Yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi altyapısı olmayan veya tamamlanmayan bölgelerin gelişmeye açılmaması ve verilen inşaat izinlerinin durdurulması gerekmektedir. Bugünkü haliyle altyapısız inşaat patlaması sağlıklı ve sürdürülebilir gelişme açısından tehdit oluşturmaktadır.

Düzensiz ve dağınık gelişme sonucunda, tarımsal araziler yapılaşmaya açılmakta, tarihi ve doğal çevre bozulmakta ve kentler önemli bir kimlik sorunu yaşamaktadır.

Tarihi kentsel alanlar, özellikle Lefkoşa Suriçi ve Gazimağusa Suriçi yeterince korunmamaktadır. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, yalnızca anıtsal binalarla sınırlı veya bina ölçeğindeki koruma faaliyetlerinden oluşmamalıdır. Günümüzdeki koruma ile ilgili planlama anlayışı, yalnızca korunacak alanla sınırlı olmadığından kent bütünü içinde ele alınıp planlanması gerekmektedir.

Ülke, kent ve bölge ölçeğinde yapılan plan çalışmalarının sürekliliğinin ve uygulanmasının (planlama - uygulama - yönetim- planların gözden geçirilmesi şeklinde) sağlanması gerekmektedir. Kaldı ki kendi yaptığımız planlara uymamak da bir zaafiyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Fiziki Planların büyük yatırım gerektiren kararlarının fiiliyata dönüştürülmesi, büyük ölçüde dış kaynaklı yatırımlara bağlıdır. Özel sektörün mali gücünü, plan kararlarının uygulanmasını sağlayacak doğrultuda kullanmasını özendirerek yasal ve örgütsel çerçeve yeterince bulunmadığı için, plan kararlarının hayata geçirilmesi tamamen kamu sektörünün yatırım karar ve olanaklarıyla sınırlı kalmaktadır.

Dış kaynaklı (USAID, UNDP, UNOPS ve AB Komisyonu'nun yapısal fonlarıyla ilgili) yardımlar Rum tarafının engellemeleri ve KKTC'nin tanınmamasından dolayı yeterince alınamamaktadır. Büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı olma, plan ve programlarda sapmalara neden olabilmektedir.

Tarihi Çevre Koruma Planları'nın uygulanabilmesi, çoğu zaman kamu sektörünün yatırımlarına endekslendiği için çoğu zaman yeterli mali kaynak ayrılamamaktadır. Bazı durumlarda ise parasal kaynaklar aktarılmadığı için koruma amaçlı ayrılan paralar yatırıma dönüştürülememektedir.

15. İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme

İskan ve rehabilitasyon uygulamaları Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti denetim ve yönetimindeki bölgede yabancılara ait terkedilmiş konut,küçük işyeri,tarımsal kaynak,arsa ve benzeri taşınmaz malların;mülkiyet,tasarruf, işletme şekli ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesidir. Kısacası bu uygulamalarla göçmen,şehit ve hadise kurbanı kişilerin en yakınları, malul gazi ve iktisaden güçlendirilecekler tanımına giren ailelerin sağlık koşullarına uygun birer konuta sahip kılınmaları, çiftci tanımına giren topraksız ve az topraklı haksahibi ailelerin topraklandırılarak üretici duruma getirilmeleri ve küçük esnaf, sanatkar ve benzeri meslek sahiplerinin mesleklerini icra edebilecekleri birer küçük işyerine kavuşturulmaları amaçlanmıştır.

Eşdeğer ise; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında kalan veya sınırları içerisinde olup da her türlü tasarrufu askeri bakımdan sakıncalı görülen taşınmaz malı bulunanlara, ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölgesindeki taşınmaz malı Rumlar tarafından hasara uğratılmış veya Rumların zor kullanması sonucu terkedilmekten ötürü hasara uğramış malı bulunanlara, bu mallarına veya hasar değerlerine karşılık eşdeğerde başka mal verilmesi işlemidir.

Konut; KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 metrekare kapalı alanı olan yapıları anlatır.

Toplu Konut; İdarenin, oluşan ihtiyaca göre belirleyeceği miktarda konuttan oluşan projeyi ve bu projelerle birlikte uygun görülmesi durumunda yapılacak ticari ve sosyal maksatlı yapıları anlatır.

15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

15.1.1. Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları

Eşdeğer; genellikle Güney Kıbrıs'ta mal bırakan yurttaşlarımızın, bu mallarına karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aynı değerde mal alması olarak da tanımlanabilir.

41/1977 sayılı İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası'nın 1.10.1977 tarihinde yürürlüğe girmesiyle bu konuda yasal zemin oluşturulmuştur. Yasayla ilgili tüzüklerin çıkarılması ve Saptama Değerlendirme Tazmin Komisyonları'nın oluşumu ile uygulamaya başlanmıştır.

Toplumumuzun büyük bir kesimini ilgilendiren eşdeğer uygulamalarına hız kazandırmak, mülkiyet işlemlerini süratle tamamlamak ve yoğun müracaatları değerlendirmek üzere 1982 yılında iki adet olarak oluşturulan Saptama Değerlendirme ve Tazmin Komisyonları, 1985 yılında beşe yükseltilmiş, yoğunluk giderildikten sonra tekrar üç olarak düzenlenmiştir. Bugün gelinen noktada görev yapmakta olan 2 komisyonun üyelerinin görevlerine 27 Kasım 2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilmiştir. Adı geçen komisyonlar yerine bir tek İskan Komitesi oluşturulacaktır.

İlk askı tarihi olan 20.11.1982 tarihinden 31.12.2013 tarihine kadar yapılan eşdeğer işlemleri özeti aşağıdadır;

Tapu Dairesine yatırılan dosya sayısı	40537 + 346 = 40883
Danışma Kurulu ve SDT'den geçen dosya sayısı	40360
Açılan Eşdeğer Dosya Sayısı (DD)	36394
Feragat Veren ve Sonuçlanan Dosya Sayısı	32367
Feragat Vermeyen ve Bekleyen Dosya Sayısı	4027

Bu verilere göre Eşdeğer'e ilişkin sonuçlanan dosya sayısı, bu dosyaların tekabül ettiği açılan dosya sayısı dikkate alındığında %89.02 oranında kişinin eşdeğer sorununun bitirildiği anlamına gelmektedir. Danışma Kurulu ve SDT'den geçirilen dosya sayısı ise Tapu Dairesi'ne yatırılan eşdeğere ilişkin dosya sayısı dikkate alındığında, dosya bazında elden geçirilen dosya sayısı %98.72 oranında olduğu görülmektedir.

Eşdeğerde mülkiyet verme işlemleri, eşdeğer dosyaları dışında rezerv kaynaklardan kaynak paketi ilan edilmesi suretiyle uzun yıllar sürdürülmüştür.

41/1977 sayılı İskan Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, zaman zaman uygulamada görülen tıkanıklıkların giderilmesi amacıyla bugüne kadar oniki kez değişikliğe tabi tutulmuştur. Bu çerçevede ön plana çıkan şu değişiklikler sözkonusu olmuştur.

27/1982 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası; Mücahit, Mukavemetçi ve TBK Mensuplarına hizmetlerine karşılık hak edecekleri puan karşılığında mal verilebileceği ve mal değerlendirme çalışmaları konusunda bazı düzenlemeler getirmiştir.

İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası 24/1991 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile önemli bir değişikliğe daha tabi tutulmuştur. Eşdeğer'den hak sahibi olanlara, terkedilen taşınmaz mallarına karşılık olarak mülkiyet verilirken, ilk kez Tahsisten haksahibi olanlara da mülkiyet verilmesi gündeme getirilmiştir. Bu değişiklik ışığında tahsisten haksahibi olanlara ellerinde tuttıkları bir konut ve bir küçük işyeri veya bir konut ve yöre normu kadar tarımsal kaynağın toplam puan miktarı 2,000,000 puanı aşmaması halinde mülkiyet verilmeye başlanmıştır. Başlangıçta puan karşılığı olmadan dağıtılan bu mallar için mülkiyet verilirken ileride Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek ödenmesi gereken puan miktarı tapu kütüklerine yükümlülük olarak kaydedilmiştir. İsteyen haksahipleri puan satın almak suretiyle bu yükümlülüğü kaldırıp devir işlemi yapabilmişlerdir.

24/1991 Sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile 1991 yılında başlayan tahsisten haksahiplerinin mülkiyet çalışmaları 31.12.2013 tarihi itibarıyla aşağıdaki gibidir;

Açılan Tahsisten Mülkiyet Dosya Sayısı	19263
Sonuçlanan Dosya Sayısı	12990
İptal Edilen Dosya Sayısı	5913
İşlemi Devam Eden Dosya Sayısı	360
- T Cetveli Çıkan	245
- T Cetveli Çıkması Bekleyen	115

Bu durumda iptal edilen 5913 dosyanın düşülmesiyle, açılan dosya sayısı 13350 olup, sonuçlanan (tümüyle tamamlanan) dosya sayısı olan 12990'a göre bu alandaki çalışmaların %97.30 oranında tamamlanmış olduğunu görürüz. Tahsisten Mülkiyet çalışmaları feragatta bekleyen 245 dosyanın tamamlandığı da dikkate alınırsa çalışmaların %99.14 düzeyinde bitirildiği söylenebilir. Tahsisten Mülkiyet dosyaları SDTK tarafından yürütülmektedir.

17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile de mal değer belgesi ile puan belgesi eşitlenerek, her türlü puan belgesinin eşit muameleye tabi tutulması sağlanmıştır. Ayrıca her türlü puanla kaynak paketlerine müracaat imkanı verilmiştir. Altıncı dereceye kadar olan Malul Gazilere de bir konut veya 500,000 puan değerinde kaynağın kesin tasarruf belgesi verilebileceği bu düzenlemede yer almıştır.

Mücahit, Mukavemetçi ve TBK mensupları için hazırlanan, Mücahitler, Mukavemetçiler ve TBK Mensupları Hak Sahipleri Tespit Tüzüğü çerçevesinde verilen puan belgelerinin de 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile müracaat işlemleri başlatılmış ve bu haksahiplerinin yasal tasarrufunda bulunan taşınmaz mallara da koçan almaları sağlanmıştır. Ayrıca yasal tasarruflarında kaynak bulundurmamaları da bu puan belgeleri ile kaynak paketlerine müracaat ederek kaynak alabilmişlerdir (tablo 150).

Tablo - 150 Mücahit ve Mukavemetçi Verilen Puan Belgeleri

	Kişi Sayısı	Verilen Puan Mikarı
1. Mücahit + TBK	28,581	10,294,265,023
2. Mukavemetçi	6,235	990,904,487
Toplam	34,816	11,285,169,510

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile daha önce yükümlü olarak tahsisten haksahiplerine verilen tapuların 1 puan= 20 TL'sı (1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla TL'dan 6 sıfır atılmıştır) ödemek suretiyle serbest kalması sağlanmıştır. Bu değişiklikte, mal sahipleri tahsisinde bulunan bir konut ile bir küçük işyeri veya bir konut ile bir norm arazinin puan değeri 2,000,000 puan'ın altında ise 1 puan= 20 TL'sı ödemek suretiyle mülkiyet almaları sağlanmıştır. Yukarıda belirtilen ölçülerde malın puan değeri 2,000,000 puanın üzerine çıkması halinde de 2,000,000 puanın üzerindeki miktar için puan satın alınmak suretiyle de mülkiyet işlemleri yürütülmüştür. Ayrıca bu yasa ile yapılan diğer bir

değişiklikle İskan Encümeni oluşturularak kaynak paketlerinin dağıtımı, tahsis ve kira kararlarının alınması, münferiden mal verme görev ve yetkisi de Encümen'e verilmiştir.

39/1998 Sayılı son yapılan İTEM (Değişiklik) Yasası'yla 42A maddesi gereği 13 Ağustos 1995 tarihinden önce tasarrufunda kira yolu ile konut ve işyeri bulunduranların mülkiyete yönelik işlemleri başlatılmıştır. Ayrıca, bu yasanın yürürlüğe girdiği 14 Temmuz 1998 tarihinden önce T cetveli çıkıp da koçan başvuru dilekçelerini vermeyenlere 6 ay içinde başvuru hakkı verilmiştir. Nüfusundan dolayı norm üzerinde kaynak alanlarla, tahsisten haksahibi olup da norm dahilinde iki milyon puanın üzerinde mal tutanlar, her türlü puan temin ederek veya satın alarak işlemlerini tamamlayabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, Güney Kıbrıs'ta taşınmaz malı olup da bugüne kadar müracaat edemeyenlere de bu yasanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak koçan veya araştırma belgeleriyle yeniden süre sınırlaması konmadan başvuruları temin edilmiştir. Bu çerçevede Güney mallarından mülkiyet ve puan değeri saptanan bir miktar taşınmaz mal, varsa itirazlara fırsat vermek amacıyla ilgili yerleşim birimlerinde Saptama,Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu'nca 1 Temmuz 2002 tarihinde askıya alınmıştır. Yurtdışında yaşayanların da bu çerçevede temsilciliklerimize başvuruları sağlanmıştır. Aralık 2003 tarihi itibarıyla Tapu Dairesi'nde 346 yeni dosya açılmıştır.

Daha sonra yeni bir İTEM (Değişiklik) Yasa Tasarısı 21 Mayıs 2001 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak halkın bilgisine getirilmiş ancak ileriye götürülemediği.

15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları

Bilindiği üzere, 45 yılı aşkın bir süreden beri siyasi çözüm bekleyen Kıbrıs sorununun en temel konularından biri olan mülkiyet sorununa, 1 Temmuz 2003'de KKTC Meclisi'nde onaylanarak yürürlüğe giren 49/2003 sayılı "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hudutları Dahilinde Kalan ve Anayasa'nın 159'uncu Maddesinin 4'üncü Fıkrası Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini" yasasıyla yeni bir boyut getirilmiştir. Buna göre, kuzeydeki Rum mallarına tazminat veya takas yoluyla mülkiyet hakkının ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Tazminat veya takas için başvuruda bulunmayan Rumların mülkiyet talepleri ise çözüm sonrasına ertelenmeye çalışılmıştır. Yasaya göre Rumların tazminat veya takas talebiyle ilgili olarak, bir yıl içinde 30 Temmuz 2003 tarih ve E-1623-2003

sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla oluşturulan Komisyona başvurabilmelerine olanak sağlanmıştır. Bu karar, 1 Temmuz 2004'den itibaren sürenin dolmasıyla birlikte yeniden bir yıl süreyle Bakanlar Kurulu kararıyla uzatılmıştır.

Daha sonra meydana gelen siyasi ve hukuki gelişmeler sonucunda Rum malları için tazminat ve takas yanında, mal iadesini de öngören yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. KKTC mülkiyet rejminde uluslararası hakukun gereklerini yerine getirme ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından da iç hukuk olarak kabul edilmesi hedefiyle yeni bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. 22 Aralık 2005 tarih ve 222 sayılı Resmi Gazete'nin Ek I'inde yayımlanarak yasalaşan ve yürürlüğe giren 67/2005 sayılı "Anayasanın 159'uncu Maddesinin (1)'inci Fıkrasının (b) Bendi Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası" (Mülkiyet Yasası)'yla mülkiyet veya kullanım hakkı gerçek veya tüzel kişiye ait olmayan; konumu ve niteliği uyarınca ulusal güvenliği, kamu düzenini ve kamu yararını tehlikeye düşürmeyecek taşınmaz malların hemen iadesini. Tahsisten kullanımda olan veya inkişaf edilmiş malların iadesi yönünde karar alınması halinde, iadenin çözüm sonrasına ertelenmesini. Eşdeğer karşılığı tutulan malların iade kapsamı dışında tutulmasını. Tazminata karar verilen mallarla ilgili miktarın devlet adına İçişleri Bakanlığı tarafından ödenmesini ve eski mal sahibi Rum'un böylece mülkiyet hakkının ortadan kalkmasını düzenleyen sözkonusu yasa uygulamaya girerken, 49/2003 sayılı yasa da, o güne kadar yapılan işlemlere hanel gelmeksizin yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Yasayla oluşturulan Taşınmaz Mal Komisyonu'na Rumlardan gelen başvuru sayısı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Taşınmaz Mal Komisyonu'na Rumların başvuru süresi 30/2013 sayılı değişiklik yasasıyla 21 Aralık 2015 tarihine kadar yeniden uzatılmıştır. Komisyon'a 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla başvuru sayısı 5,704'e ulaşmıştır. Sözkonusu başvurulardan 594'ü sonuçlandırılmıştır. Bu dosyalardan 122'si geri çekilirken 458'i tazminat, 2'si için tazminata ek olarak takas, 5'i için tazminat yanında iade, 1'i için çözümden sonra iade, 2'si için iade, 2'si için ret, 1'i için kısmi iade, 1'i için ise 13/2008 sayılı Yasa tahdında satış izni kararı alınmıştır. Komisyonun karara bağlanan dosyalar için ödediği tazminat ve kullanım kaybı miktarı ise 142,366,621 sterlin olmuştur.

Bu arada Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu'na başvurarak, Kuzey'deki eski malına karşılık Güney'deki vakıf malını alma konusunda anlaşmaya varan Kıbrıslı Rum'un Komisyonla olan anlaşmasını onaylamıştır. Böylece taşınmaz malını takas etme şeklinde uzlaşmaya varan ve bu anlaşmayı AİHM'e

bildirerek, Türkiye aleyhine yapmış olduğu başvuruyu geri çekme talebini ileten Rum'un başvurusu karara bağlanmış oldu. AİHM'nin 4'üncü dairesi tarafından alınan karara göre Kıbrıslı Rum'a bıraktığı mala karşılık, Larnaka'da Kıbrıslı Türklere ait 22 dönüm taşınmaz mal verilirken, ayrıca 1 milyon dolar da tazminat ödenmesi kararı verilmiştir. Bu kararlarla KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu'nun "İç Hukuk" olarak kabul görmüş olduğuna ve emsal teşkil edeceğine inanılmaktadır.

Kıbrıs'taki mülkiyet sorununa çözüm hedefiyle Rumlara, Kuzey'deki eski malları için takas, tazminat ve iade amacıyla Taşınmaz Mal Komisyonu'na başvurma hakkı verilmesinin ardından, yeni bir yasayla mal satma imkanı da sağlanmıştır. İlgili malın koçanlı olmaması ve 3 yıldan fazla tasarruf edilmesi şartıyla, tasarruf edene eski Rum sahibi tarafından satılabilesini düzenleyen 13/2008 sayılı yasa, Meclis'in 3 Mart 2008 tarihli birleşiminde oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Yasa kapsamındaki ilk başvuru Ağustos 2008'de yapılmıştır. Söz konusu Yasa; "Anayasa'nın 159'uncu Maddesi'nin (1)'inci fıkrasının (B) bendi kapsamına giren, KKTC Hukukuna Göre Mülkiyet Hakkı Herhangi Bir Gerçek veya Devlet Dışındaki Tüzel Kişiyeye Ait Olmayan ve Tasarruf Hakkı Halen Bir Gerçek ve Tüzel Kişiyeye yada KKTC Devletine Ait Bulunan Taşınmaz Mallar Üzerindeki Hakların Devri ve Kaydedilmesi" adını taşımaktadır.

15.1.3. Diğer Uygulamalar

İskan ve Rehabilitasyon Dairesi'nin esas görevlerinden birisi de, rezerv kaynaklardan kaynak paketi hazırlamak suretiyle ellerinde puan bulunan haksahiplerine kaynak dağıtımdır. Kaynak Paketleri ilanı 1982 yılından itibaren başlatılarak 2001 yılına kadar 20 Kaynak Paketi ilan edilerek sürdürülmüştür (tablo 151). 2002 yılında itibaren gündeme gelen "Annan Planı" çalışmaları ve daha sonraki gelişmeler çerçevesinde yeni paket açılmamıştır.

Tablo - 151 Kaynak Paketleri

Paket No	Askı Tarihi	Puan Değeri	Eritilen Puan	Açıklanan	Verilen
				Kaynak Adedi	Kaynak Adedi
1	..	26,122,299		122	..
2	..	34,979,743		152	..
3	06.10.1983	51,258,375		207	..
4	02.06.1984	140,999,366		292	..
5	27.03.1985	42,644,932		192	..
6	15.04.1986	37,042,328	500,000,000	208	..
7	06.01.1987	45,639,087		257	..
8	13.11.1987	159,427,546		808	..
9	26.09.1988	163,824,147		1,110	..
10	28.04.1989	34,136,522		60	..
11	04.09.1989	1,490,523,632	262,781,097	8,514	..
12	08.02.1990	1,287,683,687	366,987,296	4,385	..
13	13.04.1990	311,329,098	92,887,830	1,113	10,487
14	13.05.1991	1,858,891,362	375,226,748	12,233	..
15	16.10.1991	3,904,382,312	295,835,381	23,160	..
16	15.06.1992	2,445,633,129	353,273,781	19,634	..
17	01.03.1993	1,807,365,518	495,647,589	16,643	3,120
18	19.09.1995	637,123,664	383,506,252	5,673	2,769
19	09.02.1998	1,849,155,844	768,564,592	30,330	7,358
20	05.06.2001	918,142,635	420,549,875	7,347	3,108
Toplam		17,256,304,226	4,809,372,504	132,440	26,862

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

1-9'uncu Kaynak Paketleri Saptama, Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu tarafından, 10-16'ncı Kaynak Paketleri Eşdeğer Tazmin Komisyonu tarafından, 17-18-19 ve 20'inci Kaynak Paketleri İskan Encümeni tarafından değerlendirilmiştir. İskan Encümeni Başkanlığı tarafından açılan 20'inci Kaynak Paketi vatandaşları tazmin edecek kaynak kalmadığı gerekçesiyle açılan son paket olmuştur.

Mülkiyet verme işlemlerinin bir yöntemi de, kira ile tasarruflarında konut veya işyeri bulunduranlara bu kaynakların koçanın verilmesidir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) yasası 42 A maddesi ile bu tür kaynak tutanlara puan yatırmak suretiyle mülkiyet hakkını getirmiştir. 52/95 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasasından önce yaklaşık 4113 kaynak , kira yöntemiyle ihtiyaçlı kişilerin kullanımına verilmiştir.

Henüz dağıtılmayan ve sahipsiz olan, yabancılara ait rezerv tarımsal kaynaklar (askeri bölgeler dahil), 41/1977 sayılı İTEM Yasası'nın 40 B maddesi tahtında ekonomiye katkı sağlamak amacıyla, tahıl ekim dönemine göre yıllık olarak yöre halkına İskan ve Rehabilitasyon Dairesi Müdürlüğü'ne bağlı Merkez Tarımsal Şubesi aracılığıyla kiralanmaktadır. 2013 – 2014 icar döneminde ilçelere göre gerçekleşen Rezerv Tarımsal Arazi Kiralamaları tablo 152'de görülmektedir.

Tablo - 152 2013-2014 İcar Döneminde Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler

İlçe	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı (Dönüm)	Ortalama (Dönüm)
Lefkoşa	298	17,411	58.4
Gazimağusa	914	48,581	53.2
Girne	136	5,702	41.9
Güzelyurt	545	25,401	46.6
İskele	424	11,488	27.1
Toplam	2,317	108,583	46.9

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

Çeşitli dönemlerde mülkiyet işlemlerini hızlandırmak amacıyla haksahiplerine dağıtılan toplam 27,146,631,988 puan için değişik yöntemlerle kaynak dağıtımı yapılarak 22,212,817,878 puan eritilmiştir. Dağıtılan bu kaynakların dökümü aşağıda tablo 153’de görülmektedir. Kullanılmayan puan miktarı 4,933,814,110’dur.

Tablo - 153 Kaynak Dağıtımları

Yöntem	Dosya Sayısı (A det)	Eritilen Puan Miktarı
1. D.B.İ.T ile Verilenler	5,199	1,311,322,417
2. İ.E. ile Verilenler	3,780	1,119,020,243
3. E.T.K. ile Verilenler	1,999	600,396,630
4. T.H.S. ile Verilenler	154	87,038,645
5. T.M. ile Verilenler (20 TL ile Eritilen 7,273,974,691)	81,370	2,977,367,662
6. M.M.V. ile Verilenler	2,590	238,651,274
7. Kaynak Paketleri	20,924	3,588,557,248
8. Eşdeğer Dosyaları	68,903	11,512,927,930
9. Münferiden Verilenler	423	79,955,529
10. Ş.H.K. ile Verilenler	1,220	697,580,300
Toplam	186,562	22,212,817,878

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları

Konutu olmayan veya kendi olanakları ile konut sahibi olamayan kişilere, Devletin bu olanağı sağlaması anayasa gereğidir. Anayasa’nın 44. maddesine göre Devlet, konut sahibi olmayan veya sağlıklı ve insanca yaşama koşullarına uygun konutu bulunmayan ailelerin konut gereksinimlerini karşılayacak önlemleri yasa ile düzenlemekle zorunlu tutulmaktadır. Anayasa’nın bir gereği olarak 23/1978 sayılı Sosyal Konut Yasası hazırlanıp yürürlüğe konmuştur. Sosyal Konut Politikası’nı belirleyen bu yasanın, uygulamada zamanla görülen boşluklarının giderilmesi amacıyla 52/1984, 55/1987, 57/2002, 70/2003 ve 71/2005 sayılı Sosyal Konut (Değişiklik) Yasa’ları hazırlanmıştır. Ancak, gelinen noktada sıkıntıları aşmak için yeni 63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası 25 Haziran 2007 tarihinde KKTC Cumhuriyet Meclisi’nde onaylanarak 7 Temmuz’da yürürlüğe girerken, Sosyal Konut Yasası yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni yasanın amacı; “KKTC’de ikamet eden veya yurt dışında ikamet edip kesin dönüş yapacak, kendisinin, eşinin veya velayeti altındaki çocuklarının, oturmaya elverişli bir konutu olmayan yurttaşları, mortgage sistemi ile satış veya uzun süreli icar yöntemiyle sağlık koşullarına uygun, sağlam, ucuz ve kaliteli birer konut sahibi yapmak veya temin etmek veya konut yapımı için arsa veya arazi temin etmek” olarak belirlenmiştir. Yasa, aslında eski Sosyal Konut Yasası’nı günümüz koşullarına uyarlanması anlamına gelmekte olup, getirilen en önemli değişikliğin mortgage yöntemi olduğu vurgulanmıştır. Bu sistemde devletin sadece organizatör olacağı, arsa olarak arazi tahsis edeceğini, projeyi hazırlayacağını, haksahiplerini belirleyeceğini ve araziler üzerinde ilgili finans kuruluşları ile inşaat şirketlerinin faaliyetlerine olanak sağlanacağı belirtilmiştir. Yasa’da konut “KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 m² kapalı alanı olan yapılar” olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede inşa edilmesi düşünülen konutların 65-100 ve 120 metrekare şeklinde, üç tip ve dört katlı apartman olarak yapılması da öngörülmüştür.

Kısaca sözkonusu yasa ile Sosyal Konut Yasası iptal edilerek “Konut Edindirme Yasası” adını almıştır. Sosyal Konut Birimi ise “Konut Edindirme Birimi” olmuş ve bu çerçevede Sosyal Konut Fonu kapatılırken “Konut Edindirme İdaresi” adıyla yeni bir yönetim oluşturulmuştur.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde ilk olarak Gazimağusa bölgesinde yapılması öngörülen konutlar için haksahipliği kapsamında müracaat alınmaya başlanmış ancak müteahhitlerin aşırı hassasiyeti nedeniyle proje ileriye götürülememiştir, yeni bir proje çalışması da yapılmamıştır.

Sosyal Konut Yasası’nın yürürlükte kaldığı yaklaşık 23 yıllık süreçte Sosyal konut inşaatlarına fiilen 1983 yılında başlanmış olup Mayıs 1999 tarihi itibarıyla en son tamamlananlarla, etaplar halinde bitirilen toplam 3391 konuttan 2732’si devlet eliyle bitirilip hak sahiplerine teslim edilmiştir. Kooperatifler aracılığıyla ise 659 adet sosyal konut Lefkoşa’da yapılmış bulunmaktadır (tablo 154).

Tablo - 154 Sosyal Konut Üretimi

	Daire ve Ev Sayısı	Alan (m ²)	Tipi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
1. Devletin Üretimi	2,732				
1.1. Devlet I. Etap	288			1984	1986 (Ekim)
	248	100	Dubleks		
	40	110	Apt.		
1.2. Devlet II.nci Etap	260			1985	1987 (Temmuz)
1. Proje	212	100	Dubleks		
	48	110	Apt.		
Devlet II. Etap	300			1987 (Ocak)	1988 (Eylül)
II. Proje	244	95	Dubleks		
	56	105	Apt.		
Devlet II. Etap	472			1987 (Aralık)	1989 (Eylül)
III. Proje	408	98	Dubleks		
	64	100	Apt.		
1.3. Devlet III'ncü Etap	240			1990 (Ekim)	1993 (Ekim)
	240	107	Apt.		
1.4. Devlet IV: Etap	1,136				
	80	85	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	384	100	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	24	60	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	136	85	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	264	100	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	8	60	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	40	85	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	88	100	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	112	85	Apt.	1993 (Eylül)	1999 (Mayıs)
1.5. Devlet Lefkoşa	6	70	Prefabrik	1985	1986
1.6. Devlet İskele	10	100	Prefabrik	1986	1987
1.7. Devlet Gönyeli	16	107	Apt.	1989	1990 (Ekim)
1.8. Devlet Akçay	2	..	(Tekkat)
1.9. Devlet Serhatköy	2	..	(Tekkat)
2. Kooperatiflerin Üretimi	659				
2.1. İş Koop I'nci Etap	190	120	Dubleks	1981 (Nisan)	1983 (Aralık)
2.2. İş Koop. (Apt.)	30	120	Apt.	1983 (Ocak)	1987 (Nisan)
2.3. İş-Koop II'nci Etap					
I. Kısım	80	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1988 (Mayıs)
II. Kısım	60	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1991 (Nisan)
2.4. Öğretmenler Koop.					
I. Etap I. Kısım	62	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1983 (Eylül)
I. Etap II. Kısım	74	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1989 (Şubat)
2.5. Öğretmenler Koop. (Apt.)	41	130	Apt.	1979 (Mart)	1986 (Mayıs)
2.6. Soyak	50	100	(Tek Kat)	1985	1988 (Haziran)
2.7. Güvenlik Kamu Görevlileri Koop.	32	120	Apt.	1984	1986 (Ekim)
2.8. Polis Sosyal Konut Koop.	40	120	Dubleks	1984	1986 (Kasım)
Genel Toplam	3,391				

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Konut Edindirme Birimi tarafından yürütülmesine devam edilmiştir. Aralık 2013 itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından 1987 yılından beri dağıtılan 2040 adet arsanın 365 adetinin altyapıları henüz tamamlanamamıştır (tablo 155).

Tablo - 155 Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar

Bölgeler	Verilen Arsa Sayısı	Yerleşim Yeri	Alt Yapısı	
			Tamamlanmış	Tamamlanmamış
1. Lefkoşa	880	Metehan	846	34
2. Gazimağusa	535	Ayluka	491	-
		Yeni Boğazi	44	-
3. Gıme	285	Çatakköy	205	-
		Zeytinlik	70	-
		Doğanköy	10	-
4. Güzelyurt	340	Kalkanlı	-	331
		Merkez	9	-
İskele	-	-	-	-
Toplam	2,040		1,675	365

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Yürürlükten kaldırılan Sosyal Konut Yasası'nın 35'inci maddesi kapsamında 1989 tarihinden itibaren kırsal bölgelere sosyal konut yapımı amacıyla arsa dağıtımı ve kredi verilmesiyle ilgili tüzük çerçevesinde yeni yasanın yürürlüğe girdiği 7 Temmuz 2007 tarihine kadar 95 köyde 3113 arsa münferit veya toplu olarak haksahiplerine dağıtılmıştır. Kırsal kesim bölgelerine arsa dağıtımı yanında kredi verilmesi ve 145 köyde 2,159 adet hazır konut proje satımı da gerçekleştirilmiştir (tablo 156).

Tablo - 156 Sosyal Konut Yasası Altında Uygulanan Kırsal Kesim Projeleri

	Kredi Verilen		Arsa Verilen	
	Köy Sayısı	Kişi Sayısı	Köy Sayısı	Kişi Sayısı
Lefkoşa	14	-	12	448
Gazimağusa	22	-	27	954
Girne	13	-	12	443
Güzelyurt	16	-	18	764
İskele	26	-	26	504
Toplam	91	323	95	3,113

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Gelinen aşamada Konut Edindirme Yasası'nın 7 Temmuz 2007 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, yasa kapsamında kırsal kesim bölgelerinde arsa dağıtım uygulamalarına da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre, kırsal alanlardaki gençlerin konut sahibi olabilmeleri için kendilerine kırsal kesim arsası verilmeye devam edilirken, bu arsaların üzerine devletin yönlendireceği şekilde bölgenin imarına uygun konutlar yapılabilecektir.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde, köylerde kırsal kesim arsası dağıtmak amacıyla müracaatları kabul eden ve haksahiplerini belirleyen İçişleri Bakanlığı bu dönemde de çalışmalarını sürdürmüştür. Konut Edindirme Yasası altında verilen kırsal kesim arsaları tablo 157'de görülmektedir. Haksahipleri aldıkları arsaların bedelinin %20'sini peşin, geriye kalanını en az 3, en çok 10 yıla kadar taksitlerle ödeyebilecek ve tapularını alabileceklerdir.

5/2010 sayılı Konut Edinme (Değişiklik) Yasası ile kırsal kesim arsa satış bedelinin Bakanlar Kurulu kararıyla %75 oranına kadar düşürülmesi, dağıtılan arsaların satış işlemlerinin üç yıl daha uzatılarak tüm haksahiplerine ulaşılmasını, yasa amaçlarına uygun olmayan projelerin önlenmesini ve ceza faizlerinin %90'ının bağışlanmasıyla ödeme süresinin iki yıl daha uzatılmasını düzenlemiştir.

Tablo - 157 2013 Yılına Kadar Konut Edindirme Yasası Altında Verilen

Kırsal Kesim Arsaları		
İlçe	Yerleşim Yeri Sayısı	Arsa Sayısı
Lefkoşa	7	249
Gazimağusa	19	596
Girne	5	189
Güzelyurt	15	543
İskele	18	1,198
Toplam	64	2,775

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

15.1.5. İskan ve Konut Edindirme Uygulamalarının Çevre ve Fiziki Plana Etkileri

İskan işlemleri; 1974 Mutlu Barış Harekatı'ndan hemen sonra Kuzey Kıbrıs'ta terkedilen taşınmaz malların ivedilikle sahiplendirilerek, Kuzey'e göç eden kişilerin rehabilitelerini ve halkın refaha kavuşturulmasını amaçladığından, süratle yapılmıştır. Başlangıçta İskan uygulamaları yapılırken binaların mevcut kullanım durumları ve arazi klasifikasyonları dikkate alınarak yapılmıştır. Ancak çevre planı ve fiziki planlama çalışmaları o yıllarda başlatılmadığından tarihi eserlerin korunması ve geliştirilmesi, doğal, kültürel ve biyolojik değerlerin korunması, kamu amaçları için kaynakların ayrılması, ayrıca turizm alanlarının belirlenmesinde geç kalınmıştır. Zamanla, sahil şeritleri belirlenerek dağıtım dışı tutulmaya çalışılmış, kamu yararı için gerekli alanlar ayrılmış, tarihi eser bölgeleri tespit edilerek korumaya alınmış, özel çevre koruma alanları ilan edilmiş, turizm amaçlı yatırımlar için uygun yerler tespit edilerek bu sektörün gelişmesine yardımcı olmaya çalışılmıştır.

Önceleri tarım amaçlarıyla kullanılan kaynaklar yine aynı amaçla değerlendirilmiştir. Ancak zaman içerisinde kuraklık ve bazı bölgelerde yeraltı sularının tuzlanması nedeniyle narenciye kuruması, sulu tarımdan kuru tarıma yönelmeye neden olmuştur. Kuraklık, alışılmış çevrenin bozulmasına neden olurken bazı mal sahipleri de kısa sürede rant

sağlamak amacıyla, çevre faktörünü hiç dikkate almadan arazilerinde kullanım değişikliği yaparak, çevrenin bozulmasına zemin oluşturmuşlardır.

Yabancılardan kalan malların dağıtımından kaynaklanan bazı sorunlar olmasına rağmen, tapulu türk malları için de benzer sorunlar yaşanmaktadır. Ülke genelinde fiziki planın ve diğer birçok imar planı ile koruma planlarının zamanında hazırlanıp uygulamaya konulamamış olması, bu anlamda çevre sorunlarının halen yeterince çözümlenememesine neden olmaktadır.

Fiziksel planlamanın amaçları toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına yöneliktir. Bunlar toplumsal refah, sağlıklı düzenli gelişme, doğa, tarihi ve kültürel yapıtlar ile çevrenin korunması olarak tanımlanabilir. Bu gereksinimlerin gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesi zorunludur.

Konut ve Konut Edindirme ile ilgili Fiziki Planlama'nın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için ülkenin ve yörenin nüfus özelliklerinin tam olarak bilinmesi gerekmektedir. Konut edindirmeye ilgili fiziki planlamanın yapılmasında mevcut yol ve binaları düzenleme yasa ve tüzükleri (Fasıl 96) ile Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne İmar Planı çalışmaları etkili olmaktadır.

Son yıllarda Toplu Konut üretim ve planlamaları genellikle apartman tipi binalar şeklinde oluşmaktadır. Bunun nedenleri ekonomik imkanların kısıtlı olması ve rezerv arsa kaynaklarının en ekonomik biçimde kullanılması kaygılarının bir sonucudur. Daha çağdaş konut sülletlerinin oluşması için konut alanlarının kent yaşam biçimi olan ticaret alanlarının, yeşil alanların, sanayi bölgelerinin, hizmet sektörünün ve eğitim alanlarının planlama kapsamı içerisinde detaylandırılması gerekmektedir. Ayrıca mevcut ve gelecekteki kent nüfus yoğunlukları göz önünde bulundurularak konut alanları karmaşık bir yapıdan kurtarılarak nüfus yoğun bölgelere apartman, az yoğunluklu bölgelere en fazla iki katlı evler şeklinde düşünülmesi gerekmektedir.

Toplu konutların kentle uyumlu yapılması, imar planlarının sağlıklı olması ve kentin gelişmesinin iyi organize edilmesi ile ilişkilidir. Diğer taraftan geçmişte yapılan sosyal konut inşaatlarının haksahipleri tarafından tapuları alındıktan sonra yasalara aykırı kullanım ve yapılan ilavelerle yaratılan düzensizlik engellenememektedir.

Köyden kente göçü azaltmak için kırsal kesimlerde yerleşim yerleri arasında dengeli bir şekilde konut edindirme politikalarının uygulanmasını devam ettirmiştir.

Büyük kentlerdeki rezerv arsaların azalması ve rezerv arsa kaynaklarının özel mülk olması ve istimlaklarının güçlüğü nedeniyle, özellikle toplu konut yapılacak bölgelerde kötü bir tercih olarak kent civarındaki tarım alanlarının parselasyonunu gündeme getirmektedir.

Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası gereği açılan konut bölgelerinde bırakılan yeşil alanlar, boş arsa görünümünde olup ot ve çöp yığını haline dönüşmektedir. Yasa gereği yeşil alanların kullanımı ve imarı belediyelere ait olduğu için belediyelerin kısa sürede bu gibi yeşil alanları planlaması ve hizmet götürmesi mümkün olamamaktadır. Devlet eliyle yaptırılan toplu konut alanlarında da durum aynıdır.

15.2. Sorunlar

Eşdeğer konusu ve iskan uygulamaları toplumumuzun en eski sorunlarından birisi olup, 2002 yılından itibaren gündeme gelen “Annan Planı”yla, konu çok daha farklı ve belirsiz bir boyut kazanmıştır. Şimdi ise gelinen noktadaki belirsizlik yeni kaynak paketi ilanlarının açılmasını tamamen dışlarken, halen kullanılmayan eşdeğer puanlarını karşılayacak kaynak sıkıntısı ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Kısa adıyla 67/2005 sayılı Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası’yla sözkonusu süreç daha da belirginsizleşmiştir.

İTEM Yasası ve Tüzüklerinde zaman süreci içerisinde gerekli tadilatlar yapılmasına, eşdeğere ilişkin mevzuat çokluğu ve karmaşıklığının ortadan kaldırılmaya çalışılmasına rağmen, konuya ilişkin tarafların çıkar farklılıkları ve bu çıkarları doğrultusunda mahkemelerde açılan davalar yanında, kaynak paketlerinde belirli mallara yapılan talepler işlerin süratle bitirilmesini uzun yıllar engellemiştir.

İşlemleri tamamlanan ve dosyaları feragat aşamasına getirilen bir kısım vatandaşlar, yapılan tüm ikaz ve uyarılara rağmen feragat imzalayıp tapu almaya yeterince rağbet göstermemektedirler. Bu da işlemlerin tamamıyla sonuçlanmasını olumsuz etkilemektedir.

Alçak Orman Tarlaları'nın (Arazileri'nin), bu alanların kullanıcılarına mülkiyet devri zaman-zaman gündeme gelmektedir. Bu tür araziler İTEM yasasında “eşdeğere karşılık verilemez” denmekle birlikte, çeşitli şekilde tahsislerin yapılması veya turizm yatırım amaçlı kullanılması sözkonusudur. Bu durum çevrenin ve mevcut ekosistemin bozulmasına neden olabilecek boyutlar taşımaktadır.

Devlet eliyle toplu konut yapımı gündemden düşerken, Konut Edindirme Yasası'nda yeni öngörülen finansman sistemleri ve düzenlemelerle konut üretimiyle ilgili girişim yapılmamıştır.

Toplu konutlarda, yasa dışı olarak oluşan dış tadilat ve yapılaşmalar ile amaç dışı kullanımlar sorun olmaya devam etmektedir.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların bir kısmında halen devam eden altyapı çalışmalarının bitirilmemesi, sorun teşkil etmektedir.

16. Kooperatifçilik

16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnsanların yalnız başlarına yapamayacakları veya müşterek yapılmasında yarar bulunan işleri en iyi şekilde uygun fiyatlarda gerçekleştirmek üzere dayanışma sureti ile ekonomik güçlerini biraraya getirmelerinden doğan kooperatifçilik hareketinin ülkemizde uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

Ülkemizde kooperatif kuruluşları, üretim, tüketim, kredi ve konut gibi gereksinme duyulan başlıca alanlarda faaliyet göstermektedirler. Faaliyet göstermeyen kooperatif kuruluşları ise durguna alınmakta ve ekonomik yararlığı ortadan kalkan kooperatiflerin de tasfiyesine gidilip tescileri iptal edilmektedir. 2012 yılında 202 olan faaliyet göstermekte olan kooperatif kuruluşu sayısı 2013 yılında yeni kayıt edilen iki kooperatif kuruluşuyla 204 olmuştur (tablo 158).

Tablo - 158 Faaliyet Göstermekte Olan Kooperatif Kuruluşları
(2010-2013)

Kooperatif Türü	2010	2011	2012	2013
1. Kredi Koop.	81	81	81	81
2. Tüketim Koop.	7	6	6	6
3. Tasarruf Koop.	25	25	24	24
4. Kalkınma ve Muhtelif Tür Koop.	86	87	91	93
Toplam	199	199	202	204

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

Kooperatifçilik hareketinin geliştirilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasının sağlanabilmesi için gerekli araştırma, eğitim örgütlenme, yönlendirme ve kooperatif kuruluşların tescil, teftiş ve murakebesini yapmakla görevli olan Kooperatif Şirketler Mukayyitliği yıl içinde imkanlar nisbetinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kooperatif Şirketler Yasası'na göre kooperatif kuruluşların her yıl bir defa kamu adına teftiş gereği olmasına rağmen uygulamada henüz bu hedefe ulaşamamıştır (tablo 159).

Tablo - 159 Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları
(2010-2013)

Kooperatif Türü	2010	2011	2012	2013
1. Kredi Koop.	36	30	43	31
2. Tüketim Koop.	-	-	-	-
3. Tasarruf Koop.	20	19	21	17
4. Kalkınma ve Muhtelif Tür Koop.	41	36	36	34
Toplam	97	85	100	82

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği, Aylık Faaliyet Raporları

Kooperatif kuruluşların en üst birimi ve finansman kaynağı durumunda bulunan K.T. Kooperatif Merkez Bankası kooperatif kuruluşlar yanında özel ve tüzel kişiler ile kamuya da finansman sağlamaktadır (tablo 160). Tablo'dan da görüleceği üzere K.T. Kooperatif Merkez Bankası'nın plasmanları 2013 yılında %10.0 artmıştır. Kooperatif kuruluşlarının kullandığı plasman miktarı da bir önceki yıla göre %39.4 azalarak plasmanlar içinde %1.2 olan payı %0.7'ye düşmüştür. Plasmanlarda en büyük payı 2012 yılı için %82.4, 2013 yılı için ise %83.6 ile kamu kuruluşları almaktadır.

Tablo - 160 KT Kooperatif Merkez Bankası'nın
Plasman Durumu
(2010-2013)

		A: Miktar		B: % Pay		(₺)
		2010	2011	2012	2013	
1. Şahıslar	A....	281,815,991	344,126,771	318,036,296	334,307,816	
	B....	17.5	19.1	16.4	15.7	
2. Kooperatifler	A....	20,751,989	22,100,683	24,085,441	14,597,068	
	B....	1.3	1.2	1.2	0.7	
3. Kamu Kuruluşları	A....	1,305,866,705	1,432,632,163	1,597,663,473	1,785,286,293	
	B....	81.2	79.7	82.4	83.6	
Toplam	A....	1,608,434,685	1,798,859,617	1,939,785,210	2,134,191,177	
	B....	100.0	100.0	100.0	100.0	

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

K.T. Kooperatif Merkez Bankası tarafından verilen kredilerin sektörlere göre dağılımına bakıldığı zaman en büyük payı şahsi ve mesleki borçların 2012 yılında %81.2 ve 2013 yılında %80.0 oranı ile aldığı görülmektedir. Tarım ise 2012 yılında %9.1, ve 2013 yılında %10.7 oranıyla ikinci sırayı almıştır (tablo 161).

Tablo - 161 KT Kooperatif Merkez Bankası Plazmanlarının Sektörel Dağılımı
(2010-2013)

Amaç	2010		2011		2012		2013	
	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %
1. Tarım	131,713,683	8.2	173,627,115	9.7	177,272,783	9.1	227,656,706	10.7
2. Sanayi	371,108	0.0	440,462	0.0	356,368	0.0	445,442	0.0
3. Nakliye ve Ulaşım	3,304,376	0.2	4,086,657	0.2	2,971,827	0.2	2,636,464	0.1
4. Ticaret	122,602,917	7.6	150,220,007	8.4	126,896,097	6.5	141,350,866	6.6
5. Turizm	3,414,669	0.2	4,020,405	0.2	69,170	0.0	75,305	0.0
6. Bina ve İnşaat - Sosyal Konut	178,673	0.0	158,244	0.0	78,954	0.0	15,864,758	0.7
7. Bina ve İnşaat - Diğer	54,458,051	3.4	68,720,970	3.8	57,986,358	3.0	39,746,777	1.9
7. Şahsi ve Mesleki Borçlar	1,292,391,208	80.4	1,397,585,757	77.7	1,574,153,652	81.2	1,706,414,859	80.0
Toplam	1,608,434,685	100.0	1,798,859,617	100.0	1,939,785,209	100.0	2,134,191,177	100.0

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

16.2. Sorunlar

Mali mevzuata titizlikle uyan kooperatiflerin bir kısmının kurumlar vergisi kapsamına alınmış olmaları, enflasyon nedeniyle artan gelirlerinin önemli bir kısmını vergi olarak vermeleri sonucu kooperatiflerin gelişmeleri engellenmekte ve küçülmelerine neden olmaktadır.

Birçok kooperatif kuruluşumuz çok amaçlılık ikesine uyularak oluşturulmuş ve bu yönde faaliyete geçirilmiş, ancak ekonomik büyüklük unsuru üzerinde durulmadığından bir kısım kooperatiflerimiz verimlilik açısından yetersiz kalmıştır.

Birim kooperatiflerle birlikler, gereği gibi kaynak yaratıp ülkede kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli girişim ve yatırımları yapmakta yetersiz kalmaktadır.

Teftişin, kooperatiflere yön verme ve yol gösterip kaynakların rasyonel kullanımını temin, çalışmaların kuruluş amaçlarına uygunluğunu saptamak, mevcut sorunlara bilimsel çözümler getirmek açısından önemi büyük olmasına rağmen, uygulamada az da olsa teftiş geriliği gözlemlenmektedir.

Kooperatif kuruluşlarda çalışanların teknik yönden eğitilmesi, yöneticilerle ortaklara ve genelde topluma yönelik kooperatifçilik alanında gerekli eğitim hizmeti sunulması istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir.

17. İdari Örgütlenme

17.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ülkemizde kamu hizmetlerine bakıldığı zaman 2013 tarihi itibarıyla 15,482 kişisi polis-memur-öğretmen ve 3,210 kişisi de işçi olmak üzere toplam 18,692 kamu görevlisi görev yapmaktadır. Aynı dönemde bütçeden maaş çekmekte olan emekli sayısı da 12,999 kişi olup bunların 11,445 kişisi polis-memur-öğretmen emeklisi, 1,229 kişisi mücahit emeklisi, 311 kişisi belediyelerden emekliler ve 14 kişisi de diğer emeklilerden oluşmaktadır.

2012 yılında bütçeden maaş çekmekte olan polis-memur-öğretmen sayısı 15,300 kişi, işçi sayısı 3,225 kişi ve emekli sayısı da 12,923 kişi olup 2013 yılına göre devlette çalışan memur sayısında %1.2 artış ve işçi sayısında %0.5 azalma, emekli sayısında %0.6 artış olmuştur. Emekli sayısının memur sayısına yaklaşmasının nedeni ise, 10 ve 15 yıllık hizmet süreleri üzerinden emekli olabilme ve emeklilik tarihinden itibaren yaş sınırı aranmadan emekli aylığı alma hakkına sahip olan personelin, büyük çoğunluğunun mecburi emeklilik yaşına ulaşmadan genç yaşta emekliliklerini istemelerinden ve mevcut emekliler içinde genç yaşta emekliye çıkanların bulunması nedeniyle olmaktadır. Devlette çalışanların toplam istihdam içindeki payı 2012 yılında % 19.2 iken 2013 yılı için bu pay %19.1 olmuştur (tablo 162).

Tablo - 162 Devletten Maaş Çekmekte Olan Memur,
İşçi ve Emekliler
(2010-2013)

	2010	2011	2012	2013	Değişme %	
					2012	2013
1. Memur Sayısı	14,416	14,889	15,300	15,482	2.8	1.2
2. İşçi Sayısı	3,238	3,258	3,225	3,210	-1.0	-0.5
3. Emekli Sayısı	12,579	12,891	12,923	12,999	0.2	0.6
4. Devlette Çalışanların İstihdamdaki Payı (%)	18.9	18.7	19.2	19.1

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Kamu görevlilerinin hayat pahalılığında korunmasını amaçlayan tüketici fiyatları endeksinde meydana gelen artışın iki ayda bir maaşlara konsolide edilmesi uygulamasına 2009 Haziran'ına kadar devam edilmiştir. Uygulamaya konan tedbirlerle Temmuz 2009'dan itibaren konsolide yapılması işlemi altı ayda bir olacak şekilde düzenlenmiştir. Altı aylık sürelerle konsolide uygulaması, alınan ekonomik tedbirler çerçevesinde sadece 2011 yılı için Hayat Pahalılığı ödeneğinin uygulanması durdurulmak suretiyle, Tüketici Fiyatları Endeksi'nde 2011 yılında meydana gelen %14.72'lik artış maaşlara konsolide edilmemiştir. Bu uygulamanın sonucunda 34/2013 sayılı Kamu Görevlileri (Değişiklik) Yasası ile Ocak 2013'de yasa gereği verilmesi gereken %2.87 hayat pahalılığı oranı ile 100 ₺ artış alamayan kesimlerin alacağı artış bu miktara ulaşacak şekilde düzenleme yapılmıştır.

Kamu görevlilerinin yabancı dil yönünden hizmetiçi eğitimini amaçlayan İngilizce Eğitim Merkezi, belirlenen program çerçevesinde faaliyetlerini etkinlikle sürdürmekte ve kamu görevlilerinin yabancı dil açığının kapatılmasında etkin rol oynamaktadır.

İngilizce Eğitim Merkezinde 2013-2014 ders yılında toplam 172 kamu görevlisine eğitim verilmiştir (tablo 163).

Tablo - 163 İngilizce Eğitim Merkezinin Kursiyer Sayıları
(2010-2014)

Grup	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
1	21	14	25	15
2	26	29	20	29
3	6	19	31	23
4	19	18	13	37
5	15	19	27	24
6	47	43	34	44
Toplam	134	142	150	172

Kaynak : Personel Dairesi, İngilizce Eğitim Merkezi

Kamu görevlilerinin verimliliğini artırmak, üst görevlere hazırlamak ve yetişmelerini sağlamak için hizmetiçi eğitime, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında imkanlar nisbetinde devam edilmiştir. Özellikle Kamu Görevlileri Genel Eğitim Planı'nın 28 Mayıs 1992 tarihinde yürürlüğe girmesiyle kurumlar her yıl belirlenen programa uygun olarak yurt içinde düzenlenen hizmetiçi eğitim programlarına ağırlık vermekte, yurtdışı hizmetiçi eğitim etkinlikleri de programlı bir şekilde sürdürülmektedir.

47/2010 sayılı Kamu Çalışanlarının Aylık (Maaş-Ücret) ve Diğer Ödeneklerinin Düzenlenmesi Yasası 1 Ocak 2011 tarihinden sonra kamuda çalışmaya başlayanları kapsayacak şekilde maaş ve özlük haklarında yeknesalık sağlamak ve performansı artırmak amacıyla yürürlüğe konmuştur.

Uygulamaya konan ekonomik önlemler çerçevesinde 2009 yılında ek mesai ödeneğini azaltmaya yönelik düzenleme 48/2010 sayılı Kamu Görevlileri (Değişiklik) Yasası ile kaldırılarak geçmişte ek mesai ödeneği hesabında kullanılan katsayılardan, hafta içi bire bir nokta beş olan oran bir nokta bire, haftasonu ve resmi tatillerde ise bire iki olan oran bir nokta beşe indirilmiştir. Ayrıca yaz aylarında (Mayıs-Eylül) 35, kış aylarında (Ekim-Nisan) 40 saat olarak düzenleniş olan haftalık çalışma süreleri yaz kış ayırımı yapılmadan haftalık 39 saat olacak şekilde düzenlenip yaz kış kamuda tek mesaiye geçilmiştir.

Kamu reformunun temelini oluşturan Kamu Görevlileri Yasa Tasarısı Bakanlar Kurulu'nun 25 Aralık 2013 tarihli toplantısında onaylanarak Cumhuriyet Meclisi'ne sevk edilmiştir. Hazırlanan tasarı ile siyasi takdire dayalı üçlü kararname atamalarının kapsamının daraltılması, müşavirliğin ortadan kaldırılması, çalışanla çalışmayanın birbirinden ayırt edilerek çalışanın ödüllendirilmesi, insan kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi ve kamu hizmetlerine duyulan memnuniyetsizliğin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

17.2. Sorunlar

Benzer görevlerin birden fazla kuruluş tarafından yerine getirilmesi görev ve yetki çatışmasına sebep olmakta ve devletin kıt kaynaklarının verimsiz ve gereksiz bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

Kamu görevlilerinin kuruluşlar arasındaki dağılımı dengeli olmadığı için bazı kuruluşlarda personel fazlalığı olurken bir kısmında da personel eksikliği olabilmektedir.

Halen kamu yönetiminde yetki devri müessesesine gereği gibi yer verilmemekte, bunun sonucu olarak bakanlık ve daire fonksiyonları seri, süratli ve randımanlı bir şekilde yerine getirilememekte ve vatandaşın işinin tamamlanması için gereğinden fazla zaman harcanmasına neden olunmakta, hatta çoğu kez vatandaşların beklentisi gerçekleşmemektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak kamu yönetiminin etkinliği ve verimliliği tartışılmakta, vatandaşların tatminsizliği artarak güven duyguları sarsılmaktadır.

Bir kısım kamu kuruluşları uygun olamayan fiziki şartlar ve ortamlarda hizmet vermeye çalışmakta, bu durum verilen hizmeti ve kalitesini sınırlamaktadır.

Hizmetiçi eğitimin yeterli düzeyde yapılamaması kamu görevlileri arasında fırsat eşitsizliği yaratması yanında hizmette aksamalar meydana getirmekte; ayrıca kamu görevlilerinin niteliklerinin yükseltilmesini engellemekte ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Münhal mevkilerin uzun süre boş bırakılıp doldurulmaması verilen hizmeti olumsuz etkilemenin yanında münhallerin doldurulmasıyla üst-ast ilişkilerinde de sorunlar çıkabilmektedir.

Uygulanmakta olan barem sistem ve yelpazesinde dengesizlikler görülmektedir. Bazı mevkiler için uygulanan baremlerin o mevkinin iş kalitesi ve aranan evsafa uygun düşmediği gözlemlenmektedir. Lise ve üniversite mezunlarının barem açısından bir biri içine girmesi ve otomatik yürümler hiyerarşik yapıyı bozmaktadır.

Bazı kamu görevlileri esas görevlerinin yanında aynı hizmeti yasanın ikinci bir iş yapmayı yasaklamasına rağmen, açıkca özel olarak sürdürmektedirler. Bu durum, kamu hizmetlerinde rasyonelliği azaltmakta, belirli meslek grupları arasında eşitsizlikler ve kamunun asli görevlerinin bireysel bazda yürütülmesine neden olmakta ve vatandaşlara da mali külfetler yaratmaktadır.

Kamu hizmetine alınan geçici personel istikbal endişesi nedeniyle görevini yerine getirirken istenilen düzeyde verimli olamamakta, diğer yandan belirli süre için alınan geçici personel süre hitamında durdurulmadığından veya mevcut münhallere geçiciler dışından atama yapıldığından kamu yönetiminde gereksiz kadro artışları meydana gelmektedir.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında merkezde, taşrada ve merkezle taşra arasında hizmet birimlerinde koordinasyon noksanlıkları gözlemlenmektedir.

Kamu yönetiminde ödüllendirme ve cezalandırma yeterince uygulanmadığı için çalışan ve çalışmayan kamu görevlilerinin birbirinden farkı olmamakta ve motivasyon unsuru zayıflamaktadır.

Bir kısım kamu görevlisinin tayini yapılan mevkide çalıştırılmaması yanında belirli sahalarda yetiştirilmiş olan kalifiye elemanların başka sahalarda çalıştırılması ve/veya kendi istekleri ile çalışmalarını verimin düşmesine ve uzun vadede personelde yetersizleşmeye neden olmaktadır.

Üst-ast ilişkilerinde hiyerarşik yapının korunamaması yanında verilen görevlerle beraber gerekli yetkinin de verilmemesi hizmeti olumsuz yönde etkilemektedir.

Kamu hizmetlerinde denetimin istenilen seviyede uygulanamaması çeşitli sorunlara ve suistimallere sebebiyet verebilmektedir.

İlçelerdeki kamu görevlerinin koordineli bir şekilde yürütülmesi için Kaymakamlıklar çeşitli nedenlerle kendilerine düşen görevleri gereği gibi yerine getirememektedirler.

Kamu yönetiminde hızlı ve kitlesel bir şekilde gerçekleşen emeklilik olgusu sonucunda kamu personeli arasında nitelikli ve yetişmiş tecrübeli işgücü açığının meydana gelmiş olması hizmetlerin yürütülmesinde önemli sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca hızlı gelişen ve yeni kavram ve kurumların olduğu dünyamızda öne çıkan uzmanlaşma eğilimine kamuda yeterince ayak uydurulamaması nedeniyle etkin personel yetiştirilmesi imkanlarını da sınırlamaktadır.

1 Ocak 2011 tarihinden sonra kamuda çalışmaya başlayan kamu çalışanlarının maaş ve özlük haklarına getirilen düzenlemeler ile özellikle başlangıç maaşlarının aşağıya çekilmiş olması kamuda aynı görevi yapan çalışanlar arasında eşitsizlik yaratmakta, çalışma barışını ve adalet duygusunu zedelemektedir.

18. Yerel Yönetimler

18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

KKTC’de yerel hizmetler, belediyeler, belediye olmayan yerleşim birimlerinde ise muhtarlıklar eliyle yürütülmektedir. Bugün faaliyetlerini sürdürmekte olan 28 belediye vardır. Değiştirilmiş şekliyle 51/1995 sayılı belediyeler yasasına göre ‘‘kent’’ nüfusu 5001 veya daha fazla olan beldeleri anlatır. Ancak İlçe Merkezleri, nüfuslarına bakılmaksızın kent sayılırlar. Buna mukabil, 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası’nın verdiği yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yasayan nüfusun %48.7’den, %56.5’e yükseldiği görülmektedir.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası ile, belediyelerin gelişmesine ve halkın beklentilerine cevap verilmesine imkan tanımayan eski 15/1980 sayılı Belediyeler Yasası yürürlükten kaldırılmıştır. 23 Ağustos 1995 tarihinde yürürlüğe giren yeni Belediyeler Yasası ile belediyelerin, ülkenin koşulları ve yasal mevzuat gözönüne alınarak olabildiğince özerkleştirilmesi, belediye çalışmalarının daha şeffaf hale getirilmesi, katılımın sağlanması, gelir kaynaklarının ve yetkilerinin azami derecede artırılması amaçlanmıştır.

KKTC’de faaliyet gösteren 28 belediye ilk kez 1983 yılında biraraya gelerek 15/1980 sayılı belediyeler yasasının 159. maddesi uyarınca güçlerini birleştirerek bu konuda ilk adımı atmışlar ve Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği’ni kurmuşlardır. Ancak Birlikler ve Dernekler Yasasına göre bir tüzükle oluşturulan Belediyeler Birliği’nin yasal olmadığı yönündeki eksiklikten dolayı 4 Haziran 2003 tarihinde Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası yürürlüğe konmuştur. Belediyeler Birliği’nin kuruluşu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde, belediyelerin kurumsallaşma aşamasına ulaşmasında ve güçlenmesinde önemli bir adım olmuştur.

Belediyelere, Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlere ayrılan pay 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası'nın değiştirilmiş şekli uyarınca 2010 mali yılından itibaren %8,5'den olup, ilave olarak getirilen bu artışın $\frac{1}{6}$ 'sının tamamının kendi bütçelerinde gösterildiği şekilde altyapı yatırımları için kullanmaları şartı getirilmiştir.

Belediyelerin gelirleri esas olarak özkaynak gelirleri, devlet katkısı, borçlanmalar ve diğer gelirler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan özkaynak gelirlerini vergi gelirleri (mülkiyet üzerinden alınan vergiler gibi), vergi dışı gelirler (para cezaları gibi), sermaye gelirleri, bağış ve yardımlarla oluşturmaktadır. Diğer gelirler başlığı altındaysa döner sermaye gelirleri, KDV gelirleri gibi gelirlere oluşmaktadır.

Tablo 164'de Belediyelerimizin 2010 – 2013 yılında Devlettten aldıkları katkı miktarları ve yüzde payları görölmektedir. İlçe belediyelerimiz Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele toplam Devlet katkısının %57,1'ini alırken, geriye kalan 23 belediye ise %42.9'unu almaktadır.

Tablo - 164 KKTC Belediyelerinin Devletten Aldıkları Katkı Payları

Belediye	2010			2011			2012			2013		
	Devlet Katkısı	% Pay	Devlet Katkısı	% Pay	Devlet Katkısı	% Pay	Devlet Katkısı	% Pay	Devlet Katkısı	% Pay	Devlet Katkısı	% Pay
Akdoğan	1,026,971	1.0	1,390,845	1.0	1,381,634.93	1.0	1,274,923	0.9				
Akincılar	183,828	0.2	248,962	0.2	228,289.08	0.2	210,222	0.1				
Alayköy	1,499,208	1.4	1,758,895	1.3	1,861,807.87	1.3	1,929,419	1.4				
Alsancak	2,050,361	2.0	2,776,840	2.1	2,758,451.93	2.0	3,277,131	2.3				
Beyarmudu	1,706,976	1.6	2,311,788	1.7	2,296,479.51	1.7	2,289,977	1.6				
Büyükkonuk	1,133,607	1.1	1,535,264	1.1	1,525,069.86	1.1	1,460,068	1.0				
Çatalköy	1,997,839	1.9	2,705,708	2.0	2,642,077.40	1.9	2,798,469	2.0				
Değirmenlik	4,892,934	4.7	6,626,587	4.9	6,582,705.87	4.7	6,116,273	4.3				
Dikmen	2,690,179	2.6	3,643,357	2.7	3,619,230.29	2.6	4,530,459	3.2				
Dipkarpaz	909,592	0.9	1,231,876	0.9	1,223,709.47	0.9	1,184,377	0.8				
Esentepe	904,817	0.9	1,225,409	0.9	1,217,294.78	0.9	1,199,181	0.8				
Geçitkale	978,826	0.9	1,325,641	1.0	1,316,862.43	0.9	1,182,291	0.8				
Girne	11,792,362	11.3	13,834,990	10.2	14,644,473.09	10.5	16,523,258	11.7				
Gönyeli	4,931,132	4.7	6,678,319	4.9	6,634,095.65	4.8	8,582,537	6.1				
Güzelyurt	8,038,941	7.7	10,002,660	7.4	9,767,424.83	7.0	9,411,630	6.6				
İnönü	1,151,114	1.1	1,558,975	1.2	1,548,651.52	1.1	1,438,734	1.0				
İskele	2,881,392	2.8	3,850,300	2.9	3,864,940.23	2.8	4,233,661	3.0				
Lapta	4,810,172	4.6	6,514,500	4.8	6,471,361.52	4.6	6,019,748	4.2				
Lefke	4,258,289	4.1	5,767,106	4.3	5,508,544.86	4.0	5,797,397	4.1				
Lefkoşa	22,340,301	21.5	28,071,697	20.8	32,239,677.10	23.2	30,490,185	21.5				
Mağusa	14,238,729	13.7	19,283,762	14.3	19,156,064.98	13.8	20,327,452	14.3				
Mehmetçik	1,254,924	1.2	1,702,317	1.3	1,597,570.39	1.1	368,670	0.3				
Paşaköy	1,422,480	1.4	1,668,877	1.2	1,766,522.68	1.3	1,768,965	1.2				
Serdarlı	967,684	0.9	1,310,552	1.0	1,301,873.69	0.9	1,229,747	0.9				
Tatlısu	461,560	0.4	625,099	0.5	620,959.43	0.4	724,774	0.5				
Vadili	939,832	0.9	1,272,831	0.9	1,264,401.97	0.9	1,187,258	0.8				
Yeni Boğaziçi	2,338,836	2.2	3,006,941	2.2	2,987,029.20	2.1	2,909,277	2.1				
Yeni Erenköy	2,220,563	2.1	3,167,527	2.3	3,146,551.65	2.3	3,287,563	2.3				
Toplam	104,023,449	100.0	135,097,624	100.0	139,173,756.21	100.0	141,753,645	100.0				

Kaynak:Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin 2010 – 2013 yılı gelirleri tablo 165’da görülmektedir.

Tablo - 165 Belediyelerin Gelirleri
(2010 - 2013)

Yıllar	2010	2011	2012	(₺)	
				2013	Değişme (%) (2013/2012)
I. Devlet Katkısı	104,023,449.0	135,097,624.4	139,173,756.2	141,753,644.6	1.9
Pay (%)	33.8	40.4	42.1	37.6	-
II. Özkaynaklar	131,251,184.3	149,223,954.1	160,825,304.5	175,568,206.7	9.2
Pay (%)	42.7	44.6	48.6	46.6	-
III. Borçlanma	51,797,499.8	34,387,363.3	3,310,000.0	36,166,010.2	992.6
Pay (%)	16.8	10.3	1.0	9.6	-
IV. Diğer Gelirler	20,438,566.8	15,934,692.7	27,344,746.4	23,076,242.7	-15.6
Pay (%)	6.6	4.8	8.3	6.1	-
Toplam	307,510,699.9	334,643,634.5	330,653,807.1	376,564,104.2	13.9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2013 yılında 2012 yılına göre borçlanmada 992,6%’lık artış görünmektedir. Borçlanma kalemi, cari yıl içinde alınan kredileri kapsamaktadır. Bundan dolayı bakiye borçlar dahil edilmemektedir. Bakiye borçların dahil olduğu bir sistemde böylesine bir artış görülmemektedir.

Her yıl Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlerin % 8,5 oranındaki kısmı belediyelere nüfus oranları dikkate alınarak dağıtılmaktadır. Devlet bütçesinde öngörülen mahalli gelirler yıl sonunda farklı ve öngörülenin üzerinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gerçekleşen mahalli gelirlere göre belediyelere yapılan katkı payı oranı fiilen %8.5’in altında kalmaktadır (tablo 166).

Tablo - 166 Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı (2010 - 2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
Devlet Katkısı	104,023,449.0	135,097,624.4	139,173,756.2	141,753,644.6
Gerçekleşen Mahalli Gelirler ¹	1,791,246,833.6	1,952,147,952.7	2,338,729,397.3	2,286,524,201.4
Devlet Katkısının Öngörülen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	8.5	8.5	8.5	8.5
Devlet Katkısının Gerçekleşen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	5.8	6.9	5.9	6.2

¹Fon gelirleri dahil edilmiştir

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin giderlerine bakıldığı zaman 2012 yılı için personel giderlerinin, giderler içindeki payının %42.4 olduğu ve personel giderlerini özkaynak gelirlerine oranının %87.2 olduğu görülmektedir. 2013 yılında ise personel giderlerinin, giderler içindeki payı %43.1'e çıktığı, personel giderlerini özkaynak gelirlerine oranının %92.5'e çıktığı görülmektedir (tablo 167).

Tablo - 167 Belediyelerin Giderleri
(2010 - 2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	Değişme (%) (2013/2012)
Personel Giderleri	136,632,438.8	150,268,018.2	140,249,710.5	162,342,452.4	15.8
Pay (%)	44.4	44.9	42.4	43.1	-
Personel Dışı Giderleri	51,183,921.05	57,010,034.9	56,486,596.5	64,479,629.0	14.2
Pay (%)	16.6	17.0	17.1	17.1	-
Yatırımlar	64,444,735.1	57,662,541.62	57,522,092.89	61,659,070.90	7.2
Pay (%)	21.0	17.2	17.4	16.4	-
Transferler ve Borç Ödemeleri ¹	46,784,909.3	46,660,345.3	41,571,357.1	64,611,079.5	55.4
Pay (%)	15.2	13.9	12.6	17.2	-
Diğer Giderler	8,464,719.1	23,044,203.8	34,829,092.0	23,510,160.3	-32.5
	2.8	6.9	10.5	6.2	-
Toplam	307,510,723.4	334,645,143.7	330,658,849.0	376,602,392.0	13.9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin personel durumuna baktığımız zaman ise 2012 yılına göre 2013 yılında memur sayısında 32 kişilik, işçi sayısında 119 kişilik azalma olurken, sözleşmeli personel sayısında 9 kişilik artma olmuştur. (tablo 168).

Tablo - 168 Belediyelerdeki Memur, İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları
(2010 - 2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	Değişme (2013/2012)
Memur Sayısı	826	866	982	950	-3.3
İşçi Sayısı	2,017	1,707	2,288	2,169	-5.2
Sözleşmeli Personel Sayısı	242	257	24	33	37.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

KKTC'nin 2006 Genel Nüfus ve Konut Sayımı'na göre toplam De-Jure nüfusunun 256,644 olduğu dikkate alınırsa, bu nüfusun %48.7'si ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası'nın verdiği yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusun %48.7'den, %56.5'e yükseldiği görülmektedir. Bu rakama belediye sınırları dışında tutulan Pile, Karaman ve Kantara toplam nüfusu olan 550 kişi dahil edilmemiştir. 2011 Genel Nüfus ve Konut Sayımı'na göre 286,257 olan toplam de-jure nüfusun %99.8'i belediye hudutları içerisinde yaşamakta ve belediye hizmetlerinden faydalanmaktadır (tablo 169).

Tablo - 169 İlçelere Göre Belediyeleşme Oranı
(2011)

İlçe	Belediye Sayısı	DE-JURE NÜFUS		Belediye Nüfusu İlçe Nüfusu
		İlçe Nüfusu	Belediye Nüfusu	
Lefkoşa	5	94,824	94,824	100.0
Gazimağusa	10	69,741	69,262	99.3
Girne	6	69,163	69,108	99.9
Güzelyurt	2	30,037	30,037	100.0
İskele	5	22,492	22,471	99.9
KKTC	28	286,257 ¹	285,702	99.8

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

¹ 2011 Genel Nüfus ve Konut Sayımı Sonuçları itibarıyla

Tablo 170’de belediyelerin nüfus gruplarına göre dağılımına baktığımızda 1000’den az ve 1001-2000 de-jure nüfus grubunda 1’er, 2001-5000 de-jure nüfus grubunda 12, 5001 - 10000 de-jure nüfus grubunda 6 belediye vardır. Bu sonuç bize KKTC’deki belediyelerin 10001 ve üzerinde olan sadece 8 belediyelerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo - 170 Nüfus Dilimlerine Göre Belediye Sayısı ve Nüfus
(2011)

Nüfus Dilimi	Belediye Sayısı	DE-JURE	NÜFUS	
		Belediye (%)	Nüfus	Nüfus (%)
1000'den Az	1	0.1	390	0.1
1001-2000	1	0.5	1,459	0.5
2001-5000	12	12.4	35,501	12.4
5001-10000	6	14.5	41,520	14.5
10001-50000	7	50.9	145,454	50.9
50000'den Fazla	1	21.5	61,378	21.5
Toplam	28	100.0	285,702	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

¹ 2011 Genel Nüfus Sayım Sonuçları itibarıyla

Belediyelerin mevcut araçları ise tablo 171’de görülmektedir. 2012 yılına göre 2013 yılında belediyelere ait olan araç sayısında değişiklik görülmektedir, kullanımda olan bu araçların bir kısmının elden çıkarılmasının yanında Kamyonet - PickUp - Van ve salon arabada alımlar yapıldığı görülmektedir.

Tablo - 171 Belediyelerde Mevcut Araçlar
(2010-2013)

Yıllar	2010	2011 ¹	2012	2013
Çöp Aracı	98	97	125	120
Vidanjör	34	18	32	29
Dozer-D Loader	67	41	56	56
Kamyon	92	73	108	111
Su Tankeri	42	31	48	47
Land-Rover	6	6	10	6
Traktör	12	9	12	14
Kamyonet - Pick Up - Van	189	201	270	282
Salhane Aracı	8	9	14	12
Cenaze Aracı	22	18	26	27
Salon Araba	87	136	163	172
Otobüs	12	8	6	14
Motorsiklet	100	102	146	122
Minibüs	31	21	38	31

¹ Geçitkale, Tatlısu, Büyükkonuk, Serdarlı, Akıncılar Belediyelerinden veriler eksiktir.

Kaynak: KT Belediyeler Birliği

18.2. Sorunlar

Belediyelerimiz, çağdaş gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli hizmet sunumunu gerçekleştirebilmek için mali sorunlarla uğraşmaktadırlar. Mali sorunların aşılması maksadıyla denetim mekanizması getirilmelidir.

Belediyelerin ana hizmet alanları olan yol, su, kanalizasyon, sağlık ve imar konularında özellikle bilgi ve deneyim gerektiren hizmetlerde birkaç kent belediyesinin dışında tüm belediyeler kalifiye personel yetersizliği nedeniyle güçlük çekmektedir. Buna mukabil personel sayısındaki artış dikkate alındığında yerel yönetimlerin hantal ve verimsiz bir yapıya sahip olmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Bundan dolayı personel alımı konusunda merkezi bir sınav yapılması ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması elzemdir.

Belediyelerde çalışan personelin eğitimine yönelik olarak düzenlenen seminer, kurs ve benzeri programlar yeterli düzeyde yapılamamaktadır.

Belediyelerimizin çoğu ekonomik bakımdan sıkıntı çekmektedir. Belediyeler çalışanlarını ödeyebilmek için devletten avans çekmek zorunda kalmakta, birçok belediye yatırım konusunda beklentilere cevap verecek bir gelişme gösterememektedir.

Değiştirilmiş şekliyle 51/1995 sayılı belediyeler yasasına göre ‘kent’ nüfusu 5001 veya daha fazla olan beldeleri anlatır. 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası’nın verdiği yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yasayan nüfusun arttığı görülmektedir. Bundan dolayı yeni bir kent tanımlamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler

19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

19.1.1. Beşeri Kaynaklar

Globalleşmenin önem kazandığı günümüzde ülkelerin birbirleriyle rekabet edebilmelerinin insan kaynaklarına verilen önem çerçevesinde mümkün olabileceği genel olarak kabul görmüş bir olgudur. Bu düşünceden hareketle ülkemizde de insan kaynaklarının ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilmesi için çaba sarfedilmesi gerekliliği önem kazanmaktadır.

İnsana yapılan yatırımlar içerisinde büyük önemi olan sağlık ve eğitim yatırımlarının gelişmiş ülke standartlarına göre ülkemizde arzulanan düzeyde olmaması, giderilmesi gereken önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Ancak okullaşma oranının gelişmiş ülke standardında olması ilerisi için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde insana yapılan yatırımlar ve verilen önem açısından nüfusun tümünün sosyal güvenlik sistemi içerisine alınmış olması, doğuşdaki yaşam ümidinin kadınlarda 75 yaş, erkeklerde 71 yaş olması önem arz etmektedir.

19.1.2. Aile

Aile toplumdaki en küçük kurumdur. Bu özelliği dolayısıyla toplumun genel düzeyini pek çok yönden yansıtabilmesi açısından önem taşımaktadır. Aileyi olumlu yönde etkileyecek düzenlemelerin toplumun geneline yansıtacağı düşüncesinden hareketle aileye her açıdan önem verilmekte ve gelişmeler yakından takip edilmektedir. Bu çerçevede aile içinde eşitliği ve eşit paylaşımı öngören yeni "Aile (Evllenme ve Boşanma) Yasası" kabul edilerek 26 Ocak 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. 1951 yılında yürürlüğe girmiş olan eski Aile Yasası'nın, sosyal ve kültürel açıdan önemli gelişmeler kateden toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalması aynı zamanda çeşitli kesimlerinden gelen taleplerin dikkate alınması, daha çağdaş ve demokratik yeni Aile Yasası'nın hazırlanması çalışmalarını gündeme getirmiştir.

Yeni Aile Yasası ile aile yaşamına çağdaş düzenlemeler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede nişan ve evlilik yaşında değişiklik yapılmış, soyadı konusunda yeni düzenlemelere

gidilmiştir. Ayrıca boşanma halinde edinilmiş malların eşitlikçi bir anlayışla paylaşımı konusunda hükümler konmuştur. Bu düzenleme boşanma halinde tarafların mağdur duruma düşmemesi gayesi gözetilerek yapılmıştır.

Ülkemizdeki evlenme ve boşanmaların dört yıllık seyrine bakıldığında aşağıdaki tabloyu oluşturmak mümkündür.

Tablo - 172 Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı
(2010 - 2013)

Yıllar	2010	2011	2012	2013
1 Evlenme Sayısı	1,345	1,344	1,238	1,175
2. Boşanma Sayısı	706	739	803	818
3. Boşanmalarda Önceki Yıla Göre Değişim (%)	5.5	4.7	8.7	1.9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Aile müessesesinin, yıkıma karşı pek çok önlem alınmasına rağmen, çeşitli nedenlerden dolayı yıkımı önlenememektedir. Boşanma nedenleri incelendiğinde geçimsizliğin ilk sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. 2013 yılında boşanmalar bir önceki yıla göre 1.9 oranında artış olmuştur. Öte yandan dört yıllık seyir izlendiğinde evlenme sayısında azalma, boşanma sayısında ise artan bir trend vardır.

KKTC genelinde 24 Nisan 2006 tarihinde yapılan Genel Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklüğü 3.17 olmuştur.

19.1.3. Kadın

Kadın hakları, eşitliği ve özgürlüğü veya bugünkü deyişle “statüsü” üzerindeki tartışmalar insanın doğuşu ile başlamıştır. Ama konunun bir şekilde ele alınması, geçmişi, üçyüz yıl öncesinde aranması eğilimi vardır. Daha da olumlu ve belirgin çalışmalar ise, XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi, teknik gelişmelerin, endüstrileşmenin ve büyük çapta savaşları izleyen sosyal reformların daha ziyade bu döneme rastlamasıdır. Endüstrileşmenin getirdiği yeni koşullar, dünya kadınlarını ev dışına, iş hayatına doğru çekmeye zorlamıştır.

Özellikle 1960'lı yıllarda gelişip yayılan kadın hareketleri sonucunda kadının toplumdaki konumu her açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. Dünyada her alanda yasal ve kurumsal düzeyde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik mücadeleler verilmektedir. Dünyada gelişen kadın hareketlerinden etkilenen ülkemizde de bu alanda örgütlenme girişimleri artmış ve kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik çabalar giderek yoğunlaşmıştır.

KKTC'de kadının yasal, siyasal ve çalışma yaşamındaki konumuna bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkündür.

Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında kabul ettiği "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) ülkemizde Cumhuriyet Meclisi'nin 8 Mart 1996 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşmede "Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek" gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu sözleşmenin 4. maddesinde kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemlerin ayırım olarak mütalaa edilemeyeceği ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacağı ifade edilmiş ve fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede kadın örgütleri eşitliğin sağlanması amacıyla siyasal yaşamda kadınlara kota uygulanması gerekliliğini gündeme getirmişlerdir.

Kadının siyasal yaşamdaki yeri açısından ülkemize baktığımızda uzun yıllar boyunca siyasette büyük ölçüde erkeklerin etkin olduğu görülmektedir. Kadınların siyasetle ilgisi

daha fazla seçmen düzeyinde sınırlı kalmış ancak zaman içerisinde kadın hareketlerinin de etkisiyle kadınların siyasete aktif olarak katılmasında sınırlı da olsa bir gelişme kaydedilmiştir. Ülkemizde kadının siyasal yaşama fiilen katılması özellikle 1990'lı yıllarda başlamıştır. Yakın bir geçmişe kadar Meclis'te hiç temsil edilmeyen kadınlar bugün 50 sandalyeden 4 tanesine sahiptirler. Bu da 8% gibi düşük bir oranı ifade etmektedir. Ancak bunu başlangıç olarak kabul edip kadınların siyasete daha etkin katılmaları sonucunda, halkımızın aydın nitelikleri de dikkate alındığında, ileride daha yüksek bir temsiliyet sağlayacaklarını söylemek mümkündür.

Kadın ve Aile Sorunları Birimi'nin daire statüsüne kavuşturulabilmesi için yürütülen çalışmalar 2002 yılı içerisinde tamamlanmıştır. "Kadın Çalışmaları Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası" Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Şubat 2002 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. 12/2002 sayılı ile yürürlüğe giren yasa "kadın haklarını korumak, geliştirmek, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamdaki işlevlerini güçlendirmek; kadının sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak, eşit haklara sahip bireyler olarak kadınların toplumsal yaşamda yer almalarını ve kalkınma sürecine etkin katılımlarını gerçekleştirerek çağdaş aile yapısının güçlenmesini sağlamak, kadını korumak ve desteklemek" amacıyla yapılmıştır.

1996 KKTC Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 200,587 kişi olan toplam nüfusumuzun 94,609'u kadındır. Nüfus dağılımımız 10 yıl içinde değişmiş ve 2006 yılında Devlet Planlama Örgütü tarafından KKTC'deki nüfus ve konut sayımı yapılmıştır. 2006 KKTC Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 256,644 kişi olan toplam nüfusumuzun 118,076'sı kadındır. Sayım sonuçlarına göre KKTC'de "6 yaş üzeri" veya okur yazar çağda 1996 yılında 184,451 kişi bulunurken 2006 yılında 237,418 kişi bulunmaktadır. Bunların 1996'da 97,676'sı erkeklerden 86,775'i ise kadınlardan oluşmaktadır 2006'da ise bunların 128,707'si erkek 108,711'i kadındır. 1996 yılında okur yazar çağdaki erkeklerin %96.8'i okuma yazma biliyordu bu oran 2006 yılında artmış ve 98.3% olmuştur. Okur-yazar çağdaki kadınların 1996 yılında %89.7'si okuma yazma biliyordu 2006 yılında ise bu rakam önemli oranda artmış ve 94.3%'e yükselmiştir. Kadın ve erkek arasındaki okur yazar farkı 10 yıl içinde 7%'den 4%'e düşmüştür. Böylelikle okur yazarlık oranları birbirine yaklaşmıştır.

Kadınlar ve erkekler kendi nüfusları içerisinde okur yazar olmaları açısından incelenip mukayese edilecek olursa genel olarak bir öğrenim kurumundan mezun olmayan erkek oranı

1996'da 10.4% iken 2006'da bu rakam 6.1%'e gerilemiştir. Kadınlarda bu oranın 1996'da %12.1 olduğu ve 2006'da 8.2%'ye gerilediği görülmektedir. Mezuniyet oranlarına bakıldığında erkeklerin kadınlara göre daha çok mezun olduğu görülürken, hem kadınların hem de erkeklerin mezuniyet oranında bir artış olduğu da saptanmıştır. Çeşitli kademelerdeki öğrenim kurumlarından mezun olan kadın ve erkeklerin durumu incelendiğinde ise ilkokuldan mezun olma oranı 1996'da kadınlarda daha yüksek iken (kadın için %38.9, erkek için %36.5) 2006'da da karşımıza çıkan tablo değişmiştir ve kadınlarla erkekler arasında neredeyse bir farkın olmadığı (kadın için 32.6%, erkek için 32.5%) gözlemlenmektedir. 1996 yılında ortaokul mezunlarında erkeklerin kadınlara göre daha çok mezun olması (kadın için 12.2%, erkek için 13.0%) 2006'da da değişmemiştir (kadın için 12.5%, erkek için 13.9%). Liselerdeki mezun oranlarına bakıldığında 1996'da ve 2006'da kadınların erkeklere göre az da olsa daha çok mezun olduğu görülmektedir. Yüksek okul, fakülte ve lisans üstü çağında ise erkek mezunlar okuma yazma bilen 6 ve üstü yaştaki erkek nüfusun 1996'da %10.8'ini kadın nüfusun %7.0'sini oluştururken 2006'da bu rakamların hem kadınlar hem de erkekler için artmasının yanısıra kadınların (13.6%) oranının hızla erkeklerin (14.7%) oranına oldukça yaklaştığı gözlemlenmektedir (tablo 173).

Tablo -173 Okuma Yazma Bilen Kadın ve Erkek Nüfusun Mezun Oldukları
Öğretim Kurumlarına göre Dağılımları (1996 - 2006)

	1996				2006			
	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%
1. Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olmayan	9,394	12.1	9,840	10.4	8,137	8.2	7,540	6.1
2. İlkokul Mezunu	30,279	38.9	34,533	36.5	32,217	32.6	39,895	32.5
3. Ortaokul ve Dengi Okul Mezu	9,461	12.2	12,258	13.0	12,345	12.5	17,099	13.9
4. Lise ve Dengi Okul Mezunu	23,192	29.8	27,730	29.3	32,576	33.0	40,125	32.7
5. Yüksek Okul ve Fakülte Mezunu ve Üstü (Master-	5,517	7.1	10,176	10.8	13,434	13.6	18,060	14.7
Toplam Okuma Yazma Bilenler	77,843	100.0	94,537	100.0	98,709	100.0	122,719	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1996 Nüfus Sayımı Sonuçları De-Facto Nüfus, 2006 Nüfus ve Konut Sayımı Sonuçları De-Jure Nüfus üzerinden hesaplanmıştır.

Medeni durum açısından değerlendirme yapıldığında 1996 yılında erkek nüfusun 41.93%'ünün kadın nüfusun ise 28%'inin hiç evlenmediği gözlenirken, erkeklerin 55.48%'i kadınların ise 61.62%'si evlidir. Erkeklerin 1.46%'sının kadınların 8.21%'inin eşi ölmüştür. Boşanmalarda ise erkeklerin %1.08'inin kadınların ise %2.18'inin boşanmış olduğu görülmektedir (tablo 174). 2006 yılındaysa medeni durum açısından değerlendirme yapıldığında erkek nüfusun 38.56%'sının kadın nüfusun ise 24.74%'ünün hiç evlenmediği gözlenirken, erkeklerin 56.83%'ü kadınların ise 63.01%'i evlidir. Erkeklerin 1.19%'unun kadınların 7.86%'sının eşi ölmüştür. Boşanmalarda ise erkeklerin 2.09%'unun kadınların ise 3.85%'inin boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo - 174 Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Dağılım
(1996 - 2006)

	1996				2006			
	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%
1. Hiç Evlenmedi	21,793	28.00	36,987	41.93	23,495	24.74	43,988	38.56
2. Evli	47,961	61.62	48,943	55.48	59,844	63.01	64,832	56.83
3. Eşi Ölü	6,387	8.21	1,289	1.46	7,468	7.86	1,355	1.19
4. Boşandı	1,693	2.18	949	1.08	3,656	3.85	2,380	2.09
5. Bilinmiyor	4	0.01	43	0.05	507	0.53	1,524	1.34
Toplam	77,838	100.00	88,211	100.00	94,970	100.00	114,079	100.00

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1996 Nüfus Sayımı Sonuçları De-Facto Nüfus, 2006 Nüfus ve Konut Sayımı Sonuçları De-Jure Nüfus üzerinden hesaplanmıştır.

1996 Nüfus Sayımına göre çalışan nüfusun sayısı 68,667'dir. Bunun 50,033'ü erkek 18,634'ü kadındır. Buna göre çalışan toplam nüfusun 72.9%'u erkeklerden, 27.1%'i ise kadınlardan olmaktadır. 2006 yılında yapılan Nüfus ve Konut Sayımı neticesine bakıldığında çalışan kadın nüfusunun 26,760 olduğu gözlemlenirken çalışan erkek nüfusun 65,328 olduğu saptanmıştır (Tablo 175)

Tablo - 175 Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı
(1996 - 2006)

	1996		2006	
	Kişi	%	Kişi	%
1. Kadın	18,634	27.1	26,760	29.1
2. Erkek	50,033	72.9	65,328	70.9
Toplam	68,667	100.0	92,088	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1996 Nüfus Sayımı Sonuçları De-Facto Nüfus, 2006 Nüfus ve Konut Sayımı Sonuçları De-Jure Nüfus üzerinden hesaplanmıştır.

Ana meslek guruplarına ve cinsiyete göre dağılım incelenecek olursa büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar gurubunda çalışan erkeklerin payı 6.03% iken kadınların payının 27.38% olduğu izlenmektedir. Profosyonel meslek guruplarına bakıldığında kadınları 19.58%'lik bir paya sahip oldukları görünürken erkeklerinse 7.31%'lik bir payı vardır. Bunun tam tersi bir durum sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışan ana meslek grubunda görülmektedir; erkek nüfusunun payı 24.15% iken kadın nüfusun payı 2.61'dir. Benzer bir durum tesis ve makine operatörleri ve montajcıları meslek grubuyla ve silahlı kuvvetler meslek grubunda çalışanlarda da gözlemlenmektedir; erkeklerin tesis ve makine operatörleri ve montajcıları meslek grubundaki payı 9.35% iken kadınların bu gruptaki payı 1.11%'dir, öte yandan silahlı kuvvetler personelinin 7.93%'i erkekken, 0.56%'sı kadındır. Genel nüfus sayımı sonuçlarına göre çalışanların meslek gurupları ve cinsiyetlerine göre dağılımı detaylı olarak tabloda 176'da gösterilmektedir.

Tablo - 176 Çalışanların Ana Meslek Gruplarına ve Cinsiyete göre Dağılımı (2006)

	Kadın	%	Erkek	%
1. Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler	2,583	9.8	6,824	10.6
2. Profesyonel Meslek Grupları	5,239	19.8	4,773	7.4
3. Yardımcı Profesyonel Meslek Grupları	2,590	9.8	5,520	8.6
4. Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	7,327	27.7	3,942	6.1
5. Hizmet ve Satış Elemanları	3,752	14.2	9,353	14.5
6. Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	440	1.7	2,494	3.9
7. Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	699	2.6	15,777	24.4
8. Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcıları	296	1.1	6,107	9.5
9. Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	3,390	12.8	4,591	7.1
10. Silahlı Kuvvetler	149	0.6	5,179	8.0
11. Bilinmeyen	295	1.1	768	1.2
Toplam	26,465	100.0	64,560	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Kamuda memur, öğretmen ve polis kadrosunda çalışan sayısı ve cinsiyetlerine göre dağılımı ise tablo 177'de gösterilmiştir.

Tablo - 177 Kamu Sektöründeki Memur, Öğretmen ve Polislerin
Toplam Sayısı ve Cinsiyetine göre Dağılımı
(2010 - 2013)

	2010		2011		2012		2013	
	Kadın Sayı (%)	Erkek Sayı (%)	Kadın Sayı (%)	Erkek Sayı (%)	Kadın Sayı (%)	Erkek Sayı (%)	Kadın Sayı (%)	Erkek Sayı (%)
Memur	46.2	53.8	46.8	53.2	47.9	52.1	47.9	52.1
Öğretmen	66.8	33.2	66.8	33.2	66.8	33.2	67.1	32.9
Polis	3.5	96.5	3.4	96.6	3.4	96.6	3.5	96.5
Polis Sivil Hizmet Görevlileri	43.0	57.0	44.4	55.6	45.4	54.6	45.6	54.4
Toplam	45.1	54.9	45.4	54.6	46.2	53.8	46.3	53.7
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü	6,323	14,029	6,518	14,343	6,844	14,813	6,918	14,942

Tablo 177’de görüldüğü üzere kamuda çalışan memur, öğretmen, polislerin ve polis sivil hizmet görevlilerinin 2013 yılında 46,3%’ü kadınlardan oluşmaktadır. 2010’dan 2013’e kadar olan dönem irdelendiğinde kadınların oransal olarak sadece öğretmenlikte erkeklerden daha fazla olduğu izlenmektedir. 2013 yılında kadın öğretmenlerin payı 67.1% iken, polis sivil hizmet görevlilerinin payı 45,6% toplam memurların 47.9%’u toplam polislerin ise sadece 3.5%’i kadınlardan oluşmaktadır

Tablo - 178 Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin
Cinsiyete göre Dağılımı
(2010 - 2013)

Yıllar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
2010	34	23.0	114	77.0	148	100.0
2011	43	27.7	112	72.3	155	100.0
2012	44	29.1	107	70.9	151	100.0
2013	35	24.0	111	76.0	146	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 178’de görüldüğü gibi 2010 yılından 2013’e dek olan seyirde 2011 ve 2012 yıllarında kadınların üst kademe az da olsa arttığını; ama 2013 yılı itibariyle üst kademedeki paylarının azaldığını görmekteyiz. 2013 yılında kamudaki üst kademe yöneticilerinin 24,0%’ü kadın 76,0%’sı erkeklerden oluşmaktadır.

19.1.4. Çocuk

Dünyada ve ülkemizde çocuk ve çocuk sorunlarına ilgi giderek artmaktadır. Bunun başlıca nedeni yarını bugünden daha iyi bir toplum ve dünya yaratma özlemidir. Bu da birey, aile ve toplum olarak çocuklara sunabildiğimiz olanaklarla yakından ilgilidir. Çocuk hakları ve çocuk sorunları Birleşmiş Milletler'de de pek çok kez gündeme gelmiş, bu konuda kararlar alınmış sözleşme ve bildirgeler onaylanmıştır.

KKTC Cumhuriyet Meclisi 12 Mart 1996 tarihli birleşiminde "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Onay) Yasası"nı kabul etmiştir. Bu sözleşmede "Taraflar Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" ifadesi kullanılmaktadır. Ülkemizde de mevcut olanaklar çerçevesinde çocuklara azami önem verilmekte ve çocukların gelişmesi aynı zamanda hızla ilerleyen dünyaya ayak uydurabilmeleri için gelişmeler yakından takip edilmektedir. Bu çerçevede bir yandan 15 yaşına kadar zorunlu eğitim uygulanarak çocukların %100'ünün okula gidip eğitilmesi sağlanırken diğer yandan da bilgisayar v.b. yeni teknolojilerin eğitimin hizmetine sunulmasına çalışılarak çağdaş normlara uygun birey yetiştirilmesi için çaba sarfedilmektedir.

Ülkemizde çeşitli nedenlerle ortada kalan ve bakacak kimsesi bulunmayan çocuklar, Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Gazimağusa Çocuk Yuvası ile SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerine yerleştirilmektedir. Gazimağusa çocuk yuvasında koruma altına alınan çocukların tüm gereksinimleri Sosyal Hizmetler Dairesi'nce karşılanmaktadır. SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerinde barındırılan çocukların herbiri için de Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından her yıl 1 Ocak'ta yürürlüğe giren asgari ücretin %40'ı kadar olmak üzere katkı yapılmaktadır.

1993 yılında Merkezi Avusturya'da bulunan SOS Kinderdorf International Organizasyonu KKTC'de de bir Çocuk evi kurmuş ve korunmaya muhtaç çocuklara aile ortamına yakın bir ortam yaratma ve küçük gruplar halinde aile benzeri sürekli bir ev ve bakım sağlamayı amaçlamıştır. 27 Kasım 1996 tarihinde SOS KDI ile KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı arasında, Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından himayeye alınan ve durumları, SOS KDI prensiplerine uygun olan Çocuk ve gençlere yeni bir yuva, anne sevgisi, maddi güvence ve iyi bir eğitim imkanı sağlanması amacıyla SOS Çocuk Köyü ve gençlik evleri tertibini sağlamak için protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokol gereğince Sosyal Hizmetler Dairesi

himayesinde bulunan çocuk yuvası ve yurtlarda barındırılan protokole uygun çocuk ve gençler 1997 yılında SOS KDI ve SOS tarafından oluşturulan Gençlik Evleri'ne aktarılmışlardır. SOS KDI ve SOS gençlik evlerinin denetimi Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından yapılmaktadır. 18 yaşını tamamlayan Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde olan kişiler için ev veya öğrenci yurdu benzeri yarı bağımsız gençlik evlerinin açılması kararı Bakanlar Kurulu tarafından alınıp 07.03.2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yarı bağımsız gençlik evlerinin kira veya ücretleri Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından karşılanır ve sosyal ve psikolojik olarak hazır olan gençleri içine alır.

2010 yılı içerisinde 8 çocuk, 2011 yılı içerisinde 8 çocuk, 2012 yılı içerisinde 20 çocuk ve 2013 yılı içerisinde 11 çocuk çeşitli aile problemleri nedeniyle Sosyal Hizmetler Dairesi'nin himayesine alınmıştır.

SOS Çocuk Köyü ile SOS Gençlik Evi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Gazimağusa Çocuk Yuvası'ndaki çocuk sayısı tablo 179'da gösterilmiştir.

Tablo - 179 Sosyal Hizmetler Dairesine Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'te Barınan Çocuk Sayıları
(2010 - 2013 Yılı Aylık Ortalama)

Yıllar	SOS Çocuk Köyü	SOS Gençlik Evi	SOS Yarı		SHD Yarı
			Bağımsız Yaşam Evi	Lefkoşa Çocuk Yuvası	Bağımsız Yaşam Evi
2010	69	23	13	15	3
2011	66	28	13	11	3
2012	68	34	15	17	3
2013	73	21	16	19	2

Kaynak: Sosyal Hizmetler Dairesi

2011 yılında Sosyal Hizmetler Dairesi bünyesinde kurulan Gençlik Aile Danışma Merkezi (GADEM) kurulmuştur. Merkez, çocukların ve gençlerin riskli davranışlarda bulunmalarını,

suça itilmelerini önlemeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte açılan sosyal hizmet müdahale merkezi, kadın, çocuk, genç ve ailelerine yönelik danışmanlık, eğitim ve psikolojik destek hizmeti vermeyi amaçlamaktadır. GADEM 2012 yılında olduğu gibi 2013 yılında da amaçları foğrultusunda projeler gerçekleştirmiştir.

19.1.5. Engelliler

“Engelli” kavramı, günlük yaşama dair temel (eğitim, ulaşım, erişim, vb.) planlamalar yapılırken (herkesin göz önüne alınmaması sonucu) özürülülerin mağdur duruma düşmesini ifade eder. Diğer bir değişle, herkesin kolayca yararlandığı haklardan (toplu ulaşım, eğitim kamu binalarından /hizmetlerinden vb.) yararlanamama durumunda özürülülüğün değil, engellenmişliğin / engelleyenin sorunsallaştırılması için ‘engelli’ kavramı yaratılmıştır.

Herkes için eşitlik ilkesi ile hareket eden Birleşmiş Milletler (BM) belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan hakları Evrensel Bildirgesi’nde dile getirilse de BM sistemi içerisinde engellilikle (özürülülükle) ilgili çalışmaların başlama tarihi 1945 yılına dayanmaktadır. Özellikle görme ve işitme engelliler gibi bedensel engeller taşıyan bireylerin haklarının arttırılmasına odaklanılmış, bunun dışında da engelliliği önleme ve rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmiştir. 1950 yılında Cenova Konferansında engellilerin sosyal rehabilitasyonu dile getirilmiş ve bir komisyon kurularak eğitim, tedavi, mesleki rehabilitasyon ve istihdam konularında uluslararası standartlar belirlenmesi ön görülmüştür.

1952 yılında Birleşmiş Milletler tarafından UNDP, ILO, WHO, UNESCO, UNICEF gibi uluslararası kuruluşların katılımının sağlandığı bir toplantı gerçekleştirilerek yeni bir bakış açısıyla eğitim ve rehabilitasyon programları geliştirilirken, engellilerle ilgili konuların da bu kuruluşların programlarına dahil edilmesi istenmiştir. Daha sonraki yıllarda bu organizasyonların ülkelere engellilerle ilgili konularda proje ve teknik destek sağlamaları kararı alınmıştır.

1969 yılına gelindiğindeyse Birleşmiş Milletler Genel Konseyi Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirgesi’ni yürürlüğe koymuştur. Bu beyannamenin 19. maddesi zihinsel ve bedensel engellilerin topluma tam katılımının arttırılması da dahil olmak üzere sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal refah önlemleri alınmasını ön görmektedir. 1971 'de engellilerin haklarının uluslararası ve ulusal eylem planlarında hükümetler tarafından çerçeve olarak kullanılması

amacıyla Zihinsel Engellilerin Haklarına Dair Bildirge'yi yayınlanmıştır. 1975 yılında BM Genel Konseyi tarafından Engelli Hakları Bildirgesi'ni yayınlanmıştır. Burada tüm engellilerin haklarının din, dil, ırk, cinsiyet, ideolojik ayırım yapılmaksızın garanti altına alındığı söylenmektedir.

1982 yılında engelliler için Dünya Eylem Programı hazırlanmıştır. Bu programda engellilikle ilgili oluşturulacak politikalar üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar Önleme; Rehabilitasyon ve Fırsat Eşitliğidir. Planın tavsiye ettiği faaliyetlerin hükümetlerce uygulanmasını ve tüm dünyada özürllülerle ilgili global bir kalkınma sağlamak amacıyla 1983 — 1992 BM Engelliler On Yılı ilan edilmiştir. özürllülerin büyük bir kısmının gelişmekte olan ülkelerde yaşadığına binaen 1993-2002 yılının Asya Pasifik Engelliler On Yılı olarak ilan edilmiştir. Ancak 2002'de 2002-2012 süreci için bir onyıl daha uzatılması kararı alınmıştır.

1989'da engellilerin iş gücü piyasasında yer almaları ve mesleki istihdamları için eğitilmeleri gerektiği belirtilmektedir. 1993'de Engelliler için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar kabul edilmiştir. Bu kurallar Engelliler için Dünya Eylem Planını özetlemekte ve ülkelere eşit fırsatlar sunma konusunda nasıl önlemler alacağını bildirmektedir.

Dünya nüfusu göz önünde bulundurulduğunda yaklaşık 500 milyon kişinin özürllü olduğu ve bunun üçte ikisinin gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı düşünülmektedir. Bu sayı dünyada yaşayan insan sayısı arttıkça artmaya devam edecektir. Dünya genelinde yaşayan bunca engelli birey engel nedenleri ne olursa olsun ya da dünyanın neresinde bulunuyorsa bulunsunlar yaşadıkları toplum içerisinde çeşitli sosyal ve fiziksel engellerden dolayı sınırlılıklarla karşılaşmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin bağlı organlarında da özürllülere yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) özel eğitimle ilgili olarak yapılan ya da yapılacak faaliyetleri yürütmekle, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık ve özürllülüğün önlenmesi konusu ile ilgili olarak teknik desteği vermekle, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) çocuklara yönelik hazırlanan programları destek sağlamakla sorumludur. Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş piyasasına özürllülerin erişimini, uluslararası çalışma standartları aracılığıyla ekonomik bütünleşmenin sağlanması ve teknik işbirliği sağlamaktadır.

BM Engelliler Programı, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde özürllere yönelik hazırlanan temel programdır ve bu program Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümünün, Sosyal Politika ve Kalkınma Birimi tarafından yürütülmektedir.

Öte yandan, engelliler için önem arzeden “engelli hakları” kavramı engelli kişilerin yaşam düzeyini artırmayı amaçlar. Amerika’da 1970’lerde ortaya çıkıp başka ülkelere yayılan “bağımsız yaşam” hareketi, engelli kişilerin kendileri haklarındaki imajlarını, örgütlenmelerini ve ülkelerinin toplumsal politikalarını etkilemiştir. Bu yönde mücadele veren bazı kurumlar ve kişiler, sağlıklı pek çok kişinin de hayatlarının bir noktasında kaza, hastalık veya geç gelişen kalıtsal bir durumdan dolayı engelli duruma düşebileceğini hatırlatmak için “geçici olarak kuvveti yerinde” ifadesini kullanır.

Kalkınmış ülkelerde engellilikle ilgili gündemde artık engellilerin bakımının mali boyutu değil, onların toplum hayatının her boyutuna katkıda bulunabilmesine olanak sağlama konusu vardır. Öte yandan, engelliliğin sınıflandırılmasında kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, işitsel ve duyuşal azalması ve kaybedilmesi; kişinin aktivitelerinin ve katılımının sınırlanması; kişisel ve çevresel faktörleri de içine alan çok boyutlu bir değerlendirme sistemi gerekmektedir. Bundan dolayı, Fonksiyonlara Göre Uluslararası Sınıflama Sistemi (ICF) Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlıkla ilgilenen profesyoneller, diğer ilgili sektörler ve engelli bireyler arasında iletişimi arttıracak standart dilin oluşturulmasını sağlamak, ülkelerdeki sağlık sistemi ve hizmetlerinin değerlendirmesini sağlamak, sağlık bilgi sistemi için sistematik bir kodlama oluşturmak için geliştirilmiştir.

ICF, sağlıkla ilgili bir sınıflandırma olmasına karşın, ilgili diğer sektörler tarafından da kullanılan bir sınıflamadır. Sigorta, sosyal güvenlik, insan hakları ve iş sağlığı gibi alanlarda yapılacak araştırmalarda, eğitim ekonomi gibi alanlarda planlama ve politika oluşturma çalışmalarında kullanılabilir. ICF, farklı uygulamalar için çeşitli disiplinlerce kullanılabilir. Örneğin; sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi, bölgesel, ulusal ve uluslararası toplum araştırmalarında kullanılabilir. Sağlık ve engellilik konusunda bilgi sağlamak, sosyal engelleri kaldırmak ve topluma katılımlarını sağlamak üzere hazırlanacak çalışmalarda da yararlanılabilir .

BM ve ICF’deki gelişmelere bağlı olarak Avrupa Birliği (AB) son yirmi yıldır engelliliği farklı bir biçimde anlamlandırmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımda engelliler pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak değil, toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu

haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın dayandığı en belirgin temel, insanlığa özgü farklılıklara verilebilecek en önemli değer toplumsal ve ekonomik süreçlerin tüm insanları içine alacak şekilde yapılandırılması ile mümkün olacağı düşüncesidir. Avrupa Birliğinin engellilere yönelik yeni yaklaşımı fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkan “haklar” temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşım kendini özürhüklerin haklarını tanıma ve koruma biçiminde gerçekleştirmektedir.

AB, BM’deki engellilerle ilgili gelişmelere paralel olarak gerek engellilere eşit hakların getirilmesinde gerekse istihdam konularında çalışmalarını sürdürmüştür. 2001 yılındaysa Avrupa Konseyi 2003 yılını Avrupa Engelliler Yılı olarak saptanması kararını almıştır. İstihdam konusunda çalışmalarını sürdüren Avrupa Sosyal Fonu iş deneyimleri, çalışma biçimleri, ücret destekleme, geçici korumalı istihdam ve işgücü piyasasına yönelik diğer faaliyetler için kullanılabilir. Bunların yanında engellilerin kendi işlerini kurabilmeleri için de bu fondan yararlanılabilmektedir. Bu kapsamda zihinsel ve ağır derecede fiziksel engeli bulunan kişilere yönelik kooperatifler kurma da yer almaktadır. Avrupa Sosyal Fonu Avrupa’da engellilerin fırsat eşitliğini teşvik etmek için yararlanılabilen önemli bir finansman aracıdır.

Ülkemizde engellilerin hak ve statülerine kavuşması için yürütülen çabalar 1993 yılı içerisinde tamamlanmış ve Cumhuriyet Meclisinin 9 Kasım, 1993 tarihli birleşiminde "Özürhükleri Koruma ve Rehabilitasyon Yasası" kabul edilmiştir. 64/1993 sayılı yasa ile yürürlüğe giren yasa “bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak; engelliliğinden dolayı kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uymama durumunda olan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi, psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek; ve engellilerin kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlamak” amacıyla yapılmıştır.

2006 Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına bakıldığında sürekli ikamet eden (de-jure) nüfusta toplam 4597 engelli tespit edilmiştir. Bazı engelliler için birden fazla engellilik türü belirtilmiştir. Nüfus ve Konut Sayımındaki engel türleri ise başlıca 5 grupta toplanmıştır: görme, işitme-konuşma, ortopedik, zihinsel ve diğer. Yapılan nüfus ve konut sayımında en çok engel türü ise ortopedik engel olarak karşımıza çıkmıştır. Nüfus ve konut sayımına (2006) göre Ülkemizde ortopedik engelli 895 kadın ve 1099 erkek varken görme engelli 281 kadın ve

409 erkek vardır. Bunun yanında, 263 işitme - konuşma özürü kadınıla 354 erkek vardır. Zihinsel engelli 422 kadın varken 626 erkek vardır. Diğerleri başlığı altında toplanan 196 kadın ve 278 erkek engelli vardır.

Ülkemizde engel türlerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında engelli erkeklerin engelli kadınlara göre daha çok olduğu saptanmıştır. Hem kadın hem de erkeklerde en sık görülen engel türü ise baş sinir ve ruh hastalıklarıdır (Tablo 180).

Tablo - 180 Engel Türü ve Cinsiyet
(2010-2013)

Engel Türü	2010		2011		2012		2013	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Görme	262	353	271	361	271	279	288	385
İşitme - Konuşma	155	185	155	189	155	158	162	197
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	642	971	658	996	658	690	728	1114
Hareket Sistemi	386	530	390	536	390	402	399	547
Thalasemia ve Orak Hücre	79	76	78	76	78	82	83	78
Spastik	79	87	82	88	82	84	81	88
Diğer Sistem	310	257	337	277	337	356	368	321
Toplam	1,913	2,459	1971	2524	1971	2049	2109	2730
Genel Toplam	4,372		4,495		4,021		4,840	

Kaynak: Çalışma Dairesi

Ülkemizde 2013 yılında toplam 4,840 engelli kişi vardır. Engellilerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında 34.2%'lik oranla Lefkoşa ilk sırayı alırken 25.9%'luk oranla Gazimağusa ikinci sıradadır. En az engelli oranıysa 11.5%'le Girne'de görülmektedir (Tablo 181).

Tablo - 181 İlçelere göre Engellilerin Dağılım Sayıları ve Oranları
(2010 -2013)

	2010		2011		2012		2013	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Lefkoşa	1,449	33.1	1,514	33.7	1,585	33.9	1,655	34.2
Girne	498	11.4	508	11.3	533	11.4	557	11.5
Gazimağusa	1,137	26.0	1,163	25.9	1,217	26.0	1,251	25.9
İskele	596	13.6	610	13.6	628	13.4	648	13.4
Güzelyurt	692	15.8	700	15.6	716	15.3	729	15.1
Toplam	4,372	100.0	4,495	100.0	4,678	100.0	4,840	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi

2013 yılında istihdam edilen 566 engellinin 445'i kamuda, 61'i belediye veya Kamu İktisadi Teşebbüslerinde(KİT), 56'sı özel sektörde, 4'üyse diğer sektörlerde çalışmaktadır (Tablo 182).

Tablo - 182 İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet, Çalıştıkları İşyeri ve Engel Türüne göre Dağılımı
(2010 - 2013)

	Kamuda Çalışan		Belediye / KİT'te Çalışan		Özel Sektörde Çalışan		Diğer	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2010								
Görme	15	66	1	11	-	10	-	1
İşitme - Konuşma	17	46	1	8	1	2	-	1
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	10	31	-	5	1	8	-	-
Hareket Sistemi	39	125	5	18	3	15	-	2
Thalasemia ve Orak Hücre	32	37	3	6	3	2	-	-
Spastik	1	7	-	-	-	1	-	-
Diğer Sistem	4	18	1	2	1	-	-	1
Toplam	118	330	11	50	9	38	-	5
Genel Toplam		448		61		47		5
2011								
Görme	15	66	1	11	-	10	-	1
İşitme - Konuşma	17	46	1	8	1	3	-	1
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	10	31	-	5	1	8	-	-
Hareket Sistemi	39	125	5	17	4	16	-	2
Thalasemia ve Orak Hücre	32	37	3	6	3	2	-	-
Spastik	1	7	-	-	-	1	-	-
Diğer Sistem	4	18	1	2	0	1	1	1
Toplam	117	330	11	49	9	40	1	5
Genel Toplam		448		60		49		5
2012								
Görme	13	66	1	11	-	11	-	1
İşitme - Konuşma	17	47	1	8	1	3	-	1
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	10	31	-	5	2	8	-	-
Hareket Sistemi	37	126	6	16	4	18	-	2
Thalasemia ve Orak Hücre	32	35	3	6	3	2	-	-
Spastik	1	7	-	-	-	1	-	-
Diğer Sistem	4	18	1	2	1	1	-	1
Toplam	115	330	12	48	10	43	-	5
Genel Toplam		444		60		53		5
2013								
Görme	13	66	1	11	-	12	-	1
İşitme - Konuşma	17	46	1	8	1	3	-	-
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	11	31	-	5	2	9	-	-
Hareket Sistemi	36	127	6	17	3	17	-	2
Thalasemia ve Orak Hücre	32	35	3	6	3	3	-	-
Spastik	1	7	-	-	-	1	-	-
Diğer Sistem	5	18	1	3	1	2	-	1
Toplam	115	330	12	49	10	46	-	4
Genel Toplam		445		61		56		4

Kaynak: Çalışma Dairesi

Çalışma isteğiyle bekleyen engellilerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında engellilerin ilçelere dağılımına paralel olarak iş isteğiyle bekledikleri gözlemlenmektedir. 34,8%'lik oranla Lefkoşa ilk sırayı alırken 26.2%'lik oranla Gazimağusa ikinci sıradadır. En az engelli oranıysa 9.0% ile Girne'de görülmektedir (Tablo 183).

Tablo - 183 İlçelere göre Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Sayıları ve Oranları
(2010 - 2013)

	2010		2011		2012		2013	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Lefkoşa	194	34.6	202	35.0	208	34.8	214	34.8
Girne	49	8.7	50	8.7	51	8.5	55	9.0
Gazimağusa	148	26.4	152	26.4	160	26.7	161	26.2
İskele	91	16.2	94	16.2	97	16.2	96	15.7
Güzelyurt	79	14.1	80	13.8	83	13.9	88	14.3
Toplam	561	100.0	577	100.0	598	100.0	614	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi

Çalışma isteğiyle bekleyen engellilerin yaş gruplarına baktığımızda yaş grubu ile çalışma isteği arasında ters bir oranın olduğu görülmektedir. Yaş ilerledikçe çalışma isteğiyle bekleyen engelli sayısı azalmaktadır. Bu söyleme istisna teşil eden tek durumsa hareket sistemi engelli grubunda görülmektedir. 2013 yılında 18-29 yaş grubunda iş isteğiyle bekleyen 84 hareket sistemi engelli kişi varken 30-45 yaş grubunda bu sayı 93'e çıkmaktadır. Öte yandan, 46-60 yaş grubunda yine bir azalma gözlenlenmekte ve çalışma isteğiyle bekleyen engelli sayısı 35 kişiye düşmektedir. İş isteğiyle bekleyen engellilerde en yüksek sayı ise 18-29 yaş grubunda görülmektedir (Tablo 184).

İş isteğiyle bekleyen engellilerin eğitim durumuna göre dağılımına baktığımızda tıpkı 2012 yılında olduğu gibi 2013 yılında da birinci sırada hem kadınlarda hem de erkeklerde ilkökul mezunu engellileri iş isteğiyle beklerken hem kadınlarda hem de erkeklerde klasik liseden engelliler ikinci sırada gelmektedir. 2013 yılında Körler Okulu mezunu 3 kişi iş isteğiyle beklerken İşitme Engelliler Okulu mezunu 11 kişi iş isteğiyle beklemektedir. Fakülte/ yüksek okul mezunu 27 kişi iş isteğiyle beklemektedir. İş isteğiyle bekleyen 236 kadın varken 378 erkek vardır (Tablo 185).

Tablo - 185 İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Öğrenim Durumlarına göre Dağılımı
(2010 - 2013)

	2010		2011		2012		2013	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okur Yazar Değil	20	33	20	35	20	37	19	36
Okur Yazar	14	20	16	19	16	23	17	23
İlkokul	78	145	79	149	79	151	82	154
Ortaokul	29	51	28	51	29	52	29	53
Klasik Lise	41	49	44	52	46	56	49	55
Meslek Lisesi	13	24	13	25	13	27	14	28
Körler Okulu	2	1	2	1	2	1	2	1
İşitme Engellileri Okulu	6	5	6	5	6	5	6	5
Fakülte / Yüksek Okul	7	11	8	11	10	14	11	16
Diğer	6	6	7	6	7	6	7	7
Toplam	216	345	222	355	227	371	236	378

Kaynak: Çalışma Dairesi

19.2. Sorunlar

Ülkemizde insan kaynaklarının gelişimi için büyük önemi olan eğitim ve sağlık yatırımlarının istenilen düzeylere ulaştırılamaması bu alanlarda sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kadının statüsünün sağladığı bütün hakları ve olanakları kadınların henüz tam olarak kullanamamaları ülkemizde üzerinde durulması gereken bir sorundur.

Kadınların çalışma ve çocuk bakımı gibi sorunlarının varlığı, bu konuda önlemlerin alınmasını gerektiren bir olgudur.

Ülkemizde aile danışma merkezlerinin bulunmaması ayrıca mevcut kadın sığınma evinin fiilen faaliyet gösterememesi, bu alanlarda sorunlar yaşanmasına yol açmaktadır.

Engellilerin kamuya açık alanlardan ve kamuya yönelik hizmetlerden eşit şekilde yararlanmalarını engelleyen ulaşım, dolaşım ve erişim sorunlarına çözüm getirilmesi gerekmektedir.

Özel Eğitim Yasa Tasarısı'nın, ilgili kuruluşların da görüşleri alınarak Meclise sevk edilmesi, a-Özel eğitime gereksinimi olan çocuklarımıza, yaştaşlarına sağlanan imkânların aynılarının sağlanması, b-Özel eğitimde başarılı olmuş ülkelerin bu konudaki çağdaş normlarının ülkemizde de örnek alınması ve uygulamaya konulması, c-Özel eğitim veren devlet okullarının tam gün ve yeterli hizmet vermelerinin sağlanmasının yanı sıra özel eğitim veren engelli okulların yurt bölümlerinin açılması gerekmektedir.

18 yaş üstü engellilere yaşam boyu rehabilitasyon ve dinlenme tesislerinin sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır.

Engellilerin istihdamıysa Engellileri Koruma Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası gereği, devlet kadrolarında % 4 oranında engelli olmasını gerektirmektedir.

Gelişmiş pek çok ülkede var olan İşitme-Konuşma Engellilere yönelik özel haber programlarının periodik olarak ülkemizin ulusal kanalı Bayrak Radyo Televizyon Kurumun'dan hazırlanıp yayınlanması ülkemiz ve dünya ile ilgili haberleri engellilerin almasını kolaylaştıracak bir yoldur.